

VENDIM
Nr.831, datë 28.12.2023

**PËR MIRATIMIN E PLANIT TË MENAXHIMIT TË ZONAVE
ARKEOLOGJIKE “A” DHE “B” TË QYTETIT
TË DURRËSIT 2023-2030**

Në mbështetje të nenit 100 të Kushtetutës dhe të shkronjës “a”, të pikës 2, të nenit 47, të ligjit nr.27/2018, “Për trashëgiminë kulturore dhe muzete”, me propozimin e ministrit të Kulturës, Këshilli i Ministrave

VENDOSI:

1. Miratimin e planit të menaxhimit të zonave arkeologjike “A” dhe “B” të qytetit të Durrësit 2023-2030, sipas tekstit që i bashkëlidhet këtij vendimi dhe është pjesë përbërëse e tij.
2. Ngarkohen Ministria e Kulturës, Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore dhe Drejtoria Rajonale e Trashëgimisë Kulturore Tiranë për zbatimin e këtij vendimi.

Ky vendim hyn në fuqi pas botimit në Fletoren Zyrtare.

KRYEMINISTER
Edi Rama

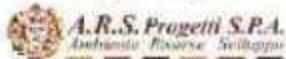
Albanian-American
Development Foundation

**Plani i Menaxhimit
i Zonave Arkeologjike A dhe B të Qytetit të Durrësit
2023-2030**

Përgatitur nga:

Përgatitur për
Ministrinë e Kulturës, Shqipëri

Financuar nga
Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim (AADF)

Përgatitur nga: ARS Progetti S.P.A, Romë, Itali

ARS Progetti dëshiron të falënderojë të gjithë ata që janë përfshirë në këtë projekt, veçanërisht angazhimin personal të Ministres së Kulturës, arkitektes Elva Margariti dhe stafit të Ministrisë së Kulturës, znj. Arta Dollani, znj.Kozeta Angjeliu Drejtore MK dhe znj.Rudina Zoto.

Falënderohet, gjithashtu, Instituti i Arkeologjisë, Prof.Dr.Luan Përzhita, Rektor i Akademisë së Studimeve Albanologjike. Falënderime të veçanta Bashkisë së Durrësit, Kryetares së Bashkisë znj. Emirjana Sako dhe Nënkyrytarit të Bashkisë znj. Florian Tahiri për ndarjen e të dhënavës dhe mikpritjen e tyre. Falënderohet, gjithashtu, z.Elio Bajramaj, Drejtori i Qendrës Kulturore të qytetit. Një falënderim i ngrontë i drejtohet, gjithashtu, arkeologut z. Eduard Shehi për ndarjen e njohurive të tij për thesaret arkeologjike të Durrësit. Falënderime të veçantë Fondacionit Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim (AADF) dhe në veçanti Dr.Illir Paragonit (menaxher projekti) për udhëzimet dhe qëndrimin e tij bashkëpunues.

2023

*Figurë 1—Kapaku, panorama e amfiteatrit të Durrësit e parë nga lart
Figurë 2—Faqja vijuese, hortë historike e Durrësit, fundi i shkallit XIX (e panojohur)*

Tabela e përbajtjes

Indeksi i Figurave

Shkurtesa dhe akronime

A. PËRMBLEDHJE E KZKUTIVE

B. HYRJE

- B.1 Ndjesia e lidhjes emocionale me vendin, por ende e shkëputur
- B.2 Nevoja për Plan Menaxhim i qëllimi i tij
- B.3 Strategjia për zbatimin
- B.4 Metodologjia
- B.5 Qëllimi dhe afatet kohore
- B.6 Konsultimet me grupet e interesit
- B.7 Praktikat e mira
- B.8 Njoftja e Durrësit
- B.9 Analiza Ligjore

C. PËRSHKIMI I PASURISË KULTURORE

- C.1 Evolumi i qytetit
- C.2 Arkeologjia e Durrësit
- C.3 Autenticiteti
- C.4 Integriteti
- C.5 Arkitektura e Durrësit
- C.6 Një vështrim i përgjithshëm mbi peizazhin urban dhe trashëgiminë
- C.7 Zonat e mbrojtura arkeologjike A dhe B
- C.8 Kuzdri i ligor dhe institucional
- C.8.1 Kuadri ligor
- C.8.2 Kuadri institucional dhe administrativ
- C.8.3 Status i Trashëgimisë Botërore të Amfiteatrit
- C.9 Plikat e fortë, Plikat e dobëta, Kercenimet dhe Mundësítë (ANALIZA SËOT)
- C.10 Përbledhje të çështjeve që do të trajtohen

D. VLERËSIMI

- C.1 Parimet e vlerësimit
- C.2 Vlerat
- C.3 Rendësia

D. ASPEKTE TË TJERA TË LIDHURA ME PASURINË

- D.1 Zhvillimi social dhe ekonomik
- D.2 Aspekte të lidhura me turizmin
- D.2.1 Zinxhir i furnizimit të turizmit
- D.2.2 Analiza e tregut dhe parashikimet
- D.2.3 Menaxhim i vizitorëve

PIESA 2 – PLANI I MENAXHIMIT

DH. VIZIONI, QËLLIMET & OBJEKTIVAT

- DH.1 Deklarata e Vizonit
- DH.2 Objektivat
- DH.3 Përbledhje e strategive për përbushjen e Objektivave
 - DH.3.1 Përmiresimi i konservimit dhe paraqitjes
 - DH.3.2 Rritja e nivelit të mbrojtjes
 - DH.3.3 Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

E. ADMINISTRIMI I PASURISË KULTURORE – Masat sipas Objektivave

- E.1 Përmirësimi i Ruajtjes dhe Paraqitjes
- E.1.1 Përbledhje e projekteve fizike
- E.1.2 Gërmimet e ardhshme arkeologjike
- E.1.3 Massa ndërgjegjësuese: Plan i Interpretimit, Edukimit, i Bashkëveprimit me Komunitetin

- E.2 Rritja e Nivelit Mbrojtjes
- E.2.1 Miratimi i Planit të Menaxhimit
- E.2.2 Përditësimi i Listës së Pasurive Kulturore
- E.2.3 Rregullore të përmirësuara.
- E.2.4 Zgjerimi i mundshëm i zonave arkeologjike A dhe B
- E.2.5 Përmirësimi i Masterplanit të Durrësit
- E.2.6 Mbrojtja e trashëgimisë të shekullit të 20-të
- E.2.7 Zona Arkeologjike Nënujore
- E.2.8 Mbrojtja e zonave periferike
- E.2.9 Nominimi i Amfiteatrit në Listën e Pasurive të Trashëgimisë Botërore
- E.2.10 Plan i Menaxhimit të Riskut
- E.2.11 Sistemi i Informacionit Gjeografik
- E.3 Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit
- E.3.1 Qasje
- E.3.2 Analiza e kërkesës për turizëm
- E.3.3 Plan i gjenerimit të të Ardھurave
- E.3.4.2 Opcionet e modellit të qeverisjes
- E.3.5 Fondacioni i ri
- E.3.6 Të dhënat finançare
- E.3.7 Programi i zhvillimit të turizmit kultural

E. PLANI I VEPRIMIT

- E.1 Plan i veprimit, Afati kohor (7 vjet e përtëj)
- E.2 Mesat fizike afarshikurtra. (5 vjet e para të PM-së)
- E.3 Mesat fizike afazimesme. Viti i 6-të dhe 7-të

F. IMPLEMENTIMI dhe MONITORIMI

- F.1 Koordinimi dhe menaxhimi ndër institucional
- F.2 Qasja e zbatimit dhe strategjia
- F.3 Qasja e Menaxhimit të Pasurive Kulturore
- F.4 Monitorimi dhe Vlerësimi
- F.4.1 Struktura e Sistemit të Monitorimit
- F.4.2 Rezultatet e ekilibruar dhe Indikatorët kyç të performancës
- F.5 Konsultimi me Publikun

G. SHTOJQCAT

- G.1 Historia e Durrësit
- G.2 Lista Monumenteve të Kultures dhe vendimet e shpallojse
- G.3 Institucionet që menaxhojnë trashëgiminë kulturore
- G.4 Institucionet e Trashëgimisë Kulturore
- G.5 Kuadri Ligjor për PM -në
- G.6 Kuadri ligjor dhe procedurat për të shqyrta të PM Durrës
- G.7 Lista e pasurive të trashëgimisë kulturore arkeologjike jashtë Durrësit.
- G.8 Shënim përmes materialet dhe teknikat e përdorura
- G.9 Ndërtesa të propozuar për t'u deklaruar pasuri kulturore, pasaportat
- G.10 Grupet e Paleve të Interesit
- G.11 Abstract from the business plan of the new Foundation, elaborated and approved in August 2021 231
- G.12 Kostot finançare për zbatimin e projekteve
- G.13 Kostot finançare përmirësimi arkeologjike
- G.14 Bibliografi

Indeksi i Figurave

- Figurë 1 – Pajaku, përmesim e vrapçisë së Durrësit e përfi nga Tari.
- Figurë 2 – Kufiz qëndro, kufiz kufizor e Durrës, fund i shkallës BIV te përpjekjeve.
- Figurë 3 – Muzeu Muziqor Arkeologjik të Arsimimit të Tresorit (Kunes, L., 2017).
- Figurë 4 – Përshkrim i lëndësive kufizore të Durrës.
- Figurë 5 – Durrës i lëndohet me posalet qëndore të Shqipërisë (M 1:1000) - shtrirja e Vjetër e qytetit të Durrës (1273), moshës së cilës kufizetet përshtatjeja e Durrësit nuk u shtrirte.
- Figurë 6 – Durrës, situata e heshjeve geografjikë, shtrirja e lumenjave të lumenjave të lumenjave të lumenjave.
- Figurë 7 – Durrës, Nësor i Durrës (distanca e përpjekjeve).
- Figurë 8 – Durrës, muri i shkallës së mureve, teknika teknologjike (fotonostrokof).
- Figurë 9 – Muri, muri i qendrave.
- Figurë 10 – Durrës, Ambazë (Muzioni arkeologjik fra muri u shkallës).
- Figurë 11 – Terren, magazin.
- Figurë 12 – Hidraulika (muzioni arkeologjik fra muri u shkallës).
- Figurë 13 – Hidraulika (muzioni arkeologjik fra muri u shkallës).
- Figurë 14 – Muri, kufiz i muri u shkallës (F. Stank).
- Figurë 15 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 16 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 17 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 18 – Muri i muri u shkallës (G. Reynal).
- Figurë 19 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 20 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 21 – Muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 22 – Muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 23 – Muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 24 – Muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 25 – Muri, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 26 – Durrës, muri i mureve (G. Reynal).
- Figurë 27 – Atigjet, Priftëri / Kukori, Durrës, Palati i sporthit (G. Reynal).
- Figurë 28 – Banesat sociale të referencave gjatë qytetimit të qytetit (G. Reynal).
- Figurë 29 – L. II ë Mercurius përkujtimor.
- Figurë 30 – Harta e transversalitës madhëse te Durrësit (G. Reynal).
- Figurë 31 – Hotel Volga në qytet te spikatur, endre i briketarëve.
- Figurë 32 – Zonat e mbrojtura arkeologjike A ofis B te Durrësit brenda kontekstit urban (Ministria e Kulturës).
- Figurë 33 – Inash sene karor i Amfiteatrit.
- Figurë 34 – Hyrjet dhe kallmerë e këmbësorët.
- Figurë 35 – Kafili i qytetit jugperëndimor.
- Figurë 36 – Kafili i qytetit jugor.
- Figurë 37 – Torelli dhe pjesë veriore.
- Figurë 38 – Kapela Blloku.
- Figurë 39 – Muziqikë.
- Figurë 40 – Galeria e brendshme.
- Figurë 41 – Pjesë te murave fortifikuese (Edward Shek).
- Figurë 42 – Rekoncept thonjavore të fortifikimeve.
- Figurë 43 – Rekoncept e murave të fortifikimit te përfshirë te sulmet e tij.
- Figurë 44 – Forumi Blloku.
- Figurë 45 – Forumi Blloku.
- Figurë 46 – Terren.
- Figurë 47 – Terren - speso e jashtme.
- Figurë 48 – Amfitheatri i Durrës (Stoppelli) jo i regjistruar (Vendimet e Komitetit te Trashëgimisë Botërore, 1992).
- Figurë 49 – Harta Gjatë shekullit e vjetër bavar në dokumentin Nam.
- Figurë 50 – Zonat sociale të oborrit i komunitetit al një lagut që ndryshon i shtrimit të siteve të trashëgimisë.
- Figurë 51 – Treguesit e implotë shaptor që du të përdoren për vlerësimin e zhvillimit të tij.

Figurë 52 – Vlerësimi ekonomik i shteve kulturore vs. zhvillimit social

Figurë 53 – Qasje e ngushtë dhe e gjërë ndaj vlerësimit të trashëgimisë kulturore, përshtatur nga Valentino, op. Cit

Figurë 54 – Mbërritjet e turistëve në Shqipëri, 2015-2019 (Burimi: UNWTO, 2020)

Figurë 55 – Turistët ndërkombëtarë në Shqipëri. Vitet 2007-2018. Burimi UNWTO, op. Cit

Figurë 56 – Të ardhurat nga turizmi ndërkombëtar në Shqipëri. Vitet 2007-2018. Përpunimi i konsulentit UNWTO, op. Cit

Figurë 57 – Numri i shtetasve të huaj sipas kalimit të kufirit (2018)

Figurë 58 – Mbërritjet e vizitorëve ndërkombëtarë në kufijtë e Shqipërisë (2007-2017)

Figurë 59 – Vizitorë në parqe arkeologjike, muze, kështjella dhe monumente të tjera në Shqipëri sipas tipologjisë së sitit. Vitet 2014-2018 Burimi: INSTAT, 2020 115

Figurë 60 – Vizitorë në parqet kryesore arkeologjike, muzetë, kështjellat dhe monumentet e tjera në Shqipëri, 2019

Figurë 61 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë në Muzeun Kombëtar Arkeologjik, 2019

Figurë 62 – Vizitorë në muzeun arkeologjik kombëtar dhe Amfiteatrin Romak në Durrës. Vitet 2016-2020.

Figurë 63 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë në Muzeun Kombëtar Arkeologjik, 2019

Figurë 64 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë ne Amfiteatrin Romak, 2019

Figurë 65 – Mundësia e akomodimit në hotel në Shqipëri. Numri i njësive Viti 2018

Figurë 66 – Faqja e parë, stabilizimi i Kullës C të mureve Bizantine e cila u shemb gjatë tërmetit 2019

Figurë 67 – Përbledhje e veprimeve strategjike sipas objektivave dhe shtresave historike

Figurë 68 – Përpjekjet financiare për zbatimin e projektit të Amfiteatrit

Figurë 69 – Plan i përgjithshëm i gërmimeve arkeologjike në Amfiteatr (Eduard Shehi)

Figurë 70 – Kostot financiare përfazat e mëtejshme të gërmimeve arkeologjike lidhur me fazat arkeologjike në USD.

Këto kasto u arritën nëpërmjet një llogaritjeje të m² të nevojshëm përvendosjen, sipas përvojës së arkeologëve në ekipo konsulent

Figurë 70 – Kostot financiare përfazat e mëtejshme të gërmimeve arkeologjike

Figurë 71 – Kohështrirja e pritshëm përi implementimin e projektit

Figurë 72 – Katër sektorët e Parkut Arkeologjik, të Forumin Bizantin dhe Termave Romake

Figurë 73 – Kostot financiare përi implementimin e projektit Forum-Terma

Figurë 74 – Kohështrirja përi implementimin e projektit

Figurë 75 – Kohështrirja e pritshëm përi implementimin e projektit

Figurë 76 – Kostot financiare përfazat e zbatimin e projektit të itinrareve urbane

Figurë 77 – Projekt i itinerareve kulturore

Figurë 79 – Afati i pritshëm përi implementimin e projektit

Figurë 80 – Gërmime të planifikuar rrëth fortifikimeve

Figurë 81 – Gërmime në shkallë të vogël brenda qytetit

Figurë 82 – Gërmime në zanën e nekropolit dhe më gjërë

Figurë 83 – Kufijtë aktuale të zonave të mbrojtura A dhe B - Figurë 1

Figurë 84 – Zonat e shtuara me interes arkeologjik - Figurë 2

Figurë 85 – Zonat e reja arkeologjike A dhe B të propozuara

Figurë 86 – Propozim përfazat e përshtatur tregullaret

Figurë 87 – Masterplan me shtresën e trashëgimisë moderne

Figurë 88 – Masterplan me shtresën e trashëgimisë arkeologjike

Figurë 89 – Një zbulim i fundit arkeologjik nga gjirri i Durrësit Figurë 109 - Gjetje nga gjirri i Durrësit të ekspozuar në pjesën e pasme të muzeut arkeologjik

Figurë 90 – Gjetje nga gjirri i Durrësit të ekspozuara në pjesën e pasme të muzeut

Figurë 91 – Zonat e propozuara A dhe B përfazat arkeologjinë nënujare

Figurë 92 – GIS - Platforma

Figure 93 – An example of the GIS platform created to understand the city of Durrës, its cultural heritage, and urban context.

Figurë 94 – Popullsia e qarqeve shqiptare

Figurë 95 – Popullsia e Durrësit

Figurë 96 – Turistët ndërkombëtarë që hyjnë në Shqipëri. Vitet 2007-2030. (Vlerësimi i konsulentit)

Figurë 97 - Njoftimet per të gjitha përfkonferencat, konferencat ndërkombëtare

Figurë 98 – Tipologjitet e eveneteve që mund të realizohen në Amfiteatr

Figurë 99 – Segmenti kulturor, motivimet dhe pritshmëritë

- Figurë 101 – Kategoritë kulturore brenda çdo segmenti kryesor. Burimi: Konkluzioni i konsulentit*
- Figurë 102 – Burimet që gjenerojnë të ordhurat*
- Figurë 104 – Modele menaxhimi për pasuritë kulturore pronë shtetërore*
- Figurë 105 – Modeli 3-E për vlerësimin e performancës organizative*
- Figurë 106 – Vlerësimi i dy alternativave të menaxhimit sipas modelit 3-E*
- Figurë 107 – Modeli i ri i menaxhimit bazuar në fondacion*
- Figurë 108 – Skema e organizimit të fondacionit të zhvillimit kulturor Durrës*
- Figurë 109 – Fondacioni i ri – Përgjegjësia e përgjithshme*
- Figurë 110 – Organigrama paraprake*
- Figurë 111 – Personell i nevojshëm dhe fushat e përgjegjësive*
- Figurë 112 – Modeli konceptual*
- Figurë 113 – Kontributi i planit të menaxhimit të zonave arkeologjike Durrës në SKZHQT 2019-2023*
- Figurë 114 – PM Koordinimi dhe menaxhimi i strukturës ndër institucionale*
- Figurë 115 – Karta e rezultateve të balancuara të Durrësit*
- Figurë 116 – Karta e rezultateve të balancuara të Durrësit dhe shembuj të treguesve kryesorë të performancës*
- Figurë 117 – Përshtakim i vilës së mbretit Zog, aktualisht pronë private e mbyllur për publikun*
- Figurë 118 – Fortifikimeve antike bazuar në gjërmimet e kryera gjatë viteve (Fonds de carte E. Shehi dans L. Perzhita Ats e Kongresit ndërkombëtar të studimeve arkeologjike shqiptare, Tiranë, 2014)*
- Figure 119 – Urban development assumption in antiquity (fonds de carte idem, MAFAD)*
- Figurë 120 – Durrës, Mesi i shekullit të 19-të (referencë)*
- Figurë 121 – Durrësi në fund të shekullit të 19-të (i panjohur)*
- Figurë 122 – Foto ajarre e Durrësit në 1925 (Ministria Italiane e Luftës, viti 1930)*
- Figurë 123 – Imazh arror nga 1994 (Ministria Italiane e Luftës)*
- Figurë 124 – Harta e Durrësit nga 1978 (Republika Popullore Socialiste e Shqipërisë))*
- Figurë 125 – Zonat e ndryshme të qytetit sat (Misioni arkeologjik franko-shqiptar)*
- Figurë 126 – Lista e pasurive Kulturore në Zonën arkeologjike A, Durrës*
- Figurë 127 – Lista e pasurive Kulturore në Zonën Arkeologjike B, Durrës*
- Figurë 128 – Majtas, fortifikimi Portez, 1924 (fotograf i panjohur) Figurë 129 – djathtas, fortifikimi Portez, 2020 (E. Shehi)*
- Figurë 130 – Planimetria e bazilikës në Arapaj*
- Figurë 131 – Majtas, Kalaja e Ishmit Figurë 132 –Djathtas, Bazilika e Gjuricaj*
- Figurë 133 – Majtas, Kisha e Shën Antonit, pas restaurimit Figurë 134 –Djathtas, Kalaja e Currlave, kulla kryesore dhe porto*
- Figurë 135 – Kalaja e Ishmit, porta kryesore*
- Figurë 136 – Mozaliku i famshëm Hypocampus (kali i detit), Durrës*
- Figurë 137 – Kapetina e pasme, kompozim nga monumente të ndryshme arkeologjike dhe arkitektonike në Durrës*

Figure 3 – Mosaiku Mezjetor arena kishezes se Amfiteatrit Romak (James, L., 2017)

Shkurtesa dhe akronime

AADF	Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim
IA	Instituti i Arkeologjisë
BSC	Balanced Scorecard (Kartë e balancuar e rezultateve)
CAD	Program Kompjutetik për Vizatime Teknike
Konsulentët	Anëtarët e Konsorciumit
OSHC	Organizata e Shoqërisë Civile
NJKZH	Njësia e Kontrollit të Zhvillimit
OMD	Organizata e Menaxhimit të Destinacionit
DPUR	Departamenti i Planifikimit Urban dhe Rural
VNM	Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis
MASHF	Misioni Arkeologjik Shqiptaro-Francez
GIS	Sistemi i Informacionit Gjeografik
VNT	Vlerësimi i Ndikimit në Trashëgimi
PHU	Peizazhi Historik Urban
ICCROM	Qendra Ndërkombëtare për Studim të Ruajtjes dhe Restaurim të Pasurive Kulturore (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
ICOMOS	Këshilli Ndërkombëtar për Monumentet dhe Sitet
PM	Plani i Menaxhimit
IKTK	Instituti i Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore
INSTAT	Instituti i Statistikave të Shqipërisë
OKS	Objektivat Kryesore Strategjike
PPV	Plani i Përgjithshëm Vendor
MICE	Takime, Nxitje, Konferanca, Evenete
MK	Ministria e Kulturës
MM	Memorandum Mirëkuptimi
MAS	Ministria e Arsimit dhe Sportit
AKT	Agjencia Kombëtare e Turizmit
KKTKM	Këshilli Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore Materiale
AISH	Aktorë jo Shtetërorë
SKZHT	Strategjia Kombëtare e Zhvillimit Territorit
SKZHQT	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit 2019 - 2023
VJU	Vlere e Jashtëzakonshme Universale
KP	Koordinatori i Projektit
SMP	Skuadra e Menaxhimit të Projektit
PPP	Partneriteti Publik Privat
PMR	Plani i Menaxhimit të Riskut
SIDA	Agjencia Suedeze për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ndërkombëtar
SVM	Sipërmarrjet e Vogla dhe të Mesme
AT	Asistencë Teknike
DE	Drejtuesi i Ekipit
ToR	Termat e Referencës
UNESCO, WHC	Organizata për Edukim, Shkencë dhe Kulturë e Kombeve të Bashkuara, Qendra e Trashëgimisë Botërore, (World Heritage Centre)
UNWTO	Organizata Botërore e Turizmit e Kombeve të Bashkuara
WHC	Komiteti i Trashëgimisë Botërore, (World Heritage Committee)
WHP	Pasuria e Trashëgimisë Botërore

A. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Kuadri i përgjithshëm për "Vizionin kulturor" të Durrësit:

Durrësi është një portë kulturore e Mesdheut, qendër dhe magnet kulturor për Shqipërinë dhe rajonin, me Amfiteatrin si ikonë që luan një rol kryesor në qender të qytetit.

Ky vizion është ambicioz për ata që e njojin mirë qytetin dhe sfidat e tij. Vizioni duhet të jetë frysmezues, që të kontribuoj për kuadrin e mësipërm, në perspektivën e pesëmbëdhjetë viteve të ardhshme dhe mund të formulohet si:

Trashëgimia mbi 3000 vjeçare e vazdueshme e këtij vendbanimi të ruhet, të aksesohet në të gjithë vlerat e tij, duke mbajtur ndërkohë ekilibrin midis ruajtjes së trashëgimisë kulturore, turizmit dhe zhvillimit.

Qëllimi i këtij plani menaxhim është të realizojë këtë vizion përmes objektivave si më poshtë:

- PËRMIRËSIMI I RUAJTJES/KONSERVIMIT DHE PARAQITJES/PREZANTIMIT** – nëpërmjet projekteve të restaurimit dhe rrijetëzimit të pasurive kulturore, gërmime arkeologjike, muze, interprëtime.
- RRITJA E NIVELIT TË MBROJTJES** - nëpërmjet kuadrit rregullator ose projekteve të destinuara për zgjerimin e zonave të mbrojtura, masat ligjore dhe rivlerësimin e hapësirave të hapura.
- PËRMIRËSIMI I MENAXHIMIT, PËRDORIMIT DHE VLERËSIMIT** - të pasurive të trashëgimisë kulturore të arkeologjisë dhe arkitekturës, që përfshin krijimin edhe të një modeli të ri menaxhimi.

Përbajtja e PM-së është e organizuar në dy pjesë kryesore me nënseksione sipas parashikimeve të legjislacionit shqiptar.

Pjesa I prezanton gjendjen aktuale. Ajo përmban vlerësimin e kushteve aktuale dhe përfshin katër seksione kryesore duke filluar me hyrjen, përshkrimin e pasurive kulturore dhe vlerësimin e tyre. Brenda këtyre seksioneve përshkruhet trashëgimia arkeologjike dhe arkitektonike, evolucioni i sitit dhe një listë e pasurive kulturore më të spikatura. Kjo pjesë, gjithashtu, përfshin aspektet e tjera të lidhura me pronën, që përbajnjë kriteret e zhvillimit ekonomik, zhvillimit lokal dhe zhvillimit të biznesit. I rëndësishëm është përcaktimi i kuadrit ligjor dhe institucional dhe një përbledhje e çështjeve që do të trajtohen në pjesën e dytë.

Pjesa II është Plani i Menaxhimit për sot dhe për të ardhmen. Ai merr në konsideratë qëllimet afatshkurtër, afatmesëm dhe afatgjatë për të mbështetur vizionin. Kjo pjesë është strukturuar së pari me vizionin, qëllimet dhe objektivat e ndjekur nga objektivat specifike. Pjesa e dytë përshkruan, gjithashtu aktivitetet kryesore të parashikuara për zbatim dhe kohëzgjatjen e tyre në matricën e planit të veprimit. Matrica lidh vizionin dhe objektivat me detyra dhe cakton përgjegjësi brenda një afati kohor. Kjo kornizë kohore klasifikohet në periudhën afatshkurtër (pesë vjet), afatmesme (shtatë vjet) dhe afatgjatë (pesëmbëdhjetë vjet). Në fund, ndodhet një aneks që përfshin institucionet që menaxhojnë trashëgiminë kulturore, një analizë ligjore dhe një bibliografi e konsultuar për këtë PM.

Vlerat dhe Rëndësia

Në këtë dokument janë analizuari me kujdes vlerat kulturore, historike, shkencore, estetike, sociale, dhe ekonomike. Vlerat historike lidhen me të gjithë qendrën urbane të Durrësit dhe mijëvjeçarin e pushtimeve në të njëjtën qendër të vogël. Kjo ka sjellë krijimin e një siti të pasur arkeologjik¹ dhe përfshin zonat e Amfiteatrit, Termave Romake dhe Forumit Bizantin. Vlerat shkencore janë të

¹ Vlera historike qëndron te lidhja me të kaluarën e këtyre dritareve të zbuluara në qytetin modern

pérafruara ngshtë me vlerat historike në atë që njohuritë e së kaluarës janë të pamjaftueshme, dhe çdo zbulim arkeologjik zbulon informacione të reja dhe potentialin për përparrimin shkencor. Vlerat estetike janë të rëndësishme pasi qyteti posedon shumë atribute natyrore që do t'i kishin zili qytetet e tjera, duke përfshirë një bregdet spektakolar me një shëtitore të re buzë detit, kodra dhe parqe të gjelbra dhe një qendër historike në një klimë mesdhetare të ngrrohtë dhe me diell. Vlerat sociale dhe kulturore në Shqipëri kanë qenë gjithmonë të forta. Kjo shoqëri e fuqishme formohet nga lidhjet familjare dhe farefisnore, miqtë, fqinjët dhe kolegët. Është mjesidi fizik që e ushqen dhe lehtëson këtë. Vlerat ekonomike të Durrësit kryesisht mbështeten në rëndësinë e tij si port, por turizmi kulturor duhet të luajë një rol të rëndësishëm.

Rëndësia e Durrësit bazohet në vlerat e tij kulturore, historike, shkencore dhe ekonomike, duke marrë parasysh vërtetësinë dhe integritetin e qytetit. Kjo domethënë përfaqësohet në banimin e vazhdueshëm të qytetit që nga shekulli 7-të p.e.s., shtresë mbi shtresë, me rrënoja arkeologjike përbri arkitekturës së shekullit të 20-të. Shtresa të shumta historike të qytetit mund të vërehen në një zonë; Kishat mesjetare të përfshira në hapësirat e brendshme të Amfiteatrit Romak të shekullit të 2-të dhe Xhamia Fatih e Shekullit 16-të, që përfshin muret e jashtme të bazilikës bizantine të shekullit 11-të dhe fortifikime nga periudha të ndryshme. Rëndësia e Durrësit lidhet, gjithashtu, me pozicionin e favorshëm gjeografik në bregdetin e Adriatikut dhe në kryqëzimin e rrugëve tregtare, detare dhe tokësore. Duke filluar nga shekulli I-rë p.e.s., Durrësi u bë pikënsija e Via Egnatias e cila ishte vazhdimi i itinerarit nga Roma në Bizant. Kjo ishte rruga e Jul Cesarit dhe Pompeit, si dhe e Mark Antonit dhe Oktavianit kur ndoqën Kasin dhe Brutin.

Përbledhje e masave nisur nga objektivat kryesor

PM parashikon një numër masash që trajtojnë tre objektivat e mëposhtëm specifik:

1. **Përmirësimi i ruajtjes/konservimit dhe paraqitjes/prezantimit**
2. **Rritja e nivelit të mbrojtjes**
3. **Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit**

1. Përmirësimi i ruajtjes dhe paraqitjes

Në periudhën afatshkurtër (0-5 vjet të PM-së), objektivi i parë përfshin masa fizike (projekte restauruese dhe rjetëzuese), në sitet kryesore për t'u realizuar në një periudhë afatshkurtër, të cilat u identifikuani nga grupet e interesit dhe gjatë fazës fillestare të përgatitjes së këtij dokumenti. Ato bazohen gjithashtu në kuptimin e vlerave, integritetin dhe autenticitetin.

Këto site përfshijnë:

- a) Amfiteatrin Romak,
- b) Termat Romake, Forumin Bizantin
- c) Kalanë e sipërme
- d) Itineraret Kulturore

Projekte të tjera në zonë janë identifikuar dhe po zbatohen nga aktorë të ndryshëm, që përfshijnë:

- a) Muzeun Arkeologjik të Durrësit
- b) Kullën Veneciane si qendër interpretimi informuesë
- c) Hamamin Mesjetar

Masa të tjera fizike janë përshkruar gjithashtu në PM për periudhat afatmesme dhe afatgjata.

Ky objektiv përfshin a) një plan të përgjithshëm interpretues-didaktik për të gjitha monumentet e spikatura të periudhave historike dhe parashikon përfshirjen e shkollave lokale fillore dhe të mesme; dhe b) forcimin institucional (për ruajtjen, monitorimin dhe menaxhimin e të dhënave).

Në periudhën afatmesme (viti 6-të+7-të i PM-së) objektivat janë si më poshtë:

- a) Konservimi i fortifikimeve pranë Amfiteatrit
- b) Rritja e kapaciteteve institucionale, nominimi i Amfiteatrit në listën e trashëgimisë botërore

Në periudhën afatgjatë ²(përtej PM-së) pas mbarimit të afatit të PM-së, objektivat që do të zhvillohen më tej janë si më poshtë :

- Rritja e kapaciteteve institucionale, kriimi i parkut arkeologjik nënujor të Durrësit

2. Rritja e nivelit të mbrojtjes

Në periudhën afatshkurtër (0÷5 vjet të PM-së), ky objektiv do të arrihet nëpërmjet përmirësimit të kuadrit rregullator ose projekteve (jo-fizike) të destinuara për zgjerimin e zonave të mbrojtura, masave ligjore dhe vlerësimit të hapësirave të hapura.

- Miratimi dhe zbatimi i këtij plani menaxhimi.
- Rregullore të përmirësuara për ruajtjen dhe administrimin e zonave arkeologjike A dhe B, veçanërisht në dhënien dhe zbatimin e lejeve të ndërtimit nga Bashkia Durrës.
- Rritja e nivelit të mbrojtjes për trashëgiminë e fillimit dhe mesit të shekullit të XX-të
- Mbrojtja e zonave periferike
- Përditësimi i listës së Pasurive Kulturore.
- Zbatimi i rregulloreve nëpërmjet forcimit të kontrollit të autoriteteve, mitjes së ndërgjegjësimit dhe edukimit

Masat që do të zhvillohen në **periudhën afatmesme** (viti 6-të-7-të i PM-së) janë si më poshtë:

- Krijimi i qendrës arkeologjike shqiptar
- Forcimi i kuadrit ligjor për pasuritë kulturore arkitektonike, përfshirë legjisacionin për mbrojtjen e pasurive kulturore nënujore.
- Zbatimi i akteve rregulatorë nëpërmjet forcimit të kontrollit të autoriteteve, ndërgjegjësimit dhe edukimit
- Hartimi i planit të menaxhimit të riskut të fatkeqësive

Në periudhën afatgjatë (përtej PM-së)

- Vazhdimi i zbatimit të rregulloreve nëpërmjet forcimit të kontrollit të autoriteteve, dhe rritjes së ndërgjegjësimit dhe edukimit.

3. Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

Në periudhën afatshkurtër (0÷5 vjet të PM-së) përmirësimi i përdorimit dhe vlerësimit të aseteve të trashëgimisë kulturore, arkeologjisë dhe arkitekturës së qytetit të Durrësit, duke përfshirë menaxhimin, nënkuption veprimet e mëposhtme strategjike:

- Funksionimi i zonës së zhvillimit të turizmit (TID)
- Qasja e vlerësimit
- Zgjedhja e një modeli të ri qeverisjeje

² Megjithëse VKM përcakton një afat kohor jo më pak se pesë vjet, për të realizuar një vizion kaq ambicioz, PM ka parashikuar afatin kohor, më shumë se shtatë vjet.

- Fillimi i planit të gjenerimit të tē ardhurave
- Krijimi i programit të zhvillimit të turizmit kulturor
- Kontributi për qëllimet e turizmit të SKZHQT-së
- Rritja e kapaciteteve të stafit menaxhues të muzeut

Në periudhën afatmesme (viti 6-të+7-të i PM-së)

- Rritja e kapaciteteve të stafit menaxhues si një veprim tjetër strategjik
- Themelimi i një entiteti të ri, "Fondacioni", për tē menaxhuar Parkun Arkeologjik, Amfiteatrin dhe disa funksione të Muzeut Arkeologjik.

Në periudhën afatgjatë (viti 8-15, përtëj PM-së)

- Monitorimi dhe implementimi i plotë i një modeli të zgjedhur menaxhimi për punën operative, promovimin dhe mirëmbajtjen e trashëgimisë kulturore të qytetit.

B. HYRJE

B.1 Ndjesia e lidhjes emocionale me vendin, por ende e shkëputur

Qendra e qytetit të Durrësit të jep ndjesinë e prekshmë të një zone të gjallë, banorët shijojnë kafenetë e shumta në natyrë, shëtisin përgjatë shëtitores të sapo rindërtuar buzëdetit dhe rrugës kryesore. Përmirësimet e fundit të mëdha të infrastrukturës urbane në bregdet, në sheshin kryesor dhe rrugët anësore kontribuojnë për këtë ndjesi. Ekziston gjithashtu një rend i përcaktuar në qytet, i imponuar nga pasuritë natyrore deti dhe porti, së bashku me kodrat. Qendra e qytetit ka gjithashtu një rend urbanistik të përcaktuar me portin e lidhur me sheshin kryesor nëpërmjet boshtit të Bulevardit Epidamn.

Sidoqoftë, qyjeti është tashmë i shkëputur nga historia e tij fisnike dhe i copëzuar së brendshmi nga sitet e izoluara kulturore. Pasuritë historike dhe rrënojat e konsiderueshme arkeologjike të qytetit janë kryesisht të patractuara siç duhet. Amfiteatri gati 2000-vjeçar është një shembull i tillë i vendosur shumë pranë nga aksii kryesor urban. Perceptimin e tij e vështirësojnë makinat e parkuara përreth dhe ndërtimesat që ndodhen mbi rrënojat e tij. Duket si i harruar prapa dyqaneve, restoranteve dhe bareve. Kodrat e gjelbra të mrekullueshme me vilën mbresëlënëse të Mbretit Zog nuk janë lehtësish të aksesueshme. Edhe pse është e dukshme nga bregu i detit dhe çdo lagje, ajo mund të arrihet vetëm me një automjet privat, pavarësisht faktit që ndodhet vetëm disa minuta larg në këmbë nga Amfiteatri. **Zhvillimet e pakontrolluara urbane private, të mëdha dhe të vogla, kanë mbyllur rrugët e lëvizjes urbane të këmbësorëve, duke shkëputur asetat kryesore turistike të qytetit.**

Nevojitet një vizion udhëzues, jo vetëm për të mbrojtur rrënojat arkeologjike, por edhe për të rilidhur ato brenda dhe jashtë qytetit, nëpërmjet itinerareve (rrugëve) kulturore. **Menaxhimi dhe përdorimi më i mirë i këtyre pasurive do të sjellë që numri i siteve kulturore të vizituveshme të Durrësit të jetë më i madh se pasuritë kulturore të veçanta që vizitohen sot.** Ky PM kërkon të bëjë pikërisht këtë, të sigurojë një vizion udhëzues për qytetin, të përshkruajë një seri projekteve kritike sipas shkallëve urbane dhe rajonale duke siguruar mbrojtje për rrënojat arkeologjike. Vizioni do të përbushet vetëm nëpërmjet një Plani Menaxhimi me objektiva të qarta, një plan veprimi dhe indikatorë vlerësimi.

B.2 Nevoja për Plan Menaxhimi dhe qëllimi i tij

Burimet arkeologjike të Durrësit janë të rëndësishme referuar vlerave kulturore, shkencore, sociale dhe ekonomike. Sidoqoftë, ato janë një aset i panjohur për zhvillimin turistik dhe zhvillimin shoqëror të qytetit. Një arsyé kryesore për mos shfrytëzimin e tyre në kapacitetet e mundshme, është mungesa e një Plani Menaxhimi. Prandaj, është qëllimi i këtij seksioni që të përshkruajë nevojën dhe të përcaktojë qëllimin e PM-së.

Zhvillimi i një plani menaxhimi është, sa proces, aq edhe një produkt. Gjatë këtij procesi u kontaktuan shumë palë të interesuara, si aktorët institucionalë, ashtu edhe ata të komunitetit në nivele të ndryshme. Autorët e këtij plani nuk kërkonin vetëm idetë e personave më me ndikim, por edhe idetë e grupeve më të vogla të komunitetit. Ky proces kërkoi kohë, megjithatë ishte i nevojshëm.

Gjithashtu, është e pamjaftueshme të përcaktohet vetëm vizioni i PM-së; kjo do të ishte e papërgjegjshme dhe e pamatur. Por vizioni duhet të mbështetet nga një seri qëllimesh, objektivash dhe detyrash të shumta. Detyrat e shumta krijojnë plane rezervë në rastin nëse disa objektiva nuk realizohen. Prandaj, ky PM përcakton gjithashtu një PLAN VEPRIMI, i cili është një udhërrëfyes për arritjen e vizionit.

Plani i Menaxhimit është dokumenti kryesor për menaxhimin efektiv dhe të qëndrueshëm të pasurive të paluajtshme kulturore. Ai përkruan planifikimin dhe bashkërendimin e kompetencave të grupeve të interesit aktive në fushën e pasurive kulturore.

Vlerësimi është një komponente kritik i Planit të Menaxhimit pasi rekomanodon ide për përdorimin aktiv të sive të tilla si Amfiteatri, etj. Një premisë udhëzuese e këtij plani është që nëse sitet arkeologjike vizitojen dhe përdoren si pjesë të qytetit, ato do të perceptohen dhe vlerësohen si nga banorët dhe nga vizitorët. Nëse vende të tilla rrijetëzohen, ruajtja dhe mbrojtja e vazhdueshme janë më të realizueshme.

Shumë e rëndësishme është që ky PM të shoqërohet nga një Plan Veprimi i detajuar për pasuritë arkeologjike të Durrësit. Kjo është metoda më e sigurt për të realizuar ruajtjen dhe mbrojtjen e pasurive kulturore arkeologjike dhe arkitektonike të qytetit.

B.3 Strategjia përzbatimin

Së pari, vizioni bazohet nga një analizë e thelluar e vlerave kulturore, autenticitetit, integritetit, njohjes së qytetit të Durrësit dhe mbështetet në tri objektiva kryesorë:

- 1) Përmirësimi i ruajtjes/konservimit dhe paraqitjes/prezantimit,
- 2) Rritja e nivelit të mbrojtjes,
- 3) Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

Një pjesë kritike e strategjisë është që secila prej këtyre detyrave do t'i caktohet një subjekti specifik përzbatim, me një metodë të përcaktuar të monitorimit dhe vlerësimit. Brenda se cilës prej këtyre objektivave, ekzistojnë tri lloje të detyrash: ndërhyrje fizike, përmirësim i kuadrit rregulator dhe forcim organizativ dhe institucional. Këto, më pas, ndahen në terma afatshkurtër, afatmesëm dhe afatgjatë.

B.4 Metodologjia

Metodologjia e përdorur për të përgatitur PM-në ishte e drejtëpërdrejtë. Ekipi e filloj studimin duke lexuar materialet e shumta të siguruara nga Ministria e Kulturës, AADF dhe kontributet individuale të ekspertëve kryesorë. Ekipi, më pas, diskutoi rrëth këtij hulumtimi paraprak nëpërmjet një sëri takimesh. Një hulumtim dytësor i lejoi ekspertët të formonin një vlerësim themelor solid të zhvillimit të qytetit dhe sfidave të tij të së kaluarës, aktuale dhe të ardhshme. Hulumtimi gjithashtu lejoi ekipin të fillojë të bëjë pyetje kritike në lidhje me burimet e trashëgimisë kulturore, llojin e tyre, gjendjen, nivelin e mbrojtjes dhe përdorimin aktual.

Vizitave e shumta në terren i lejuan ekipit të formonte një hipotezë për të ardhmen e qytetit dhe pasurive të tij kulturore. Kjo vizitë u shoqërua nga një seri takimesh me vendimmarrësit, grupet e interesit dhe ekspertë vendas të njohur. Shumë e rëndësishme ishte mbledhja e të dhënave të tilla, si informacioni GIS, imazhet, hartat dhe shënimet e intervistave. Këto vizita ofruan gjetje, analiza dhe ide të cilat formuan bazën për hartimin e PM.

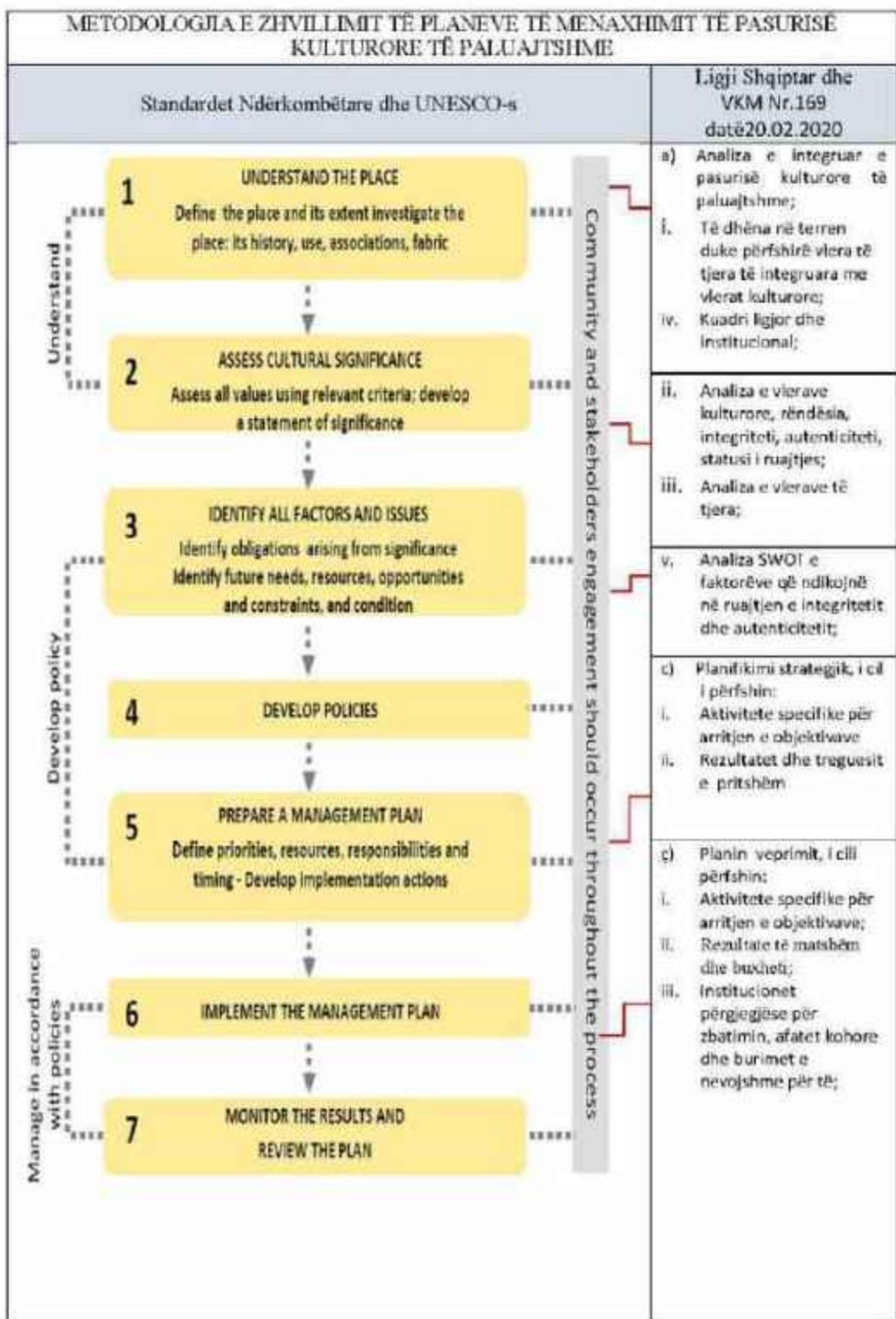
Një aspekt i rëndësishëm i studiuar si pjesë thelbësore e metodologjisë ishte zbatimi i legjislacionit Shqiptar të përkruar në këtë dokument. Hartimi i Planit të Menaxhimit gjithashtu mori në konsideratë standartet ndërkombëtare, qasjen e Peizazhit Historik Urban dhe përvojën e ekipit në qytete dhe sitet të tjera arkeologjike të Trashëgimisë Botërore. Në mënyrë të rëndësishme, rekandomimet e UNESCO-s dhe Udhëzimet Operative të Konventës së Trashëgimisë Botërore, u përfshinë gjithashtu në metodologji dhe u krahasuan me Ligjin Shqiptar.

Metodologjia për zhvillimin e Planit të Menaxhimit ndoqi elementët e renditur më poshtë:

- 1) **Kuptimi i legjislacionit** në lidhje me menaxhimin trashëgimisë kulturore, dhe VKM-në për hartimin e planeve të menaxhimit. Disa nga pikat e rëndësishme janë përfshirë në aneks. Lidhur me planet e menaxhimit dhe propozimet për strukturat menaxhues të trashëgimisë kulturore, legjislacioni është i qartë dhe duhet të ndiqet saktësisht.
- 2) **Diskutime me aktorë institucionalë**, si Ministria e Kulturës, Bashkia e Durrësit dhe aktorë të komunitetit. Kjo u bë për të kuptuar situatën aktuale, avantazhet dhe kufizimet
- 3) **Hulumtimi paraprak** – Ky hulumtim ishte shumë i dobishëm në fazat fillostarte të punës përgatitjen e ekspertit, por gjithashtu vazhdoi gjatë gjithë përgatitjes së PM-së dhe zhvillimit të modelit të qeverisjes. Hulumtimi u krye në shqip, anglisht dhe italisht dhe u krijuau një bibliografi për PM-në.
- 4) **Hulumtimi kryesor** – u krye në dy pjesë, diskutime me palët e interesuara institucionale dhe të komunitetit dhe vizita të shumta në sit gjatë dy viteve. Menaxhimi i të gjithë trashëgimisë arkeologjike dhe kulturore u vëzhguat drejtpërdrejt dhe u dokumentua me fotografji dhe forma të tjera dokumentimi.
- 5) **Konsultimet** - me anëtarët e komunitetit dhe aktorë të tjerë jo-institucional vazhduan gjatë gjithë hartimit të PM-së dhe përfshirin prezantime dhe diskutime. Është e rëndësishme të theksohet se konsultimet dhe hulumtimet u kryen në mes të pandemisë globale COVID-19, kur ligji shqiptar parandaloi shumë takime ballë për ballë. Shumë takime u mbajtën në ambiente të jashtme në Durrës.
- 6) **Inspektimet në sit** - ishin pjesë e rëndësishme e metodologjisë për hartimin e PM-së. Kjo përfshinte konsultime me ekspertë të arkitekturës, turizmit dhe arkeologjisë. Rezultatet janë paraqitur në dokumente të veçanta dhe kanë qenë thelbësore në hartimin e planit të menaxhimit.
- 7) **Shembuj të praktikave të mira** - për planet e menaxhimit përvendet e trashëgimisë kulturore do të ndiqen së bashku me statutet, deklaratat dhe udhëzimet e publikuara. Shumë plane menaxhimi të siteve kulturore ndërkombëtare u identifikuani si shembuj dhe ide të praktikave të mira dhe pasqyrohen në PM.
- 8) **Ligjet në fuqi** - metodologja i referohet saktësisht shtojcës 3, të VKM nr.169, datë 20.02.2020 "Për shtirirjen, strukturën, përbajtjen, metodologjinë e përgatitjes dhe procedurën e diskutimit publik të planeve të menaxhimit të pasurive kulturore të paluajtshme". Plani gjithashtu do të ndjekë të gjithë legjislacionin në fuqi të renditur në seksionin vijues.
- 9) **Diskutime dhe verifikime** - metodologja përfshinte gjithashtu diskutime mbi draft versionin e planit, brenda ekspertit si dhe me ekspertë të jashtëm në Shqipëri dhe ndërkombëtarë. Versionet draft PM-së janë qarkulluar me Ministrinë e Kulturës, Institutin e Arkeologjisë dhe Bashkinë Durrës disa herë gjatë dy viteve.

Metodologjia e zhvillimit të Planit të Menaxhimit

Metodologjia e zhvillimit të PM-së përfshinte gjithashtu disa referenca ndërkombëtare të mëposhtme krasuar me legjislacionin shqiptar.

B.5 Qëllimi dhe afatet kohore

Sipas kërkesave të projektit përgatitja e MP ishte lancuar nga Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim në bashkëpunim me Ministrinë e Kulturës. Qëllimi i planifikimit përshkruhet nga pikat e mëposhtme:

1. Identifikimi i informacionit bazë në lidhje me sitin
2. Integrimi i përparrësive të mbrojtjes dhe ruajtjes së trashëgimisë me një vizion të zhvillimit urban dhe menaxhimit të turizmit.
3. Vendasja e objektivave dhe politikave të menaxhimit
4. Përfshirja e menaxhimit mjedisor
5. Identifikimi i zonave arkeologjike dhe atyre me potencial arkeologjik si dhe të rrezikuara.
6. Paraqitja e një sistemi të integruar të menaxhimit të trashëgimisë duke përfshirë platforma GIS
7. Mbështetja e qasjeve inovative për zhvillimin e sítave të trashëgimisë kulturore
8. Hartimi i ToR-eve dhe parashikimit të kostove për projektet e ardhshme të konservimit për pasuritë kulturore (monumentet) kryesore.
9. Hartimi një Plani Veprimi për PM.
10. Këshillim në lidhje me strukturën e menaxhimit për Parkun Arkeologjik të Durrës
11. Identifikimi dhe rekomandime për burimet e mundshme të financimit të planit të biznesit.

Duke iu referuar Vendimit të Këshillit të Ministrave Nr.169, Datë 20.02.2020, afati i planit të menaxhimit do të përcaktohet bazuar në objektivat që kërkohen për t'u arrirë. Në çdo rast, afati kohor i një plani menaxhimi nuk duhet të jetë më pak se pesë vjet.

Edhe pse PM është i orientuar në periudhën afatshkurtër, ai duhet të mbështesë vizionin afatgjatë për Durrësin. Plani i veprimit është i përqendruar në pesë vitet e ardhshme, PM përshkruan aktivitetet e mëtejshme që do të zbatohen në periudhën afatmesme (7 vjet), për projektet e përzgjedhura për hartimin e Termave të Referencës përkatëse për projektet afatshkurtër.

B.6 Konsultimet me grupet e interesit

Ky plan çshtë hartuar në bashkëpunim dhc konsultim mc aktorë të shumtë, institucionc qendrore dhc vendore, si dhe komunitetin lokal. Për këtë arsy, u kryen një sërë konsultimesh për të informuar ekipin, e PM-së dhe për të ndërtuar konsensusin për idetë dhe konceptet. Konsultimet u ndanë në dy grupe të veçanta, institucionale si Ministria e Kulturës dhe Bashkia e Durrësit, dhe grupet e komunitetit të përfaqësuara nga drejtues të shumtë³. Takimet, prezantimet dhe sesionet e pyetjeve dhe përgjigjeve të drejtuesve të institucioneve të grupeve të interesit u organizuan personalisht dhe me video konferencë. Duke pasur parasysh pandeminë aktuale, e vetmja mundësi për grupet e komunitetit ishte të komunikonin nëpërmjet drejtuesve, dhe kjo u krye nëpërmjet video-konferencës. Drejtuesit institucionalë të grupeve të interesit u konsideruan më shumë si partnerë në procesin e krijimit të kësaj PM-je. Atyre iu dërguan drafte seksionesh, takimet dhe prezantimet ishin të shpeshta dhe u krijuan marrëdhënie pune. Këto institacione kanë një interes të plotë për të përmirësuar, zhvilluar Durrësin dhe për të mbrojtur arkeologjinë e tij.

Institucionet përgjegjëse

- Ministria e Kulturës
- Instituti i Arkeologjisë

³ Fatkeqësisht, pandemia globale ndaloi takimet me grupe të mëdha. Sidoqoftë, janë kryer takime individuale me grupe të vogla interesit institucional dhe video konferanca me përfaqesues të komunitetit.

- Qendra Muzeore Durrës
- Drejtoria Rajonale e Trashëgimisë Kulturore Tiranë
- Bashkia Durrës
- Qendra Kulturore Bashkisë Durrës

Grupet e interesit

Përveç institucioneve, një grup tjetër i rëndësishëm ishin komuniteti i grupeve të interesit. Këto grupe u zgjodhën pasi të gjithë janë të vendosur në Durrës, kanë projekte aktive në lidhje me kulturën në qytet dhe kanë interes për mbrojtjen arkeologjike.

- Shoqata Durrësi Autokton
- Shoqata e të Verbërve SHKSH
- Dhoma e Tregtisë dhe Industrisë Durrës
- Durrësi Aktiv
- Shoqata e Turizmit AAT-HORECA
- Shoqata e Arkitekteve Durrës
- Rotary Club
- Trashëgimia Kulturore pa Kufij, Shqipëri (CHwB)
- Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim (AADF)
- Universiteti i Tiranës
- Universiteti i Durrësit

Detaje mbi konsultimin me palët e interesuara

Grupi i parë: Grupet e interesit, institucionale dhe të komunitetit të përfshira në diskutime

Palët e interesit institucional	
Ministria e Kulturës – Ministri dhe stafi	Elva Margariti Doris Alimerko Ergis Stafa Klestë Qirici
Ministria e Kulturës - Drejtoria e Trashëgimisë Materiale dhe Muzeve - Drejtor	Kozeta Angjeliu
Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore - Drejtor	Arta Dollani
IKTK, Drejtoria e Arkeologjisë së Shpëtimit, - Drejtor	Rudina Zoto
Qendra Muzeore Durrës - Drejtor	Alban Ramohitaj
Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore - Planifikues urban	Marsela Pilyku
Qendra Muzeore Durrës - Arkeolog	Eda Çekrezi
Instituti i Arkeologjisë - Drejtor (2013 to 2021)	Prof. Luan Perzhitë
Instituti i Arkeologjisë - Arkeolog nënujor	Dr. Adrian Anastasi
Ajencja Kombëtare e Planifikimit të Territorit - Drejtor	Adelina Greca
Bashkia Durrës - Kryetar Bashkie	Emiriana Sako
Bashkia Durrës - Nënkyryetar Bashkie dhe stafi i zyrës së planifikimit urban	Florian Tahiri
Bashkia Durrës - Qendra Kulturore, Muzeu Etnografik, Galeria e Arteve - Drejtor	Elio Bajramaj
Bashkia Durrës – Muzeu Memorial – Drejtor	Alketa Tragaj
Palët e interesit	
Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim - Co-CEO	Martin Mata
Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim - Co-CEO	Aleksander Sarapulli
Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim – Manager Projekti	Dr. Ilir Parangoni
Durrësi AKTIV	Klaudio Hyseni
Shoqata e Turizmit ATA-HORECA	Edmond Xhepa
Shoqata e Arkitektëve Durrës	Indrit Hamiti

Trashëgimia Kulturore pa Kufij	Ms. Elena Mamani
UNOPS	Lejla Hadzic
TID (Touristic Improvement District) Arkitekt lokal	Genc Xhillari
TID (Touristic Improvement District) Arkitekt lokal	Blenard Durmishi
Arkeolog	Prof. Neritan Ceka
Arkeolog	Dr. Eduard Shehi
Grupi i dytë: Palët e interesit që u kontaktuan por nuk u përfshinë në diskutime	
Palët e interesit	
Shoqata Durrësi autokton	Avdulla Delalisi (**)
Universiteti i Durrësit - Arkeolog	Dr. Ols Lafe (**)
Shoqata e të Verbërve SHKV	Petrit Çela (**)
Dhoma e Tregtisë dhe Industrisë Durrës	Alban Isteri (**)
Klubi Rotarian	Astrit Duci (*)
Universiteti i Tiranës - Profesor	Prof. Lorenc Bejka (*)
Universiteti i Tiranës - Profesor	Prof. Iris Pojani (*)

Të gjithë personat e përfshirë në të dy grupet u kontaktuan me email ose personalisht. Personat e grupit të dytë fillimisht u kontaktuan nga një përfaqësues lokal i Konsulentit në Durrës në gjuhën shqipe. Ata u informuan për hartimin e PM-ë dhe iu dha një numër/email për t'u kontaktuar për diskutime të mëtejshme. Ata u informuan gjithashtu se përfaqësuesi i ekipit do të kontaktonte me email ose telefon dhe iu dhanë emri dhe informacionet e kontaktit të tij. Pas këtij kontakti fillestar, të gjithë ata u kontaktuan nga Konsulenti me email: disa prej tyre nuk u përgjigjen (shënuar me një yll sipër); disa u përgjigjnë dhe pati përpjekje fillestare për të organizuar diskutime, por pa ndonjë vazhdim (të shënuar me dy yje më lart). Të gjithë u thirrën përmes telefonit nga Konsulenti, por pa përgjigje. Duhet mbajtur parasysh se ky kontakt me palët e interesuara po kryhej në mes të një pandemie globale me kufizime udhëtimi. Takimet apo prezantimet e grupeve të mëdha ishin të ndaluara nga ligji shqiptar. Grupe të vogla prej më pak se pesë personash u takuan në ambiente jashtë në Durrës ose brenda Ministrisë së Kulturës, Bashkisë Durrës, ose në zyrat e AADF-së me të gjithë të pranishmit duke përdorur maska. Së fundi, disa prezantime online u bënë në Ministrinë e Kulturës, Bashkinë dhe IKTK, por të pranishmit nuk u regjistruan plotësisht. Mund të sigurohet një listë e plotë e takimeve me datat, oraret dhe temat.

8.7 Praktikat e mirë

Ekzistenza dhe insistimi për një Plan të Integruar të menaxhimit për Durrësin është, në vetvete, një praktikë e mirë. Ndërsa nevoja për një plan menaxhimi mund të merret e mirëqenë dhe e pranuar, por nuk është gjithmonë këshfu. Shumë pasuri kulturore botërore, megjithëse kërkohet nga udhëzuesit (operational guide) të UNESCO-s, nuk kanë ende plan menaxhimi. Prandaj, Ministria e Kulturës duhet të përgëzohen për ligjin e Trashëgimisë Kulturore 2018 që kërkon Plan Menaxhimi për Pasuritë Kulturore.

Sipas Interreg Europe, "një praktikë e mirë është një iniciativë, një metodologji, një projekt, një proces ose teknikë që ka disa prova suksesi në arritjen e qëllimit të saj". Kjo demonstron "rezultatet e prekshme dhe të matshme të nismës". Është e rëndësishme të thuhet se një praktikë e mirë "ka

potencialin tē transferohet edhe nē zona tē tjera gjeografike⁴. Por "praktikë e mirë" do tē thotë ide tē zbatueshme që adaptohen dhe aplikohen mē lehtë.

Cilët janë shembujt e praktikave tē mira që janë studiuar dhe përfshirë nē këtë PMI?

- **Dëgjimi dhe bashkëveprimi me palët e interesuara institucionale dhe tē komunitetit.** Kjo ishte thelbësore nē procesin e informimit tē këtij plani. Gjithashtu, ky proces përfshiu testimin e ideve me tē njëjtat palë tē interesuara nëpërmjet vlerësimeve tē shumta, dialogëve dhe prezantimeve.
- **Krijimi i një ekipi multidisiplinar** me përvojë ndërkontinentare. Ky ekip njëkohësisht ka njojuri tē thelluara lokale tē kombinuara me njojuri tē praktikave tē mira diku tjetër.
- **Kryerja e vizitave njoħe se nē terren** tē kombinuara me hulumtime dokumentare. Ky hulumtim parësor dhe sekondar përfshin një rishikim tē legislacionit, një inventar tē shpejtë, zhvillimin e sistemit tē informacionit gjeografik dhe krijimin e një bibliografie tē gjerë. Kjo i lejoi ekipit tē kuptonte sfidat e Durrësit dhe siteve tē trashëgimisë kulturore arkeologjike dhe arkitektonike.
- **Strukturimi i përgjigjeve ndaj sfidave tē Durrësit** i fokusuar tek aspektet pozitive, duke filluar me një vizion tē mbështetur nga qellimet, objektivitat, objektivitat specifike dhe detyrat nē një afat kohor tē shkurtër, tē mesem dhe tē gjatë.
- **Renditja e masave tē rekomanduara nga objektivitat nē katër kategorji përmirësimi - ruajtja dhe prezantimi, mbrojtjes(legislacioni), vlerësimi/përdorimi dhe valorizimi.**
- **Zhvillimi i një plani veprimi tē realizueshëm nē periudhë afatshkurtër, afatmesme dhe afatgjatë** me perjegjesi tē caktuara, burime financiare tē dedikuara nē lidhje me objektivin.
- **Krijimi i një dokumenti tē adaptueshem i cili mund tē përshtatet kur paraqiten sfida tē reja.**

B.8 Njoħja e Durrësit

Mbledhja e tē dhēnave është bérë duke rishikuar tē gjitha tē dhënat ekzistuese, duke krahassuar me njëra-tjetrën si dhe me situatën aktuale.U rishikuun dokumentet e disponueshme, administrative, ekonomike tē lëshuara nga administratrat aktuale dhe ajo tē mëparshme. Hulumtimet vazhduan me një analizë tē kornizës institucionale, ligjore dhe tē tregut. Mbledhja e tē dhēnave nénkupton organizimin, kontrollin dhe referencën e kryqëzuar. Kontrolli eshtë fokusuar nē përfshirjen e tē gjitha informacioneve pér aspektin historik ashtu edhe atë urban, tē cilat vërtetojnë veçantinë e Durrësit.

Dokumentet e disponueshme dhe ato që mungojnë

Tē dhënat e mbledhura dhe tē analizuara përfshinin listën zyrtare tē pasurive kulturore dhe kartelave përkatëse me tē dhēnave (jo tē plota, veçanërisht nē lidhje me gjendjen ekzistuese tē pasurive kulturore), sondazhet nē terren, vrojtimet e peizazhit historik urban (PHU), duke përfshirë trashëgimisë moderne dhe kushtet e ruajtjes së saj. U hulumtuu edhe ligjet kryesore dhe instrumentet rregulluese pér mbrojtjen e siteve. GIS-i i misionit italiano-shqiptar me tē dhëna arkeologjike deri nē 2004 u studiuu nē formatin PDF dhe nē formatin *shapefile* (disa prej tyre janë tē vjetruar, me disa pozicione tē pasakta). Masterplani i vjetër i Durrësit (2006), Plani i përgjithshëm vendor dhe Drafti i Planit tē Përgjithshëm Vendor tē Durrësit (nuk eshtë aprovar 2015-2019)⁵. Termat ekzistues tē referencës

⁴ Interreg Europe EU.

⁵ Ndërsa këtij PPV i ka mbaruar afati, një plan i ri nuk eshtë miratuar, por ai ende po përdoret nga administrata.

(ToR) në lidhje me projektin PM: a) ToR për projektin TID; b) ToR për 8 site, Plan i Konservimit për Durrësin nga IKT; c) ToR për Zonën e Re të Zhvillimit, Zona 5, Njësia Administrative Durrës, nga MK. Dokumentacioni për Muzeun Arkeologjik të Durrësit (planet dhe inventari arkeologjik për katin e dytë, propozimin për ekspositizen e katit të parë). Ortofotoja (jo e gjeoreferencuar) e siguruar nga projekti TID. Gjithashtu u përdorën ekstrakte bibliografike nga misioni franko-shqiptar, të dhënat e turizmit dhe portalet e qeverisë shqiptare.

Të dhëna të disponueshme në GIS

Një pjesë kryesore e mbledhjes dhe analizës së të dhënavës është hulumtimi i të dhënavës ekzistuese GIS-it. Në veçanti të dhënat GIS-it nga misioni arkeologjik shqiptar/francez nuk u vunë në dispozicion. Megjithatë, u bënë përpjekje për të rindërtuar këto të dhëna dhe për të krijuar një GIS të pjesshëm. Të dhënat e mëparshme GIS të misionit italiano-shqiptar u vunë në dispozicion, por këto të dhëna janë disi të vjetruara dhe nuk përfshijnë gjetjet e fundit arkeologjike. Prandaj, disa të dhëna u përditësuan, duke përfshirë gjetjet më të fundit në sitet e njohura arkeologjike me informacione shtesë. Megjithatë një rindërtim i plotë i GIS-it u krye, duke bërë një analizë paraprake. Në vijim platformat ekzistuese të GIS-it të analizuara:

- DURRËS GDB
- DURRËS PROPOSAL 1.GDB
- MISIONI ITALIANO-SHQIPTAR (2004 GIS)
- GIS ASIG
- IKTK ËEBGIS
- ASHA ËEBGIS

Të dhëna të reja të prodhuara

Të dhënat e mbledhura për përgatitjen e PM-së janë marr nga hartat tematike me analiza historike, arkitektonike dhe urbane, të cilat ofrojnë një përshkrim të plotë shteresë të qytetit të Durrësit me pikat e forta, pikat e dobëta dhe potencialin e tyre.

Analiza e vlerave kulturore mori në konsideratë, jo vetëm pasuritë kulturore (monumentet) e listuara, por të gjithë trashëgiminë historike urbane të qytetit e cila, megjithëse ka pësuar tërmete të shumta dhe presione nga zhvillimi i shpejtë në dekadat e fundit, përsëri, pasqyron historinë e tij të gjatë me dëshmi të epokave të ndryshme, të lidhura me njëra-tjetrën në një mënyrë shumë shtresore dhe unike.

Duke iu referuar Kartës së ICOMOS-it të Australisë për Vendet me Rëndësi Kulturore (Australi ICOMOS 2013) e njohur si "Karta Burra", vlerësimi i vlerave të trashëgimisë, integritetit dhe autenticitetit të tyre, përbën një bazë thelbësore për vlerësimin e rëndësisë kulturore dhe vendimmarjen për të ardhmen e vendeve të trashëgimisë. Në këtë PM vlerësimi gjithëpërfshirës i vlerave të trashëgimisë solli propozimin për rishikimin e disa pjesëve të zonimit të Masterplanit të Durrësit si dhe propozimin për disa ndërtesa shtesë për t'u shpallur Pasuri Kulturore. Për më tepër, për të optimizuar menaxhimin e të gjitha të dhënavës të mbledhura, është implementuar një platformë GIS që duhet të përdoret për fazat pasuese të PM-së (zbatimi, monitorimi dhe rishikimi). Platforma GIS mund të pasurohet me të dhëna të mëtejshme lidhur me gërmimet e vjetra/ndërhyrjet konservuese dhe të dhëna të reja tematike për planifikimin e ndërhyrjeve të ardhshme. Nxjerra e hartave tematike që ndërthurin të dhënat përkatëse për çdo qëllim, duke përfshirë edhe aplikacione për monitorimin e performancës së PM-së në kohë.

B.9 Analiza Ligjore

Më poshtë është një matricë ligjore me numrin, datën, objektivin e ligjit dhe si zbatohet sipas neneve përkatëse.

Ligji	Objktivi çfarë rregullon Ligji	Rregullimi ligjor për objektet pa leje	Afat i fundit për dorëzimin e inventarit të objekteve që përjashtohen nga legalizimi	Procedurat e kompensimit
LIGJI NR. 9482, DATË 3.4.2006 "PËR LEGALIZIMIN, URBANIZIMIN DHE INTEGRIMIN E NDËRTIMEVE PA LEJE". (i perditësuar).	Ky ligj zbatohet për ndërtimet pa leje të ndërtuara deri më 27.5.2014, me funksione banim, veprimtari ekonomike apo funksione të tjera social-kulturore, dhe që disponohen nga individë apo persona juridikë të regjistruar, përfshirë dhe ndërtimet pa leje, për të cilat subjektet nuk kanë kryer procedurën e vëtedeklarimit për legalizim, sipas afateve të përcaktuara në këtë ligj.	Të gjitha ndërtimet e tjera të paligjshme, të cilat nuk plotësojnë kushtet e përcaktuara në pikat 1 dhe 3 të këtij nen, trajtohen në përputhje me parashikimet e Ligjt Nr. 9780, datë 6.7.2007, "Për inspekrimin e ndërtimit, të ndryshuar".	Neni 38 IKTK, brenda 2 muajve nga hyrja në fuqi e këtij ligj, dërgon pranë ALUIZNI-t inventarin e zonave ose objekteve monument kulture të bashku me kufijtë përkatës, brenda të cilave procesi i legalizimit të shtesave ose ndërtimeve pa leje përjashtohet për shkak të mbrojtjes së veçantë që gjëzohet me ligj. Materiali i IKTK përgatitet i ndarë për çdo qark che u shpërndahet organeve të njësisë vendore në qark, në bashki che në njësitë bashkiakë per Tiranën nëpërmjet ALUIZNI-t.	Kur parcela ndërtimore e ndërtuesës pa leje registrohet në Zyren e Registrimit të Pasuritë te Paluajtshme (sot Kadastra), në emr të pronarëve jo-posedues të ndërtimit, masat dhe vlera e kompensimit në zonat per pronat private te prekura nga objekti i ndertuar mbi to, miratohet me vendim të Këshillit të Ministrave. Në rastet kur parcela ndërtimore, objekt kompensimi, ka kaluar në pronesi të njësive të qeverisjes vendore, sipas Ligjt Nr. 8744, datë 22.2.2001, "Për Transferimin e pronave të paluajtshme publike të shtetit në njësitet e qeverisjes vendore", i ndryshuar, ALUIZNI, përpëra se të krye procedurat e transferimit të pronësise dhe kompensimit duhet të kërkojë miratimin e njësia përkatëse te qeverisjes vendore. 3. Për qëllimin e llogaritjes së shumës së kompensimit, zona trajtohet si tokë dhe çmimi përcaktohet në bazë të vlerës së

				<p>pasurisë të miratuar me Vendim të Këshillit të Ministrave.</p> <p>Shpërndarja e fondit të kompensimit kryhet në përputhje me Ligjin Nr. 10/239, datë 25.2.2010,</p> <p>"Për krijimin e një foni të veçantë për vjetësimin e pronave", i ndryshuar.</p> <p>c) Lista e poseduesve të ndërtimeve pa leje dhe sipërfaqeve të parcelave ndërtimore, përfundat kryhet kalimi i pronësisë, miratohet me Vendim të Këshillit të Ministrave.</p>
Ligji	Objektet të cilat perjashtohen nga legalizimi	Afatit i fundit për miratimin e lejes së legalizimit përmuzetë		
VENDIMI NR 280, DATE 1.4.2015 PËR PËRCAKTIMIN E KRITEREVE, PROCEDURAVE E DOKUMENTACIONIT TË ZBATUESHËM PËR TË KUALIFIKUAR NDËRTIMET PA LEJE, SHTESAT ANËSORE DHE/OSE NË LARTËSI, NË NDËRTIME ME LEJE	Ndikon në vëllimin ose pjesën e jashtme të monumentit kulturor të Kategorisë I, ose është ngritur brenda zonës brenda zonës. Ruaje sipas parashikimeve të ligjit nr. 9048, date 7.4.2003, "Për trashëgiminë kulturore", i ndryshuar dhe aktet nënrigjore në zbatim të tij; Ndikon në vëllimin ose pamjen e jashtme të monumentit kulturor të kategorisë II,	Ndërtimi informal i illojt "objekt", i ngritur brenda vijës luftuese të zones informale të miratuar dhe i perfshirë në fushën e zbatimit të ligjit nr. 9482, datë 3.4.2006, "Për legalizimin, urbanizimin dhe integrimin e ndërtimeve pa leje", të ndryshuar, përashtohet nga legalizimi kur: <ul style="list-style-type: none"> d) është ngritur brenda zonës mbrojtëse të objekteve të trashëgimisë kulturore, të shpalura në përputhje me 		

	<p>sipas përkufizimeve të Ligji Nr. 9048, datë 7.4.2003, "Për trashëgiminë kulturore", të ndryshuar, dhe aktet nënligjore në zbatim të tij; Shkel Integritetin e objekteve trashëgimore kulturore në grup, të deklaruara sipas kategorive të mëposhtme:</p> <ul style="list-style-type: none"> i) monument kulture i kategorisë I; ii) zonë-muze, ansambël-muze, qender historike dhe park arkeologjik; iii) zonë arkeologjike "A". <p>dh) cenon vëllimin ose pamjen e jashtme të monumentit të kulturës, të kategorisë II, sipas përcaktimit të ligjit nr. 9048, datë 7.4.2003, "Për trashëgiminë kulturore", të ndryshuar;</p> <p>e) është ngritur brenda zonave dhe/ose nënzonave të mbrojtura, apo zonave të ruajtjes së veçantë, shkalla e mbrojtjes të së cilave nuk ijon ndërtim me funksion banimi apo social/ekonomik, në përputhje me përcaktimet e ligjit nr. 8906, datë 6.6.2002, "Për zonat e mbrojtura", të ndryshuar;</p> <p>Ndërtimi informal i llojit "objekt", i përfshirë në fushën e zbatimit të ligjit nr. 9482, datë 3.4.2006, "Për legalizimin, urbanizimin dhe integrimin e</p>	
--	--	--

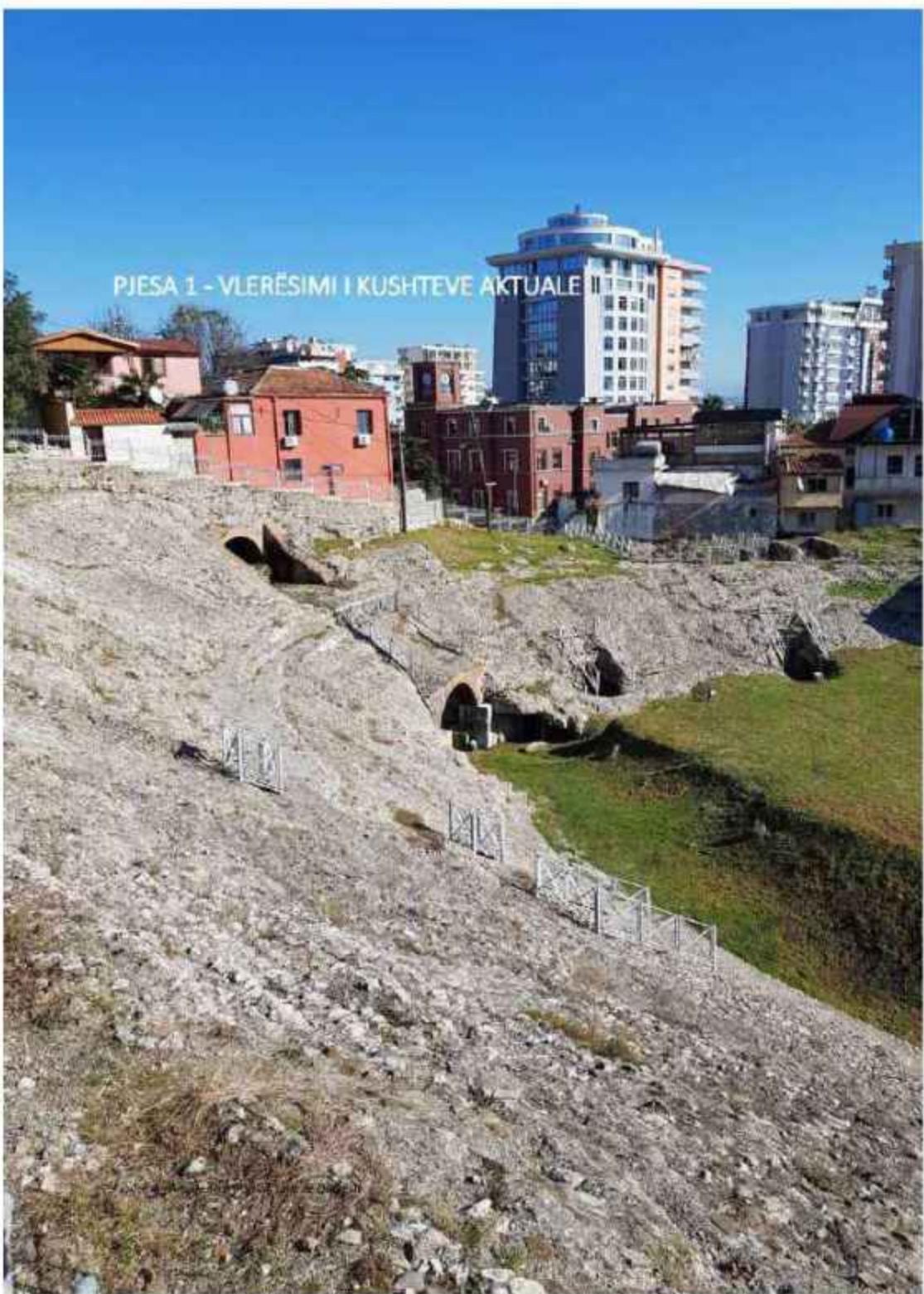
		<p>ndërtimeve pa leje", të ndryshuar, dhe që është ngritur jashtë vijës kufizuese të zonës informale të miratuar, përashtohet nga legalizimi kur:</p> <p>d) është ngritur në zonat arkeologjike të kategorisë "B", të shpallura me vendim të Këshillit të Ministrave, dhe për të cilat nuk është miratuar procedura e legalizimit nga Këshilli Kombëtar i Arkeologjisë; Në zbatim të kesaj shkronje, Këshilli Kombëtar i Arkeologjisë ka detyrimin përtu shprehur mbi miratimin ose jo të legalizimit, brenda 30 ditëve nga data e kërkesës së drejtorisë të ALUIZNI-t</p>		
Ligji	Institucioni Kryesor për Planifikimin e Territorit	Çfarë përfshin Baza e të dhënave shtetërore GIS	"Registri Kombëtar i Planifikimit të Territorit",	Procedurat në rastet e miratimit të planeve vendore
Ligji Nr. 107/2014 PËR PLANIFIKIMIN DHE ZHILLIMIN E TERRITORIT	"Agjencia Kombëtare e Planifikimit të Territorit (AKPT)" është institucion me përgjegjësi planifikimi në kuadër të ministrisë përgjegjëse për çështjet e planifikimit dhe zhvillimit të territorit	"Baza e të dhënave shtetërore GIS" është përbledhja e të gjitha dokumenteve të planifikimit të territorit, sipas përcaktimit të legjislacionit për të dhënat gjeohapësinore, në përpunje me parimet e GIS dhe në shtresa individuale të hartave të	"Registri i integruar i territorit", në vijim registri, është baza e të dhënave shtetërore, sipas përcaktimit të legjislacionit përkatës, në të cilin registoohen dhe administrohen nga autoritetet kombëtare dhe vendore, në mënyrë të pavarrur, të dhënat për tokën e zhvillimet në të, dokumentet e	<p>1. Në rastet kur si rezultat i procesit të hartimit të një plani të detajuar vendor, një ose disa pronarë nuk pajtohen me përbajtjen e tij, autoriteti vendor i planifikimit negocion me ta për të arritur një marrëveshje.</p> <p>2. Në rast se marrëveshja, sipas pikës 1 të këtij nenit, nuk arrinhet, atëherë autoriteti vendor i planifikimit vepron</p>

	përgatitura me mjete digitale.	planifikimit dhe të zhvillimit, në proces miratimi apo të miratuara, kërkesat për zhvillim dhe ndërtim, si dhe lejet e zhvillimit, ndërtimit apo certifikatat e përdorimit, së bashku me të drejtat apo kufizimet ligjore, që rrjedhin prej tyre, si dhe studime apo materiale të tjera me interes për publikun, sipas përcaktimeve të ketij ligji.	sipas rasteve të mëposhtme: a) rishpërndan të drejtën e zhvillimit të përcaktuar nga plani i përgjithshëm vendor në parcelat e këtyre pronarëve në parcelat fqinje dhe / ose njesitë e tjera strukturore; b) nuk rishpërndan të drejtën e zhvillimit, por vendos një takse mbi moszhvillimin, e cila zbatohet derisa këta pronare të hyjnë në një marrëveshje zhvillimi, në përputhja me parashikimet e planit të përgjithshëm vendor; c) shpronëson këta pronare nëse plani i detajuar lokal është një iniciativë publike dhe / ose refuzimi i pronarëve për të arritur një marrëveshje cnon interesin publik.
Ligji	Kompetencat dhe çfarë rregullon	Vendim	
Ligji Nr. 9780, datë 16.7.2007 për INSPEKTIMIN E NDËRTIMIT	Ligji Nr. 9780, datë 16.7.2007 për inspektimin e ndërtimit Përgjegjësitet e Inspektoratit Kombëtar të Ndërtimit dhe Urbanistikës Inspektorati Kombëtar i Ndërtimit dhe Urbanistikës, përmes Kryeinspektorit dhe inspektorëve, ushtron keto përgjegjësi: a) ushtron përgjegjësitet e inspektoratit të ndërtimit dhe urbanistikës të	Neni 10 Detyrat e Inspektoratit Kombëtar të Ndërtimit dhe Planifikimit Urban d) vendos për prishjen e ndërtimeve pa leje.	

	bashkisë / komunës / rrëthit për ndërtimet në zonat dhe objektet e rëndësishë kombëtare. Të ligjshmërisë në fushën e planifikimit urban dhe kur ato nuk ushtronë nga inspektorati ndërtimor dhe urbanistik i bashkisë / komunës / rrëthit. Zonat dhe objektet me rëndësi kombëtare, në kuptim të këtij ligji, janë zonat që kanë përparesi zhvillimin e turizmit zonat/ndërtimet me vlera të trashëgimicë kulturore, parqet dhe zonat arkeologjike, të cilat gjëzojnë mbrojtje, sipas dispozitiveve ligjore dhe nënligjore në fuqi.			
Ligji	Rastet kur lejohet shpronësimi	Organi të cilat i drejtohen kërkesat e shpronësimit	Procedurat dhe afatet në rastet e aprovimit të kërkesës për shpronësim	Rregullimi ligjor i kompensimi
Ligji NR 8561, DATË 22.12.1999 "PËR SHPRONËSIMET DHE PËRDORIMIN E PËRKOHSHËM TË PRONËS PRIVATE PËR INTERES PUBLIK"	Në interes publik, shpronësimi mund të bëhet për arsyet e mëpohtme: dh) Për mbrojtjen e monumenteve dhe objekteve të paluajtshme të karakterit arkeologjik, historik, kulturor e shkencor, kur këto qëllime, për	Kërkesat për shpronësim „bazuar në ndryshimin e ligjit 11/2020, i paraqitet Agjencisë Kombëtare te Shpronësimit, ndërsa propozimi për në Këshillin e Ministrave përmiratimin e kërkesës së shpronësimit	Kur kërkesa dhe dokumentacioni shqetëruesh përkates janë të mbështetur në kushtet dhe kriteret e këtij ligji, ministria kompetente vendos për pranimin e kërkesës për shpronësim, duke njoftuar menjehere me shkrim	Në përfundim të procedurave të parashikuara në nenet 14 e 15 të këtij ligji, komisioni i posaçëm, që ngrihet nga ministri kompetent, kryen veprimet përidhëse identifikimin e vlerësimin përfundimtar, si dhe përllogaritjen e masës së shpërbimit

<p>(ndryshuar me ligjin nr. 20/2016, datë 10.3.2016 dhe l përditesuar nga ligji 11/2020)</p>	<p>vetë natyrën e këtyre objekteve, nuk mund të realizohen nga pronari privat për shkak të pamundësise objektive apo të qëndrimit subjektiv të tij, me pasojë rezikimin real të mosrealizimit, dëmtimit ose të pengimit të funksionimit të tyre.</p> <p>e) Për mbrojtjen e objekteve të luajtshme me vlerë historike, arkeologjike, kulturore ose shkencore në rastet kur, edhe me realizimin e detyrimeve te organave kompetente sipas ligjit, këto objekte rezikoohen të dëmtohen ose të zhduken,</p>	<p>bëhet nga ministri përkatës.</p>	<p>subjektin kërkues në favor të të cilët kërkohet të bëhet shpronësimi.</p> <p>2. Brenda 10 ditëve nga data e njofimit të pranimit të kërkesës për shpronësim ndërmjet subjektit kërkues në favor të të cilët kërkohet të bëhet shpronësimi dhe ministrisë kompetente, lidhet një marrëveshje për të drejtat dhe detyrimet e ndërsjella, lidhur me procedurën e shpronësimit. Në rastin e kërkuesit subjekt privat ijo marrëveshje bëhet me akt notarial.</p>	<p>për objektet që shpronësohen,</p> <p>2. Në vlerësimin e pasurive pronë private që shpronësohen, të pasurive të tjera që zhvlerësohen apo të të drejtave të të tretëve që duhet të kompensohen për shkak të shpronësimit, sipas natyrës së tyre, merren parasysh vlera fillostarte e tyre, amortizimi, destinacioni, vendindodhja e objektit, indeksete ndryshimt të çmimeve të tregut dhe të monedhës.</p> <p>Jepet kompensim për vlerën e zhvlerësimit të pronës në rastet kur shpronësimi për interes publik shoqërohet me zhvlerësimin e pjesës së pronës që nuk është shpronëuar ose të pronës që ndodhet pranë asaj që shpronësohet.</p>
---	---	-------------------------------------	--	--

PJESA 1 - VLERESIMI I KUSHTEVE AKTUALE

C. PËRSHKRIMI I PASURISË KULTURORE

Durrësi është shumë ndryshe nga qytetet e tjera shqiptare. Vija bregdetare e qytetit është shumë e vjetër dhe ka burime të pasura arkeologjike tokësore dhe detare. Durrësi gjithashtu ka burime natyrore që lidhen me detin, kodrat dhe avantazhe tregtare të tilla, si porti kryesor i Shqipërisë dhe afërsia me kryeqytetin e Tiranës dhe aeroportin ndërkombëtar.

Durrësi ndodhet në bregdetin shqiptar në $41^{\circ}18'32.886''N$ $19^{\circ}25'49.1784''E$. Kufijtë geografikë të qytetit janë të stabilizuar, përfshirë dy zona të mbrojtura arkeologjike A dhe B.

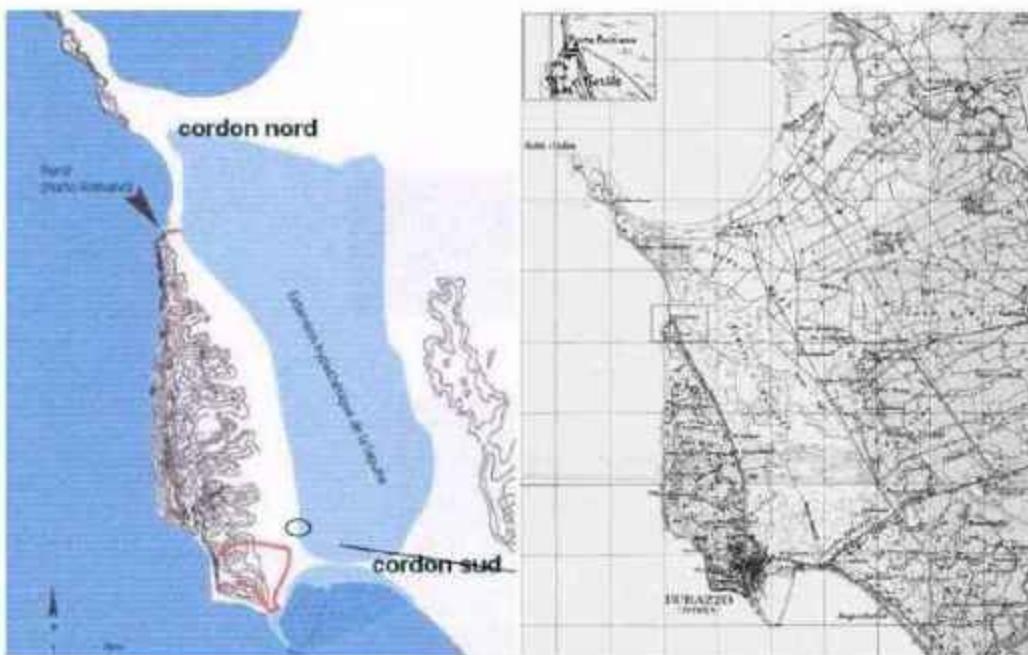
Teksti i mëposhtëm bën një përshtkim të hollësishëm të disa temave që lidhen me karakteristikat specifike që e bëjnë Durrësin të vecantë. Ky plan përqendrohet në përshtimin e rrënojave të rëndësishme arkeologjike, pasurive arkitektonike dhe formave të tjera të trashëgimisë kulturore që kerkojnë mbrojtje dhe menaxhim. Plani përqendrohet gjithashtu tek evolucioni arkitektonik gjatë shekujve, ne hapesirat e gjetra, ne mijëdison urban dhe ne mbrojtjen ligore.

Figura 5 – Durrësi i njoftur më parë si qyteti Epidamni në provincën e Shqipërisë MDLXXI - shtypur në Venecia nga G.P>Calmo
në 1571. Imazhe të tilla historike dëshmojnë për rëndësinë e Durrësit në antikitet.

C.1 Evoluimi i qytetit

Zhvillimi urban i Durrësit u ndikua nga mjedisi i tij natyror me avantazhe veçanërisht të favorshme për vendbanimet e hershme njerezore dhe veprimtarinë portuale. Zona mbrohej nga kodra dhe rrethohej nga një fushë pjellore, ndërsa kishte një lagunë mbrojtëse në lindje dhe një port të mbrojtur për tregti. Sidoqoftë, përparësítë gjeografike ishin gjithashtu një kufizim i dyfishtë me një rrrip toke të kufizuar në perëndim, që ishte origjina e qytetit, dhe me një lagunë në lindje. Shtrirja e qytetit midis këtyre dy pengesave mund të arrihet vetëm në veri përgjatë një rripi toke në formë dardhe, gjerësia e së cilës zvogëlohet. Po kështu, lidhjet me zonën përreth janë veçanërisht të vështira. Kishte vetëm një rrrip toke në jug përgjatë bregdetit dhe një lidhje më larg në veri. Këto kufizime ekzistuan deri në tharjen e kënetës në vitet 1970^a. Edhe sot itineraret e rrugeve kryesore dhe hekurudhave ndjekin të njëtin drejtim në jug. Harta antike më poshtë ilustron karakteristikat gjeografike të Durrësit. Për shkak të këtyre kufizimeve të vendndodhjes, qyteti nuk u zgjerua por u zhvillua në të njëtin pozicion gjatë gjithë historisë, duke u ndërtuar gradualisht në shtresa dhe duke varrosur periudhat e mëparshme. Një histori më e plotë e qytetit gjendet tek Shtojcat.

Figuri 6 – Majtas, situata e hershme gjeografike (E. Shehi, L'Illirie méridionale et l'Epire dans l'antiquité),

Figuri 7 – Djathas, Harta e hershme e Durrësit (italiane, burim i panjohur)

C.2 Arkeologjia e Durrësit

Për shkak të përparësive të tij gjeografike, territori i Durrësit ishte strehim i vendbanimeve të hershme njerezore duke filluar rrëth shekullit 10-9-të p.e.s. Provat e para arkeologjike shfaqen gjatë kësaj periudhe, por provat më të rjohura në lidhje me kulturën materiale datojnë në shekullin e 7-të p.e.s. Përgjithësisht, është pranuar nga arkeologët që gjatë dekadave të fundit të shekullit të 7-të p.e.s., u

^a Puka, Beshiri, Arsimi dhe Zhvillimi socio-ekonomik i Durrësit / Hoti, Davis, et al
Projekti Arkeologjik Rrjonjonal i Durrësi

themelua një koloni korintike. Që atëherë, qyteti antik u zhvillua, lulëzoi dhe u bë një nga vendbanimet më të rëndësishme në brigjet e detit Adriatik.⁷

Për shkak të pozicionit të tij gjeografik me një port dhe situatës së tij morfollogjike, zhvillimi ekonomik u përqendrua në tregti në vend të bujqësisë. Karakteri i qytetit ishte kozmopolitan dhe i hapur ndaj të ardhurave. Një përzierje e kulturave të ndryshme, nga konceptet koloniale greke që vinin nga deti tek ilirët në brendësi të tokës, nga romakët që vijnë nga perëndimi deri te bizantinët lindorë. Janë këto tipare që i kanë dhënë qytetit karakterin e tij unik që u ka qëndruar gjatë shekujeve dhe mund të shikohet sot.

Strukturat arkitektonike që janë pjesërisht të dukshme në ditët e sotme dhe ato që janë të mbuluara dhe ende nuk janë gërmuar, janë dëshmia më e mirë e ndërthurjes së kulturave të ndryshme dhe mënyrës së tyre të jetesës dhe ndërtimit. Por ka një aspekt tjetër që lidhet me këtë vazhdimësi të pandërprerë të jetës në të njëjtin territor. Çdo brez duhej të jetonte në të njëjtën zonë, dhe për këtë arsyë ndërtonin mbi strukturat e vjetra, duke i ripërdorur disa dhe duke i shkatërruar disa të tjera. Çdo monument i zbuluar tregon gjurmë të shumta përdorimi, braktisjeje, ripërdorimi, të ndjekur nga shfrytëzimi përmestruese ndërtimi.

Klasifikimi është zgjedhur sipas katër periudhave kryesore të Durrësit:

- Iliria para shek. 7-të p.e.s.
- Periudha klasike dhe helenistike nga shek. 7-të p.e.s.
- Periudha romake shek. 1-rë p.e.s.
- Periudha bizantine shek. 4-të

Me zhvillimin e dendur urban të qytetit përmestrues ndërtimës, këto katër epoka kryesore u ndërtuan njëra mbi tjetrën, duke çuar në zbulime interesante arkeologjike me shumë shtresa. Mbetjet klasifikohen në gjashtë kategori: mure, struktura të ndërtuara, varre, kanalizime, rrugë dhe gjetje të tjera të cilat do të përshkruhen më poshtë sipas zonave. Periudha moderne, veçanërisht arkitektura, trajtohet në vijim.

Qendra e qytetit helenistik dhe pasardhës romak ndodhet rreth sheshit të Bashkisë. Disa zona të lira (parkimi) duhet t'u nënshtronen gërmimeve të planikuara përmestrues komplex. Kjo vendndodhje ishte vendosur në mënyrë ideale në një zonë të rrafshët, nën mbrojtjen e kodrës në perëndim dhe me pamje nga pjesa e bregdetit ku ndodhej porti i mbrojtur në sitin e Katedrales Ortodokse.

Pjesa veriore e qytetit, në sheshin e Bashkisë, është më interesante nga pikëpamja arkeologjike.

Gërmimet e fundit të misionit franko-shqiptar kanë çuar në kërkime në shtresat e thella, duke zbuluar disa objekte banimi romak, helene, madje edhe mbetje klasike. Pra, një vlerë nga pikëpamja ekonomike dhe turistike, por edhe përmestrues mbi lashtësinë në Durrës.

Shumë mbetje helenistike dhe romake gjenden në zonën urbane në veri të kompleksit Macellum - Terma. Kufiri i qytetit romak është tërhequr në zonën ku mbetjet e murit bizantin ishin vendosur në veri (dy kulla trekëndore).

Përtej kësaj zone, rreth sheshit 1 Maji, një insula e madhe romake u zbulua gjatë gërmimeve të fundit. Pjesë të zbulimit ruhen dhe mund të shihen nën ndërtuesën që u ndërtua mbi to.

Në perëndim të qytetit, në shpatet e kodrës, përrroi e bën më të vështirë punën arkeologjike. Por këtu, në veri, nekropoli helenistike të gërmuara rreth pesëdhjetë vjet më parë, janë në një zonë të

⁷ Davis, et al Projekti Arkeologjik Rajonal i Durrësit: Anketa Arkeologjike në Territor, Gazeta e Shkollës Amerikane të Studimeve Klasike në Athinë, vll 72, (2008)

periudhës bizantine dhe nekropolet bizantine ndodhen më në jug, rrëth pallatit të Mbretit Zog. Çështja e kufijve të qyteteve antike dhe mureve ka qenë objekt i disa studimeve.

Një vëzhgim i parë ka të bëjë me qendrën antike brenda mureve bizantine, elementi kryesor i së cilës është Amfiteatri. Janë të dukshme pak mbetje jashtë Amfiteatrit, gjë që shpjegohet me një strukturë urbane të dendur dhe antike, pak a shumë e ruajtur. Janë kryer pak gërmime, me përjashtim të Amfiteatrit. Përkrah këtij zhvillimit të trashëgimisë do të përqendrohet, pra, tek Amfiteatri si dhe në përgjatë mureve në pjesët e tyre jugore dhe perëndimore, duke përfshirë strukturat imponuese të ruajtura nën kullën mbi Portik.

Ligji i trashëgimisë kulturore dhe aktet nënligjore të tij, kufizojnë ndërtimin/rindërtimin e objekteve dhe thelliësinë e gërmimeve të themelit, duke mbrojtur kështu elementët arkeologjikë të pranishëm në bodrumet dhe jo të zbuluar. Nga ana tokësore, në lindje, nje kënetë e madhe mund të siguronte mbrojtje. Duket se vetëm në Periudhën Bizantine ishte e nevojshme të ndërtuhej një mur që perfshinte një territor të madh në veri dhe ndiqte terrenin e kodrës. Në periudhën e vonë bizantine ose mesjetare, muret u zgjedhuan në jug (nga e cila është e dukshme fortesa sot); kjo mund të tregojë zgjedhimin e rëndësishëm se qyteti.

Figurë 8 – Gërmimet e themelive të mureve (misioni arkeologjik franko-shaptar)

Për ta përbledhur, disa zona të qytetit modern mund të identifikohen për sa i përket arkeologjisë: Lagjet e vjetra janë të myllura nga muri bizantin - mesjetar nën kështjellë. Ato janë të jashtëzakonshme duke pasur parasysh praninë e Amfiteatrit, pjesën jugperëndimore të mureve të ruajtura mirë, strukturat e themeluara në skajin jugor të qytetit (baza e portikut, muret, bastioni) që vërtetojnë afërsinë e portit antik. Këto janë lagje, struktura e vjetër urbane e të cilave ruhet, si dhe shtëpi të shumta nga fillimi i shekullit 20-të. Kjo zonë nuk ka pësuar ndonjë ndryshim të madh strukturor, megjithëse statusi i saj i ruajtjes është i dobët. Nga pikëpamja arkeologjike, veprimi duhet të përqendrohet në zhvillimin e zonave në të gjithë Amfiteatrin dhe muret dhe në shtrirjen e mjediseve përreth tyre.

Figure 9 – Mojtas, muret e poshtme, Figure 10 – Diotitas, Amfiteatri (Misioni arkeologjik franko-shqiptar)

Midis viteve 1930 dhe 1960, qendra administrative dhe kulturore e Durrësit modern u krijua përreth sheshit të Bashkisë. Më pas, në vitet 2000, në këtë sektor u përgjendruan një numër ndërtesash shumëkateshe. Disa nga këto zhvillime ishin një mundësi për të gërmuar parcela të mëdha. Në këtë zonë përpjekjet arkeologjike mund të përqendrohen duke kërkuar mbetjet që shtrihen cukshëm nga Macellum-i dhe Termat Romake nën pallatin e Kulturës. Kjo kërkon një strategji të bierjes së tokës të parcelave të pandërtuara, gërmimë të planifikuarë che një projekt gjithëpërfshirës të zhvillimit.

Figure 11 – Termat, mojtas, Figure 11 – Forumi bizantin (Misioni arkeologjik franko-shqiptar)

Figure 12 – Teimat dhe rruga Romake nën pallatin e kulturës (Misioni arkeologjik franko-shqiptar)

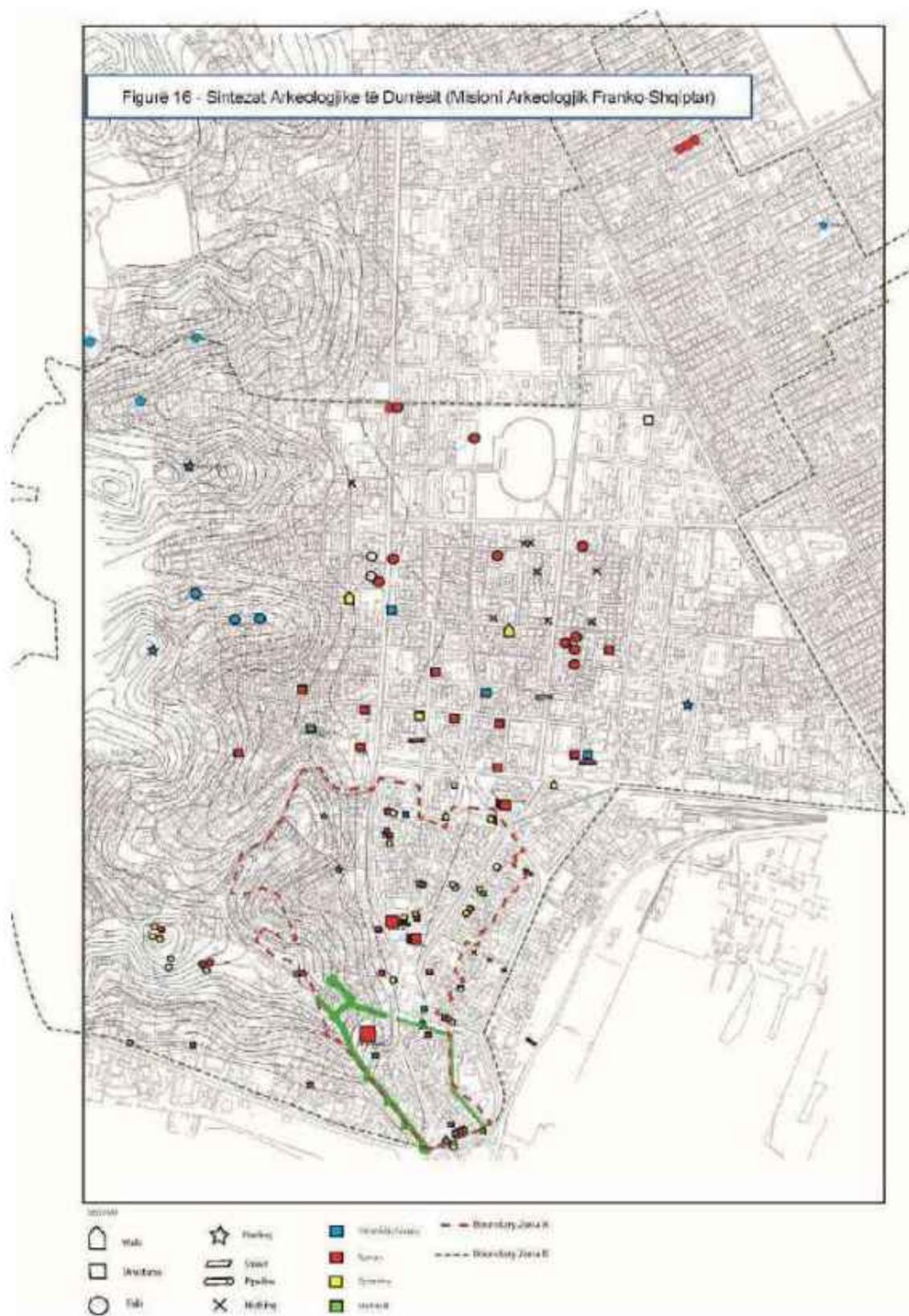
Në veri të sheshit të Bashkisë, është përsëri një zonë, struktura e vjetër urbane e së cilës është ruajtur, por janë ndërtuar disa ndërtesa moderne. Ajo kufizohet nga dy rrugë të rëndësishme, duke përfshirë në lindje, rruga e pazarit e zhvilluar për trafikun e këmbësorëve si një zgjatim i rrugës nga dendra e

vjetër në jug. Strukturat helenistike dhe romake vazhdojnë me rrënoja të ruajtura në boshumet e ndërtesave moderne, duke përfshirë kullën trekëndëshe të një muri bizantin dhe një insule romake. Në anën tjetër të rrugës trejtare, në perëndim, zona e vjetër vazhdon, por prania arkeologjike zhduket papritmas afér kësaj rrugje (ndoshta në kufirin e bregdetit). Në veri të kësaj zone, në skrin e Memorialit të Luftës afërsisht, mund të shihet kufiri i qytetit të dendur antik. Ky zona është nën vëzhgim në aspektin arkeologjik sepse presioni urban është i fortë. Rrënojat arkeologjike në boshumin e ndërtesave mund të bëhen të dukshme. Nga linja linje-perëndim ku është vendosur Memoriali i Luftës, zona u zhvillua gjatë periudhës komuniste në një formë të madhe ortogonale. Boshi i Memorialit të Luftës, si dhe vetë Memoriali, janë përfaqësues të periudhës. Në gjysmën jugore të kësaj zone, ka vila të gjera specifike për zonat periferike të qytetit romak. Më në veri, ka zonë me varre. Në shpatet e kodrës në perëndim të qytetit është zhvilluar një lloj habitat-quasi rural. Kryesisht në këtë zonë, gërmimet kanë zbuluar nekropole dhe mbetje të idhura me shenjtëoren (Artemisa). Ana jugore është drejtimi të deputatit qenë subjekti ndërtimitve duke pasur paresysh afërsinë e saj me detin.

Figurë 14 - Majtas, zbuli zë murin bizantin (E. Shash) Figurë 15 - Djethria, Insula Romana (G. Prashëri)

Figure 16 - Sintezat Arkeologjike të Durrësit (Misioni Arkeologjik Franko-Shqiptar)

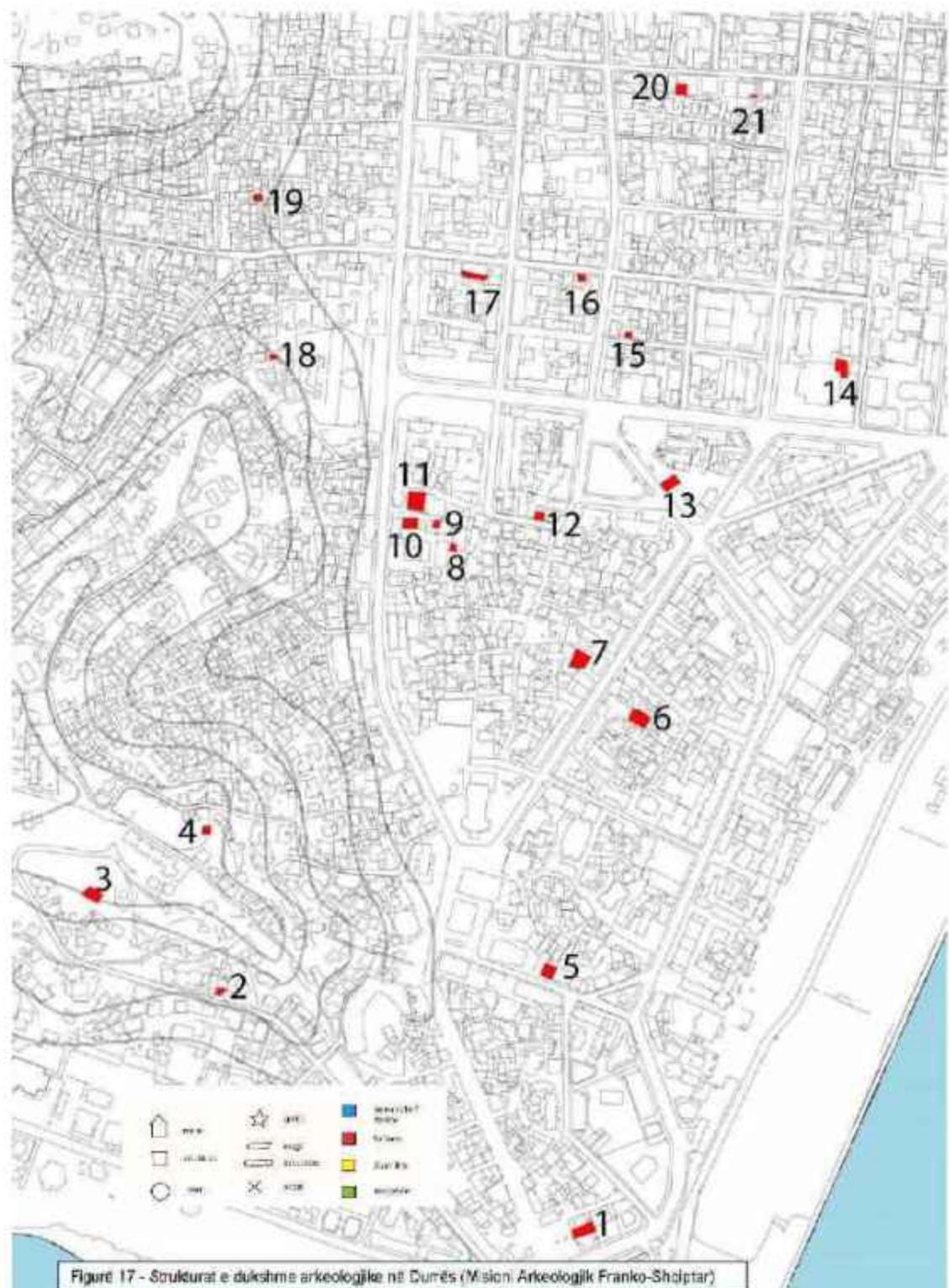
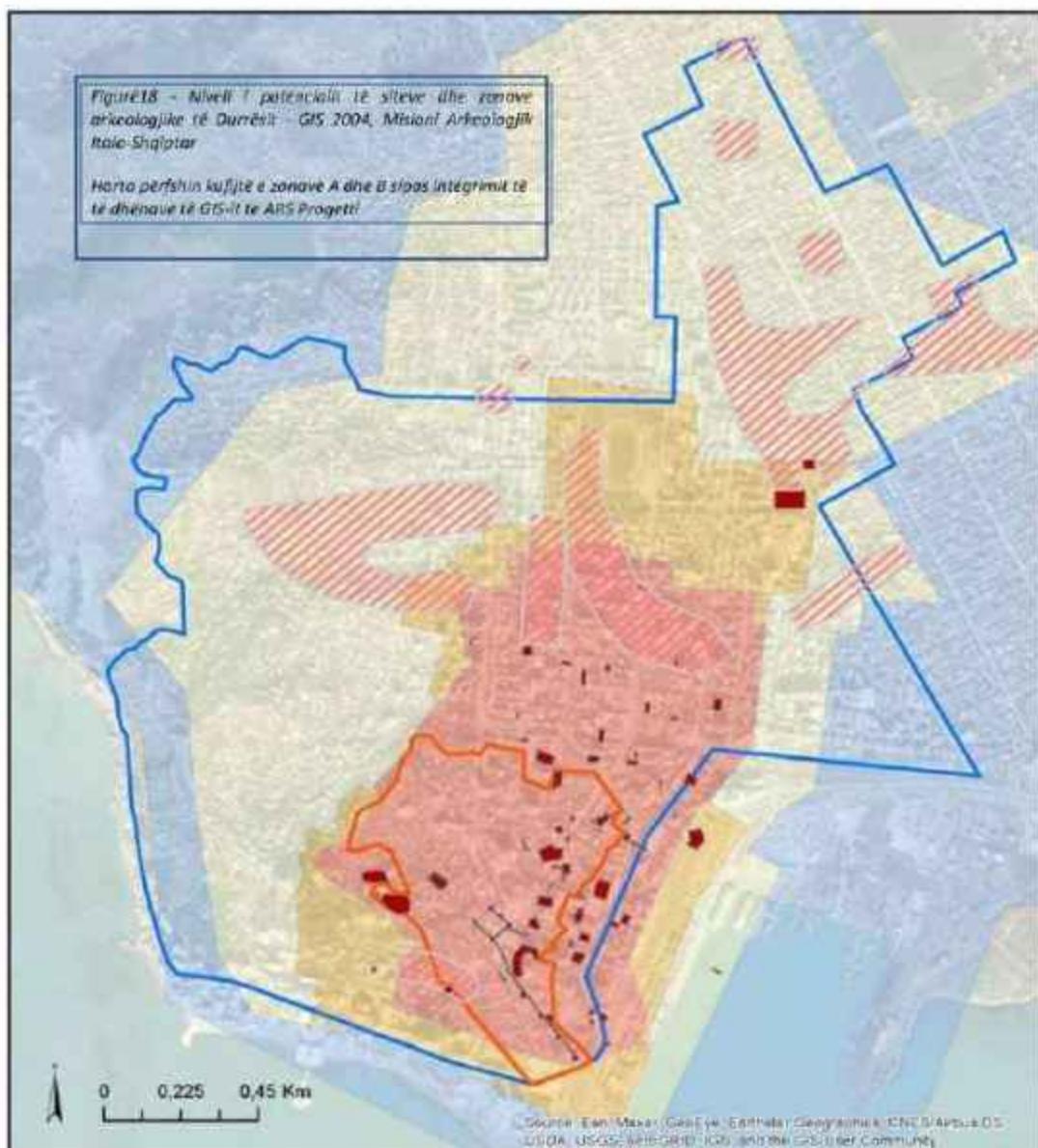

Figure 17 - Struktura e dukshme arkeologjike në Durës (Mision Arkeologjik Franko-Shqiptar)

- Nr. 1. Ruhet në katin përdhe, në fortifikimet dhe themelat antikë të vona nëntokësore. Hapësira nëntokësore, muret shtesë, duhet të shpronësohen dhe të shndërrohen në një vend të hapur dhe ekspositë. Ishte i vetmi vend në qytet ku mund të shihen fortifikime të shekullit të 3-të. p.e.s.
- Nr. 2. Brenda kalasë mesjetare në kodër është ende e dukshme një strukturë e dëmtuar e mbuluar me një qemer.
- Nr. 3. Pozicioni është i përafërt. Këtu ruhet një rrugë rituale dhe një monument në nëntokën e një ndërtese të re.
- Nr. 4. Pjesë të një shtëpie, që datojnë në shekullin III-II p.e.s.
- Nr. 5. Kullë rrethore të shekullit të IV p.e.s.
- Nr. 6. Një strukturë antike e vonë që mund t'i përkasë një kishe.
- Nr. 7. Një strukturë e rëndësishme antike e vonë, unike në llojin e saj, dhe skulptura Gea. Zyrtarisht struktura e vonë antike, duhet të ruhet nën ndërtesë.
- Nr. 8. Një pjesë e kanalizimeve të Antikitetit të Vonë.
- Nr. 9. Pjesë të ruajtura ende nëntokësore, por të mbyllura, të një latrina (tualeti) romak.
- Nr. 10. Strukturat e një insule romake dhe një mozaiku romak.
- Nr. 12. Një kullë antike e vonë është ruajtur në bodrumin e ndërtësës moderne ekzistuese. Regjistruar si pronë private. Një mozaik bardh e zi (i cili vazhdon nën rrugën moderne në jug). Në lindje të nr. 12, ka një kullë tjeter. Mbi të disa struktura njëkatëshe.
- Nr. 13. Ruhet nën ndërtësën moderne, nëntokësore dhe kryqëzimin e një insule romake.
- Nr. 14. Një vilë jashtë-urbane nga periudha romake me mozaikë polikrom.
- Nr. 15. Në nëntokë ka një dysheme mesjetare e cila mund t'i përkasë një kishe.
- Nr. 16. Mozaiku romak ruhet në bodrumin e një ndërtëse moderne.
- Nr. 17. (Vendndodhje e përafërt). Një vilë romake me atrium.
- Nr. 18 Një strukturë mesjetare ruhet ende mirë.
- Nr. 19. Mozaiku i Orfeut.
- Nr. 20 Këtu u zbulua kulla trekëndore dhe ruhet akoma nën ndërtësën moderne.
- Nr. 21. Këtu u zbulua vëtëm maja e një kulle tjeterë trekëndore.

Legjenda

Kantjer ndertimi i kontrolluar	Zonë arkeologjike me dendësi të lartë
Germime paraprake	Zonë arkeologjike me dendësi të ulët
Germime shkencore arkeologjike me shpenzimet e shoqërisë	Zona A
Blok i plotë	Zona B

C.3 Autenticiteti

Autenticiteti është pjesë thelbesore e vlerësimit të trashëgimisë dhe mat shkallën në të cilën trashëgimia kulturore është materialisht origjinalë dhe ka ndryshuar me kalimin e kohës⁸. Siç sugeron Dokumenti i Nara-s për autenticitetin (neri 13), në varësi të natyrës së trashëgimisë kulturore, kontekstit dhe evolucionit të saj, gjykimi i Autenticitetit mund të lidhet me një larmi burimesh, duke përfshire formën dhe modelin, materialin, përdorimin dhe funksionin, traditat dhe teknikat, vendin dhe ambientin, shpirtin, ndjenja dhe faktorë të tjera të jashtëm dhe të brendshëm. Në rastin e qyteteve historike si Durrësi, ku identiteti historik është produkt i një procesi transformimi të vazhdueshëm dhe vlerësimi i vlerave kërkon marrjen në konsiderate të një numri të pafund të variablate, vlerësimi i autenticitetit është një sipërmarrje komplekse. Autenticiteti luan një rol jetësor për përcaktimin e përparrësive lidhur me ruajtjen, planifikimin dhe zhvillimin dhe është faktori thelbësor për të kuptuar Durrësin, duke marrë parasysh vlerat e përmendura më parë.

Lidhur me pasuritë arkeologjike të Durrësit, megjithëse nën presionin e zhvillimit dhe të mbuluara nga shtresa të njëpasnjëshme, niveli i autenticitetit është i lartë duke marrë parasysh formën dhe modelin, materialin dhe substancën. Kjo përfshin Amfiteatrin dhe Forumi Bizantin. E njëjtë gjë mund të thuhet për pasuritë e izoluara arkitektonike të periudhave të mëvonshme, të tilla si hamami Mesjetar i shekullit të 18-të, edhe pse iu nënshtrua rindërtimit masiv në shekullin e 20-të. Trashëgimia kulturore nga gjysma e parë e shekullit të 20-të gjithashtu pasqyron autenticitetin nëpërmjet cilësive të tyre stilistike në formë, model dhe materiale dhe përfaqëson një periudhë të rëndësishme të zgjerimit ekonomik të qytetit.

Autenticiteti është gjithashtu i konsiderueshëm duke marrë parasysh vendndodhjen dhe vendosjen e qytetit, i cili nuk ka ndryshuar në mijëvjeçarë, për shkak të vendndodhjes së portit dhe funksionit të tij si urë lidhëse midis tokës dhe detit. Ekziston, gjithashtu, një rend i përhapur në qytet i imponuar nga gjeologjia natyrore - deti dhe porti, së bashku me kodrat, formojnë kufij të përcaktuar. Qendra e qytetit gjithashtu ka një rend të caktuar urbanistik me portin që lidhet me sheshin kryesor nëpërmjet boshtit të fortë të Bulevardit Epidamn.

Fryma dhe ndjenja e lidhur me autenticitetin janë gjithashtu të larta, dhe ekziston një ndjenjë e prekshme përkatësie në Durrës. Vendosit ose vizitorët shijojnë kafenetë e shumta në natyrë, shëtisin në shëtitoren e bregdetit të saponderuar dhe përgjatë rrugës kryesore. Përmirësimet e fundit të mëdha të infrastrukturës urbane në bregdet, sheshin kryesor dhe rrugët anësore, megjithëse nuk janë autentike, e përforcojnë këtë frysë dhe ndjenjë.

Sidoqoftë, qyti në tërësi ka më pak originalitet në sistemin e marrëdhënieve fizike, funksionale dhe vizuale që duhet të ndërtojnë identitetin e përgjithshëm të qytetit. Trashëgimia arkitektonike e epokave të ndryshme që dikur bashkëvepronin me trashëgiminë e epokave të mëparshme dhe pasuritë natyrore të qytetit, duke përfshirë topografinë dhe detin, duke krijuar një harmoni fizike dhe vizuale në kontekst, duke se është shpërndarë nëpër zona, është e braktisur dhe e izoluar, në shumicën e rasteve, e prerë ose e mbuluar nga një shtresë e pandjeshme urbane që blokon marrëdhënien e dukshme dhe fizike me pjesën tjetër të qytetit. Propozimet për ndërhyrjet e reja të ruajtjes duhet të vlerësohen dhe analizohen me kujdes për të respektuar autenticitetin e mbetur dhe për të rivendosur lidhjet midis elementeve të eliminuara, jo vetëm për turistët, por edhe për banorët dhe studiuesit.

⁸ Sipas dokumentit te Nara-s

C.4 Integriteti

Integriteti u referohet tërësisë dhe perekshmërisë së një qyteti me trashëgimi kulturore dhe duhet të paraqesë një pasqyrë të plotë të përbajtjes së tij, gjendjen e ruajtjes dhe faktorët e rrezikut që do të kërcënoin vlerat. Integriteti i qyteteve historike përbëhet nga struktura urbane me shumë shtresa heterogjene, siç mund të vlerësohet në rastin e qytetit të Durrësit nëpërmjet disa këndvështrimeve të ndryshme. Këto këndvështrime përfshijnë integritetin shoqëror dhe funksional, të përbërë nga marrëdhënie funksionale dhe simbolike midis elementeve të ndryshme të krijuara nëpërmjet proceseve të zhvillimit shoqëror, ekonomik dhe kulturor. Integriteti historik është një këndvështrim tjetër i shprehur në gjendjen e ruajtjes së elementeve individuale arkitektonike, si dhe të strukturës urbane. Integriteti vizual është produkt i proceseve të ndërtimit dhe transformimit me kalimin e kohës⁹. Në këtë këndvështrim, arkitektura moderne dhe zhvillimi i ardhshëm mund të vlerësohen si pjesë e integritetit të qytetit. Prandaj, Integriteti varet nga disa aspekte:

- 1) Social dhe funksional
- 2) Integriteti Vizual
- 3) Integriteti Historik përbëhet nga tre faktorë, disponueshmëria e elementeve të mjaftueshme të nevojshme për të shprehur vlerat, mjaftueshmëria e madhësise së sitit të trashëgimisë për një përfaqësim të plotë të karakteristikave dhe proceseve që përcjellin rëndësinë e tij, dhe niveli i ekspozimit të trashëgimisë ndaj ndikimeve negative të zhvillimit urban¹⁰.

Integriteti Social dhe Funksional - Durrësi është një qytet me jetë aktive, me biznese, mundësi sociale dhe hapësira të hapura. Banorët dhe vizitorët lokalë përdorin hapësirat publike dhe vendet e banimit. Qendra e qytetit nuk është bosh. Sidoqoftë, ka hapësirë për pëmirësimin e këtij aspekti të integritetit pasi hapësirat për ndërveprim shoqëror janë të shkëputura.

Integriteti Vizual - Integriteti vizual i qendrës historike të qytetit komprometohet seriozisht nga ndërtesa shumëkatëshe të dekadave të fundit të vendosura midis ndërtesave historike dhe sítave, duke çuar në një kontrast të ashpër midis lartësisë së ndërtimeve. Pamjet e qytetit dhe panoramat nga kalaja e sipërme, e cila është një nga vlerat e peizazhit historik urban të Durrësit, janë dëmtuar gjithashtu nga prania e ndërtesave të larta që blokojnë pamjen e zonave arkeologjike dhe panoramën drejt detit. Vija e horizontit e qytetit historik në të gjitha drejtimet është kompromentuar seriozisht.

Integriteti Historik - Durrësi mbeti brenda kufijve të tij tradicionalë rreth mureve dhe në veri të sheshit kryesor deri në fillim të Shekullit 20-të. Sidoqoftë, zhvillimi i shpejtë në vitet 1970 filloi nga ndërtimi i objekteve publike, kulturore dhe administrative përreth sheshit të qytetit dhe vazhdoi me zhvillimin drejt veriut dhe lindjes pas kullimit të kënetës. Strukturat e banimit në shkallë të vogël filluan shkeljet në dhe brenda sítave arkeologjike. Kjo u shtua nga fundi i viteve 1990 me ngritjen e ndërtesave të reja të larta brenda dhe rreth qendrës historike dhe bregut të detit, duke çuar në dendësim të shpejtë të zonave urbane, duke ndërtuar midis lagjeve historike, ndërtesave dhe arkeologjisë. Prandaj, Integriteti historik i qytetit u ndikua negativisht.

Trashëgimia historike urbane e Durrësit sot zoteron pasuri të shumta arkeologjike dhe arkitektonike me vlerë të madhe që përfaqësojnë periudhat e ndryshme të zhvillimit të qytetit, ndonëse të shpërndara në zonat urbane të qytetit pa lidhje të qarta fizike dhe vizuale. Zonat arkeologjike, të tillë si Amfiteatri Romak, Termat Romake dhe Forumi Bizantin, janë ishuj të izoluar pa nisma të planifikuar për ruajtjen dhe prezantimin e sitit. Pjesa më e madhe e pasurive arkeologjike është e pambrojitur dhe e prekshme nga presioni i zhvillimit urban. Një pjesë e madhe e zonave arkeologjike që janë zbuluar gjatë aktiviteteve të reja të ndërtimit, ose lihen të ekspozuara, ose mbulohen pa masat e duhura për

⁹ Jokilehto, 2010

¹⁰ Udhëzime Operative të Konventës së Trashëgimisë Botërore

ruajtjen dhe mbrojtjen. Mbrotja arkeologjike, Zonat "A" dhe "B" ishin një hap pozitiv drejt mbrojtjes së integritetit të arkeologjisë së qytetit, por kjo nuk i rregullon çështjet e kaluara. Muret e qytetit, të cilat historikisht përfaqësonin integritetin historik të qytetit, janë errësuar, në një gjendje të dobët konservimi dhe vuajnë nga shkeljet. Në mënyrë të ngashme, trashëgimia arkitektonike e qytetit nga periudha Otomane, si dhe arkitektura e shekullit 20, të cilat përbëjnë elementet e rëndësishme të identitetit historik dhe vizual të qytetit, komprometohen me shumë objekte të lëna pas dore ose të braktisura. Ndërtesa publike janë relativisht në gjendje më të mirë, ndërsa arkitektura rezidenciale e të dy periudhave ndodhet në gjendje kritike dhe kërçenohet seriozisht nga ndikimet negative të zhvillimit të shpejtë urban. Fatkeqësisht, urbanizimi modern shpesht çon në një rritje të konsiderueshme të shkallës dhe dendësisë së ndërtesave dhe humbjen e integritetit vizual të krijuar historikisht të sitit. Çelësi i integrimit të mirë këtu është që zonat moderne historike dhe ndërtesa publike janë harmonike më njëra-tjetrën.

Prandaj, integriteti arkeologjik dhe historik është komprometuar. Ka akoma monumente të vecantë, të cilat, përsye të ndryshme (vetëm rastësishët ose nga veprime individuale të njerëzve të ndryshëm), kanë arritur të mbijetojnë dhe të tregojnë integritetin e Jashtëzakonshëm. Por në përgjithësi, imazhi i trashëgimisë së Durrësit vuan nga efektet negative të zhvillimit. Neglizhenca që është e dukshme në monumentet e hapura për vizitorët është një aspekt tjetër i të njëjtës problem.

C.5 Arkitektura e Durrësit

Trashëgimia kulturore e Durrësit përfshin më shumë se pasurinë arkeologjike të tij; arkitektura është gjithashtu një pjesë e rëndësishme e trashëgimisë së qytetit. Vija ndarëse midis arkeologjisë dhe arkitekturës antike është e paqartë dhe e papercaktuar mirë.

Durrësi paraqet një dëshmi unike të zhvillimit të Shqipërisë ndër shekuj. Ai është me të vërtetë i vetmi qytet në Shqipëri që ofron një pamje nga antikiteti klasik deri në ditët e sotme. Pushtimet u mbivendosën në shumë shtresa në të njëjtin vend, gjë që ishte veçanërisht e favorshme për vendbanimin dhe tregtirës njerëzore - një vend i mbrojtur në Shqipëri. Bregdet që lejonte ngritjen e një porti dhe pilënkisje përvudhës takësore. Sot, ai është ende porti më i rëndësishëm në Shqipëri dhe një komponent i rëndësishëm i ekonomisë kombëtare. Kjo periudhë historike e zhvillimit të qytetit duhet të nënëvohet si e Jashtëzakonshme, si një aset urban dhe kulturor. Në këtë kontekst, trashëgimia arkitektonike e Durrësit nuk duhet të harrohet. Përveç vlerave të rralla, ruajtja e arkitekturës ekzistuese në shkallë të vogël në qendër të qytetit ruan edhe mbetjet arkeologjike të zbuluara dhe të pazbuluara nën të. Kjo trashëgimi arkitektonike klasifikohet në tre periudha të cilat janë antikiteti, periudha moderne, dhe gjysma e parë dhe e dyte e shekullit të 20-të.

C.5.1 Ndërmjet Antikitetit dhe Periudhës Moderne

Duke iu referuar historisë së gjatë të Durrësit dhe fuqive kryesore që sunduan në këtë territor, gjenden disa shembuj të arkitekturës që lidhin arkeologjinë antike dhe arkitekturën moderne të shekullit XX. Kjo histori përgjithësisht u përket katër periudhave, duke u mbivendosur, në mënyrë të kuptueshme, me periudhat arkeologjike të përshtkuara më parë:

- Bizantine shek. 4-të
- Veneciane shek. 14-të
- Shqiptare shek. 14-të-15-të
- Osmane shek. 15-të-20-të

Mbetjet më të spikatura arkitektonike të Periudhës Bizantine janë fortifikimet, veçanërisht muret dhe kullat që kuqojnë qytetin në jug. Padyshim që këto mund të konsiderohen arkeologji, por duke pasur parasysh madhësinë dhe shtrirjen e tyre, ato gjithashtu mund të konsiderohen arkitekturë. Pavarësisht klasifikimit, ato janë shume mbresëlënëse për madhësinë e tyre dhe kontribuojnë në mënyrë të konsiderueshme për historinë e qytetit.

Periudha mesjetare e Durrësit karakterizohet nga përlleshje të shumta për pushtet dhe sundim nga fuqitë të largëta. "Qyteti u rrethua nga Ostrogotë Teodorik në vitin 481 dhe u sulmua nga Bullgarët në shekujt 10-të dhe 11-të. Ai u pushtua në 1082 nga aventurieri norman Robert Guiskardi dhe më pas u kaloi Bizantinëve, e në 1185 u pushtua nga mbreti Eilliam II i Sicilisë. Në fillim të shekullit të 13-të, Durrësi u kaloi Venedikasve, në 1258 mbretit Manfred të Sicilisë dhe në 1272 Karlit I Anzhu, mbret i Napoliit dhe Sicilisë. Durrësi u aneksua (1333) nga Akeia, një principatë Greke dhe u pushtua në 1336 nga forcat e Stefan Dushanit, mbret i serbëve. Pas vdekjes së Dushanit (1355), Durrësi i kaloi familjes shqiptare të Toplave."¹¹ Nga arkitektura e kësaj periudhe të trazuar, pak i ka rezistuar kohës. Mbetjet mund të konsiderohen si bazë për ndërtesat e mëvonshme ose nën to si arkeologji. Një nga strukturat e imbetura është depoja e ujit mesjetare që njihet si cisterna mesjetare.

Figura 19 – Fortifikime mbresëlënëse që dotojnë nga Periudha Bizantine

Megjithatë, nga periudha kur qytetin e morën Venecianët në 1392, elzistojnë imbetje arkitektonike të cilat kanë mbijetuar deri më sot. Venecianët ishin ndërtues ekspertë të fortifikimeve dhe synonin të mbronin zonat e tyre trgtare në Mesdhe. Durrësi ishte një pjesë e rëndësishme e këtij rrjeti tregtar detar dhe, si rrjedhilm, duhej mbrojtur shumë mirë. Nga kjo periudhë, Durrësi trashëgon një nga veprat më të shquara historike të arkitekturës, Kullën Veneciane ose Torren që gjendet në pikën ku qyteti lidhet me detin, ndërmjet së vjetrës dhe së resë.

Perandoria Osmane ishte një rivale e fortë për Venecian. Në vitin 1501 ata e pushtuan qytetin dhe e morën nën kontroll Durrësin për më shumë se 500 vjet deri në Luftën e Parë Ballkanike të viteve 1912-1913. Pak objekte me vlera arkitektonike kanë mbetur nga kjo periudhë. Më e spikatura është Banja Turke ose Hamami, i ndërtuar rreth shekullit të 18-të. Hamami Mesjetar i Durrësit është monument kulture i kategorisë së parë dhe e mori këtë status në vitin 1973. Pjesa qendrore e objektit mbulohet nga një kupolë, ndërsa në pjesën e poshtme karakterizohet nga harqe prej guri. Ndriçimi mundësohej

¹¹Enciklopedia Britannica, Historia e Durrësit, Shqipëri

nëpërmjet hapësirave të vogla në muraturën e kupolës dhe tri dritareve të rrumbullakëta në kulmin e kupolës. Hamami ngrohej nga avulli që qarkullonte me anë të tubave të qeramikës dhe përtohej nga furra që ndodhej në pjesën e pasme. Pas tërmetit të vitit 2019 monumenti u inspektua nga specialistët pasi pësoi disa dëme mesatare. U shfaqën disa çarje të cilat kanë nevojë për ndërhyrje të menjëherëshe për të shmangur përkqësimin e dëmit. Një projekt është lançuar nga MK-ja, i cili duhet të zbatohet së shpejti. Një monument tjetër arkitektonik është shtëpia e Aleksandër Moisiut që gjendet brenda mureve, pranë Amfiteatrit e cila shërben si muze etnografik. Shtëpia u ndërtua nga një familje tregtare në shekullin e 19-të në të cilën aktori i famshëm Aleksandër Moisiu kaloi një pjesë të jetës së tij. Në vitin 1973 u shpall monument kulturo i kategorisë së parë. Ky objekt është një shtëpi dykatëshe me çardak. Shtëpia mbulohet me një çati me tjegulla vendi dhe me dysheme dhe tavane druri. Fasada është dekoruar me gurë të gdhendur; shkallët janë ndërtuar me guri të skalitur dhe kangiella të punuara me dorë. Një plan dhe projekt konservimi është hartuar nga MK-ja që duhet të zbatohen së shpejti. Gjatë sundimit të perandorisë Osmane në qytet kishte tolerancë ndaj fesë, por fatkeqësisht në këmbë ka mbetur vëtëm një kishë katolike. Pranë këtyre objekteve të çmuara gjenden disa shtëpi të periudhës Osmane, në zonën afér Amfiteatrit, ruajtja e të cilave duhet konsidenuar për tipologjinë e tyre arkitektonike, të mbuluara me çati me konstrukcion druri që shtrihet përtëj murit dhe oborrit të brendshëm.

Figura 20- Fragment i monumenteve të zonës A (Ministria e Kulturës)

C.5.2 Gjysma e parë e shekullit të XX

Arkitektura e krijuar në shekullin e 20-të në Durrës është veçanërisht në rrezik. Kjo periudhë ndërtimi nuk konsiderohet me vlera për qytetin dhe shpesh vlerësohet shumë më pak se periudhat paraardhëse. Kjo përfshin trashegiminë e ndërtuar në gjysmën e parë të shekullit të 20-të; përkësya arsyse, dy nënsektione të PM-së i kushtohen kësaj periudhe. Megjithëse kjo mund të mos duket e rëndësishme, krasasuar me mbetjet e dy shekujve të mëparshëm, mbrojtja e këtyre strukturave u shëroen trë qëllimeve:

- 1) Ato janë dëshmi të rëndësishme në historinë e qytetit sepse tregojnë historinë e Durrësit
- 2) Megjithëse moderne, ato respektojnë shkallën njerëzore krahasuar me ndërtesat e larta të ndërtuara në masë,
- 3) Këto ndërtesa nuk kanë themelë të thella dhe ruajnë mbetjet arkeologjike nën to.

Trashëgimia e ndërtuar në fillimin e shekullit të XX mund të ndahet më tej:

- Ndërtesat vernakulare të cilat janë tradicionale dhe kanë më shumë natyrë rurale - Këto struktura gjenden në shpatet e kodrave por gjithashtu janë të pranishme në numër të kufizuar në qendër të qytetit. Shumica e tyre janë në gjendje të keqe.
- Ndërtesa banimi, ndërtesa tregtare në lagje banimi sipër rrugëve kryesore tregtare, shumë prej tyre përfshijnë detaje të arkitekturës neoklasike (ballkone, kolona, detajet këndore të mureve, statuja, etj.).

Figuri 21–Ndërtesat vernakulare me natyrë rurale (G. Reymal)

Figuri 22–Ndërtesave banimi me detaje të arkitekturës neoklasike (G. Reymal)

Kjo trashëgimi është struktura bazë e lagjeve tradicionale. Shtepitë në stilin borgjez shpesht përzihen me shtepitë në stilin vernakular. Rrugët kryesore tregtare të kësaj zone shpesht kanë ruajtur shtrirjen e ndërtesave origjinale tregtara. Branda kësaj zone është ruajtur struktura e vjetër urbane me rrugicat dhe sheshet e vogla karakteristike për këtë lloj lagjeje. Ruajtja e kësaj trashëgimie kërkon ruajtjen jo vetëm të elementeve më të shquar por edhe mbrojtjen e hapësirave të rrugëve dhe rrugicave.

Figurë 23–Majtas, rrugicat dhe ndërtesat që ende ekzistojnë. Figurë 24–Djathtas, Rruga Tregtare (G. Reynal)

Ndërtesat administrative të viteve 1930 të pranishme në Durrës janë një dëshmi e zhvillimit të administratës së qytetit paralelisht me zhvillimin e tij ekonomik. Këto përfshijnë Bashkinë, Bankën e Shqipërisë, hyrjen e Portit, gjykatën, stacionin e vjetër të trenave etj.. Ato karakterizohen nga një arkitekturë cilësore, e ruajtur mirë.

Çështje e rëndësishme që ngritet është konservimi dhe restaurimi i trashëgimisë private të kësaj periudhe dhe mbi të gjitha evidentohen dy ndërtesa të spikatur, të ndërlidhura me historinë e Durrësit të cilat janë Vila e Mbretit Zog dhe Hotel Vollga përgjatë shëtitores buzë detit.

Figurë 25–Majtas, Ndërtesa e Bashkise, përfaqësuese e fillimit të shekullit të XX.

Figurë 26 – Djathtas, hyrja e portit (G. Reynal)

C.5.3 Gjysma e dyte e shekullit të 20-të

Kjo periudhë është po aq e rëndësishme sa gjysma e parë e shekullit të XX. Shumë struktura të ndërtuara gjatë gjysmës së dyte të shekullit, në periudhën e regjimit komunist, kanë vlerë dhe kontribuojnë për qytetin. Gjatë zhvillimit të rëndësishëm qyteti zgjerohet në veri dhe strukturën qendrën e tij administrative. Zona industriale gjendet në lindje. Një plan urban strukturoni shtrirjen e qytetit dhe ndërtohen objekte publike si dhe shumë banesa sociale. Rëndësia e kësaj trashëgimie historike dhe vlera e saj është e rëndësishme të theksohet sepse përfaqëson një periudhë të rëndësishme për Shqipërinë dhe është gjithashtu përfaqësuese e rëndësishme e lëvizjes së arkitekturës ndërkombëtare të mesit të shekullit të XX. Shumë ndërtesa publike u ndërtuan në këtë periudhë përfshirë ato administrative (prefektura, posta), kulturore (pallati i kulturës, muzeu i luftës) dhe sportive (pallati i sportit, stadiumi).

Figure 27 – Majtas, Pallati i Kultures, Gjatjas, Pallati i sportit (G. Reynal)

Ndërtesat që funksionojnë si banesa kolektive janë shumë karakteristike dhe përbëhen nga rreshta të gjatë katër deri në pesë kate të larta. Banesa kolektive në periferi janë shumë të degraduara. Këto banesa u janë shitura banorëve të tyre në fund të periudhës komuniste. Banorët, për arsy e ekonomike, nuk kanë mundur t'i mirëmbajnë ato. Gjendja e tyre e degraduar i delegohet gëthashatu cilësisë së dobët të ndërtimit të kohës (ndërtim i shpejtë, materiale të dobëta).

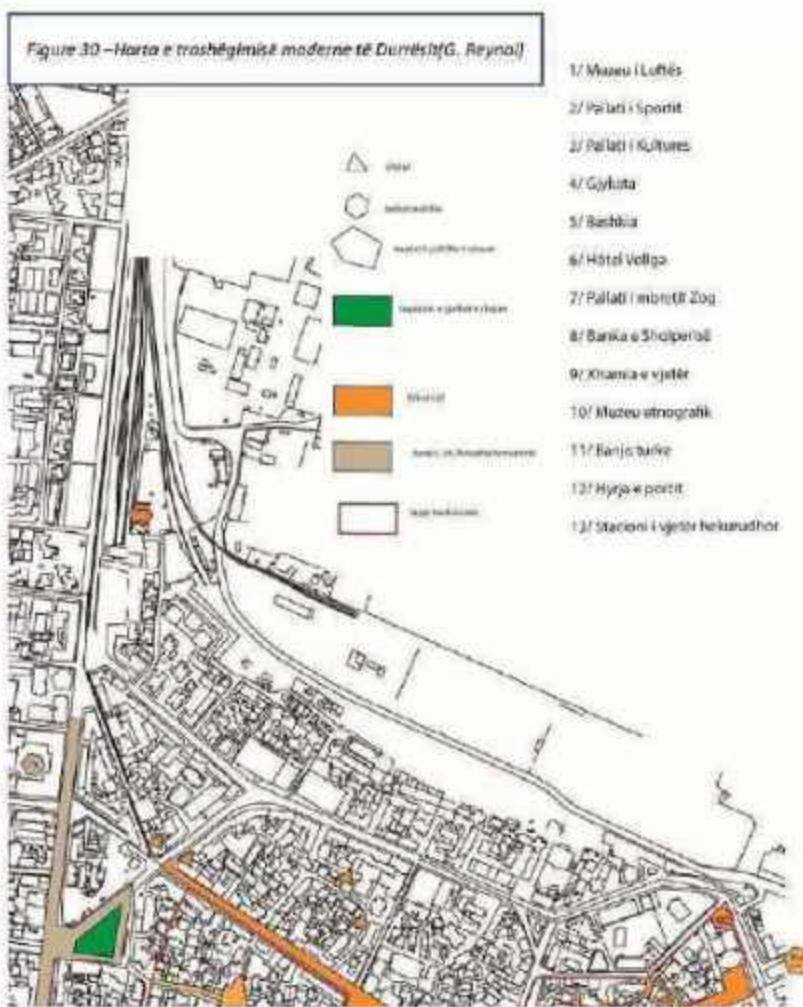
Figure 28 – Banesa sociale te ndertuara gjate zgjerimit te qytetit (G. Reynal)

Hapësirat publike që strukturojnë zgjerimin e qytetit modern kane nevojë për studim dhe njohje. Aksi urban më i rënësishëm është ai i Muzeut të Luftës në vazhdimësinë e hyrjes në Durrës. Ky aks drejt Muzeut të Luftës, trajtohet si një qendër tregtare urbane me kafene ne hapësirat e gjelbra perqjate rrugës. Në gjatësinë e këtij aksi janë rreshtuar ndërtesa banimi të së njëjtës periudhë. Struktura ortogonale e rrugëve të lagjeve të reja në veri të aksit të Muzeut të Luftës është e identifikuueshme dhe do të shërbejë si një strukturë bazë për zhvillimin e të gjithë zonës deri në ditët tona.

Figura 329 – LID, Monument përkujtimor

Shumë e ndryshme, por njëkohësisht shumë karakteristike për kulturën urbane shqiptare, trashëgimia e periudhës komuniste është gjithashtu një trashëgimi e vlefshme. Objektit publike ende funksionojnë dhe kryejnë funksionin e tyre. Hapësirat publike janë cilësore dhe plotësojnë nevojën e qytetit. Sigurisht që ndërtesat përreth këtyre hapësirave publike (veçanërisht aksë i Muzeut të Luftës) përfaqësojnë vlera arkitektonike, një interes urban të pamohueshëm me domethënien historike dhe integritet në ruajtjen e tyre.

C.6 Një vështrim i përgjithshëm mbi peizazhin urban dhe trashëgiminë

Durrësi është një qytet gjithnjë në ndryshim. Projektet e fundit të mëdha të infrastrukturës civile, si shëtitoria buzëdetit, janë pothuajse në përfundim dhe puna vazhdon në shumë nga rrugët dytësore që të çojnë në port. Qyteti pati një impakt të madh negativ nga një tërmeti i fuqishëm me madhësi 6.4 ballë në 26 nëntor 2019, ku vdiqën 51 vjetë dhe u plagosën mbi 3000 të tjerë¹². Ky ishte dëmtimi më i rëndë në Shqipëri në 99 vjet. Sheshi kryesor publik ka përfunduar gjithashtu kohë e fundit. Paralelisht zhvillohen projekte të shumta private të të gjitha formave dhe madhësive. Trashëgimia kulturore e Durrësit është subjekt i presioneve të forta që lidhen me zhvillimin aktual urban të tij. Efektet e këtij presioni u ndjenë dhe u dëshmuan gjatë gërmimeve pesë vjeçare të Misionit Arkeologjik Franko-Shqiptar.

Zhvillimi urban i Durrësit u përcaktua nga vendndodhja e tij natyrore, veçanërisht e favorshme për vendbanimet dhe veprimtarinë portuale duke ofruar një zonë shumë të mbrojtur që hapej në lindje. Kjo i nënshtrohej një kulizimi të dyfishtë; aksesi vetëm në perëndim dhe prania e një kënete në lindje. Shtrirja e qytetit midis këtyre dy pengesave mund të ndodhë vetëm në veri, në një rrip toke në formë e një dardhe e cila vinte duke u ngushtuar. Në mënyrë të ngjashme, lidhjet me zonën përreth ishin veçanërisht të vështira. Kishte vetëm një kalim në jug përgjatë bregdetit dhe një korridor në veri deri në tharjen e kënetës në vitet 1970. Sot, drejtimet e rrugëve kryesore dhe hekurudhave vazhdojnë të ndjekin këtë drejtim.

C.6.1 Nën efektin e urbanizimit të shpejtë

Initiativat private në sektorin e pasurive të patundshme janë jo proporcionale dhe, në shumë raste, të pakontrolluara në lidhje me historinë e qytetit. Ndërtuesat me funksion banim dhe biznes, disa prej të cilave kanë mbetur të papërfunduara përvite me radhë, janë ndërtuar afër qytetit antik, brenda kufijve të tij ose në shpatet e pjerrëta të kodrës përgjatë detit, një shkollë private me arkitekturë neo-antike dominante përballë mureve. Në shumë zona të mbrojtura janë bërë ndërtime ndërsa, në të njëjtën kohë, ndërtesa shumë interesante historike janë braktisur, të tilla si Hotel Vollga pranë kullës Veneciane ose Vila e Mbretit Zog. Dy-tre vitet e fundit vihen re ndërtime të reja që shfaqen në zonat e vjetra të cilat respektojnë vëllimin e atyre ekzistuese por duke krijuar një histori të rreme arkitektonike, të tilla si në Disney (elemente arkitektonike voluminoze dhe dominante, trarë, frontone, kolonada dhe ngjyra të forta). Restaurimet e shtëpive neoklasike janë realizuar në një numër shumë të kufizuar.

Organizimi i hapësirave publike ndjek të njëjtën tendencë. Projektet komplekse të dizajnit nuk kanë lidhje organike me përdorimet reale të tyre. Karakteristikat e tyre nuk fentësojnë vazhdimesinë e hapësirave në shkallë qyteti. Sheshi para Bashkisë dhe veçanërisht sheshi para hyrjes së portit nuk kanë lidhje me zhvillimin historik dhe të suksesshëm të dy rrugëve kryesore tregtare. Në të njëjtën kohë, hapësirat e tjera publike nëpër lagje janë lënë pas dore dhe pothuajse nuk mirëmbahen. Gjithashtu, vihet re një përkeqësim i dukshëm i lagjeve të trashëgimisë të fillimit të shekullit të 20-të. Sidoqoftë, disa ndërtesa përgjatë dy rrugëve tregtare janë restauruar ose janë në proces restaurimi. Situata në zemër të biloqeve është shumë e degraduar, kjo nënkupton rrezikun që këto struktura shpejt mund të zhduken.

Duhet përmendur gjithashtu trashëgimia e mesit të shekullit të 20-të. Këto struktura janë dëshmitare të historisë së vendit të kësaj periudhe dhe karakterizohen nga tiparet e arkitekturës të kësaj periudhe. Objektet përfaqësuese janë ato publike, si prefekturna, gjykata, pallati i kulturës, pallati i sportit dhe Muzeu i Luftës. Më pak të evidentuara janë ndërtuesat me funksion strehimin social, shumë

¹²https://sq.wikipedia.org/wiki/T%C3%A1Bmati_i_26_n%C3%A9s%ABtiorit_2019_n%C3%A9s%AB_Shpip%C3%A9%ABr%oite_note-Vilates-1

karakteristike të këtyre vitove të cilat përfaqjojnë një pjesë të rënësishme të historisë së qytetit. Pas rënies së komunizmit, këto banesa u dhanë banorëve të tyre. Pas ndryshimit të pronësisë gjendja e tyre u përkohësua ndjeshim: për arsy se banorët nuk ishin në gjendje të paguarin për mirëmbajjen. Sidoqoftë, disa prej tyre kanë një funksion të rënësishëm në peizazhin urban të Durrësit, pasi ato kornizojnë hapësirat kryesore publike të projektuara në atë kohë, siç është ruga përparrë muzeut të Luftës.

Duke analizuuar rrënojet arkeologjike, më të rënësishmet janë Amfiteatri, pjesë të murit pranë bregdetit dhe Kulla Veneciane. Mbetje të tjera domethenëse ende të pazbuluara plotësish përfshijnë Forumin Bizantin, një hapësirë boshe në qytet me gjithë kolonat e tij janë të ngritura dhe Termat Romake nën Pallatin e Kulturës. Trashëgimia arkeologjike nuk duket të jetë një vektor i zhvillimit. Në të vërtetë, shumica e aktivitetit arkeologjik konsiston në gërmimet gjatë ndërtimeve, të cilat më pas shkatërrohen ose mbulohen. Gjetjet e rënësishme nuk janë zhvilluar dhe në shumicën e rasteve, mbulohen. Në investimet pusilke, mbetjet arkologjike janë redaktuar në minimum ose injoruar plotësish si në rastin e sheshit para bashkisë, një zonë e rënësishme për të perceptuar qytetin antik. Keto mbetje sigurisht që mund të kishin përmirësuar dhe fyrmezuar zhvillimin e sheshit.

Figura 31 – Hotel Voliga në një vend të zotuar, ende i braktisur

Cilat janë orientimet e PM-së referuar këtyre vëzhgimeve?

Përmirësimi i ruajtjes së trashëgimisë arkeologjike nuk mund të realizohet pa bashkëveprim ndërmjet ruajtjes së trashëgimisë të shekujve 19-të dhe 20-të. Nacioni i trashëgimisë së është një i tërë dhe Durrësi karakterizohet nga kjo tërsësi. Pjesa më e madhe e trashëgimisë së shekullit të 19-të dhe e gjysmës së parë të shekullit të 20-të ndodhet mbi zonat e pasura me arkeologji. Nëse këto ndërtesa të vjetra ruhen, mbetjet arkeologjike njanë to do të ruhen. Kufizimi i ndërtimeve në gjurmët e ndërtesave ekzistuese do të bëjë që mbetjet e fundit të mbrohen.

C.7 Zonat e mbrojtura arkeologjike A dhe B

Për të mbrojtur arkeologjinë e njohur dhe të panjohur në qytetit, qeveria miratoi një seri rregulloresh në lidhje me zhvillimin e ndërtimeve. Në vitin 2018, në zbatim të detyrimeve të Ligjit Nr. 27/2018 me propozim të Ministrit të Kulturës dhe me Vendim të Këshillit të Ministrave, u miratua Vendimi Nr. 785, datë 26.12.2018 "Për Miratimin e Zonave Arkeologjike "A" dhe "B", të Qytetit të Durrësit dhe të Planit për Ruajtjen, Mbrojtjen dhe Administrimin e tyre".

Zonat arkeologjike "A" dhe "B" përbëjnë hapësirën e mbrojtur urbane të arkeologjisë, historisë dhe vlerave kulturore të qytetit të Durrësit. Zonat A dhe B u kategorizuan sipas dendësisë dhe rëndësisë së gjeljeve arkeologjike.

C.7.1 Evoluimi dhe themelimi

Qyteti i Durrësit ka disa akte rregullatore planifikimi që orientojnë planifikimin urban dhe lëshimin e lejeve të ndërtimit në zonat arkeologjike A dhe B. Projektet e zhvillimit, të konservimit, restaurimit, në zonat arkeologjike A dhe B, referuar VKM nr. 785/2018 kalojnë për shqyrtim dhe miratim në Këshillin Kombëtar të Trashëgimisë Kulturore Materiale (KKTGM). Në rast se gjatë zbatimit të projekteve, zbulohen gjelje të rastësishme, ndërprenen menjëherë punimet në përputhje me nenin 145 të ligjit nr. 27/2018. Drejtuesi teknik ose zhvilluesi njofton me shkrim për gjeljet e zbuluara organet e vetëqeverisjes vendore dhe Drejtorinë Rajonale të Trashëgimisë Kulturore. Procedura e zbatuar duhet të jetë në përputhje me dispozitat e ligjit nr. 27/2018.

1. Zona A është zona me dendësinë më të lartë arkeologjike, gjithashtu, zonë ku ekziston trashëgimia moderne e fillimit të shekullit të 20-të. Qëllimi i rregullores është të pajtojë këto dy kufizime. KKTGM-ja duhet të vlerësojë/shqyrtojë, të gjitha projektet e vendosura në Zonën A:

- a) mirëmbajtjen, restaurimin dhe konservimin e integruar të monumenteve të kulturës dhe strukturave arkeologjike, pas shqyrtimit dhe miratimit të projektit nga Këshilli Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore Materiale (KKTGM);
- b) metodat e testimit, të tilla si sondazhet që nuk kërcënojnë shtresat arkeologjike, kërkimet geofizike, regjistrimin digjital të terrenit, siç parashikohet nga vendimi i KKTGM-së;
- c) zhvillimin e projekteve të kërkimit shkencor të miratuara nga Këshilli Shkencor i Institutit të Arkeologjisë, pas shqyrtimit dhe miratimit nga KKTGM-ja;
- d) rindërtimin e rrugëve dhe të gjitha punimet në rrjetin inxhinierik, në përputhje me projektet e miratuara nga KKTGM-ja;
- dh) ngritja e konstruksioneve të lehta (prej druri, qelqi, plastike, metalit) në lartësinë maksimale të një katit, për qëllime të informacionit publik mbi aktivitetet arkeologjike dhe të trashëgimisë kulturore dhe nevoja të tjera të rikualifikimit urban të zonës, si më poshtë:
 - i. konstruksionet duhet të janë lehtësish të çmontueshme dhe në asnjë rast nuk duhet të dëmtojnë nëntokën dhe peizazhin.
 - ii. projektit për ngritjen e konstruksionit të lehtë do të aprovohet nga KKTGM-ja dhe në çdo rast duhet të përcaktojë qartë qëllimin, kornizën kohore dhe vendndodhjen e strukturave.
 - iii. instalimi duhet të ndërmerrët nën mbikëqyrjen e institucioneve të specializuara shtetërore.

Projektet për ndërhyrjet e lejuara në zonën arkeologjike "A" të qytetit të Durrësit, shqyrtohen dhe miratohen nga KTKM-ja dhe ndjekin procedurat në përputhje me legjisacionin për planifikimin dhe zhvillimin e territorit.

2. Zona B është zona me dendësinë më të vogël arkeologjike dhe rregullorja është më fleksibël. Sipas nenit 4, VKM 786, KTKM-ja, përvëç ndërhyrjeve të lejuara në zonën arkeologjike "A" të qytetit të Durrësit, në zonën arkeologjike "B" lejohen ndërtimet e reja të miratuar nga KTKM-ja, si më poshtë:

i. Projektet për ndërtimet e reja shqyrtohen dhe miratohen nga KTKM-ja dhe ndjekin procedurën në zbatim të ligjit për planifikimin dhe zhvillimin e territorit.

ii. Ndërtimet e reja do të lejohen vetëm pasi të kenë perfunduar testimet e parashikuara nga KTKM-ja bazuar në potencialin arkeologjik të zonës.

iii. Gërmimet arkeologjike do të ndërmerren në zbatim të dispozitive të KTKM-së dhe pas lidhjes së marrëveshjes përkatëse, një nga palët e së cilës në çdo rast do të jetë Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore.

Për të dy zonat A dhe B parashikohen ndeshkime për mosrespektimin aktive ligjore dhe nënligjore (ndërprerja e punës ndërtimore brenda 24 orëve dhe madje ndjekje penale ligjore). Parashikimet në aktet rregulatore synojnë mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike dhe i përgjigjen një presion shumë të fortë për ndërtimet që është ushtruar që nga viti 2000.

Zona Arkeologjike "A" dhe "B" e qytetit të Durrësit

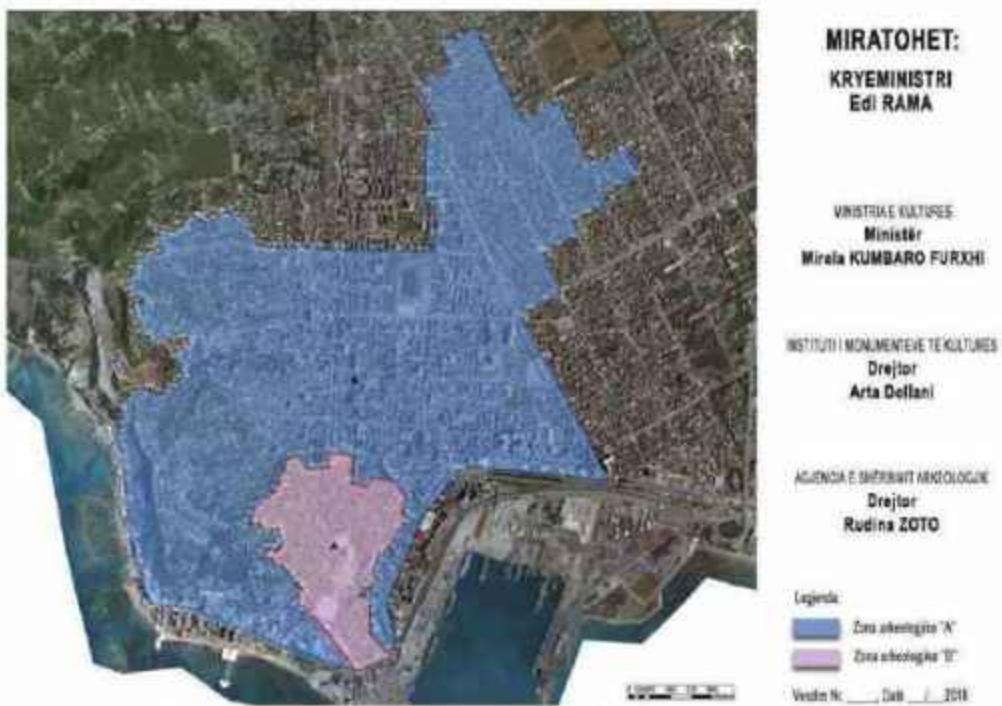

Figura 32 – Zonat e mbrojtura arkeologjike A dhe B të Durrësit brenda kontekstit urban (Ministria e Kultures)

C.7.2 Monumentet

AMFITEATRI

Amfiteatri është një nga monumentet kryesore të antikitetit i ndërtuar gjatë dekadave të para të shekullit II-të, ndoshta gjatë sundimit të perandorit Romak Hadrian. Ndryshe nga Amfiteatrot e tjere të asaj kohe të ndërtuar tërësisht në një terren të rrafshët, ai mbështetet pjesërisht në shpatin e një kodre për të siguruar mbështetjen në njérën anë të shkallares, ndërsa pjesa tjetër është e ngritur në tokë të rrafshët. Ka një paraqitje elliptike me përmasa të jashtme rreth 132m x 113m; dimensionet e brendshme rreth 61x42m në lartësinë 20 metra. Një bazë e lartë 2,5 metra rrethon arenën dhe parapetin, prapa së cilës qëndronte shkallarja. Baza përbante disa pasazhe me qemer për hyrjen e kafshëve dhe gladiatorëve në arenë. Zonat që shërbyen për të mbajtur kafshët (aksesoheshin përmes galerive) ruhen në anën verilindore të shkallares, të zbuluara gjatë gërmimeve arkeologjike. Pas bazës, *praecinctio* (shtegu i parë) me gjerësi 2,5m, i lejonte spektatorët të uleshin në katër reshtat e parë të shkallares. Mbi këtë shpresë shtrihet një shteg tjetër ku gjenden hyrjet (*vomitorium*) të galerive të brendshme, të cilat furnizonin *maenianum-in* e parë (ballkon) të *cavea-s* (shkallare). Amfiteatri u shpall monument kulture në vitin 1973. Deri më tanë, është gënuar më pak se gjysma e monumentit, e përbërë nga shkallarja, galeritë dhe *maenianum-et*.

Figura 33 – Imazh satelitar i Amfiteatrit

Gjatë shekujve, Amfiteatri ka pësuar modifikime dhe përdorime të ndryshme. Disa galeri u përdorën si kishë (sot, kapela bizantine është qartësishë e dukshme), ndërsa pjesët e tjera u përdorën si varrezë. Arena qendrore u pushtua nga shtëpitë gjatë epokës osmane, ndërsa sot është kryesisht e mbushur me mbeturina nga prishjet dhe shembjet.

Figurë 34 - Hyrjet dhe kallimet e zëmbësorëve

Figurë 35 - Kufiri i qytetit jugperëndimor

Figurë 36 - Kufiri i qytetit finor

Figurë 37 - Tuneli dhe pjesa veriore

Figurë 38 - Kapela Bizantine

Figurë 39 - Mosaicët

Figurë 40 - Galeria e brendshme

KALAJA DHE MURET FORTIFIKUESË TË DURRËSIT

Pershkrim i shkurtër:

Kalaja e Durrësit është kompleks i fortifikimeve, kryesish nga periudha mesjetare, që përfshin edhe pjesë të ndërtuara në periuadhën osmane. Kalaja mesjetare ndodhet në skajin jugperëndimor të gadishullit të Durrësit. Nga muret antike të vona të Durrësit, shtrirjet e mëposhtme janë të dukshme, ato kanë nivele të ndryshme konservimi, valorizimi dhe prezantimi.

Pjesa 1 Fragmenti që përfshin katër kulla në anën jugperëndimore është sot zona e ruajtur më mirë.

Sidoqoftë, linja e mureve të fortifikimit që shkon nga citadela në drejtimin juglindor është prishur në shumë pjesë. Seksionet e mbetur janë mirë konservuara, të integruara në strukturën urbane dhe të dallueshme qartë.

Observacione mbi Pjesën 1:

- Kjo pjesë ka një nivel të mirë **mbrojtjeje** (statusi i mbrojtjes si Kategoria I).
- **Konservimi** strukturor dhe arkitektonik është thelbësor, por disa pjesë janë prekur nga tërmeti 2019 dhe kanë nevojë për ndërhyrje strukturore (një projekt ruajtjeje për stabilizimin dhe rindërtimin po vazhdon). Monumenti ka nevojë për ndërhyrje të vazhdueshme konsoliduese, por është në gjendje të mirë.
- Për sa i përket paraqitjes dhe vlerësimit/valorizimit, kjo pjesë e fortifikimeve është e integruar mirë me peizazhin për ekspozimin e saj, por brezi i gjelbër përgjatë anës së tij të Jashtme, instalacionet artistike dhe disa panele shpjegues janë shume të konsumuar.
- Ka një **Aksesibilitet** të mirë për këmbësorët - dhe automjetet gjithashtu; mundësi të kufizuara parkimi përgjatë rrugës.

Potenciali për sa i përket tërheqjes turistike është shumë i lartë për arsyen e nivelit të lartë të Integrititetit dhe Autenticitetit, edhe pse vetëm në anën e Jashtme.

Figura 11 - Pjesë të mureve fortifikuese

Pjesa 2 Pjesa më e lartë e kompleksit të fortifikimit përfshin katër kullat e kështjellës Mesjetare dhe shtrirjen e tyre në drejtimet jugore dhe lindore (fortifikimet pjesa n. 3): vija e parë lidh torren me fragmentin. (A) përgjatë Amfiteatrit. Linja tjeter (3) përfshin disa fragmente që zbresin në

sheshin Liria, duke kaluar ndërmjet Amfiteatrit dhe Xhamisë së Madhe dhe vazhdon përgjatë rrugës Grigor Durrsaku.

Observacione mbi Pjesa 2:

- Kjo pjesë ka një nivel të mirë të **mbrojtjeje** (statusi i mbrojtjes si Kategoria I).
- **Konservimi strukturor** duket mjaft i mirë por rekamandohet një vlerësim për disa pjesë të palidhura që mund të janë prekur nga tërmeti i vitit 2019. Ndërhyrja arkitektonike e konservimit duhet të planifikohet, veçanërisht për kullat veriore.
- Për sa i përket **prezantimit** dhe **valorizimit**, kjo pjesë e fortifikimeve ka nevojë për planifikime të masave urgjente pasi është shumë e vështirë të kuptohet kompleksiteti i monumentit dhe të perceptohet bërrhama e vjetër e kalasë dhe lidhja e saj me pjesën e tjera të fortifikimit.
- **Aksesibiliteti nga këmbësorët** është i pamundur nga bërrhama e qytetit për shkak se kalimet ekzistuese të vjetra janë myllur nga gardhe dhe ndërtimë të paligjshme. Sidoqoftë, disa dekada më parë, ishte e mundur të arrihet në këto zona nga pasazhet afér Amfiteatrit. Pjesa e sipërme e kalasë mund të arrihet vetëm me makinë, por s'ka mundësi parkimi.
- **Potenciali për sa i përket tërheqjes turistike** eshtë shumë i lartë për shkak të pamjes mahnitese që mund të shijohet nga lart. Për më tepër, kullat e braktisura ose të fshehura në anën veriore duket se mbrojnë nivelin e lartë të Autenticitetit dhe Integritetit që duhet të valorizohet nga prezantimi. Duhet të hartohet dhe miratohet një plan specifik për heqjen e ndërtimeve të paligjshme/shpronësimit dhe përshtatjeve e ndriçimit për të evidentuar peizazhin.

Observacione mbi Pjesa 3

Pjesa 3 Kjo është shtrirja e mureve fortifikuese nga kalaja në drejtimet jugore dhe lindore

- Kjo pjesë ka një nivel të mirë **mbrojtjeje** (statusi i mbrojtjes si Kategoria I) megjithëse duhet të parashikohet një hapësirë më e përshtatshme për ruajtjen e saj.
- **Konservimi strukturor** është i mirë dhe duhet të planifikohet ndërhyrja arkitektonike e konservimit si një ndërhyrje parandaluese si dhe të vazhdojë mirëmbajtja periodike.
- Për sa i përket **prezantimit** dhe **valorizimit**, kjo pjesë e fortifikimeve ka nevojë për masa për të harmonizuar pjesë të ndryshme të mureve dhe për të lejuar një perceptim më të plotë të kompleksit të monumentit.
- **Aksesibiliteti nga këmbësorët** është i mundur nga qendra e qytetit dhe pjesa lindore edhe pse pjesa e sipërme e kalasë nuk mund të arrihet.
- **Potenciali për sa i përket tërheqjes turistike** është shumë i lartë.

Pjesa 4 Linjat lindore janë më të degraduarat dhe rrënojat janë shumë të kufluara, duke përashtuar nivele të ndryshme të strukturës së brendshme urbane krahasuar me nivelin e jashtëm dhe rrugët përkatëse:

Figurë 42 - Rrënojat e themelive të fortifikimeve

Figurë 43 - Rrënojat e mureve të fortifikimit që përfshihet në ndërtesa.

Observacione mbi Pjesa 4:

- Kjo pjesë është pa **mbrojtje** (nuk është përfshirë në listë ose harta). Elementi i mbetur duhet të hartëzohet dhe të listohet për mbrojtje.
- **Konservimi strukturor** komprometohet nga ripërdorimi i përfshirjes së tij në konstruksionin e ndërtuar duke përdorur muret. Mbetjet e kufluara arkeologjike duhet të konsolidohen dhe ruhen.

- Për sa i përket prezantimit dhe valorizimit, kjo pjesë e fortifikimeve ka nevoje për masa urgjente për të lejuar evidencimin e kompleksit të fortifikimit që ishte atje. Duhet të parashikohet një plan për të hequr parkimin mbi nivelin e murit dhe një hapësirë sigurie.
- Aksesibiliteti për këmbësorët dhe makinat është i mundur nëpërmjet të gjithë linjës së qarkut të murit Lindor.
- Potenciali për sa i përket tërheqjes turistike të kësaj pjese nuk është i lartë por kontribuon për të kuptuar plotësisht rolin antik të qytetit. Prandaj, ndërhyrja për ruajtjen, konservimin dhe prezantimin duhet të planifikohet edhe për këtë pjesë të mureve.

Pjesa 5 Një segment tjetër i shkëputur nga muri juglindor që përbëhet nga pak mbetje në nivelin e tokës. Muri mund të gjurmohet në mbetjet e izoluara të rrafshuara në tokë, prapa ish-bankës së shtetit;

ROTUNDA / (Macellum i Forumi Bizantin)

Pazari i Vjetër u zbulua në 1987-1990 dhe u shpall monument kulture në vitin 2003. Gërmimi zbuloi rrënojat e forumit të *macellum*-it të periudhës Bizantine. Supozohet se monumenti u ndërtua në shekullin e 2-të p.e.s deri në shekullin e 4-të dhe i shërbeu atij funksioni deri në shekullin e 7-të. Më vonë, forumi u shndërrua në një varrežë. Monumenti është ndërtuar në formën e një portiku të rrumbullakët, qendra e të cilit është e zënë nga një podium. Monumenti ka shërbyer si një forum publik për organizimin e panaireve.

Monumenti aktualisht përshkohet nga tubat e kanalizimeve dhe ka akcessibilitet shumë të kufizuar. Ai kërkon ndërhyrje për konservim dhe rekomandohet një projekt i madh dhe "mise en valeur" i prezantimit për ta lidhur atë me zonën ngjitur të *Macellum*-it.

Figure 44 - Forumi Bizantin

Figure 45 - Forumi Bizantin

TERMAT ANTIKE ROMAKE NËN PALLATIN E KULTURËS

Termat u zbuluan në Durrës në vitin 1960 gjatë ndërtimit të qendrës kulturore Aleksandër Moisiu. Në vitin 1973, ato u shpallën monument kulture. Xëto banja datohen në fazën e ri ndëshishme urbane të gjysmës së parë të shekullit II para Krishtit, kur zhvillimi i jetës publike në qytetet romake solli përhapjen e praktikave higjienike të cilat quan në ndërtimin e banjave përkatëse publike dhe private. Termat ishin të pajisura me *tepidarium*, *frigidarium*, pishinë. Aktualisht, dy zonat janë të dukshme. Në perëndim të kësij kompleksi kalon e vëtmja rrugë romake që gjendet në drejtimin veri-lindje. Kompleksi kërkon disa ndërhyrje konsoliduese dhe restauruese. Për më tepër, strukturat në pallatin e kulturës duket se kërkojnë ndërhyrje konsoliduese. Monumenti nuk është lehtësish i arritshëm dhe ka pak shpjegime për këtë. Kërkon një projekt i madh për prezantim dhe valorizim, që ta lidhë atë me zonën ngjitur të *Macellum*-it.

Figurë 46 - Termat

Figurë 47 - Termat - pjesa e jashtme

HAMAMI NË OSORRIN E SHKOLLËS "LGSHTATORI"

Hamami Mesjetar i Durrësit ndodhet në qendër të qytetit, në rragë "Stefan Vokopola". Nuk ka ndonjë tregues që përcakton ndërtimin e Banjave Mesjetare të Durrësit, megjithatë, bazuar në teknikën e ndërtimit dhe raportet krahasuese, supozohet se ky objekt daton në shekullin e 18-të. Hamami Mesjetar i Durrësit është një monument kulture i kategorisë së parë dhe mori statusin e monumentit të kulturës në 1973. Pjesa qendrorë e objektit përbën një kupolë, ndërsa pjesa tjeterë e poshtme përbën harqe prej guri. Ndriçimi bëhet i mundur përmes hapësirave të vogla në kupolë me dimensione 15x15 cm. Ngrohja realizohej nëpërmjet kaldajave të bakrit ku avulli qarkullonte nëpër tuba qeramike.

Pas tërmetit të 26.11.2019, specialistët e DRTK Tiranë kanë inspektuar monumentin i cili rezultoi se kishte pesuar dëme të moderuara në strukture. Çarjet kanë nevojë për ndërryrje të menjehershme në mënyrë që të shmanget thellimi i dëmit. Një projekt u nis nga MK-ja dhe punimet duhet të zbatohen së shpejti. Rrugen para monumentit dhe bilokut ku ndodhet monumenti kanë nevojë për një projekt të dizajnit urban që duhet të përfshihet në projektin në vazhdim TID.

PUŠI I TOPHANËS

Pusi i Tophanës është një monument i shekullit të 15-të. Supozohet se më parë ka qenë një *nymphaeum* i lashtë. Gjatë Mesjetës ai furnizonë me ujë qytetin, gjë që vazhdoi deri në 1970. Duhet të ketë pasur një ndërryrje serioze gjatë periudhës veneciane, siç është e dukshme nga përdorimi i elementeve antikë si kolona dhe granit, dhe plicoat e mëdha të gurit që rrëthojnë grykën e pusit në formë kalldrëmi. Sipas historianëve, pusia mesjetar i shërbeu gjithashtu një punishteje për prodhimin e barutit, prandaj dhe emri "Tophane" (depo armësh). Monumenti mirëmbahet nga DRTK-Tiranë, e cilës ka nën juridikcion i saj edhe qarkun e Durrësit. Kjo zonë ka nevojë për një projekt prezantimi duke përfshirë ndriçimin e duhur. Ky objekt duhet të përfshihet në projektin në proces TID.

BANESA KOI LINDI DHE KALOI DISALVITE TE FEMERITSI ALEKSANDER MOISIU

Struktura është arkitekturë tipike osmane e vonë dhe e fillimit të shekullit të 20-të, e veçantë me strukturën e saj harmonike të gurtë dhe me dysheme druri, shkallët të mbuluara nga harkata të bukurë. Ndërtesa u ndërtua nga një familje tregtare në shekullin 20-të. Aleksander Moisiu ka kaluar një pjesë të jetës së tij në këtë shtëpi. Në fillim të shekullit të 20-të, ajo u shndërmua në një strehë deri në vitin 1980. Në 1973, u shpall monument kulture i kategorisë së parë. Ajo është një shtëpi dy katëshe me çardak (pergola). Shtëpia ka një çati me tjequlla vendi, dysheme me plaka guri dhe tavane druri. Fasada është zbukuruar me gurë të gdhendur, shkallët janë bërë me biloqe guri. Shtëpia ka një ulluk për të mbledhur ujin nga çatia. Kangjellat e shkallëve janë punuar me dorë. Sot, kjo ndërtësë ka funksionin edhe të Muzeut Etnografik të Durrësit.

Një projekt u lançua nga MK-ja dhe punimet duhet të zbatohen së shpejti. Ishte një projekt i planit të Konservimit me identifikimin e të gjitha ndërhyrjeve të nevojshme për ruajtjen dhe konservimin e monumentit. Rruja para monumentit ka nevojë për një projekt urban që duhet të perfshihet në projektin në proces TID.

BANESA KU KA JETUAR F. S. NDU

Shtëpia daton në fillim të shekullit të 20-të. Është një shtëpi tre katëshe me elemente dekorative. Fan S. Noli ka jetuar në këtë shtëpi për mënyrën e vitit 1914 - 1915. Aktualisht ndërtesa nuk është e hapur për publikun pasi ndodhet pranë ndërtesës së Shërbimit të Inteligjencës së Shtetit.

Përveç shënjuesve të dukshëm të peizazhit - muri mesjetar i ruajtur mirë, Amfiteatri Romak i jashtëzakonshëm dhe imponues, Forumi Bizantin, gërmimet arkeologjike kanë zbuluar një sasi të konsiderueshme elementesh gjatë gërmimeve të shpëtimit, gjatë ndërtimit të ndërtesave osc zhvillimit të hapësirave publike. Shumica nuk janë më të dukshme në qytet, të tjerët janë ruajtur në bodrum, përmendim veçanërisht kompleksin që përbهет nga Termat dhe një rruge e rendësishme romake nën pallatin aktual të kulturës.

Përveç trashëgimisë antike, në fillim të shekullit të 20-të, u krijuan ndërtesat e periudhës së shtetit shqiptar. Dëhet fjalë për banesa me karakter borgjez ose urban të një lloji më modest ose edhe rural, por edhe për ndërtesat e para simbolike publike si bashkia e qytetit dhe Banka e Shqipërisë. Periudha komuniste zhvilloi edhe mijëset publike dhe një lloj banese kolektive karakteristike të kësaj periudhe. Përballja e këtyre elementeve të ndryshme të trashëgimisë me qytetin modern në zhvillim të plotë në fund të shekullit të 20-të dhe deri në ditët e sotme është një tipar i papërsëritshëm i qytetit. Në periudhën e parë, ndërtimet anarkike të ndërtesave, shpesh të larta, pasojat e bunit ekonomik të Shqipërisë pas periudhës komuniste, rëndonin mbi ruajtjen e trashëgimisë, si arkeologjike ashtu edhe moderne. Gjatë dekadës së kaluar, janë përcaktuar politikat e mbrojtjes të cilat kanë nevojë për t'u perkrahur.

C.8 Kuadri ligjor dhe institucional

C.8.1 Kuadri ligjor

Kuptimi i situatës ligjore në Durrës është thelbësor për të planifikuar mbrojtjen e aseteve arkeologjike dhe arkitekturore, duke lejuar zhvillimin e qëndrueshëm të qytetit. Mbrojtjet ligjore për arkeologjinë dhe llojet e tjera të trashëgimisë kulturore për Durrësin janë të shumta dhe kompleksa. Kjo perfshin edhe ligje të tillë të cilët kërkojnë hartimin e Planeve të Menaxhimit, duke përfshirë edhe këtë plan. Mbrojtja përfshin gjithashtu akte dhe nënakte ligjore të përgjithshme në nivel kombëtar që mbrojne trashëgiminë kulturore dhe renditjen specifike të aseteve me rendesi kombetare, siç eshte Amfiteatri.

Ekzistojnë gjithashtu akte dhe nënakte ligjore më specifike të hartuara për të trajtuar situatën në Durrës në lidhje me trashëgiminë kulturore, duke përfshirë VKM-në e sipërcituar për Zonat A dhe B. Por ka edhe akte të tjera të planifikimit në bashkinë e Durrësit, duke përfshirë tre Masterplane, 1) një i miratuar ende i vjetëruar, 2) tjetri në fuqi de facto, ende i pa miratuar zyrtarisht, dhe 3) një plan i ri është duke u hartuar.

Për më tepër, amfiteatri është në tentativ listë të trashëgimisë botërore dhe është ambicie e Ministrisë së Kulturës që ta nominojë atë në Listën e Trashëgimisë Botërore. Analiza e legjislacionit në fuqi është shumë e shumëanshme dhe të shumëfishtë. Ky proces filloi me një hulumtim për të gjitha ligjet që lidhen me trashëgiminë kulturore, pasuritë e paluajtshme, ndërtimet, planifikimin territorial dhe rajonal dhe shpronësimet. Kjo listë e përgjithshme u fokusua më pas në analizën e mëparshme të çështjeve në Durrës, duke përfshirë cenimet ligjore dhe të paligjshme, ndërtimet dhe çështjet brenda kuadrit ligjor dhe masterplanit ekzistues.

Llojet e rishikimit të legjislacionit përfshijnë:

- Legjislacioni për Trashëgiminë Kulturore, siç është ligji nr.27/2018 që kërkon plane menaxhimi

- **Legislacioni për Ndërtimin në lidhje me sigurinë e jetës, strukturat pa leje, inspektimet, lartësitë e ndërtesave dhe ndërtimet e paligjshme**
- **Shpronësimet në interes të publikut**
- **Masterplanet, planifikimi, zhvillimi dhe urbanizimi i territorit**
- **Turizmi dhe promovimi i zhvillimit ekonomik**

Kuadri ligjor, që përfshin lajet, vkm, udhëzime, urdhrat më të rëndësishme në lidhje me ruajtjen e trashëgimisë në Durrës, është përbledhur më poshtë me një analizë të shkurtër. Të gjitha akte^r ligjore dhe nënligjore përkatëse janë përfshirë në Aneks, duke paraqitur më shumë informacion në lidhje me kuadrin ligjor.

Kjo pasohet nga dy sektionë të rëndësishme në lidhje me listën e pasurive kulturore(monumente) brenda qytetit të Durrësit dhe datat e shpaljes së tyre, dhe një përshtrim të Udhëzuesit të Ruajtjes dhe mospërputhjet e tij me VKM e Zonave Arkeologjike A dhe B, të qytetit të Durrësit.

Kuadri ligjor:

1. **VKM, Nr. 786 date 26.12.2018, "Për miratimin e zonave arkeologjike "A" dhe "B", të qytetit të Durrësit dhe të planit për ruajtjen, mbrojtjen dhe administrimin e tyre".**
Ky vendim në lidhje me zonimin u propozua nga Ministria e Kulturës dhe u formua nga ekspertë të arkeologisë dhe trashëgimisë kulturore. Ai është miratuar nga Këshilli i Ministrave dhe ky nivel përfshirje dhe shqetësimi kombëtar për arkeologjinë e nentokës së Durrësit është kritik. Mbrojtjet brenda këtyrë vendimi janë të forta dhe të dobishme. Duke e ndarë qytetin në tri zona (mbrojtje me kushte mbrojtje më të forta për zonën "A", me kushte më të moderuara për zonën "B" dhe pjesa tjeter e qytetit me edhe më kushte me të lehta mbrojtje) është një kompromis midis rruajtjes dhe zhvillimit të ardhshëm. Sidoqoftë, problemet në këtë vendim janë se disa zona kritike nuk u mbuluan mjaftueshëm, veçanërisht në Zonën A.
2. **PLANI I DURRËSIT - UDHËZUES PËR RUAJTIEN, SHTOJCA III.**
Ky udhëzues në lidhje me konservimin e zonave arkitektonike të qytetit është i dobishëm dhe i konceptuar më. Sidoqoftë, nuk është një dokument ligjor specifik i ndarë nga plani. Në seksionin tjetër përfshihet më shumë detaje.
3. **LIGJI 27/2018 "PËR TRASHËGIMINË KULTURORE DHE MUZETE".**
Ky ligj i dedikohet trashëgimisë kulturore kombëtare dhe muzeve; veçanërisht është i rëndësishëm duke pasur parasysh që Muzeu Kombëtar Arkeologjik i Durrësit dhe Parku Arkeologjik janë renditur së bashku dhe u është dhënë status kombëtar në vitin 202 dhe 212. Gjithashtu, parashikohet struktura raportuese drejt përdrejt tek Ministria e Kulturës, përshtuan funksionin dhe kërkon që muzeot të bashkëpunojnë dhe koordinojnë me qeverinë lokale dhe rajonale, si dhe dhe përcakton kufijtë e PA. Të kuptuarit e këtij ligji është thellesar nese propozohet një strukturë e re e menaxhimi. Ajo që duhet të shihet është se nuk përmendet marëdhënia me Institutin e Arkeologjisë.
4. **VKM Nr. 442, datë 3.6.2020** në lidhje me zonën e re të zhvillimit në Durrës, dhe emërimin e FSHZH-së si pjesë e kësaj. Ky vendim është thellesar për sulsesin dhe menaxhimin me të mirë të zonave arkeologjike. Njohja ne këtë nivel e vendimit ixjerr në pah nivelin e besimit midis njësive publike dhe private, dhe nichien e përfitimeve të bështëkunimit. Menaxhim i këtyre zonave dhe mundësitet e rjenieses së tij të ardhurave për përmirësim te qëndrueshëm janë të mira. Përfshirja e FSHZH-së mund të përdore burimet e saj intelektuale dhe financiare për të përmirësuar konservimin dhe menaxhimin. Një situatë e favorshme për të gjithë.
5. **VKM nr. 399, datë 13.5.2020 - kufijtë e parkut arkeologjik të Durrësit** - ky vendim është kritik pasi qarlosen parkun arkeologjik brenda Zonës A. Kjo është e rëndësishme pasi i jep rëndësi më të madhe Zonës A dhe mund të përdoret si një zonë tampon, nese MK-ja dëshiron të sigurojë nominimin e Amfiteatrit si Trashëgimi Botërore. Kjo kërkohet nga Udhëzimet Operative të EHC-së. Sidoqoftë, kjo VKM shëtese e bën më kompleks ndryshimin e kuflive të Zonës A.
6. **Udhëzimi nr. 583, datë 14.10.2019 - Për miratimin e kriterieve dhe procedurave standarde të kalimit të pronës së administrimit**. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi lejon fondacionet private të administruar pasuritë publike të trashëgimisë kulturore brenda kufijve.
7. **Urdhri i Ministrisë së Kulturës nr. 216, datë 19.04.2016** - Për miratimin e formularit të aplikimit për lëshimin e lejes për ndërhyrje në Zonën Arkeologjike A dhe B për qytetarët dhe qytetin. Kjo është kritike sikurse ishte vendosja e kuflive filletarë të këtyre zonave. Kjo vendosi një precedent për këto zona dhe filloj zbatimin, megjithëse, zbatimi mbetet i diskutueshëm.
8. **Ligji Nr. 9482 datë 03.04.2006**, për legalizimin, urbanizimin dhe integrimin e ndertimeve pa leje, i ndryshuar. Kjo është e rëndësishme pasi lidhet me shkeljet brenda shteteve arkeologjike.
9. **VKM Nr. 280/2015, e ndryshuar**, sepse përcakton në mënyrë konkrete strukturat që nuk mund të legalizohen, dhe që cenojnë ose shkelin trashëgiminë kulturore.
10. **VKM Nr. 792, datë 07.10.2020** "Për përcaktimin e kushteve dhe kriterieve të vëçanta të licencimit, dokumenteve shoqerues, nenkategorive të licencave, procedurave për dhënien, pezullimin dhe heqjen e licencave, si dhe detyrimet vjetore të licencës për ndërhyrjet ne pasuritë materiale kulturore."
11. **VKM Nr. 793** "Për përcaktimin e kushteve dhe kriterieve të vëçanta të licencimit, dokumenteve shoqerues, nenkategorive të licencave, procedurave për shqyrtimin dhe heqjen e licencës për veprimtari arkeologjike dhe nënuroje".
12. **Ligji nr.152/2015** " Për Shërbimin e Mbrojtjes nga Zjarri dhe Shpëtimin"

Udhëzues për ruajtjen

Plani urbanistik i qytetit të Durrësit, Shtojca II, përfshin Udhëzuesin për Ruajtjen, i cili është një dokument tregues, jo-detyrues i krijuar për të ruajtur identitetin urban të lagjeve të ndryshme (Ruajtja e Identitetit Urban). Lidhur me pjesën e parë (III-1): Nëse ka një mosperputhje midis Udhëzuesit Bashkiak të Ruajtjes dhe VKM të Zonave arkeologjike A dhe B, çështja kryesore **lidhet me shtesat, kate shtesë, në objektet private (të shpallura ose jo) në qendër të qytetit. Udhëzuesi Bashkiak për Ruajtjen e Durrësit aktualisht lejon ndërtimin e një katë shtesë, ndërsa VKM e zonës A nuk shprehet takstativisht për këtë lloj ndërhyrje.** Ajo kërkon që volumi i ndërtesës të mos cënojë pasuritë kulturore të nëntokës, dhe në çdo rast projekti, duhet të shqyrtohet dhe miratohet nga KTKM-ja;

Gjithashtu, ndërtesat në një mjetë urban me elemente kontribuuese për përcaktimin e karakterit të historisë, kulturës dhe të rëndësise artistike nuk janë përfshirë në listën e pasurive kulturore. Zbatimi i kësaj PM-je dhe rishikimet në Udhëzuesit e Ruajtjes duhet të bëhen në përputhje me dokumentet e planifikimit të një rëndësie më të lartë, planifikimin urban dhe planin e përgjithshëm vendor.

Elementet teknike të cilat duhet të mbrohen përfshijnë:

- Vëllimin e ndërtësës (gjeometria e strukturës, shtrirja e fasadave, gjerësia, lartësitë e kufizuarët në 1 nivel)
- Fasadat dhe çarjet e tyre (përqindja e hapjeve, materialet dhe veçoritë)
- Trajtimin e kulmit (pjerrësia, materialet dhe ulluqet)

Udhëzuesi i Ruajtjes ofron informacion për materialet që do të përdoren, ngjyrat, shenjat (reklama të ndaluara). Rekomandohen gjerësitë e rrugëve, si dhe lloji e mbjelljeve (bimëve). Udhëzuesi i Ruajtjes gjithashtu ofron rekomandime në lidhje me ndërtesat e identikuara historikisht ose të rëndësishme artistikisht (Ruajtja e Ndërtësave të Rëndësishme Historikisht dhe/ose Artistikisht), të renditura në PM (III-2). Por, rregullat përsëri duhet të plotësojnë ato të PM-së. Përveç kësaj, për rekomandimet e Pjesës III-1, rekomandimet e mëposhtme duhet të merren parasysh në lidhje me strukturën e ndërtuar dhe dekorin.

Funksioni i ndërtësës duhet t'i përshtatet strukturës së saj. Çdo modifikim duhet të ketë të bëjë me mbrojtjen strukturore të ndërtësës. Në rast se dekorët do të ruhet dhe kërkon ruajtjen e strukturës, zëvendësimi me elemente moderne prej betoni ose tullash nuk lejohet, përvèç në rastin e një dëmtimi të rëndësishëm të pariparueshëm. Materialet e përdorura/ripërdorura duhet të janë në përputhje me ato të ndërtësës ekzistuese ose të tipit tradicional në rast të një zëvendësimi. Vëmendje u kushtohet shkallëve kur ato janë elemente unike dekorative. Me pas ka të njëjtat kufizime si në III-1 në lidhje me muret e jashtme të ndërtësës, fasadat dhe çatitë.

Udhëzuesi i Ruajtjes duhet të konsiderohet, duke supozuar që KTKM do të shprehet për të gjitha projektet që zhvillohen në zonat e mbrojtura A dhe B. Ndërsa formulimi i rregullave të qarta përvlerësimin e projektit është thelbësor. Ky dokument ka të bëjë vetëm me ndërtesa me vlera të spikatura (të shpallura dhe të pashpallura). Sidoqoftë, sipas rregullave të zonave arkeologjike, KTKM gjithashtu duhet të japë sugjerime për të gjitha projektet e tjera të vendosura në zonat arkeologjike "A" dhe "B".

Është shumë e nevojshme të saktësoshet që rregullat e ruajtjes së strukturave ose kërkessat e materialevë, që nuk i pengojnë pronarët të kryejnë punime duke mos lejuar përkëqësimin e pronës së tyre. Kjo neglizhencë do të conte në një situatë ku pronari mund të kërkojë prishjen e objektit. Zbatimi i një politike efektive dhe në mënyrë të arsyeshme kërkon përfshirjen dhe konsultimin e vazhdueshëm të pronarëve privatë .

C.8.2 Kuadri institucional dhe administrativ

Ka një numër entitetesh publike që janë përgjegjëse për aspektet e ndryshme të trashigimit kulturore në Durrës. Më poshtë trajtohen entitetet publike dhe fushat e tyre të përgjegjësisë shtetërore. Një pershkrim më i detajuar gjendet në Aneks.

- **Ministria e Kulturës** është institucioni përgjegjës për trashëgiminë kulturore-kombëtare, ushtron funksionet e ruajtjes, mbrojtjes, vlerësimit dhe administrimit të pasurive kulturore në përputhje me dispozitat e legjislacionit në fuqi. Këto funksione i ushtron vëtë ose nëpërmjet institucioneve të specializuara të fushës, në bashkëpunim me njësitë e veteqeverisjes vendore dhe institucionet e tjera shtetërore dhe privatët, në bazë të marrëveshjeve apo formave të bashkëpunimit, të parashikuara në këtë ligji dhe në akte të tjera ligjore:
 - Aktive në Durrës me një sërë projekteve përmes mbrojtjen dhe ruajtjen e trashëgimisë kulturore;
 - Aktive në Durrës me një numër partneritetesh dhe promovimin e formave të reja të menaxhimit përmes trashëgiminë kulturore, përfshirë promovimin e planeve të menaxhimit.
 - Punë efektive me projekte të ndryshme të BE-së dhe financime në lidhje me sitet e trashëgimisë kulturore të dëmtuara nga tërmeti 2019.
 - **Këshilli Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore Materiale (KKTKM)**, është organ kolegjal vendimmarrës pranë ministrit përgjegjës përmes trashëgiminë kulturore.,
 - Në cilësinë e kreut të Këshillit është Ministri i Kulturës
 - Centralizon dhe kordinon aktivitetet në lidhje me trashëgiminë kulturore
 - Funksionon në nivel kombëtar si organ vendimmarrës në lidhje me kërkesat përmes ndërhyrje mbi pasuritë kulturore të luanjtshme e të paluanjtshme; pasuritë arkeologjike, dhe jep mendime përmes tijë gjithë projektet e Shqipërisë në lidhje me arkeologjinë; Ekziston rreziku i mbingarkesës ose ngërçeve të komisionit.
 - Pagesa, në lidhje me takimet, është jashtëzakonisht e ulët dhe nuk mbulon shpenzimet.
 - **Qendra Muzeore Durrës (QMD)** është institucion varësie i Ministrisë së Kulturës, përgjegjës përmes trashëgiminë kulturore, përmes Muzeun dhe Parkun Arkeologjik.
 - Personeli i përbërë nga profesionistë të aftë dhe të përkushtuar përmes muzetë, por jo menaxherë sitesh ose arkeologë.
 - Burime jashtëzakonisht të kufizuara përmes financimit dhe kapacitetit të personelit që ndikojnë dhe kufizojnë iniciativa të tjera të denja, siç janë koncertet brenda Amfiteatrit.
 - Fryma sipërmarrëse duket se mungon, duke pasur parasysh një muze me shikueshmëri të lartë me hapësirë të tepert, të nënvylerësuar si dhe duke pasur parasysh mungesën e kapacitetit dhe burimeve.
 - Probleme të vazhdueshme me Institutin e Arkeologjisë, në lidhje me ndërtesën e përbashkët (godina e muzeut Arkeologjik) pa ndarje të qarta dhe numrin e madh të objekteve në depo, kjo edhe përmes arsyen pasi institucionet raportojnë në ministri të ndryshme.
 - Vende të interpretuara brenda Amfiteatrit, por këto mbetën të vogla dhe të kufizuara pa kapacitet të mjaftueshëm promovimi ose zgjerimi.
 - Mirëmbajtësit aktualisht punojnë në sit me kapacitet dhe burime të pamiaftueshme.

- **Bashkia e Durrësit** është përgjegjëse për territorin e bashkisë se saj. Bashkëpunon me MK në ushtrimin e funksioneve të ruajtjes dhe mbrojtjes të pasurive kulturore , sipas parashikime ve të ligjit
 - Ndryshimi i shpeshtë i situatës brenda strukturës së pushtetit të zyrave bashkiakë çon në ndërprerje të komunikimit me entitetet e tjera.
 - Disa mospërputhje midis Udhëzimeve për Ruajtjen dhe VKM-së së zonave arkeologjike A dhe B,
 - Mosmarrëveshje me Institutin e Arkeologjisë pasi Bashkia në përgjithësi është pro zhvillimit, dhe Instituti kryen gërmimet e shpëtimi.
 - Duke pasur parasysh presionet e zhvillimit, gërmimet e shpëtimit kryhen nga subjekte të licencuar, ose specialist arkeolog nga Drejtoria e Shpëtimit Arkeologjik(DSHA) në IKTK. Institutin e Arkeologjisë përfshihet vetëm në zona më të rëndësishme, pa dyshim zonën A, kur vlerësohet me vendim të KTKM
 - Mosmarrëveshje me Qendrën Muzeore Durrës, pasi Njësità e Vetëqeverisjes Vendore kanë instaluar infrastrukturën e hapësirës publike në park.
 - Mosmarrëveshje rrëth zonave arkeologjike pasi hapësira e hapur përdoret si park ose u jepet me qira subjekteve private për kafene ose shërbim të tjera.
 - Më pak të prirur për mbrojtje arkeologjike, duke favorizuar zhvillimin, dhe për të dëgjuar arkeologët,
- **Instituti i Arkeologjisë** është entiteti kryesor që lidhet me gërmimet arkeologjike në Durrës
 - Instituti varet nga Akademinë e Studimeve Albanologjike, i cili është institucion varësie i Ministrisë së Arsimit dhe Sporteve.
 - Partneritete ndërkombëtare me misione të shumta.
 - Mosmarrëveshje të mundshme me Qendrën Muzeore Durrës, duke pasur parasysh burime të kufizuara, hapësirë dhe zona të përgjegjësisë të mbivendosura.
 - Merret edhe me arkeologjinë e shpëtimit në zonën A ose në raste të tjera me rëndësi.
 - Burime dhe kapacitete të kufizuara, me arkeologë shumë të aftë, por jo menaxherë, mungesa e financave dhe mungesa e personelit krijojnë probleme
- **Drejtoria Rajonale e Trashëgimisë Kombëtare Tiranë (DRTK)**, institucion rajonal i specializuara, në varësi të Ministrisë së Kulturës, përgjegjës për kontrollin e territorit në qarqet Tiranë, Durrës, Dibër, lidhur me trashëgiminë kulturore
 - Kontrollon zyrtarish zonën e mbrojtur A dhe B dhe territore të tjera të pambrojtura
 - Transferimi i fundit i këtij institucionit nga Durrësi në Tiranë e ka dobësuar ndikimin e saj.

Analizë - Ndërkohë, ka shumë subjekte të tjera të përfshira në trashëgiminë kulturore të Durrësit; të lartpërmendurat janë aktorët kryesorë¹³. Këto subjekte janë të gjitha aktive në qytet dhe kanë kapacitete unike ndryshe nga të tjerat, por kanë edhe limite.

Mandate të ndryshme - çdo institucion ka misione dhe fusha të ndryshme të përgjegjësisë. Ministria e Kulturës ushtron funksionet e saj në fushën e trashëgimisë kulturore në nivel kombëtar. ndërsa Instituti i Arkeologjisë është përqendruar ngushtësisht në arkeologji dhe qëllimet e tij janë të lidhura

¹³ Këto njësi të tjera gjithashtu kanë një ndikim në trashëgiminë kulturore të Durrësit, por nuk janë aktorë thelbësorë për zonat arkeologjike. Ato përshtohen në detaje në Aneks.

ngushtësish me shkencën dhe konservimin. Ekzistojnë mekanizma për bashkëpunim, por kryesish ndonjëherë joefektive në nivelin e një siti të vetëm arkeologjik.

Burime të kufizuara - Pesë nga entitetet e përmendura kanë nevojë për burime financiare dhe profesionale. Megjithatë, shumica e tyre nuk lejohen të përfitojnë nga pasuritë e tyre të paçmueshme, si për shkak të kufizimit të ligjeve, ashtu edhe për shkak të mungesës së njohurive, d.m.th., Muzeu di të shfaqë dhe interpretojë objekte kulturore, por nuk ka domosdoshmërisht aftësinë ose përvojën për të menaxhuar "fitime" apo "të ardhura" nga një aktivitet privat siç është një kafene apo librari. Muzeu gjithashtu nuk ka përvojë në menaxhimin e eveneteve më të mëdha jo-akademike ose me organizimin e vazdueshëm të ekspos italiane¹⁴ për të tjerhequr vizita të përsëritura. Kjo është e rëndësishme të njihet pasi bizneset e vogla të brendshme, eventet dhe ekspositat e veçanta gjenerojnë të ardhura (jo fitim) që kontribuojnë në qëndrueshmërinë e aktiviteteve të tjera jo-fitimprurëse. Ligji aktual nuk lejon subjekte të tilla si muzeu të kryejnë aktivitetet e tilla të ngashme me biznesin; prandaj, personeli i muzeut nuk është, as i përgatitur dhe as përfshijnë aktivitetet te tilla brenda përgjegjësive të tyre. Megjithatë, këto janë aktivitetet kryesore për financimin e mungesave të buxhetit për muzetë në të gjithë botën.

Këto kufizime janë të kuptuershme duke pasur parasysh që çdo njësi ekonomike po operon brenda kufijve të saj specifikë. Nevojitet një organizatë menaximi holistik që përfiton nga çdo njësi ekonomike ndërsa përfshin ndryshimet e tyre, që kombinon dhe tjerheq nga aftësitë, kapacitetet dhe pasuritë e secilit entitet duke krijuar lidhje për të përmirësuar menaxhimin në një nivel lokal.

Qendra Muzeore Durrës

Sipas nenit 212 të ligjit për trashëgiminë kulturore dhe muzetë, nr. 17/2018, Qendra Muzeore Durrës është një institucion me statusin "muze kombëtar", në varësi të ministrisë përgjegjëse për trashëgiminë kulturore, i vendosur në qytatin e Durrësit, që administrojn Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë dhe Parkun Arkeologjik Durrës.

Neni 212, i cili i referohet Muzeut Kombëtar të Arkeologjisë dhe Parkut Arkeologjik Durrës, përcakton se:

- funksioni themelor i Qendrës Muzeore të Durrësit është ruajtja, mbrojtja, hulumtimi, administrimi dhe eksposimi i trashëgimisë kulturore në Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë dhe Parkun Arkeologjik në Durrës;
- Parku Arkeologjik Durrës është një territor i përcaktuar qartë në qytetin e Durrësit, në të cilin përfshilen prova të rëndësishme arkeologjike dhe prani të provave kulturore, historike, arkitektonike, urbanistike dhe peizazhit kulturor të organizuara me elemente të një muzeu natyror;
- Muzeu Kombëtar i Arkeologjisë ka për detyrë të përmirësojë dhe shfojë më tej ekspositën nëpërmjet kërkimit të fondit të tij të pasur arkeologjik dhe muzeal;
- QMD-ja ka për detyrë të ekspozojë dhe interpretojë në mënyrë aktive njohuritë në lidhje me artefaktet e periudhave ilire, antike greke, romake dhe mesjetare të zbuluara në gërmimet arkeologjike, kryesish në rajonin e Durrësit, por jo vetëm. Organizon eksposita dhe evenete promovuese me çdo metodë të mundshme të komunikimit publik;

¹⁴ Ministria e Kulturës, miraton të gjitha ekspositat, kjo i heq kopitet e administratës të muzeut.

- Muzeu Arkeologjik i Durrësit, në zbatim të Ligjit 27/2018 "Për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë", Qendra Muzeore është institucioni administruar, i cili administron Muzeun Arkeologjik Durrës dhe Parkun Arkeologjik.

Është e rendësishme të vërehet se Institut i Arkeologjisë zë disa hapësira në Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë, të cilat mund të lironë për të marrë funksione të tjera

C.8.3 Statusi i Trashëgimisë Botërore të Amfiteatrit

Është synimi i Ministrisë së Kulturës që të përfshijë Amfiteatrin e Durrësit në Listën e Trashëgimisë Botërore. Për fat zë mirë, Amfiteatri është aktualisht në Tentativ Listë.

Fatkeqësisht, amfiteatri ka qenë i nominuar në të kaluarën, por i refuzuar. Në vitin 1991, në sesionin e 15-të të Komitetit të Trashëgimisë Botërore (CONF-002), 12 u dha vendimi i mëposhtëm (original në frëngjisht):
13. Amfiteatrit i mungonin vlerat e nevojshme të spikatura universale. Ekziston një problem me riemërtimin pasi refuzohet, një pronë nuk mund të emërohet. Por ky rregull u vu në fuqi pas refuzimit të amfiteatrit.

Figura 48 – Amfiteatri i Durrësit (Shqipëri) i cila nominuar (Vendimet e Komitetit të Trashëgimisë Botërore, 1991)

C.9 Pikat e forta, Pikat e dobëta, Kërcënimet dhe Mundësítë (ANALIZA SËOT)

<p>Pikat e forta:</p> <p>Mbi aspektet e TK-së:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vlera e burimeve të trashëgimisë kulturore duke filluar nga shekulli 7-të p.e.s. • Shtëpi arkeologjike në qendër të qytetit • Rendësia historike e Durrësit si fillimi i Via Egnatias që lidhte Romën me Bizantin dhe perëndimin me lindjen • Amfiteatri Romak në Listën e Proves të Trashëgimisë Botërore, vendodhja qendrore • Muzeu Arkeologjik i Durrësit i cili përban një koleksion të pasur nga periudhat e lashta Greke, Romake dhe Mesjetare • Arkeologjia nënjosore • UNOPS, EU, AACFC, projekte të trashëgimisë kulturore në proces <p>Mbi aspekte të lidhura me turizmin</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afërsia me kryeqytetin, Tiranën dhe aeroportin ndërkombe • Porti kryesor i Shqipërisë me lidhje ndërkombe të stabilizuara • Mundësia për restorante të mira, hotele, ambiente akomodimi • Turizmi rajonal që është ndikuar më pak nga pandemia globale • Klima e ngrënëse me diell, shëtitja e re në bregdet • Kosto e ulët e punës në krahasin me vendet e tjera mesdhetare 	<p>Pikat e dobëta:</p> <p>Mbi aspektet e TK-së:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trashëgimia e ndërtuar e pa zbuluar nga zhvillimi i papërshtatshëm urban. • Prezantimi dhe interpretimi jo i përshtatshëm i sive të trashëgimisë kulturore, veçanërisht i Amfiteatrit, Termit Romake dhe Forumi Bizantin • Visita të paktë e nënverësimi i vendeve të trashëgimisë kulturore • Nuk ka lidhje të lehta urbane midis pasurive kulturore, hapësirave të hapura të gjelbra dhe bregdetit dhe sheshit kryesor të sapo rinnovuar • Niveli i ulët i përfshirjes së institucioneve arsimore në sitet e trashëgimisë kulturore • Interesi/pjesëmarrja e ulët e banorëve të Durrësit në aktivitetet kulturore • Mungesa e fondave financiare për të mbështetur ruajtjen <p>Mbi aspekte të lidhura me turizmin</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mbizotrimi i turizmit masiv të dielli, detit dhe rërës • Varësia e lartë nga turizmi rajonal • Reputacioni i dobët i Shqipërisë si një destinacion turistik • Mungesa e mallrave dhe zanateve me cilësi autentike të cilat kufizojnë përfitimet ekonomike turistike • Mungesa e akomodimit të specializuar • Ndikimi i ulët aktual shoqëror dhe ekonomik i turizmit kulturore • Mungesa e një spektri të gjërë të ofertave nga hotellet
<p>Kërcënimet:</p> <p>Aspektet e TK:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zhvillim i pakontrolluar <p>Mbi aspekte të lidhura me turizmin</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rritja e konkurrencës së turizmit nga vendet e afërtë të Mesdheut • Shkalla e rritjes së turizmit e zgjedhur nga kapaciteti i akomodimit • Rritja e vazhdueshme e turizmit masiv të detit pengon rritjen e turizmit kulturore • Transporti • Pasiguria në lidhje me shërimin nga COVID-19-a 	<p>Mundësítë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rritja e nivelit të interesit institucional dhe shoqëror ndaj trashëgimisë kulturore • Identiteti i lidh historinë e pasur, trashëgiminë kulturore dhe Via Egnatian <p>Mbi aspekte të lidhura me turizmin</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ndërtimi i trenit me shpejtësi të lartë nga Tiranë dhe aeroporti ndërkombe • Zbatimi i TID-it që synon të përmirësojë kontekstini më të gjërë të turizmit • Parashikimi afatmesëm dhe afatgratë i rritjes së turizmit ndërkombe • Shtimi i digitalizimit për të përdorur shërbime digitale në vend dhe në internet • Pritshmëria për rritje të ekonomisë kombëtare • Miratimi i Strategjisë Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshmërit të Turizmit, e cila parashikon zhvillimin e produktit tematik turistik • Faza e hyrjes në BE e cila do të siguronte akses në Fondet e Kohezonit të BE-së • Hekurudha e re që do të lidh Durrësin me Aeroportin Ndërkombe dñe Tiranën

C.10 Përbledhje të çështjeve që do të trajtohen

1. Konfliktet janë duke u rritur midis presioneve të zhvillimit, mbrojtjes ruajtjes dhe hulumtimit të trashëgimisë arkeologjike/kulturore.

Gjatë inspektimit të qytetit u evidentua se qyteti po rritet dhe po zhvillohet me shpejtësi, dhe kjo krijon konflikte midis zhvilluesve dhe atyre që dëshirojnë të mbrojnë trashëgiminë kulturore. Kjo ishte gjithashtu e dukshme nga pëmirsimet e mëdha në infrastrukturën urbane përgjatë bregdetit dhe sheshit kryesor. Kjo rritje është trajtuar më vonë në këtë raport në seksionin për zbulimin dhe dokumentacionin e karakteristikave të ndërtesave.

Zgjidhja: hartimi i PM-së do të trajtojë këtë konflikt; PM-ja do të duhet të integrohet në planin e ardhshëm të miratuar nga Bashkia. Duhet të ketë gjithashtu një iniciativë për ndërtimin e kapaciteteve në nivelin vendor për të respektuar burimet arkeologjike dhe kulturore si dhe respektimin e ligjit. Pronësia, veçanërisht për objektet që kanë statusin e pasurisë kulturore ose që do të kenë këtë status më vonë, duhet të verifikohet nga institucionet lokale.

2. Një rritje në çmimet e tokës dhe nevoja për ndërtesa që përbushin kushtin antisizmik kërkojnë ndërtimin e themelive më të thella të cilat ndikojnë në arkeologjinë nën tokë.

Nevoja për të kufizuar ndërtimin më të thelle nën tokë ishte e dukshme nga takimet e palëve të interesuara, me shumicën e profesionistëve të cilët ranë dakord se rregulloret duhet të forcohen dhe të respektohen, në lidhje me ndërtimet e reja/rindërtimet në zonat A dhe B. Kjo u përsërit gjatë gjithë konsultimeve të palëve të interesuara që gjurma, lartësia, dhe lloji i ndërtimit në këto zona duhet të mbetet i njëjtë, duke parandaluar kështu themelit më të thella.

3. Mungesa e një strategjie të koordinuar për menaxhimin e turizmit në sítet e trashëgimisë kulturore në të gjithë qytetin (p.sh. parkimi, informacioni, objektet).

Kjo ishte e qartë nga angazhimi i palëve të interesit dhe inspektimi i siteve të ndryshme të trashëgimisë kulturore. Shumica e vendeve ishin mbyllur, duke përfshirë Forumin Bizantin, Termat Romake, Hamamin dhe Vilën e Mbretit Zog. Gjatë vizitës në Muze, u pyet se si ishin këto vizita, dhe përgjigja ishte që kuratori nga muzeu duhet t'i hapte ato, por kjo do të kerkonte mbylljen e muzeut. Përveç kësaj, kishte pak panele didaktike dhe pak ose aspak informacione në lidhje me sítet historike, përfshirë kullën Veneciane.

Zgjidhja: PM-ja do të përfshijë një vizion udhëzues dhe elemente të qeverisjes, përfshirë komunikimin dhe koordinimin ndërmjet agjencive për të menaxhuar më mirë turistët, veçanërisht në sítet e trashëgimisë kulturore. Lëvizshmëria, përfshirë parkimin, do të trajtohet në projektin AADF-TID.

4. Planifikim dhe bashkëpunim i pamjaftueshëm midis agjencive për menaxhimin e rezikut (p.sh. tërmete, përmbytje). Ndikimet e mundshme negative të projekteve dhe aktivitetave të rindërtimit pas tërmetit në sítet e trashëgimisë kulturore.

Kjo ishte e dukshme duke pasur parasysh démtimet nga tërmeti i vitit 2019. Edhe pse jashtë qëllimit të këtij PM, në këtë raport është përfshirë një pjesë e shkurtër për mënyrën e lidhjes me burimet kulturore.

5. Pjesa më e madhe e të kaluarës së qytetit është zbuluar nëpërmjet gërmimeve të shpëtimit para ndërtimeve të reja, duke kufizuar mundësitetë për ruajtjen në sítet e rrënojave dhe ruajtjen e objekteve.

Kjo u diskutua gjithashtu gjatë konsultimeve me palët e interesit dhe brenda takimeve të grupit dhe do të trajtohet më hollësish në vijim.

Zgjidhja: Një nga projektit e propozuara afatgjata do të jetë krijimi dhe financimi më i fortë i Institutit të Arkeologjisë për t'u bërë më proaktiv në gërmime arkeologjike të planifikuara, sesa reaktiv për gërmimet e shpëtimit. Kjo do të përfshihet në PM. Gjithashtu për t'u përfshirë IKTK-ja e cila duhet të ketë një rol më proaktiv së bashku me Institutin e Arkeologjisë.

6. Amfiteatri është i ekspozuar vetëm pjesërisht dhe disa pjesë mbeten nën banesa të fillim-shekullit 20-të .

Kjo ishte e qartë edhe para vizitës. Amfiteatri është një burim i pasur i historisë ende të pazbuluar dhe duhet të zhvillohet një program i quartë për gërmimet e vazdueshme, të kontrolluara dhe të programuara, së bashku me ripërdorimin e këtij monumenti antik. Ndërsa disa nga grupet e interesit shprehën shqetësim, grupi i punës nuk mendon se gërmimet e vazdueshme dhe përdorimi i tij përashtohen reciprokisht. Përkundrazi, gërmimet mund të janë pjesë e përvojës së vizitorëve kur ata kalojnë në Amfiteatër për evenete kulturore.

Zgjidhja: një ToR-s specifik dhe projekti pasues për të planifikuar gërmimet në të ardhmen, shpronësimin e banesave sipër Amfiteatrit dhe heqjen e pronave së parëndësishme, PM-ja duhet të siguroj që vlerat e çdo prone apo ndertese të analizohen plotësisht para një veprimi. Ky ToR-s gjithashtu do të propozojë përdorimin e Amfiteatrit në përputhje me statusin e tij si monument.

7. Cilësi e dobët e ruajtjes së trashëgimisë më të vonë urbane.

Inspektimi i trashëgimisë më të re të fillimit dhe mesit të shekullit të 20-të krijoi një bazë për këtë shqetësim. Ky lloj dhe mosha e ndërtimit dukshëm nuk vlerësohen si pasuritë e tjera arkeologjike. Ky raport e trajton këtë shqetësim në një pjesë të titulluar Mbrojtja dhe Promovimi i Trashëgimisë së Shekullit të 20-të.

Zgjidhja: Mbrojtja për trashëgiminë më të fundit duhet të përmirësohet nëpërmjet ndërtimit të kapaciteteve por edhe vlerësimit ndërmjet zhvilluesve dhe publikut të gjerë. Kjo, gjithashtu, duhet të ndodhë nëpërmjet forcimit të ligjeve dhe një inventari të përmirësuar.

8. Mangësitë në kërkimet për disa periudha dhe pengesat për të aksesuar disa kërkime.

Kjo u diskutua gjatë konsultimeve me palët e interesit dhe u pranua gjérësisht. Një projekt i propozuar është të specializohet Institut i Arkeologjisë në këtë drejtim.

Zgjidhja: Institut i arkeologjisë si një strategji brenda PM-së.

9. Trashëgimia kulturore është një përbërës i vogël i ofertës turistike të qytetit.

Është absolutisht e qartë se Durrësi është një destinacion turistik dielli dhe rëre me rezidencia të dyta banimi për njerëzit. Sidoqoftë, duke pasur parasysh trashëgiminë e pasur arkeologjike dhe kulturore, kjo mund të shihet si një mundësi për të nxitur zhvillimin e ardhshëm shoqëror dhe ekonomik.

Zgjidhja: Plani i Veprimit do të ketë një komponent specifik marketingu që do të nxjerrë në pah trashëgiminë kulturore si një burim unik dhe faktor diferençues për Durrësin.

10. Muzeu nuk e arrin potencialin e tij të plotë dhe aktualisht përfshin ekspozita vetëm në njërin nga tre katet e tij, dhe ekspositat mbulojnë nga periudha neolitike deri në periudhën romake.

Zonat e lira të muzeut ishin në kontrast të fortë me kopshtin jashtë, plot thesare arkeologjike. Ky kapacitet në hapësira duhet të shfrytëzohet më mirë. Prandaj, një nga projektet e propozuara është shfrytëzimi më i mirë i kësaj hapësire.

Propozimi: Brenda PM-së do të ketë një strategji për përditësimin e menaxhimit të muzeut dhe gjithashtu një ToR-s specifik për një projekt të ardhshëm muzeu për të shfrytëzuar plotësisht objektin dhe territorin rrëth tij.

11. Shumë pak site të hapura për turistët të cilat nuk janë të lidhura mirë me njëra-tjetrën dhe nuk paraqiten si një atraksion i vetëm, i denjë për përcaktimin e Parkut Arkeologjik.

Inspektimi zbuloi se, përfshirë Hamamin Mesjetar, Forumin Bizantin dhe Ternat Romake. Site të tjera janë të paarritshme, përfshirë kështjellën e sipërme, i cili ofron pamje mbresëlënëse të qytetit dhe Vilën e Mbretit Zog. Kjo mund të jetë edhe një mundësi për të zgjeruar ofertat kulturore të qytetit.

- Zgjidhja:** Projekte specifike nëpërmjet ToR-ve do të përshkruhen në këtë projekt për të hapur, gërmuar, mbrojtur dhe përmirësuar interpretimin e këtyre siveve. Kjo mund të përfshijë gërmime dhe lidhje të zgjeruara midis këtyre siveve të izoluara.
- 12. Prezantimi dhe interpretimi në monumente dhe sive të ndryshme janë me cilësi të ndryshme dhe pjesërisht mungojnë.**
- Nuk ka didaktikë publike, ture të organizuara, apo interpretime të trashëgimisë kulturore të Durrësit. Kjo duhet të korrigohet dhe një projekt i propozuar do të zhvillojë ture në pasuritë arkeologjike të qytetit.
- Zgjidhja:** Duhet të përshkruhet një ToR-s që përmirëson këtë interpretim dhe prezantim në një standard uniform dhe me cilësi të lartë.
- 13. Ekzistojnë studime të ndryshme të zonave arkeologjike në platforma të ndryshme GIS, të palidhura ose të pa integruar me sistemet GIS të përdorura nga Bashkia për planifikimin e territorit dhe menaxhimit urban.**
- Hulumtimet e GIS-it zbuluan se nuk ka informacion të mjaftueshëm në lidhje me burimet arkeologjike nga burimet zyrtare. Misionet arkeologjike me sa duket nuk janë të gatshme të ndajnë të dhënat e tyre dhe të dhëna të tjera janë të vjetruara. Bashkia vuri në dispozicion GIS-in e saj por të dhënat nuk kishin kufij të plotë dhe përshkrime të pasurive arkeologjike. Një analizë e plotë e sistemeve GPS përfshihet në këtë raport.
- Zgjidhja:** Misionet arkeologjike duhet të ndajnë të dhënat e tyre me sitin, përfshirë të drejtat e autorit që do të vihen në dispozicion për projektet e trashëgimisë kulturore. Mungesa e të dhënave e vonoi këtë projekt dhe ishte e qartë se bashkia dhe shteti nuk kanë informacion të përditësuar. Për më tepër, forcimi i kapaciteteve të bashkisë në përdorimin e GIS-it duhet të përmirësohet.
- 14. Mungesa e qartesisë në lidhje me pronësinë e disa ndërtesave në zonat qendrore. Një ligj që lejon legalizimin e ndërtimeve të paligjshme në Zonën B**
- Tema e pronësisë është ende nën hulumtim. Gjatë takimit me bashkinë, ekipi i punës kërkoi një hartë të ndërtimeve të paligjshme, por ky hartëzim nuk është kryer ende. Grupi hetoi disa ndërtime informale dhe të dyshimta, të paligjshme, brenda dhe përreth citadelës. Këto zënie blllokojë hyrjen midis pjesëve të qytetit dhe kështu pengojnë lëvizjen e këmbësorëve. Nevojiten më shumë punë në lidhje me pronësinë e tokës.
- Zgjidhja:** Bashkia dhe Agjencia Shtetërore e Kadastrës duhet të udhëzohen për përgatitjen e hartave speciale kadastrale me pronësi të qartë të pasurive të patundshme dhe një hartë të ndërtesave të paligjshme të të gjitha llojeve. PM-ja do të këshillojë, pas hulumtimeve të vazhdueshme, bashkia të forcojë kapacitetin për të parandaluar ndërtimet e paligjshme, veçanërisht, pushtimin e monumenteve dhe prishjen e ndërtimeve të paligjshme edhe në rastet kur cenohet e drejta e kalimit .
- 15. Leja e bashkisë së Durrësit për të lejuar pronarët të ndërtojnë një kat shtesë në Rrugën e Tregtarëve (zona e ardhshme TID), jepet pas shqyrimit/miratimit të projektit në KTKM. (Referuar VKM, nëse....volumi i përgjithshëm i ndërtesave nuk cenon pasuritë kulturore të nëntokës, mbi bazën projekteve të miratuara nga KTKM-ja).**
- 16. Menaxhimi proaktiv i pjesës arkeologjike të Durrësit**
- 17. Durrësi është i përshtatshëm për turizëm sezonal masiv (diell dhe rërë). Aktualisht, kjo tërheq kryesish turistët e plazhit vendas dhe ata ndërkombëtarë gjatë sezonit të verës.**
- Zgjidhja:** PM parashikon përdorimin e amfiteatrit si një vend kryesor për eventet muzikore dhe artistike. Një pozicionim i tillë do të lejojë Durrësin të diferencohet nga destinacionet e afërta Mesdhetare.

C.1 Parimet e vlerësimit

Për qytetet historike, të tilla si Durrësi, vlerësimi është një propozim i vështirë, pasi ato janë njësi dinamike dhe gjithnjë në ndryshim. "Qytetet historike janë produkt i proceseve të vazhdueshme të zhvillimit dhe ndryshimit dhe zakonisht kanë një përbërje heterogjene me zona natyrore, urbane dhe rurale me karakter historik dhe jo-historik. Prandaj, tërësia e zonave historike urbane nuk mund të vlerësohet vetem në lidhje me kornizën e saj arkitektonike, por duhet të marrë në konsideratë kontekstin socio-ekonomik dhe vlerat njerëzore të lidhura me të"¹⁵.

Durrësi, në tërësi, u vlerësua nëpërmjet parimeve të lartpërmendura dhe katër aspekteve kryesore:

Vlerat janë thelbësore për të vendosur se çfarë të ruajmë, cilat të mira materiale do të na përfaqësojnë ne dhe të kaluarën tonë për brezat e ardhshëm¹⁶. Vlerat gjithashtu u referohen kuptimeve që individë ose grupe njerëzish u japid ndërtesave, sítete arkeologjike, peizazheve dhe shprehjeve jomateriale. Klasifikimet e vlerave përfshijnë ato historike, estetike, sociale, shkencore dhe ekonomike.

Autenticiteti varet nga lloji i trashëgimisë kulturore dhe konteksti i saj kulturor; pronat mund të përbushin kushtet e autenticitetit nëse vlerat e tyre kulturore shprehen me vërtetësi dhe besueshmëri nëpërmjet një larmie atributesh, përfshirë formën dhe modelin; materialet dhe substancën; përdorimin dhe funksionin; traditat, teknikat dhe sistemet; vendndodhjen dhe kontekstin; gjuhën dhe format e tjera të trashëgimisë jomateriale; shpirtin dhe ndjenjat; dhe faktorë të tjerë të brendshëm dhe të jashtëm.

Integriteti është një matje e têrësisë dhe paprekshmërisë së trashëgimisë natyrore dhe/ose kulturore dhe atributeve të saj. Prandaj, ekzaminimi i kushteve të integritetit kërkon të vlerësohet shkalla në të cilën prona¹⁷ përfshin të gjithë elementët e nevojshëm për të shprehur vlerën e saj të Jashtëzakonshme universale dhe është me madhësi të përshtatshme për të garantuar përfaqësimin e plotë të karakteristikave dhe proceseve që transmetojnë kuptimin e saj.

Rëndësia është niveli i veçantë i kuptimit që ngre mbi të zakonshmen një gjë që ne duam ta mbajmë dhe t'ua transmetojmë brezave të ardhshëm¹⁸. Rëndësia është një term kolektiv për shumën e të gjithë vlerave të trashëgimisë që lidhen me një vend, qoftë një ndërtesë, apo një sit arkeologjik, ose një zonë më të gjerë historike, të tillë si një fshat të tërë ose peizazh¹⁹.

¹⁵ Jokilehto, 1993.

¹⁶ Vlerat dhe Ruajtja e Trashëgimisë, Institut i Konservimit Geti (Getty Conservation Institute), 1997.

¹⁷ Udhëzimet Operative të UNESCO-s për Zbatimin e Konventës së Trashëgimisë Botërore.

¹⁸ Ian Boersma

¹⁹ Trashëgimia angleze

C.2 Vlerat

Vlerat janë ato që e bëjnë një vend unik dhe ato që duhet të ruhen. Këto vlera përfaqësohen fizikisht në arkeologji dhe arkitekturë, së bashku me elemente qytetare si parqet dhe hapësirat e hapura. Ruajtja e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në të gjitha format e saj dhe periudhat historike është e rrënjosur në vlerat që i atribuohen trashëgimisë. Aftësia për të njojur këto vlera varet, pjesërisht, nga shkalla e besueshmërisë dhe vërtetësisë së burimeve të informacionit në lidhje me to. Njohja dhe të kuptuarit e këtyre burimeve të informacionit në lidhje me vlerat, karakteristikat origjinale dhe pasuese të trashëgimisë kulturore dhe domethënien e tyre, janë parakusht për vlerësimin e Durrësit. Prandaj, vlerat kulturore, historike, shkencore, estetike, sociale, dhe ekonomike duhet të vlerësohen. Kjo pjesë do të përshkruaje këto vlera dhe do të identifikojë konflikte që duhen zgjidhur.

Vlerat historike lidhen me të gjithë qendrën urbane të Durrësit. Kjo përfshin sítet e njoitura dhe të panjohura arkeologjike, si dhe ndërtesat historike përmbi. Edhe pse gjërmimet arkeologjike u përqendruan kryesisht në zonat e Amfiteatrit, Termave Romake dhe Forumit Bizantin, vlera historike qëndron në lidhjen e këtyre dritatave të gërmuara në të kaluarën. Këto zona nuk ishin të izoluara kurrë, por ishin pjesë e një bërtname të gjallë, historike. Vlerat historike lidhen gjithashtu me shtresimin e zonave historike me kallimin e kohës, njëra mbi tjetrën. Ky shtresim është veçanërisht interesant në qytete të tillë si Durrësi që janë banuar vazhdimit përmijëvjeçarë. Kështu, shtresa historike, si dhe shtresa e gjerë arkeologjike nën të, duhet të mbrohen.

Vlerat shkencore janë në përputhje të ngushtë me vlerat historike lidhur me papërsosmërinë e njoturive për të kaluarën dhe informacione të reja dhe potencialin për përparrimin shkencor që sjell çdo zbulim i ri arkeologjik. Këto vlera shkencore kanë informacione në lidhje me të kaluarën që janë të paçmueshme. Për këtë arsy, shtresat/hapësirat me potencial arkeologjik të pa zbuluar, duhet të mbrohen deri në kohën e duhur përmirësuar.

Vlerat estetike janë shumë të veçanta. Durrësi zoteron shumë atribute natyrore që do të ngjallnin zilinë e qyteteve të tjera, duke përfshirë një bregdet mbresëlënës me një shëtitore të re, kodra dhe parqe të gjelbra dhe një qendër historike, në një klimë mesdhetare të ngrohtë dhe me diell. Vlerat estetike gjithashtu përfshijnë një pamje të siteve të ekspozuara arkeologjike të tillë si Amfiteatri dhe Termat Romake/Forumi Bizantin dhe fortifikimet. Sidoqoftë, këto atribute janë të shkëputura dhe të rrezikuara.

Vlerat social-kulturore në Shqipëri kanë qenë gjithmonë të forta. Lidhjet familjare dhe farefisnore, miqtë, fqinjtë dhe kolegët formojnë këtë shoqëri të fuqishme. Sidoqoftë, është mjedisë fizik që e ushqen dhe lehtëson këtë. Faktorët kryesorë përmirësimi i shoqërorëve përfshijnë ndjenjën e vendit, mundësitet përmirësimi i aktiviteteve kolektive dhe modelin që inkurajon ndërvëprimin shoqëror. Ndërsa është i fortë në Durrës, ai duhet të përforcohet nëpërmjet lidhjeve dhe prezantimit më të mirë të siteve arkeologjike.

Vlerat ekonomike të Durrësit janë gjithashtu të rëndësishme, kryesisht për shkak të mjedisit natyror të qytetit përgjatë detit, një prirjeje drejt biznesit dhe afërsisë me kryeqytetin, Tiranën dhe aeroportin ndërkombëtar. Turizmi është pjesë e rëndësishme e këtyre vlerave ekonomike, qoftë nga shtëpitë e dyta pranë bregdetit, apo turistët ndërkombëtarë. Vlerat ekonomike të Durrësit janë gjithashtu të lidhura ngushtë me portin si pikë kryesore tranzit midis detit dhe tokës dhe hyrja përmirësuar e mallrave. Kur këto vlera janë në konflikt, ndodh ndërprerja e mjedisit urban. Ky është procesi që po zhvillohet në Durrës - vlera ekonomike e përfaqësuar në çmimet e tokës dhe presionet reale të zhvillimit aktual kanë një ndikim negativ dhe madje dërrmues mbi vlerat historike, shkencore dhe estetike. Vetëm nëpërmjet vlerësimit dhe ribalancimit, këto konflikte mund të zgjidhen në mënyrë të drejtë dhe mund të vendosen masat mbrojtëse. Vlerësimi i vlerave trashëgimore formon një bazë

thelbësore për vlerësimin e rëndësisë kulturore dhe vendimmarrjen për të ardhmen e siveve të trashëgimisë.

ASPEKTET	DIMENSIONET				
	Historike	Shkencore	Estetike	Sociale	Ekonomike
Forma dhe dizajni	Shtresëzim kompleks i formave të ndryshme dhe pranëvënie e dizenjove - ruajtja e formës Y të qarkullimit dhe orientimit drejt portit	Zbulime të njoitura dhe të panjohura shkencore arkeologjike në shtresa dhe në gjirin e portit.	Ndërtime të ulëta me kulla moderne aty-këtu, qytet me relief të valëzuar, pamje të bllokuara ose në bllokin e sipër.	Ndjesia e vendit, mundësitë për aktivitetet kolektive dhe pamje që inkurajojnë ndërveprimin	Shtyrja e ndërtimeve të qytetit drejt detit dhe në lartësi - në kontrast me qendrën historike, shtëpitë e dyta, pamja nga deti
Përdorimi dhe funksioni	Porti dhe kryqëzimi i vendkalimeve tokësore-detare, pikave të transitit të tokës dhe ujit	Porti historik dhe gjiri përbajnjë zbulime nën ujë dhe në breg	Koha e lirë, transporti dominojnë përdorimin dhe funksionin estetik	Shkëmbimi i njerëzve - pushime, biznes, familje	Port kryesor, mallra dhe njerëz; destinacion rajonal turistik, pushime
Vendndodhja dhe Konteksti	Pikënisja e përcaktuar e Via Egnatias, brenda kufijve për një mijëvjeçar, që lidh lindjen dhe perëndimin, Romën dhe Bizantin, tani shtrirja në brendësi në shekullin e 20-të	Zbulimet e njoitura dhe të panjohura shkencore arkeologjike në shtresëzimet sipas vendndodhjes, kodrat siguruan hapësirë për nekropolin pasi bujqësia nuk ishte e mundur	Qendra historike, vendet arkeologjike në klimën e ngrohtë mesdhetare /me diell, kodra të gjelbra dhe det i kalter	Orientuar ndaj detit, i hapur me hyrje të ngushtë pingule që tërhiqet në brendësi	Turizmi eshtë një faktor i rëndësishëm për ekonominë dhe vendndodhja eshtë thelbësore, por pasurë historike duhet të kontribuojnë
Shpirti dhe ndjenjat	Përmasat njerëzore të ndërtimeve të arkitekturës historike të fillimit të shekullit të 20-të, një përzierje e lindjes dhe perëndimit, e mbushur me xhevahire të lashta arkeologjike, si Amfiteatri, atmosfera e hapur	Muzeu zbulon njojuritë e së kaluarës, fryshten e qytetërimeve antike, nëpërmjet artefakteve	Vendndodhje e bukur përbalë detit, kodra të gjelbra, Rruga Tregtare plot gjallëri, port aktiv	Ka mundësi për ndërveprim shoqëror, megjithatë sitet arkeologjike nuk kontribuojnë	Atmosferë çlodhëse pushimesh në bashkëjetesë me portin aktiv, qendër tregtare

Figurë 49 –Nara Grid, dhe skema e vlerësimit bazuar në Dokumentin e Nara-s²⁰

²⁰ Van Balen, Koenraad, Rrjeti Nara (Nara Grid), 2008, Buletini APT: Gazeta e Teknologjisë së Ruajtjes

C.3 Rëndësia

Rëndësia e Durrësit bazohet mbi vlerat e tij kulturore, historike, shkencore, ekonomike dhe mbi konsiderimin e autenticitetit dhe integritetit të qytetit. Kjo domethënë përfaqësohet në banimin e vazhdueshëm të qytetit nga shekulli 7-të p.e.s. - shtresë pas shtrese, me mbetje arkeologjike historike të bashkuara me arkitekturën e shekullit të 20-të. Shtresa të shumta historike të qytetit mund të vërehen në një zonë; Kishat mesjetare të përfshira në hapësirat e brendshme të Amfiteatrit Romak të shekullit të 2-të dhe xhamia Fatih e shekullit 16-të që përfshin muret e jashtme të Bazilikës Bizantine të Shekullit 9-të dhe fortifikimet nga perëudha të ndryshme. Rëndësia e Durrësit është gjithashtu e pranishme në pozicionin e tij të favorshëm gjeografik në bregdetin e Adriatikut dhe në kryqëzimin e rrugëve tregtare detare dhe tokësore. Duke filluar nga shekulli i-rë p.e.s., Durrësi u bë pikënsja e Via Egnatias e cila ishte vazhdimi i itinerarit nga Roma në Bizant. Kjo ishte rruga e Jul Cézarit, Pompeit, e Mark Antonit dhe Oktavianit kur ndoqën Kasin dhe Brutin. Trashëgimia historike urbane e qytetit, edhe pse vuante nga tërmete të shumta, presione të shpejta zhvillimi të dekadave të fundit dhe izolimi i zonave kryesore arkeologjike, ajo reflekton historinë e tij të gjatë me mbetjet/dëshmi të epokave të ndryshme, të gërshetuara së bashku në një mënyrë unike. Rëndësia e Durrësit vazhdon edhe sot si një destinacion turistik rajonal sikurse dhe porti vazhdon funksionin e tij historik si pika më e rëndësishme e hyrjes përmallrat dhe njerëzit. Sidoqoftë, domethënë e Durrësit nuk pasqyrohet sa duhet sot dhe kjo është forca lëvizëse prapa këtij plani menaxhimi.

D. ASPEKTE TË TJERA TË LIDHURA ME PASURINË

D.1 Zhvillimi social dhe ekonomik

Durrësi ka shumë aspekte të tjera, të tilla si zhvillimi social dhe ekonomik, që duhen përfshirë në PM. Zhvillimi shoqëror dhe ekonomik nuk mund të ndahen nga një plan menaxhim i par mund të përshkruhen veçmës për të nxjerrë në pah rëndësinë e tyre. Siç vlerësohet nga OBT-ja²¹, komuniteti mund të ndikohet pozitivisht nga turizmi, nëpërmjet vendeve të punës, aktivitetit ekonomik dhe shërbimeve të përmirësuara shoqërore, dhe, negativisht, për shkak të stresit ose dëmtimit të burimeve lokale dhe vlerave kulturore. Rezultatet e ekuilibruara të këtyre ndikimeve do të sjellin pëlqyeshmërinë lokale ndaj turizmit, i cili është thelbësor për zhvillim të qëndrueshëm. Në raste ekstreme, armiqësia e komunitetit i ka larguar turistët. Veprimet nga industria për të mbajtur një marrëdhënje pozitive midis mëkpritësve dhe turistëve mund të paraqitikojnë dñe parandalojnë incidentet dhe efekte negatieve. Komponentët e kënaqësisë mbulojnë një varg çështjesh reale dhe të perceptuara përfshirë grumbullimin njerëzor, aksesin në punë, ndarjen e përfitimive, reagimin ndaj sjelljes turistike, etj.

Ndikimet sociale dhe ekonomike në një komunitet pritës janë të lidhura në mënyrë të pazgjidhshme. Mund të ketë sinergji të dobishme ose marrëdhënje të kundërtë midis dy fushave ndikimi dhe pikëpamje të ndryshme midis disa grupave dhe individëve në komunitet lidhur me atë që është pozitive apo negative për komunitetin. Sidoqoftë, ky ndikim nuk mund të diskutohet në mënyrë abstrakte. Zhvillimi shoqëror dhe ekonomik janë në të vërtetë, si një rezultat i procesit të valorizimit, ashtu dhe një parakusht i tij. Një komunitet i pasur dhe i arsimuar lokal do të jetë më i ndjeshëm ndaj valorizimit të trashëgimisë kulturore dhe mund të pranojë shpenzimet për ruajtjen e tij.

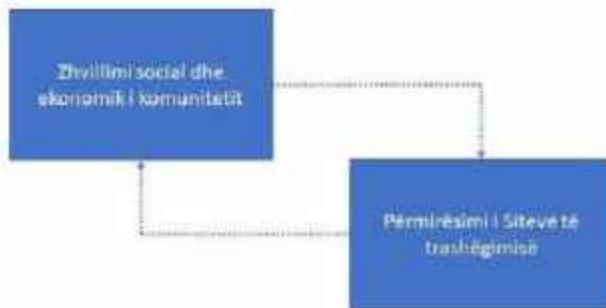

Figura 50 – Zhvillimi social dhe ekonomik i komunitetit si një prurje dhe rezultat i valorizimit të siveve të trashëgimisë

Zhvillimi social dhe ekonomik duhet të merren parasysh edhe nga pikëpamja e komunitetit, pasi komuniteti nuk është një entitet i vetëm, por një ansambël i një morie aktorësh, duke përfshire qytetarë, organizata joqeveritare, operatorë privatë dhe institucione publike, secili i përbërë nga një kaleidoskop grupesh interesit. Në një situatë të tillë, identifikimi dhe përgjedhja e grupave kyçë të

²¹OBT (2004). Treguesit e Zhvillimit të Qëndrueshëm për Destinacionet Turistike: Një Udhëzues. Madrid: Kombet e Bashkuara Organizata Botërore e Turizmit

interesit dhe pritshmërvive të tyre janë çështje thelbësore. Këto pritshmëri duhet të kristalizohen në tregues të duhur të performances, si rezultat i një plani përgjegjësie sociale, për t'u rishikuar në bazë vjetore. Kjo qasje prezantohet më vonë në këtë kapitull.

D.1.1. Zhvillimi shoqëror dhe trashëgimia kulturore

Edukimi, kohesioni dhe zhvillimi gjithëpërfshirës shoqëror përfshirë një gamë të gjërë çështjesh, duke përfshire, pa u kufizuar, në çrrënjasjen e varfërsë, uljen e pabarazisë, krijimin e vendeve të punës, promovimin familjes dhe forcimin e rolit të shoqërisë civile. Zhvillimi shoqëror përfshin gjithashtu vërmendjen ndaj të moshuarve, të rinjve dhe personave me aftësi të kufizuara.

Zhvillimi shoqëror ka të bëjë me përmirësimin e mirëqenies së banorëve dhe krijimin e një ndjenje të komunitetit. Historiani i njohur urban Loenthal deklaroi se "Sa më shumë monumento antike të shkatërrohen, aq më shumë prej nesh ndiejnë urt për një ankorim të qëndrueshëm në kohë dhe hapësirë" (Loenthal 1985) (f38). "Përparësia më thelbësore dhe e përhapur e së kaluarës që mbijeton, është ta bësh të tashmen të njohur". Kjo është lidhja thelbësore midis zhvillimit shoqëror dhe trashëgimisë kulturore dhe konservimit e prezantimit të përmirësuar të saj.. Trashëgimia kulturore e Durrësit në sitet arkeologjike dhe arkitekturën e saj luan një rol të rëndësishëm në zhvillimin shoqëror pasi këto site u ofrojnë banorëve mundësinë të marrin pjesë në aktivitetet dhe të ndertojnë rrjetet e tyre shoqërore. Aktivitetet dhe vende të tilla pasurojnë jetën shoqërore të komunitetit dhe ofrojnë një platformë ndërveprimi.

Mirëqenia e komuniteteve pritëse mund të diskutohet nga disa këndvështrime. UNETO-ja (op.cit.) na siguron çështje të ndryshme, nga të cilat kemi zgjedhur sa vijon, që janë të rëndësishme për sitet arkeologjike të Durrësit:

- Pëlqyeshmëria lokale ndaj turizmit ;
- Efektet e turizmit në komunitetet ;
- Aksesi nga banorët lokale në pasuritë kulturore (pjesëmarrja e komunitetit)

Për secilën çështje, prezantohen dhe raportohen në tabelën në faqen tjetër një grup i madh i treguesve kryesorë të performances. Më e rëndësishmja mund të mblidhet në një kartelë të ekuilibruar, të përditësueshme çdo vit, që mund të përdoret për qëllime të përgjegjësisë shoqërore të ndërmarrjeve.

Treguesi mirëqenies	Specifikimi/treguesit	Burimi i të dhënave
Çështja: Kënaqësia lokale ndaj turizmit		
Niveli i kënaqësisë së komunitetit	Ndryshimet në nivelin e kënaqësisë mund të janë një tregues paralajmëruesh i hershëm i incidenteve të mundshme ose armiqësisë dhe një rjet përvizhgoar informacionin në lidhje me problemet e reja ose iktuesit përpëra se ato të bëhen serioze. Kjo është një masë e drejtëpërdrejtë e opinionit aktual dhe është mënyra më e drejtëpërdrejtë për të matur opinionin lokal të turizmit dhe efektet e tij.	Pyetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit
Numri i ankesave nga banorët lokal	Për sa i përket reagimit lokal, perceptimi mund të jetë më i rëndësishëm se çdo masë objektive. Monitorimi i ankesave është më pak përfaqësues i të gjitha mendimeve, por mund të jetë një sistem paralajmëruesh i hershëm përshtaqjen e pakënaqësisë. Mund të ndihmojë në hartimin e çdo pyetësori të përdorur për të matur çështjen në mënyrë më objektive	Autoritetet lokale, nese pajisen me regjistrata e ankesave
Çështja: Efektet e turizmit në komunitetet		
Përfitimet e komunitetit të lidhura me turizmin	<ul style="list-style-type: none"> - Numri i shërbimeve sociale në dispozicion të komunitetit me turizmin (% që i atribuohen turizmit) - Numri (%) i pjesëmarrësve në zanatet, aftësitet dhe zakonet tradicionale të komunitetit; - % e arkitekturës vernakulare të ruajtur. 	Autoritetet lokale Pyetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit

Ndikimet e per gjithshme ne jeten e komunitetit	<ul style="list-style-type: none"> - Numri i turisteve ne ditë, ne javë, etj; numri per km katrorë; - Kohezgjatja mesatare e qendrimit; - % pjesëmarrje ne evenete te komunitetit; - Raporti i turisteve me vendasit ne evenete; - Perceptimi i ndikimeve negative ne komunitet; - % e bashkësise lokale qe pajtohet qe kultura e tyre lokale, integriteti dhe autenticiteti i saj po ruhen. 	Pjetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit
Ndryshimet kulturore	<ul style="list-style-type: none"> - % e banorëve qe ndryshojnë nga profesioni tradicional ne turizëm gjatë vitit (eve) të mëparshëm; burra dhe gra; - Numri ose % e banorëve qe vazhdojnë me veshjet lokale, zakonet, gjuhën, muziken, kuzhinën, fenë dhe praktikat kulturore. (p.sh. ndryshimi i numrit të banorëve lokalë qe marrin pjesë në evenete tradicionale); - Rritja/zvogëlimi i aktiviteve kulturore ose evenete tradicionale; - Vlera e kontributit turistik ne kulturën lokale (shuma e marrë nga aksesi, shuma e dhurimeve); - % e vendave qe gjunjë mundësi të reja rekreative të lidhura me turizmin 	Pjetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit
Çështjet e strehimit	<ul style="list-style-type: none"> - % e strehimit të përballueshëm per banorët; - Numri i njësive të reja të strehimit dhe % per banorët lokalë 	Pjetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit
Demografia e komunitetit	<ul style="list-style-type: none"> - Numri i banorëve qe janë larguar gjatë vitit të kaluar; - Numri i emigrantëve (banorë të përkohshëm ose të rinj) qe punojnë ne turizëm gjatë vitit të kaluar; - Migrimi neto brenda/jashtë komunitetit (rendit sipas moshës së emigrantëve dhe migrantëve jashtë). 	Pjetësori i komunitetit, i përsëritur çdo vit
Çështja: Aksesi nga banorët lokalë në pasuritë kryesore		
Hyrja në sitet e rendësishme per banorët lokalë	<ul style="list-style-type: none"> - Hyrja nga vendasit në sitet kryesore (% e sitit me akses të lirë per publikun) - Shpeshtesa e vizitave nga vendasit në sit (et) kryesore, përfshirë personal me aftësi të kufizuarë. 	Menaxhimi i sitit
Pengesat ekonomike per aksesin	Kostoja e aksesit e shprehur në orë të pagave lokale	Menaxhimi i sitit përputhet me statistikat zyrtare

Figuri 51 – Treguesit e impaktit shqipëror që do të përdoren për vlerësimin e zhvillimit e si.

D.1.2 Zhvillimi ekonomik dhe trashëgimia kulturore

Zhvillimi ekonomik dhe ndjeshmëria e menaxhimit të trashëgimisë kulturore bazohen mbi zhvillimin e ekuilibruar të biznesit. Menaxhimi i Muzeut Kombëtar Arkeologjik mund të bëhen në përputhje me parashikimet në ligjin për trashëgiminë kulturore dhe muzetë, nr. 27/2018. Neni 192 parashikon funksionet e muzeve si vijon:

a) ruajtja, mbrojtja e trashëgimisë kulturore, e cila përfshin veprimtaritë që lidhen me administrimin e koleksioneve, analizën e rezikut dhe zhvillimin e kapaciteteve për gatishmërinë dhe planet-e emergjencës, sigurinë, konservimin parandalues e përmirësues, si dhe restaurimin e objekteve muzeore, për të siguruar integritetin e koleksioneve muzeore;

b) pasurimi i fondit, eksposimi dhe hulumtimi i koleksioneve, funksione këto që mund të kryhen në bashkëpunim me të tretë, me qëllim përfshirin e njohurive të thelluara; reflektimin mbi historinë në një kontekst bashkëkohor, interpretimin, pëfaqësimin dhe prezantimin e koleksioneve ndaj publikut;

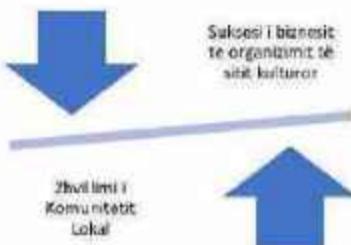
- c) administrimi direkt e indirekt dhe bashkëpunimi me institucionë publike ose private, me qëllim krijimin e formave të reja të ardhuravë, burimeve të financimit, për rritjen e shërbimeve ndaj publikut;
- ç) edukimi, i cili përfshin edukimin formal e joformal të mësuarit, zhvillimin dhe transmetimin e programeve edukative dhe pedagogjike nëpërmjet kulturës, rritjen e ndërgjegjësimit shoqëror për ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore, nxitjen e krijuarit artistike kulturore, në bashkëpunim me institucionet arsimore;
- d) evidentimi dhe komunikimi, që përfshin mënyrën aktive të interpretimit e të shpërndarjes së njohurive mbi koleksionet muzeore, pasuritë kulturore, organizimit të ekspozitive dhe aktiviteteve promovuese për çdo grup moshë, sipas rastit dhe në çdo formë të mundur të komunikimit me publikun.

Ndërsa ligji kombëtar lejon inovacion në menaxhimin e skemave të biznesit, strategjia e zhvillimit të sitit nuk duhet të shpërfillë, së bashku me objektivat e brendshme financiare dhe maksimizimin e të ardhurave, ndikimet e tjera të mundshme në lidhje me arsimin, kohezionin social, ndikimin ekonomik të komunitetit, në përpjekje me sa parashikon Konventa e Këshillit të Evropës mbi Vlerën e Trashëgimisë Kulturore për Shoqërinë (konventa e Faro-s).

Dallimet e theksuara midis qasjeve të ngushta dhe të gjerë të përkruara në seksionin vijues bazohen mbi masën e përfshirjes së aktiviteteve të biznesit nën ombrellën e drejtpërdrejtë (ose indirekte, nëpërmjet nënkontraktimit) të menaxhimit të sitit kulturor, ose të lënë pjesërisht përpjekjeve të komunitetit lokal dhe në përgjithësi, në marrëdhëni e biznesit me komunitetin lokal. Shfaqen pyetje praktike:

- A duhet që muzeu të përfshijë një kafene në tarracë, apo përpjekje të tillë duhet t'u lihen sipërmarrësve vendas?
- A duhet që menaxhimi të organizojë dhe shesë paketa udhëtimesh turistike, përfshirë evenetet në Amfiteatër, apo duhet t'u lihen operatorëve lokalë të udhëtimit? Çfarë duhet të bëjë muzeu nëse mungojnë iniciativa të tillë?
- Deri në çmashë punonjësit dhe furnitorët duhet të zgjedhin nga komuniteti lokal ose sipas një qasjeje me të thjeshtë konkurruese?

Këto çështje janë të rëndësishme; parë nga perspektiva e sipërmarrësve, arsyetimi është në favor të mbajtjes dhe kthimeve financiare brenda strukturës së brendshme të organizatës. Nga perspektiva e komunitetit, një qasje më ekuilibruar është e mirëpritur dhe e pritshme. Prandaj, nga perspektiva e një fondacioni, vlerësimi i trashëgimisë duhet kryesisht të synojë të garantojë suksesin e organizimit të kufizuar të sitit kulturor, ndërsa komuniteti lokal pret ligjërisht që vlerësimi i vendit të mbështesë rritjen ekonomike dhe mirëqenien në një nivel më të gjërë, duke inkurajuar investime më të përhapura dhe punësim.

Figurë 52 – Valorizimi ekonomik i sítave kulturore kundrejt zhvillimit social.

Zgjedha e një qasjeje të ekuilibruar midis dy qasjeve dukshëm të kundërtë qëndron në thelb të menaxhimit të suksesshëm të trashëgimisë kulturore. Sido që të jetë kombinimi, duhet të supozohet se zhvillimi i biznesit është një çështje qendrore, që duhet të sigurojë minimizimin e peshës së menaxhimit të sitit në buxhetin publik, ndërsa siguron ndjeshmérinë e tij financiare nëpërmjet ndërtimit të tē ardhurave operacionale, të cilat vijnë nga sigurimi i përvojave të kënaqshme të vizitorëve.

Këto konsiderata do tē përfshihen në një Plan Biznesi shoqëruar, i cili do tē mbulojë fushat kryesore vijuese:

1. Si qeveriset siti në terma afat-shkurtër për tē përfituar nga momenti i projekteve të përshkruara në këtë PM?
2. Si do tē qeveriset siti në një periudhë afatmesme dhe afatgjatë: me krijimin e Fondacionit të ri, fushëveprimi i tij, aktivitetet kryesore, anëtarësimi, vlerat themelore, struktura e së cilit ende nuk është përcaktuar?
3. Burimet financiare dhe të tjera (kapitali dhe tē ardhurat) të nevojshme për tē arritur objektivat e tij strategjike: përfshirë personelin, menaxhimin e përditshëm, kostot operacionale dhe kthimet.
4. Mënyrat e përdorimit më tē mirë të aseteve kulturore të Durrësit në Fondacionin e ri.
5. Shkalla e menaxhimit të aktiviteteve jo-thelbësore, që u kalohen drejtpërdrejt nënkontraktuesve ose u lihet sipërmarrësve vendas.
6. Një sërë treguesish kryesore të performancës që pasqyrojnë strategjinë e organizatës dhe mundësish të lidhura me një qasje më të gjerë të valorizimit, duke përfshirë përgjegjësinë sociale ndaj teresisë.

Evoluimi i zhvillimit lokal dhe trashëgimisë kulturore

Zhvillimi ekonomik lokal dhe rajonal është bërë një aktivitet gjithnjë e më i rëndësishëm për qeveritë kombëtare, si dhe ato lokale dhe rajonale në të gjithë botën. Sidoqoftë, konteksti është riformuar në mënyrë dramatike gjatë viteve të fundit nga ndryshimet e thella në modelin e aktivitetit ekonomik. Ai është bërë dukshëm më sfidues dhe do tē ndryshojë përsëri për shkak të rimëkëmbjes problematike nga pandemia e Covid-19. Pavarësisht pandemisë, drejtuesit që mbështesin sistemin ekonomik ka mundësi që ta mbajnë atë shumë të ndërkombëtarizuar, me njohuri të forta dhe konkurrese, edhe pse sipas një normaliteti të ri. Prandaj, ndërsa perspektiva afatshkurtër për ekonominë globale mbetet e pasigurt, natyra gjithëpërfshirëse dhe e ndjeshme e rrëtjes dhe zhvillimit të territorit ka të ngjarë të sfidohet, me pyetjet thelbësore rrëth asaj që përbën sukses dhe zhvillim në lokalitetë dhe rajone. Veçanërisht të ndikuar nga kriza aktuale janë sektorët e turizmit dhe kulturës⁷².

Entitetet publike janë gjithashtu në zhvillim, në sisteme me shumë nivele, me institucione të reja dhe marrëdhënie të reja që shfaqen. Ndërkohë, terreni i riformuar i zhvillimit lokal dhe rajonal ka stimuluar mënyra të reja ndërhyrjesh, nëpërmjet instrumenteve të politikave novatore publike, duke kërkuar të shfrytëzojnë format e brendshme dhe të jashtme të rrëtjes dhe zhvillimit, shpesh të bazuara rrëth partneritetit dhe formave të ndryshme të bashkëpunimit publik-privat, të cilat përbëjnë rrjeten e shkurtimeve në shpenzimet publike⁷³.

⁷² Shiko p.sh, OECD (2020), *OECD Economic Outlook: Interim Report*, Settembre, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3mfic900-en>

⁷³ Politt C. and Bouckaert G. (2017), *Public Management Reform*, Oxford: Oxford University Press

Vëmendja gjithashtu është zhvendosur nga një përqendrim në masën e zhvillimit në një shqetësim përcilësinë e tij, duke evoluar në konceptin e zhvillimit të qëndrueshmërit, i cili është, sa i përhapur, aq edhe shumë i kontestuar në implikimet e tij. Ekonomia që del nga procesi i globalizimit dhe masa shtrënguese pas 2011-ës karakterizohet nga një polarizim më i madh shoqëror dhe shpesht gjeografik, me rajone të suksesshme që pririn të janë ato që kanë diçka të veçantë për të ofruar, në tregjet që zjerojnë përtaj sferave tradicionale lokale dhe rajonale. Rajonet turistike janë ende në mesin e atyre që mund të arrinë të gjeljnë vendin e tyre të tregut në arenën e globalizuar, duke i dalluar ato në nivelin kombëtar dhe ndoshta ndërkontinentar.

Kuadri i Konventës së Këshillit të Evropës mbi Vlerën e Trashëgimisë Kulturore për Shoqërinë, (Konventa Faro), thekson aspektet e rëndësishme të trashëgimisë, posa ato lidhen me të drejtat e njeriut dhe demokracinë. Konventa promovon një kuptim më të gjerë të trashëgimisë dhe marrëdhënies së saj me komunitetet dhe shoqërinë. Shqipëria ka nënshkruar Konventën Faro, megjithëse nuk e ka ratifikuar atë.

D.1.3 Qasje përvlerësimi/valorizimi

Vlera ekonomike që gjenerohet nga vlerësimi i trashëgimisë kulturore mund të ndiqet dhe vlerësohet sipas një qasje të ngushtë ose të gjerë të valorizimit²⁴.

Qasja e ngushtë e vlerësimit kufizon fushën në kufijtë fizikë të vendeve kulturore dhe ka të bëjë me vetëmjaftueshmérinë. Theksi është tek maksimizimi i të ardhurave të vetë-gjeneruara, me përqendrim tek ruajtja, prezantimi dhe mbrojtja për të siguruar qëndrueshmëri. Zgjidhen objektivat e kërkesës, duke u dhënë përparësi atyre që sjellin vlerë maksimale ekonomike, dhe shërbimet kulturore organizohen sipas këtyre objektivave. Shpërndarja lokale e përfitimeve ekonomike nuk është një çështje kryesore, posa stafi dhe furnizuesit zgjidhen në përpunë me konsideratat konkurruese. Rritja sociale dhe kulturore e komunitetit lokal është një efekt i mirëpritur indirekt i cili, megjithatë, nuk është, as strategjik dhe as i përfshirë në qëllimin e organizatës²⁵. Në rastin më të mirë, konsiderohet si një opsjon i përgjegjësisë sociale. Vlerësimi mund të përqendrohet në krijuimin e një përvje optimale të vizitorëve e cilët sigurohet nga puna performuese dhe emocionale, mundësishet e shoqëruar me një temë udhëzuese. Kjo shërben për ta bërë rrëfimin shumë tërheqës dhe shpërblyes, duke promovuar këshut konsumin hibrid (gjithashtu, nëpërmjet shitjeve të mallrave dhe shërbimeve të ndryshme) dhe shitjen në treg për të nxjerrë të ardhura shtesë.

Qasja e gjerë e vlerësimit, siç nënkuption vetë emri, përfshin më shumë çështje të politikave publike. Gjerësia u referohet kufijve të ndikimit ekonomik. Ndërsa vlerësimi i ngushtë përqendrohet në performancën financiare të sitit të trashëgimisë, vlerësimi i gjere e konsideron trashëgimine si një mjet për të arritur qëllime më të gjera ekonomike, veçanërisht në lidhje me krijuimin e vendeve të reja të punës.

Kjo është arsyja pse vlerësimi i trashëgimisë është bërë shumë i popullarizuar në politikën e kohezionit të BE-së, me pasuritë kulturore të supozuara si një burim social, kulturor dhe ekonomik për të gjithë komunitetin lokal dhe përritjen rajonale.

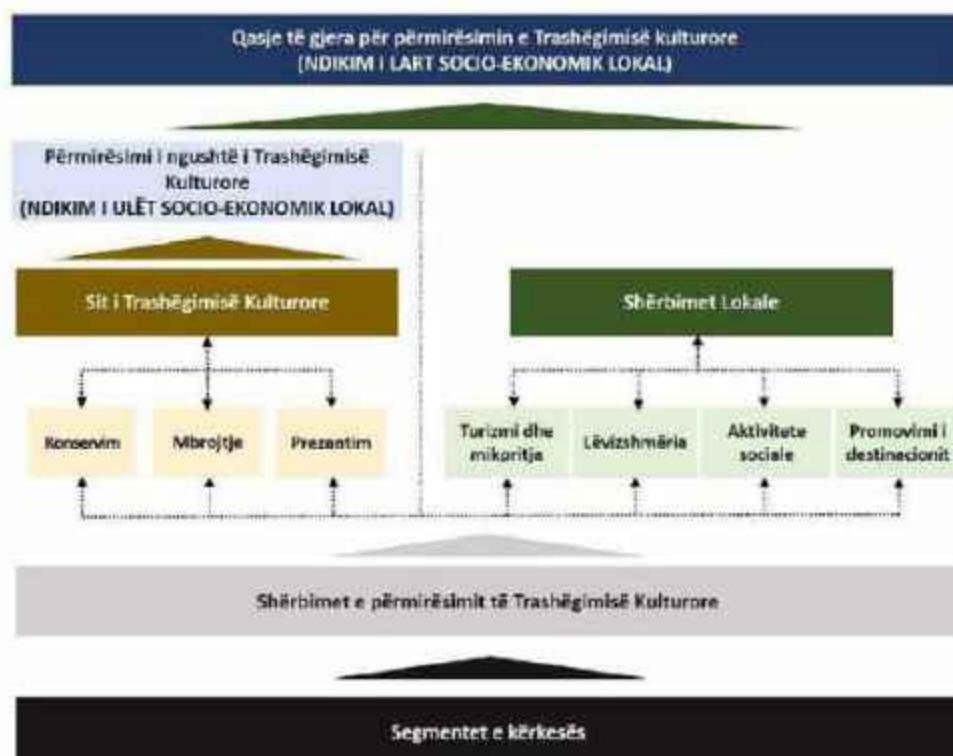
Qëndrueshmëria financiare e sitit është akoma e rëndësishme dhe mund të zbatohet një qasje tematike përvlerësimin, por ndikimet e sjella në komunitetin e gjere bëhen qendrore, duke përfshirë këshut çështje të tillë si përfshirja sociale dhe rritja afatgjatë ekonomike lokale. Siti kulturor interpretohet, gjithashtu, jo si një objekt i vetëm i konsumit të vizitorëve, por si një strukturë që

²⁴ Valentino P. (1999). "Strategie innovative per uno sviluppo economico locale fondato sui beni culturali". In Valentino P. Musacchio, Parago F. (1999). *La Storia al Futuro*. Firenze: Giunti

²⁵ Bryman A. (2004). *Disneyzimi i Shqipërisë*. Thousand Oaks, Ca: Sage

supozohet të shkaktojë risi sociale, kulturore dhe ekonomike (produkte të reja kulturore, teknika të reja të ruajtjes dhe mbrojtjes, etj).

Qasjet e ngushta dhe të gjera nuk përashtojnë njëra-tjetrën, pasi së paku në planin afatgjatë, një destinacion i ekilibruar socio-ekonomik i shërben suksesit ekonomik të silit, por në planin afatshkurtër, një qasje më e gjërë nënkupton që menaximi i silit merr në konsideratë, brenda strategjive të tij, një shqetësim për mbrojtjen dhe rrjetjen e kontekstit lokal, në mënyrë që të shkaktojë një mori aktivitetesh të reja dhe të qëndrueshme në fusha të ndryshme të mbrojtjes, ruajtjes, turizmit, mikpritjes dhe shërbimeve kulturore, etj.

Figurë 53 –Qasje e ngushtë dhe e gjërë ndaj vlerësimit të trashëgimisë kulturore, përshtatur nga Valentino, ap. Dt.

D.2 Aspekte të lidhura me turizmin

Zhvillimi i qëndrueshëm mund të arrihet nëpërmjet ekuilibrit midis ekonomisë, mjedisit, shoqërisë dhe kulturës. Prandaj, është e nevojshme të harmonizohet ekuilibri ekologjik me prodhimin efikas, barazinë sociale dhe respektimin e kulturës dhe diversitetit kulturor.

Mbrojtja e diversitetit kulturor dhe qasja ndaj kulturës nëpërmjet arritjeve në art, shkencë dhe teknologji është thelbësore.

D.2.1 Zinxhiri i furnizimit të turizmit

Pasuritë e prekshme

a) Atraksionet turistike

Në qytetin e Durrësit, atraksionet kryesore janë të lidhura me diellin dhe rërën ndërsa monumentet kulturore kanë rol dytësor dhe rol ndihmës. Këto nën-alternativa janë të dokumentuara nga shifra, të cilat tregojnë se vizitat kulturore në Durrës, fatkeqësish, janë më të ulëta se ato të vendeva të tjera. (shiko § 5.4.3).

Atraksionet e pranishme janë :

- Trashëgimia Kulturore, e cila është qendra e planit të tanishëm (Muzeu Arkeologjik i Durrësit, Amfiteatri, Forumi Bizantin, Termat Romakë, Kulla Veneciane dhe muret Bizantinë);
- Sita të tjera kulturore, të cilat krijojnë atmosferën e qytetit. Vizitat më të shumta përfshijnë Bulevardin Epidamn me ndërtesa të shekullit të fundit, Xhaminë e Madhe, Xhaminë e Vjetër Fatih, Rrugën "Dok Margariti", të vizatuar me piktura murale, dhe Sheshin Liria, në afërsi të Amfiteatrit, në të cilën gjendet Bashkia, dhe nga ku fillon dhe Bulevardi Dyrrah nga ku starton "xhiro-ja". Përpëra Bashkisë, sipër Termave Romake, gjendet teatri kryesor i cili ka një kapacitet prej 300 personash.

b) Akomodimi

Si u përmend dhe më sipër, Durrësi ofron mundësitet më të mëdha të akomodimit në Shqipëri, me rrëth 6,700 dhoma të deklaruara zyrtarisht. Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit (SKZHQT) 2019-2023, thekson se shumica e mundësive të akomodimit operojnë në mënyrë jo formale dhe këtu më së shumti përfshihen shtëpitë private, apartamente dhe dhoma me qira, të cilat ofrojnë kushte dhe shërbim minimal. Për më tepër, ka një mungesë të theksuar të markave të mirënjohura të hoteleve, standardeve të cilave u referohen turistët e huaj për të pasur garanci të cilësisë së shërbimit dhe, në të njëjtën kohë, shërbejnë si garanci për besueshmërinë e destinacionit. Në këtë moment, nuk ka marka hoteli ndërkombëtare në Durrës.

c) Lehtësirat²⁶

Sipas këtyre shërbimeve vërehet se :

- Transporti publik lokal nuk është një pikë me rëndësi pasi atraksionet kryesore janë shumë afer njëra-tjetrës dhe të arritshme në këmbë nga Bulevardi Dyrrah dhe Bulevardi Epidamn;
- Nuk ka asnjë qendër zyrtare të informacionit për turizmin, dhe hotelet lokale nuk arrijnë ta plotësojnë këtë zbrazëti pa sukses;
- Objektit rekreative përfshijnë një numër baresh dhe diskotekash për festa që plotësojnë nevojat e vendave dhe vizitorëve. Muzika live ofrohet në The Saloon, Port Side Beach dhe Cinco Cavalli, me këtë të fundit që renditet ndër më të pëlqyerit në Shqipëri;

²⁶ Vlerësimet bazohen në vëzhgimet e konsulentëve dhe burimet dytësore, përfshirë udhëzuesin e Lonely Planet kushtuar Shqipërisë.

- Restorantet konsiderohen aset për Durrësin, bazuar mbi ushqime të freskëta deti dhe kuzhinë italiane me vlerë të lartë kundrejt çmimeve;
- Produktet e pazarit nuk janë pushtuar ende nga suveniret e lira turistike. Sidoqoftë, ekziston një mungesë e qarqe e produkteve artizanale dhe artizanale lokale;
- Infrastrukturat shpeshtë turistike si parqet argëtuese dhe rekreative të orientuara drejt turizmit, si dhe furnizimi me ushqim në turizmin e biznesit (qendrat e konferencave dhe panaireve) mungojnë;
- Portit gjithashtu i mungojnë shërbimet themelore të turizmit, përfshirë portet e jahteve ku mund të promovohet turizmi me vela ose nënujor;
- Manaalet turistike gjithashtu ka të ngjarë të mungojnë në përpunje me të renë e turizmit kulturor në Durrës.

d) Aksueshmëria

Sic u theksua më lart, lidhjet me aeroportin janë të kufizuara në taksi ose automjete private, me pak mundësi të tjera udhëtimi të ofruara për vizitorët e huaj. Me përashtim të Italisë, Turqisë, Austrisë, Germanisë, Britania e Madhe, Greqia, Hungaria, Franca, Zvicra, Belgjika, Serbia fluturimet direkt dhe lidhjet detare me shumë prej qyteteve dhe shteteve kryesore të Evropës mungojnë.

e) Aktivitetet

Meqenëse turizmi kulturor është ende në një fazë embrionale, i përgjendruar vetëm tek turizmi në plazh, ka një mungesë të operatorëve turistikë vendas, ato janë të kufizuara në ofertat e bëra nga operatorët e hotelit. Sa, megjithatë, një qender zhytjeje (Nova) që ofron ekskursione me skuba në relitte të Luftës së Dytë Botërore. Në lidhje me aktivitetet kulturore, Bashkia Durrës zoteron Qendrën Kulturore Aleksandër Moisiu, e cila operon një sezon vjetor teatrit, ndërsa Muzeu Kombëtar Arkeologjik ka organizuar në bashkëpunim me institucionet ndërkombëtare si Ministria Italiane e Zyrës së Jashtme dhe agjencitë përkatëse, ngjarje episodike klasike të muzikës së dhomës si në Muze ashtu edhe në Amfiteatër. Sidoqoftë, ngjarje të tillë synojnë kërkesën kulturore të përgjendruar dhe nuk arrihen një audiencë të madhe.

f) Imazhi

Imazhi është përgjithësisht një dobësi e të gjithë "produkteve" që ofron turizmi shqiptar, , ende e rrënjosur në perceptime , por është gjithashtu një nënprodukt i informalitetit të sektorit, i cili kontribuon për pasjen e shërbimeve që ulin cilësinë e pritur dhe të perceptuar.

g) Edukimi

SKZHQT 2019-2023 përcakton shumë qartë për sa u përket burimeve njerëzore dhe shërbimeve të ofruara për turistët, të cilat, aktualisht, lënë shumë për të dëshiruar dhe se një program trajnimi është i nevojshëm për të nxitur një hap cilësor në turizëm. Një çështje e tillë konsiderohet si një sfidë kryesore për të ardhmen dhe përfshihet në NSSTD, që pranon se rritja e numrit të turistëve do të ushtrojë një presion në rritje mbi burimet njerëzore dhe veçanërisht mbi cilësinë e shërbimeve, duke nxitura kështu krimimin e një sistemi efikas të aftësimit profesional, që mundëson trajnim të vazhdueshëm për stafin e akomodimeve dhe restoranteve, për udhëzues turistikë e kështu me radhë për të gjithë ofruesit e tjerë të shërbimeve. Një konsideratë e tillë mund të përgjendrohet veçanërisht në qytetin e Durrësit.

D.2.2 Analiza e tregut dhe parashikimet

Kërkesa për turizm në Shqipëri

Shqipëria ka njojur një normë të mrekullueshme të rritjes së të ardhurave të përfituar nga turizmi. Sipas të dhënave më të fundit nga UNETO-ja (Organizata Botërore e Turizmit e Kombave të Bashkuara), statistikat, para ndërprerjes së fluksit nga pandemia, ishin rritur në mënyrë të vazhdueshme gjatë viteve të mëparshme. Nga 2015 në 2019, turistët u rritën nga 4.13 në 6.4 milion, ndërsa të ardhurat u rritën nga 3.78 në 6.12 milion. Pas pandemisë, shifrat e tillë u rikuperuan shpejt në pothuajse nivelin e 2018-sës në vitin 2021, kur arriti në pothuajse 5,7 milionë.

	Indicator						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vizitorët brenda natës	4,131	4,736	5,118	5,927	6,832	2,658	5,689
Vizitorët e së njëjtës dite	3,784	4,070	4,643	5,340	6,128	2,604	5,515
Nga të cilët udhëtarët e lundrimit	162	507	293	587	278	54	174

Figura 54 – Mberritet e turizmit në Shqipëri, 2015-2021 (Burimi: UNETO, 2021)

Për një periudhë më të gjatë kohore, ardhjet ndërkombëtare të turizmit në vend u rritën nga rreth një milion në 2007 në gjashtë milion deri në 2019. Kjo është një normë e jashtëzakorshme vjetore e rritjes prej 15.8% në vetëm 12 vjet krasuar me një normë mesatare vjetore të rritjes botërore prej vetëm 4.2% gjatë së njëjtës periudhë²⁷.

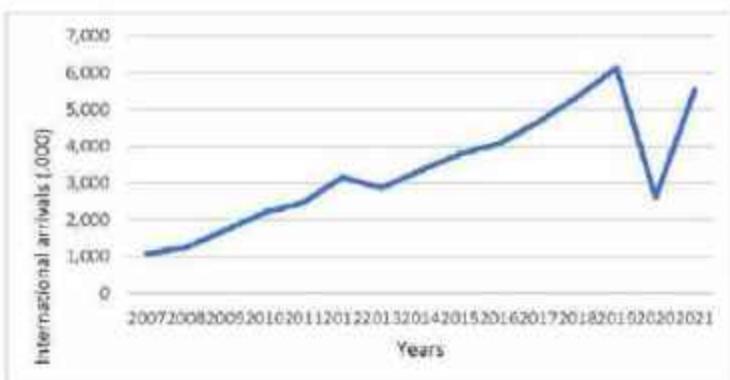
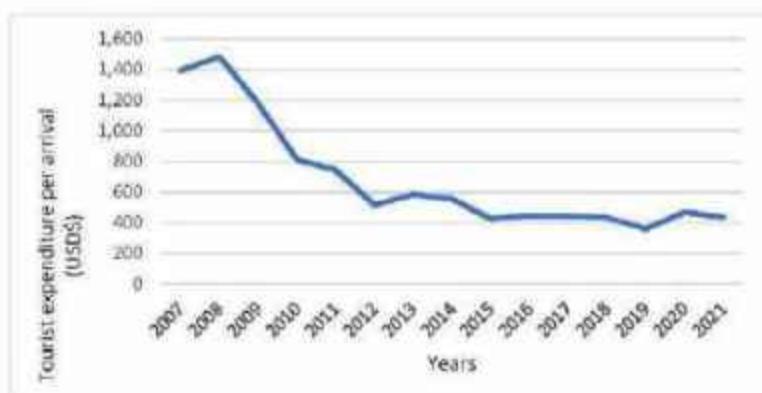

Figura 55 – Turistët ndërkombëtarë në Shqipëri. Vite 2007-2021. Burimi: UNETO, op. cit.

Gjithashtu është shumë e rëndësishme dhe illogaritja apo matja e shpenzimeve të turizmit deri në mberritjen e turistëve. Sipas UNETO-s të dhëna të tillë zbulojnë një rënje progresive nga 1,392.7 USD në 2007 në 435.9 USD deri në 2021. Kjo mund të ketë lidhje me qendrimin më të shkurtër të turistëve ose edhe me pushimet me kosto më të ulëta.

²⁷ Burimi: UNWTO (various years). HIGHLIGHTS e turizmit. Madrid:UNWTO

Figurë 56 – Të ardhurat nga turizmi ndërkombëtar në Shqipëri. Vjetet 2007-2021. Përpunimi i konsulentit UNETO, op. Cit.

Kërkesa për turizm në Durrës

Aktualisht, në qytetin e Durrësit shihet një bashkëjetesa e jashtëzakonshme mes turizmit që mund të cilesohet si ai më kryesor (turizmi i lidhur ngushtë me detin dhe rërën) dhe turizmit të lidhur me trashëgiminë historike dhe kulturore, i cili pavarësisht të gjithave nuk e ka rritur ende potencialin e tij maksimal. Sidoqoftë, një diferençim i tillë, deri diku thelbësor, nuk ka të bëje shumë me motivin e vizitave turistike.

Këtu përfshihen, për shembull festivalet dhe eventet e ndryshme, një lloj tjeter turizmi i lidhur ngushtë me arsimimin dhe edukimin, turizmi shëndetësor, i lidhur ngushtë me llohat, turizm i lidhur me çiklizmin, turizmë mjedisor, turizmë i lidhur me degustimin e verës dhe të provimit të ushqimeve të ndryshme, turizmë jahtesh, adventuresk, fetar, urban, rural, etj²⁰. Këto produkte mund të bashkëjetojnë në të njëjtin destinacion, duke ndarë kontekstin e gjerë të turizmit: dhe disa shërbime ndihmëse, por kapaciteti i tyre relativ i tërheqjes varet nga disponueshmëria e një zinxhirë turistik të përqendruar që furnizon nevojat e segmenteve specifike. Sa më e veçantë të jetë tërheqja thelbësore dhe sa më i personalizuar të jetë zinxhirë i tij i turizmit, aq më i madh është kapaciteti i tërheqjes së vizitorëve nga zonat e jashtme në nivelin kombëtar dhe ndoshta ndërkombëtar.

Dy produktet e turizmit në Durrës, të cilat, aktualisht, dallojnë sipas përdorimit të kohës dhe vendndodhjeve, si më poshtë:

- në plazh është përqendruar në sezonin e verës, me kulme gjatë fundjavave për shkak të udhëtimeve vajtje-ardhje të bëra nga Tirana, e cila ndodhet afër. Përdor shërbime dhe lehtësira të turizmit masiv;
- Turizmi kulturor dhe i trashëgimisë përfshin segmente më të ndjeshme dhe të përgjegjishme, duke qenë se është i përhapur gjatë gjithë vitit dhe gjatë ditëve të javës (si për turizmin shkollor apo arsimor). Ajo ndan disa shërbime me turizmin në plazh por kërkon shërbime dhe lehtësira të dedikuara gjithashu (të tillë si akomodim kulturor, shërbime informacioni dhe interpretimi, aktivitete kulturore, etj.).

Në lidhje me Durrësin, nga analizat dhe hulumtimet paraprake konfirmohet që turizmi kryesisht vjen nga Shqipëria ose nga vende fqinje. Një vlerësim i tillë vertetohet nga matja e mbërritjeve të vizitorëve në Shqipëri sipas kalimit të kufirit siç parashikohet nga INSTAT-i²¹, e cila vlerëson se rreth 1/3 e të gjitha

²⁰ Douglas N. et al. (2001). Turizm me interes te Veçante. Sydney dhe Melbourne: John Wiley dhe Sons.

²¹ INSTAT (2020). Turizmi në shifra. Shqipëri 2019. Tiranë: INSTAT.

mbërritjeve ndërkombëtare janë nga katër vende fqinje, duke treguar një varësi të fortë aktuale nga vizitorët rajonalë:

- Maqedonia e Veriut (12%);
- Greqia (9%);
- Italia(8%);
- Mali i Zi (6%).

Një strukturë e tillë është e konfirmuar nga ardhjet e qytetarëve të huaj, të cilët vijnë nga jashtë vendit, me ritmin e ardhjeve si nga ajri ashtu dhe nga deti, është akoma e kufizuar në një total prej 14.7%.

Nisja	Arritja	Nr. i ardhjeve	Kuotat
Morinë	Kosovë	2.081.209	35.1%
Muriqan	Mali i Zi	724.142	12.2%
Rinas	Aeroporti Ndërkombëtar i Tiranës	691.550	11.7%
Qafë Thanë	Maqedoni	513.987	8.7%
Hani i Hotit	Mali i Zi	398.828	6.7%
Kakavijë	Greqi	280.999	4.7%
Kapshticë	Greqi	188.263	3.2%
Qafë Botë	Greqi	182.252	3.1%
Durrës	Deti Adriatik	177.994	3.0%
Të tjera		451.266	7.6%
TOTALI		5.926.803	100.0%

Figura 57 – Numri i shtetasve të huaj sipas kufimit te kufirit (2018)

INSTAT-i (Instituti Shqiptar i Statistikave) nuk ofron tabela të veçanta dedikuar ardhjeve dhe qëndrimeve në lidhje me turizmin në Durrës. Sidoqoftë, tabelat e mësipërme dhe vëzhgimet në terren sugjerojnë që turizmi në qytet aktualisht vjen nga Shqipëria ose vendet përreth. Sipas trendeve aktuale të turizmit, mund të supozohet se turizmi bregdetar është tashmë një treg shumë i pjekur në një nivel mesdhetar, megjithëse destinacionet e reja, të tilla si plazhet shqiptare, ende kanë një rol për të luajtur falë çmimave shumë konkurruese. Sidoqoftë, vështirë se mund të supozohet si një aktivitet afatgjatë pasi, në planin afatmesëm dhe afatgjatë, konkurenca do të rritet nga vendet edhe më buxhetore, siç janë ato nga jugu i Mesdheut. Kërkimet e turizmit dëshmojnë se trashëgimi dhe turizmi kulturor, si dhe segmente të tjera të tilla si festivalet dhe eventet e ndryshme, të cilat mund të janë të rendësishme për zhvillimin e turizmit në Durrës, kanë potential më të lartë të rritjes, pasi ato synojnë udhëtimë për pushime të shkurtra dhe udhëtime të të rinjve, rritja e të cilave nxitet nga tendencat e reja për udhëtimet me kosto të ulët.

Sezoni turistik në Durrës

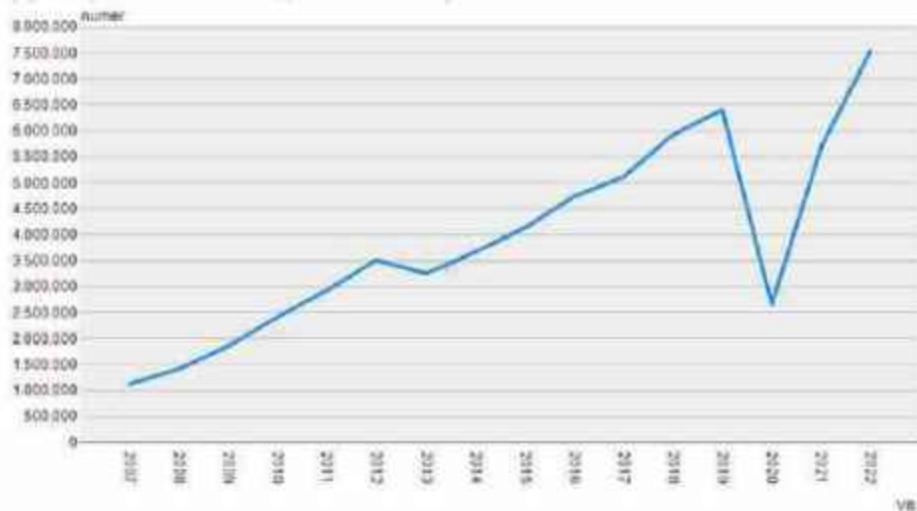
Si është raportuar tashmë në reportin fillostar dhe si theksohet nga krijuesit e portalit Visit Tirana³⁰ "Shumica dërrmuese e vizitorëve është e përqendruar në muajt e verës, duke ardhur nga paketa udhëtimesh nga Evropa Lindore, duke ardhur me Carter dhe duke kaluar kryesisht dy javë pushime në

³⁰ Nutall C. (2019). "Tourism beyond the beaches in Albania". <https://www.intellinews.com/tourism-beyond-the-beaches-in-albania-1562057/>

<https://www.intellinews.com/tourism-beyond-the-beaches-in-albania-1562057/>

plazh". Ata vërejnë se "(....) Ekziston potenciali për të shkuar përtëj kësaj në drejtim të tërheqes së njerëzve në pjesë të tjera të vendit, pasi Shqipëria ka natyrë dhe relief të mrekullueshëm, male, ushqim dhe kulturë, kështu që mund të tërheqë turistë të pavarur, të cilët, kanë mundësinë për të bërë pushime me kosto relativisht më të larta, përvëç turistëve që përfshihen në pushimet paketë të futurimeve me carter (...). Plazhi në Durrës, për shembull, është një nga plazhet më të pasur me njerëz në botë gjatë verës (...) por disa muaj pas përfundimit të sezonit me pikun më të lartë, edhe pse temperaturat janë akoma të larta, plazhi është i shkretë". Kjo ndodh pjesërisht për shkak të problemit të imazhit të vendit.

Prandaj nuk është përtu habitur që të dhënat e siguruara nga burime të tjera dytësore³¹ tregojnë se në 2017 korrik, dhe gusht përbënin 39% të mbërritjeve totale ndërkombëtare, me periudhën nga qershor deri në shtrator duke arritur 57% të mbërritjeve totale ndërkombëtare, i cili është modeli tipik i Turizmit detar Mesdhetar. Për një periudhë më të gjatë kohore, nga viti 2007 deri në vitin 2019, një trend interesant drejt rritjes së ardhjeve ndërkombëtare në sezonin e hershëm të plazhit (prill, maj, dhe tetor) është vërejtur, duke lejuar kështu që të konsiderohet se një interes i rritur për instalacione të lidhura me jo vëtem me plazhin, por dhe produkte të tjera që ofron Durrësi, si kultura por dhe për aktivitetet të tjera të bazuar në natyrë ka filluar. Kjo vihet re edhe pas rimëkëmbjes së pandemisë Covid-19.

Figurë 58 – Maletjet e vizitorëve ndërkombëtare në kufijtë e Shqipërisë (2007-2022 sipas INSTAT)

Turizmi kulturor

Kërkimet ndërkombëtare provojnë se turizmi i gjërë kulturor, i cili përfshin një sërë udhëtimesh të motivuara nga kultura, është rritur me shpejtësi gjatë dekadave të fundit. UNEWTO-ja vlerësoi se turizmi kulturor përbënë mbi 39% të të gjithë arritjeve ndërkombëtare të turizmit ose ekuivalentin e rreth 516 milion udhëtimeve ndërkombëtare në 2017³², tendencë që u rrit dhe është rikuperuar në rreth 65% të niveleve të tij para pandemisë në vitin 2020³³. Siç thelson raporti i UNWTO-së, fusha

³¹ Shih, për shembull, Howarth HTL (2018), Raport i Tregut: SHQIPERI: Peria (e fundit) e pazbuluar e Mesdheut

³²

³³ UNWTO (2018) Raport mbi Sinergjinë e Turizmit dhe Kulturës Madrid: UNWTO

e turizmit kulturor është larguar nga theksi i mëparshëm mbi trashëgiminë e prekshmë drejt një fushe shumë më të gjérë dhe gjithëpërfshirëse të praktikave të ndryshme kulturore.

Një tregues i qartë i rritjes së turizmit kulturor në Shqipëri konsiston në numrin e vizitorëve që hyjnë në parqe arkeologjike, muze, kështjella dhe monumente të tjera, i cili është rritur në mënyrë të vazhdueshme nga 2014 në 2018³⁴, duke arritur në gati 1 milion në tërësi. Pavareisht pandemisë Covid-19, rimëkëmbja duket se vazhdon të ketë të njëjtë trend rritje.

Indikatori	Viti								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vizitorët në parqe arkeologjike	175,472	209,547	230,188	260,888	377,835	424,786	78,552	141,547	244,343
Vizitorët në muze	135,578	131,808	154,965	200,988	303,963	317,826	49,288	132,223	267,599
Vizitorët në kështjella dhe monumente të tjera	93,194	119,389	164,544	201,148	308,656	424,786	62,627	149,795	177,341
Total i vizitorëve	404,244	460,744	549,697	663,022	990,454	1,065,007	190,467	423,565	689,283

Figura 59 – Vizitorët në parqe arkeologjike, muze, kështjella dhe monumente të tjera në Shqipëri, nga tipologjia e shteve

Vitit 2014-2018. Burimi: Ministria e Kulturës 2023.

Statistikat kombëtare, në vitin 2022, Amfiteatri Romak dhe Muzeu Kombëtar i Arkeologjisë në Durrës qëndrojnë shumë prapa.

Sht	Vizitorët
Parku Kombëtar i Butrintit	85,409
Kështjella e Gjirokastrës	138,362
Kështjella e Shkodrës	94,258
Muzeu Kombëtar Skënderbeu, Krujë	69,937
Muzeu Kombëtar Historik	55,306
Parku Arkeologjik i Apollonisë	52,244
Muzeu i Onufrit, Berat	39,748
Amfiteatri Romak, Durrës	16,081
Muzeu Kombëtar i Arkeologjisë, Durrës	12,000

Figura 60 – Vizitorët në destinacionet kryesore në Shqipëri, krahuan me Muzeun arkeologjik dhe Amfiteatrin në Durrës

2022. Burimi: Ministria e Kulturës, 2023.

Turizmi kulturor në Durrës

Tabelat e mësipërme tregojnë për një potencial të rëndësishëm të rritjes, por gjithashtu flasin përmarrëdhënie specifike të varësisë, të turizmit kulturor në Durrës, me hyrjet e turisteve në vend, që duket të jetë një nënprodukt i pushimeve verore klasike. Asnjë dollim përkates nuk lind midis dy vendevë, Muzeu dhe Amfiteatri, më përjashtimin e vogël të numrit të vizitorëve, megjithëse vizitorët e huaj përfaqësojnë shumicën dërmuese në të dy rastet. Sidoqoftë, vizitorët shqiptarë janë në rrijë masë të vogël të pranishëm në Muze, por në rrijë masë akoma më të vogël janë ata të cilët vizitojnë Amfiteatrin.

Providencia e vizitorëve	Amfiteatri		Muzeu Kombëtar i Arkeologisë	
	Nr. i vizitorëve	%	Nr. i vizitorëve	%
Vendas	2,007	14%	2,629	30%
Ndërkombëtarë	12,453	86%	6,188	70%

Figure 61 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë në Muzeun Kombëtar Arkeologjik, 2022³³.

Të dhënët nxjerrin një korrelacion të fortë midis vizitave në Amfiteatër krahasuar me vizitat në Muzeun Arkeologjik. Kjo sugjeron mundësinë për të prezantuar një biletë të kombinuar dhe/ose për të marrë parasysh përpjekjet e përbashkëta të marketingut dhe komunikimit nën të njëjtën ombrellë.

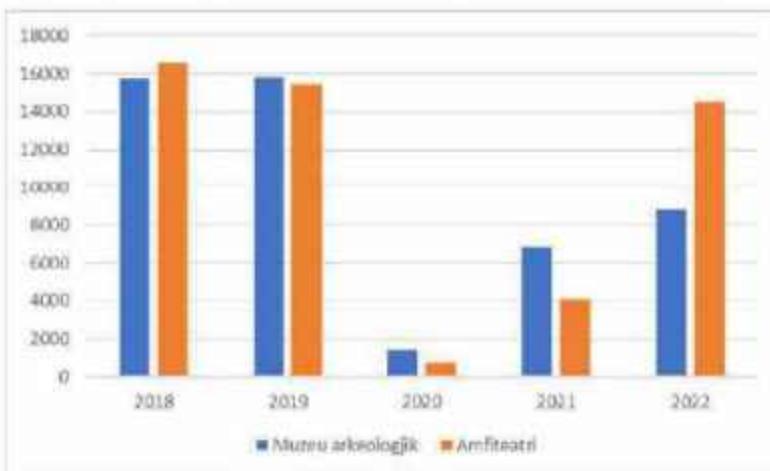

Figure 62 – Vizitorët në Muzeun Kombëtar Arkeologjik dhe Amfiteatrin Romak në Durrës. Vizet 2018-2022³⁴.

Në lidhje me sezonalitetin, si Muzeu ashtu edhe Amfiteatri kanë një frekuencë kryesore nga mesi i Prillit deri në mes të Tetorit, i cili është një model i zakonshëm për vendet trashëgimore kulturore në Mesdhe.

³³ Burimi: Ministria e Kulturës

³⁴ Burimi: Ministria e Kulturës

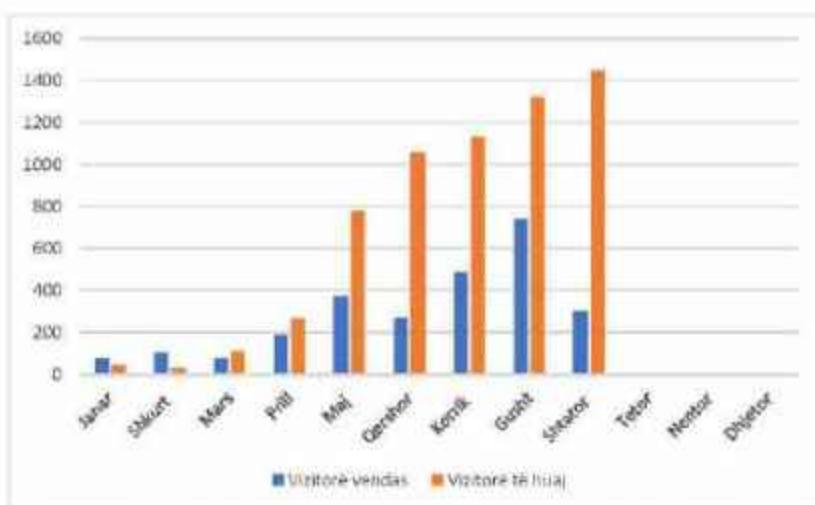

Figure 63 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë në Muzeun Lombëtar arkeologjik, 2022 (në tetor muzeu u mbijlli për restaurim)
³⁷.

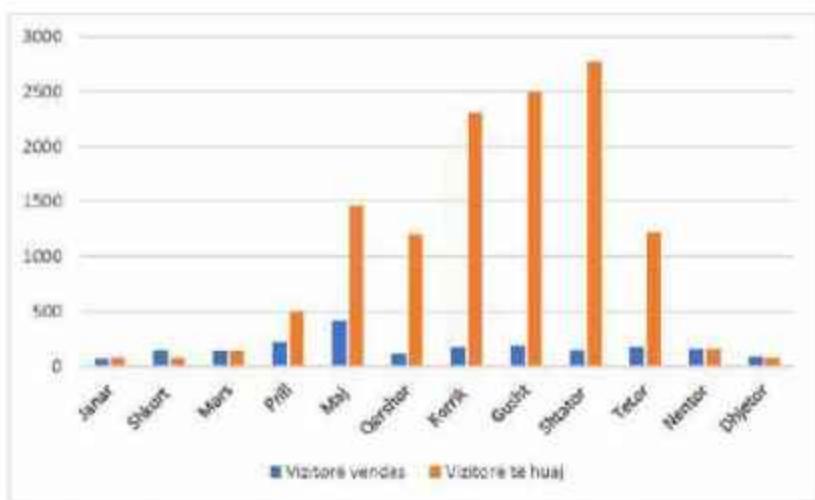

Figure 64 – Vizitorë vendas dhe ndërkombëtarë në Amfitheatrin Romak, 2022.³⁸

D.2.3 Menaxhimi i vizitorëve

Flukset aktuale të turizmit në Durrës u përgjigjen kërkuesave të trjeshta të fregut, që përkohje kryesishët me promovimin e turizmit të menaxhuar nga hotelet dhe operatoret turistikë.

Eshte e rëndësishme të theksohet se Durrësi sipas vëzhdekariarimit të subjekteve përgjata procesit të kategorizimit të strukturave akomoduese kishtë numrin e tretë më të madh të dhomave të hotelit në Shqipëri. Nga kjo rrexit perfundimi se qyteti eshtë i pajisur me kapacitete të denja akomodimi gjë që mund të jetë bazë për zhvillimin e ardhshëm.

³⁷ Ministria e Kulturës

³⁸ Bumri: Muzeu Arkeologjik Kombëtar i Durrës

Oytet	Numri i dhomave të hotelit
Durrës	6,700
Tiranë	7,900
Kavaje	12,600
Himarë	5,800
Gjirokastrë	800

Figure 65 – Mundësia e akomodimit në hotel ne Shqipëri sipas MTM

Rrugët kryesore dhe hekurudhat kalojnë përmes qytetit të Durrësit, falë vendndodhjes së tij strategjike, lidhin pjesën veriore të vendit me jugun dhe perëndimin me lindjen. Durrësi është pikë e fillimit të Korridorit VIII Pan-Europian, të rrugëve nacionale SH2 dhe SH4, dhe shërben si stacioni kryesor hekurudhor i Hekurudhave Shqiptare (HSH).

Oyteti ndjek Korridorin VIII Pan-Europian, i cili lidh Durrësin, në bregdetin Adriatik, me Varnën, në bregdetin bulgar të Detit të Zi. Rrugët përfshijnë:

- Rrugën Kombëtare 2 (SH2), që fillon në Portin e Durrësit në Mbikalimin e Dajlanit, anashkalon rrugën për në Aeroportin Ndërkombëtar të Tiranës dhe përfundon në Mbikalimin e Kamzës në periferi të Tiranës ku takon rrugën Rrugën Kombëtare 1 (SH1) në venë të Shqipërisë;
- Autostrada me katër korsi Shqipëri - Kosovë që, si pjesë e Korridorit VII të Evropës Jug-Lindore, do të lidhë portet e Detit Adriatik të Durrësit, përmes Prishtinës, me E75/Korridorin X afér Nishit, Serbi.

Një autostradë e tillë përdoret shumë nga turistët që vijnë nëpërmjet Kosovës,

Rrjeti hekurudhor raportohet të jetë i vjetër dhe joefektiv në të gjithë Shqipërinë. Udhëzuesi turistik Lonely Planet përmendi se vetëm një rrjet hekurudhor është i disponueshmërinë qytetin e Durrësit, me wagonë të pakëndshëm, të këshillueshëm vetëm për njerëzit "nostalgjikë"³⁹. Tirana aktualisht nuk ka shërbim hekurudhor, me stacionin e vetëm në Kashar, 10 km larg qendrës së qytetit.

Sidoqoftë, Durrësi ishte i lidhur me hekurudhë me qytete të tjera të Shqipërisë, përfshirë Vlorën dhe Tiranën. Hekurudha Durrës – Tiranë ishte një linjë hekurudhore 38 kilometra që lidhë hekurudhën Shkodër – Vorë në gjysmë të rrugës në Vorë, dhe hekurudhën Durrës – Vlorë në Durrës.

Aksesimi i Aeroportit Ndërkombëtar nga Durrësi, bëhet vetëm me anë të autostradës dhe automjeteve personale;

Sipas globalrailwayreview.com⁴⁰, Hekurudhat Shqiptare nënshkruan një kontratë për shërbimet e këshillimit dhe asistencës teknike për projektin e ri për të modernizuar lidhjet hekurudhare me Tiranën. Konsorciumi, i udhëhequr nga Ardanuy Ingenieria dhe i përbërë nga Metro tenerife dhe SIM Spa Albania, do të ndihmojë Hekurudha Shqiptare (HSI) për zbatimin e tenderit dhe fazat e dhënies së punimeve për rinovimin e mbi 34 kilometrave të rrijetit midis qendrës së Tiranës, Transportit të lidhur me Terminalin PTT-së dhe qytetit të Durrësit.

Kjo kontratë përfshin gjithashtu shërbime këshillimi për ndërtimin e një linje të re pëse kilometra dhe një stacion transferimi që lidh Linjën Tiranë-Durrës me aeroportin ndërkombëtar të kryeqytetit.

Projekti, i cili është financuar nga Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim (BERZH), formon një pjesë të Rrugës 2, që lidhet me ngushtë me atë të Rrjetit Qendror të Ballkanit Perëndimor, i cili do të lidhë qytetet e Podgoricës në Mal të Zi dhe Vlorës në Shqipëri dhe është përfshirë si një nga shtrirjet e Rrjetit të Transportit Transeuropian (TEN-T) në këtë zonë. Gjatë katër viteve të kontratës, e cila parashikohet të përfundojë në janar 2024, konsorciumi do të jetë i ngarkuar me mbështetjen teknike

³⁹ Lonely Planet (2020). Albania

⁴⁰ Burimi: globalrailwayreview.com/news/36707/albanian-railways-consortium-contract-tirana/

dhe këshilluese dhe rishikimin e të gjithë dokumentacionit të nevojshëm për zhvillimin korrekt të tenderit dhe fazat e dhënies së punës.

Qyteti, gjithashtu, ka në shërbim Portin e Durrësit, i cili është një nga më të mëdhenjtë në Adriatik dhe Detin Jon. Porti është një platformë artificiale e vendosur në pjesën jugperëndimore të Durrësit.

Ai përfaqëson një vend kryq përrjetet transit dhe trajetet e pasagjerëve, duke i dhënë Durrësit një pozicion strategjik në lidhje me Komidorin VIII Pan-Europian. Porti i rikonstruktuar së fundmi arrii kulmin me hapjen e terminalit të ri në korrik 2012. Sipas portseurope.com, që citon Autoritetin Portual të Durrësit, në 2018, porti trajtoi afersisht 855,000 pasagjerë trajeti dhë mbi 180,000 makina.

PJESA 2 – PLANI I MENAXHIMIT

DH. VIZIONI, QËLLIMET & OBJEKTIVAT

DH.1 Deklarata e Vizionit

Kuadri i përgjithshëm për "Vizionin kulturor" të Durrësit:

Durrësi është një portë kulturore e Mesdheut, qendër dhe magnet kulturor për Shqipërinë dhe rajonin, me Amfiteatrin si ikonë që luan një rol kryesor në qendër të qytetit.

Ky kuadër është tepër ambicioz për të qenë një vizion ambicioz për ata që e njoftin mirë qytetin dhe sfidat e tij. Vizioni duhet të jetë frysmezues, që të kontribuoj për kuadrin e mësipërm, në perspektivën e pesëmbëdhjetë viteve të ardhshme dhe mund të formulohet si:

Më konkretisht, vizioni i PM-së, i cili do të kontribuojë për sa më sipër, është formuluar si:

Trashëgimia e mbi 3000 viteve të një vendbanimi të vazhdueshëm, e cila është ruajtur, është e aksesueshme nga të gjithë dhe e spikatur me të gjitha vlerat e saj, duke ruajtur ekilibrin midis mbrojtjes së trashëgimisë, turizmit dhe zhvillimit.

Fillimi, është konsultuar Strategjia Kombëtare për Kulturën 2019-2025 vizioni i të cilës është "Artet dhe trashëgimia kulturore e Shqipërisë, si një forcë shptytëse për zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik dhe shoqëror të vendit."⁴¹ Është e rëndësishme të theksohet lidhja midis zhvillimit ekonomik dhe shoqëror me kulturën. Kjo spikat dhe është një komponente kryesore i kësaj PM-je dhe vizionit për Durrësin, veçanërisht i konservimit, përdorimit dhe valorizimit të amfiteatrit. Misioni, qëllimi strategjik dhe objektivat specifike të Strategjisë Kombëtare për Kulturën janë marrë gjithashtu në konsideratë. Misioni është: "krijimi i një mjedisit të favorshëm për rritjen dhe zhvillimin e shërbimeve dhe produkteve kulturore dhe krijuar në sektorin publik dhe privat". Qëllimi i tyre Strategjik është: "Më shumë vëmendje për artin dhe kulturën". Këto u morën në konsideratë gjatë hartimit të kësaj PM-je.

Gjithashtu është konsultuar edhe Strategjia Kombëtare Shqiptare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit 2019-2023. Deklarata e Vizionit : "Shqipëria, si një destinacion mikpritës, têrheqës dhe autentik, për zhvillimin e qëndrueshëm të potencialeve ekonomike, natyrore dhe sociale të vendit."⁴²

DH.2 Objektivat

Piani i Menaxhimit për Durrësin, për vitet 2023-2030, në rrugën për të kontribuar për realizimin e vizionit të Durrësit për t'u bërë një magnet kulturor për Shqipërinë dhe rajonin e Mesdheut, i përgjendur kryesisht në zhvillimin e sektorëve të trashëgimisë kulturore dhe turizmit, drejtohet nga tre objektivat kryesore. Këto Objektiva kryesore dhe menaxhimi përkates mund të përcaktohen si më poshtë:

1. Përmirësimi i ruajtjes/konservimit dhe paraqitjes – mëdiset urbane, ripërdorimet, projektet fizike, duke përfshirë gërmimet, muzetë, interpretimet
2. Rritja e nivelit të mbrojtjes – nëpërmjet kornizave rregullatore ose projekteve të destuguara, për zgjerimin e zonave të mbrojtura, përforsimi i masave ligjore dhe përdorimi i GIS-për të marrë vendime mbështetur në informim.
3. Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit - i pasurive të trashëgimisë kulturore, arkeologjisë, dhe arkitekturës të qytetit të Durrësit, që përfshin krijimin edhe të një modeli të ri menaxhimi.

⁴¹ <https://kultura.gov.al/programi-i-kulture-s-2019-2025/>

⁴² Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit 2019-2023.

Strategjite dhe masat për t'i përbushur këto objektiva paraqiten në seksionin E në vijim.

Strategjitë përmes të cilave specifikë duhet të konsiderojnë shtresat e ndryshme historike të Durrësit, të cilat përbëjnë trashëgiminë e mbi 3000 viteve të rjë vendbanimi të vazhdueshëm me vlerat dhe domethënien e saj. Ato përmblidhen shkurtimisht si më poshtë.

Trashëgimia e vendbanimit të vazhdueshme prej 3000 vjetësh.

Durrësi ofron një dëshmi unike për zhvillimin e Shqipërisë ndër shekuj. Ky është i vetmi shtëpi që ofron një veshtrim nga antikiteti klasik deri në ditët e sotme. Zhvillimi i Durrësit shqiptarë gjithnjë me tregtinë dhe kjo ka krijuar karakterin e qytetit: kozmopolit dhe i hapur ndaj të ardhurve. Është ky mentalitet që qëndron në fillim të çdo rrugë historike që ndërmori qyteti gjatë historisë së tij të gjatë, nga momenti i tij i pikut e deri më sot. Kjo mënyrë e tij menduarit duhet të jetë mënyra se si përfaqësohet trashëgimia e Durrësit. Një ndërthurje e kulturave të ndryshme, nga konceptet koloniale greke që vijnë nga deti tek ilirët e hinterlandit, nga Romakët që vijnë nga perëndimi e deri te Bizantinët Lindore. Janë këto tipare që i kanë dhënë qytetit karakterin e tij unik që ka qëndruar gjatë shekujve dhe mund të spikatet edhe sot.

Gjatë periudhës osmane, nga vitit 1501 deri në luftën e parë Ballkanike të viteve 1912-13, qyteti kryesish ruajti kufijtë e lagjeve tradicionale, brenda mureve rrëthues dhe të sheshit të madh në veri. Struktura urbane në këtë zonë ruk ka ndryshuar që atëherë, tre rruget tregtarë në formën e Y-së që të çojnë në sheshin kryesor të bashkisë aktuale të qytetit. Ndryshimet u përshtypuan pas pavarësisë dhe pas viteve 1930, me investime të konsiderueshme nga Italia. Qyteti përmbylli një periudhë të rëndësishme ristrukturimi pas përfundimit të luftës. Ky zhvillim u ngadalësua gjatë periudhës së komunizmit, por që atëherë ka déshmuar një periudhë të rritjes së shpejtë që ka rrezikuar thesaret e saj arkeologjike dhe arkitektonike.

Më pas, ndërthurja e veprimeve strategjike të parashikuara në PM përpigjet të nxjerrë në pah epokat e ndryshme në një mënyrë të ekuilibruar, për të respektuar vlerat dhe kontributin e tyre në aspektin e domethënies së tyre. Ky koncept është zhvilluar bazuar në matricën e treguar si më poshtë.

EPOKAT HISTORIKE	PËRMIRËSIMI I KONSERVIMIT DHE I PARAQITJES	RRITJA E NIVELIT TË MBROJTJES	PËRMIRËSIMI I MENAXHIMIT, PËRDORIMIT DHE VLERËSIMIT
Ilire, Greke, shhek. 7-të p.e.s.	<ul style="list-style-type: none"> Amfiteatër Forumi/Banjat Mbrojtja e arkeologjisë së jashtme Via Egnatia si pjesë e trashëgimisë kulturore 	<ul style="list-style-type: none"> Zgjerimi i zonave arkeologjike A dhe B Amfiteatri si pjesë e trashëgimisë kulturore botërore 	<ul style="list-style-type: none"> Muzeu Arkeologjik Muzeu multimedial i Arkeologjisë Ujore Mozaiqet: lejimi i vizitave dhe tureve të dedikuara Ngritura e kapaciteteve për menaxhimin e Muzeut Arkeologjik
Mesjetare, shqiptare shhek. 12-të	<ul style="list-style-type: none"> Fortifikimet e ulëta Cladëla e sipërme Arkeologjia e jashtme 	<ul style="list-style-type: none"> Qendra Arkeologjike e Shqipërisë Zgjerimi i zonave arkeologjike A dhe B 	<ul style="list-style-type: none"> Interpretim i Kullës Veneciane
Bizantine shhek. 4-të	<ul style="list-style-type: none"> Cisternat mesjetare restaurimi dhe shpronësimi/shem bjet përeth 	<ul style="list-style-type: none"> Mbrojtja e Cisternës Mesjetare Rishikimi i Masterplanit 	
Veneciane shhek. 12-të			
Osmane shhek. 15-të	<ul style="list-style-type: none"> Banesat Osmane do të konsolidohen duke përfshirë edhe masat strukturore Kazermat e sistemit dhe gjurmët e tyre në zonën e Amfiteatrit 	<ul style="list-style-type: none"> Banesat e periudhës osmane në zonën arkeologjike A, të mbrojtura nga shembja dhe të ruajtura 	<ul style="list-style-type: none"> Interpretimi i Kullës Veneciane Banesat e periudhës Osmane në zonat arkeologjike A dhe B
Pavarësia dhe Pushtimi Italian (1912-1945) fillim shhek. 20-të	<ul style="list-style-type: none"> Stabilizimi dhe restaurimi i pallatit të Mbretit Zog Stabilizimi dhe restaurimi i Hotel Voliga. 	<ul style="list-style-type: none"> Pallati i Mbretit Zog Xhamia e Durrësit Bashkia Hotel Voliga Rishikimi i listës së pasurive kulturore Ndërtesa të fillim shekullit të 20-të në zonën A, të mbrojtura nga shembja dhe të ruajtura Plani urbanistik i qendrës së Durrësit, së bashku me ndërtesat që janë pjesë e këtij konfigurimi urbanistik Rishikimi i Rregullores së Masterplanit. 	<ul style="list-style-type: none"> Pallati i Mbretit Zog; Hotel Voliga Rekomandimet e partneriteteve privat-publike
Komuniste	<ul style="list-style-type: none"> Memoriali i Luftës së Dytë Botërore, 	<ul style="list-style-type: none"> Memoriali i Luftës së dytë Botërore 	<ul style="list-style-type: none"> Memoriali i Luftës së Dytë Botërore si një

(1945-1990) fund i shek. 20-të	mbrojtja dhe mirëmbajtja	<ul style="list-style-type: none"> Rishikimi i Listës së pasurive kulturore. Përmirësimi i ligjit të Trashëgimisë Kulturore Mbrojta e ndërtesave të fillim dhe mes shekullit te 20-te 	qendër kulturore e artit bashkëkohor
Të gjitha epokat	<ul style="list-style-type: none"> Germimet e ardhshme arkeologjike Plani i përgjithshëm Interpretues-Edukues Rritja e aftësisë menaxhuese 	<ul style="list-style-type: none"> Qendra Arkeologjike Shqiptare Parku nënujor Arkeologjik i Durrësit Masat mbrojtëse nënujore Rritja e ndërgjegjësimit, përmirësimi i kontrollit 	<ul style="list-style-type: none"> Itineraret Urbane Menaxhimi i kapacitetit ndërtimor në zonat arkeologjike

Figure 67 – Njëratca e veprimeve strategjike nga epokat historike dhe kategorite e objektivave

DH.3 Përbledhje e strategjive për përbushjen e Objektivave

DH.3.1 Përmirësimi i konservimit dhe paraqitjes

Zhvillimi dhe përmirësimi i konservimit dhe turizmit kulturor të Durrësit, nëpërmjet një qasjeje të integruar dhe të qëndrueshme, përmes epokave të shumta të historisë urbane të qytetit.

Nëpërmjet masave fizike dhe projekteve

- Përmirësimi i gjendjes së rrujties së trashëgimisë arkeologjike dhe arkitektonike;
- Zhvillimi sistematik i njohurive dhe i kuptueshmërisë së pasurisë kulturore të qytetit, nëpërmjet trashëgimisë arkeologjike të fshehur apo akoma të pazbuluar dhe arkeologjisë nënujore;
- Zhvillimi i aksesueshmërisë në site të trashëgimisë kulturore nëpërmjet disa projekteve fizike;
- vendosja e lëdhjeve vizuale dhe fizike, si dhe krijimi i sinergjive nëpërmjet sikeve të trashëgimisë kulturore të qytetit;

Nëpërmjet masave ndërgjegjësuese

- Interpretimi, Edukimi, Plani i përfshirjes së komunitetit;
- Mbështetja e njohjes si kombëtare dhe ndërkombëtare e identitet kulturor të qytetit, më ikonën e Amfiteatrit Romak;

DH.3.2 Rritja e nivelit të mbrojtjes

Nëpërmjet përmirësimit të rregulloreve dhe planifikimit

Përforcimi dhe rishikimi i kornizës ligjore dhe instrumenteve të mbrojtjes dhe mekanizmave mbështetës përruajtjen e integruar dhe të qëndrueshme të historisë urbane të Durrësit:

- Zhvillimi i përcaktimoreve të zonave të mbrojtura për të përfshirë në to integritetin e peizazhit historik urban më vendet arkeologjike të zbuluara.
- Zgjerimi i listës së pasurive kulturore, duke përfshirë dhe Arkitekturën e periuadhës Osmane, dhe trashëgiminë kulturore të arkitekturës moderne të shekullit të 20-të, të qytetit, me ndertesa të tij private dhe publike, duke përfshirë dhe Arkitekturën Rezidenciale.
- Hartimi dhe përditësimi i hartës së riskut
- Krijimi i një baze të dhënash me inventarin e detajuar të ndërtesave historike, duke përfshirë dhe të dhënat historike, cilësítë arkitekturore dhe gjendjen e ruajtjes

- e. Integrimi i objektivave afatgjata/afatmesme/afatshkurtra të zhvillimit territorial urban dhe ruajtjes së trashëgimisë, nëpërmjet krijimit të një vizionit të përbashkët të zhvillimit bazuar në një turizëm të qëndrueshmë të lidhur me trashëgiminë kulturore.
Koordinimi i projekteve të mëparshme; aktuale dhe ato të ardhmes si dhe strategjive duke pasur parasysh zhvillimin urban dhe përfshirjen e trashëgimisë kulturore.

Nëpërmjet përforcimit të rregullave dhe rritjes së ndërgjegjësimit dhe mbështetjes

- f. Përmirësimi i kapacitetit organizativ dhe teknik të institucioneve dhe aktorëve publikë të përgjegjshëm për ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe të sektorit të turizmit, duke përfshirë dhe zbatimin e strategjive dhe veprimeve të PM-së;
- g. Shtimi i vëtedijes lokale për rëndësinë dhe cënueshmérinë e burimeve të trashëgimisë kulturore të qytetit; kriimi i një vizionit të përbashkët ndërmjet aktorëve publikë dhe privatë të qytetit mbi nevojën për të arritur një ekilibër të mirë mes ruajtjes së trashëgimisë kulturore dhe iniciativave të reja zhvillimore;
- h. Zhvillimi i strategjive që lichen ngushtësisht me rritjen e fondeve në një nivel kombëtar dhe ndërkombëtar (si p.sh. rrjetëzimi) për të rritur fondet për mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore të qytetit;

DH.3.3 Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

Qasja e ngushtë ose e gjere ashtu siç është shpjeguar dhe theksuar më lart në seksionin 4.1.3, mund të përzgjidhet kur kërkohet të bëhet valorizim i trashëgimisë kulturore⁴³.

Meqenëse qasja e gjere përshtin edhe atë më të ngushtë, tanë e tutje objektivat e valorizimit të Durrësit do të paraqiten gjëresisht. Në të dy rastet, objektivat e valorizimit mund të identifikohen duke përdorur qasjen me anë të një kornize logjike, e cila mbështetet të palët e interesit dhe analiza SEOT, dhe përshtin analizen e problemeve, përcaktimin paraprak të qëllimit dhe analizën strategjike⁴⁴. Palët e interesit dhe analiza SEOT na lejojnë të grupojmë çështjet kryesore vijuese në lidhje me valorizimin.

- a. Imazhi turistik i Shqipërisë së bashku me imazhin e turizmit masiv të diellit dhe rënës së Durrësit;
- b. Shërbime jo të mira ose mungesa e shërbimeve në sitet e trashëgimisë kulturore në Durrës;
- c. Mungesa e akcessit midis sítete të trashëgimisë kulturore;
- d. Ekspozim i pakët në turizmin ndërkombëtar;
- e. Vizita shumë të pakta nga shtetasit shqiptarë;
- f. Mungesa e shërbimeve të fokusuar në nevojat e trashëgimisë kulturore (mallra cilësore, dhe punë zejtare cilësore, akomodime të posaçme, shërbimet e guidave), e cila, limiton përfisimet ekonomike të ketij turizmi;
- g. Përfshirje e ulët e komunitetit lokal, krah për krah me komunitetet përreth, e cila përbën thëlibin e audiences në këto sítet kulturore.

Aplikimi i një kornize logjike, lejon shndërrimin e këtyre problemeve në avantazhe, të lidhura me aspektet kyç strategjike të valorizimit, si më poshtë:

⁴³ Valentino P. (1999). Op. cit.

⁴⁴ European Commission - EuropeAid Cooperation Office, *Project Cycle Management Guidelines*, Volume 1, Bruxelles, March 2004

Krijimi i produktit të Turizmit të Trashëgimisë Kulturore

- a. Ofrimi i një përvoje të shkëlgjer për vizitorët në atrakcionet kyç të trashëgimisë kulturore në Durrës, nëpërmjet prezantimit, rinovimit ose përmirësimit të shërbimeve të lidhura me turizmin, si dhe infrastrukturën
- b. Kapercimi i paragjykimeve të lidhura me Shqipërinë dhe Durrësin, nëpërmjet prezantimit të sítave të jashtëzakonshme të atraksioneve dhe nëpërmjet komunikimit të mirë.

Rritja e ekonomisë së turizmit vendor

- a. Promovimi i një rrathi të turizmit kulturor, nëpërmjet drejtimit dhe sigurimit të stimujve mikrofinanciarë për turizmin vendor dhe NVM-së kulturore.
- b. Krijimi i një marke të certifikuar të mallrave dhe produkteve artizanale me cilësim të "Made in Albania".

Përfshirja e komunitetit vendor

- a. Ngritja e kapaciteteve të turizmit vendor nëpërmjet edukimit dhe trajnimit
- b. Përfshirja e komunitetit vendor dhe shkollave nëpërmjet shërbimeve dhe aktiviteteve të dedikuara kulturore të ofruara gjatë gjithë vitit (programimi publik).

E. ADMINISTRIMI I PASURISË KULTURORE – Masat sipas Objektivave

E.1 Përmirësimi i Ruajtjes dhe Paraqitjes

E.1.1 Përbledhje e projekteve fizike

Masat e ruajtjes dhe të paraqitjes të përrahkruara në këtë seksion, kanë për qëllim, të trajtojnë një sërë çështjeash. Potenciali arkeologjik dhe ai monumental i Durrësit shkon shumë përtjerë zonave kryesore arkeologjike. Ka edhe shumë zona të tjera që janë të rëndësishme, në aspektin e ekspozimit të tyre dhe të zgjerimit të gërmimeve arkeologjike, të cilat tashmë janë të paraqitura në këtë PM. Pasurët Kulturore, të cilat ndodhen brenda zonave arkeologjike A dhe B, janë gjithashtu brenda strukturës bazë të PM-së, ndërkohë që të tjera janë të përfshira në strukturën më të gjërë të këtij plani. Elementet e tjera arkeologjike dhe disa zona, luajnë rolin kyç në dhënien e një dimensioni të ri Rajonal/Mesdhetar, të qytetit të vjetër, dhe në të njëjtën kohë monumentet e shtuar të kësaj liste dhe zonat më të reja, janë konsideruar si elemente strategjike që i japin një dritë të re e moderne në historinë urbane të vendbanimeve në Durrës. Identifikimi i projekteve të përfshira në PM-në është i bazuar në kriteret e mëposhtme:

- a) Vlerat, rëndësia, autenticiteti, dhe integriteti;
- b) Vendndodhja urbane;
- c) Lidhja dhe marrëdhënia me sitet e tjera, përkundrejt dokumentimit dhe evidentimit të secilës epokë historike në veçanti ;
- d) Potenciali për sa i përket paraqitjes dhe tërheqjes, duke marrë në konsideratë zhvillimin e turizmit, si dhe edukimin dhe krenarinë qytetare;
- e) Marrja në konsideratë e hartës së Reziqeve Arkeologjike dhe mbrojtja e burimeve arkeologjike.

Së fundmi, të gjitha projektet në vazhdim duhet të përfshihen në fushëveprimin e përgjithshëm të PM-së, ku mund të përmendet në veçanti, projekti i TID, por gjithashtu dhe projekte të tjera që po zbatohen nga MK dhe institucione të tjera. Këto projekte përfshijnë dhe operacionet e rimëkëmbjes nga tërmeti të ndërmarra nga Bashkia e Durrësit.

Projektet të identikuara krah për krah me përparrësitë e tyre janë si më poshtë:

- Projekte afatshkurtra (0-5 vite PM)
 - a) Amfiteatri
 - b) Forumi Bizantin, Banjat Romake
 - c) Muzeu Arkeologjik
 - d) Itineraret Kulturore Urbane
 - e) Kulla Veneciane si Qendër Interpretimi (UNOPS)
 - f) Citadela e Sipërme (projekt TID)
 - g) Plani i Detyrueshëm Vendor për Zhvillim të Ri, Zona 5 (PDYVs) Shpronësimet dhe Prishja (Qeveria Shqiptare)
- Projekte afatmesme (6-7 vite)
 - h) Fortifikimet e Ulëta
 - i) Arkeologjia nënujore/Muzeu i Multimedias
- Projekte afatgjata (përtai PM-së, 8-15 vjet)
 - j) Parku Nënujor Arkeologjik i Durrësit
 - k) Muzeu i Luftës së Dytë Botërore
 - l) Gërmimet e ardhshme arkeologjike
 - m) Zgjerimi i sítave arkeologjike

Të dhëna të projekteve afatshkurtra (0-5 vjeçare)

Projektet e ruajtjes, të cilat do të zbatohen gjatë periudhës 5-vjeçare të kësaj PM-jë, kanë të bëjnë kryesisht me asetat arkeologjike të Durrësit dhe një projekt të lidhur me krijimin e disa itinerareve Kulturore Urbane, të cilat kanë për qëllim lidhjen e këtyre sítave me zona të tjera të qytetit.

Ruajtja dhe paraqitura e amfiteatrit

Amfiteatri është një pjesë thelbësore e qytetit të Durrësit, sepse konsiderohet si një ikonë në qendër të qytetit. Potenciali i tij i pa shfrytëzuar buron nga gërmimet e mëtejshme arkeologjike, përmirësimi i paraqitjes dhe ruajtjes, dhe ripërdorimi dhe vlerësimi si një vend i mundshëm ku mund të organizohen evene të ndryshme kulturore. Vënia në jetë e këtij projektit të rendësishëm do të përmirësonë mënyrën e ndjeshme paraqitjen urbane, tërheqjen e vizitorëve dhe do të shndërrohet në një burim krenarie për komunitetin. Gjithashtu, mund të bëhet dhe një atrakcion turistik në rang botëror.

Konstatime dhe Rekomandime:

- Zhvillimi i fundit urbanistik i karakterizuar nga ndërtimi i ndërtesave të larta krijuar një ndikim të madh në gjëzimin e monumenteve; në të vërtetë, pamjet përreth ulin nivelin e perceptimit të vlerës arkeologjike. Ky efekt rritet edhe nga shtëpitë e ndërtuara mbi strukturat e saj lindore. Dëmet e dukshme kanë ardhur nga shkaqe të ndryshme: përdorimi i spola-së (ripërdorimi i materialeve të ndërtesave antike), tërmetet e periudhave të ndryshme, faktorë erozivë pas zbulimit arkeologjik, etj.
- **Konservimi strukturor** është thelbësor për strukturat kryesore, ndërsa ato dytësore kërkojnë ndërhyrje në stabilizim, në veçanti Kisha Bizantine, ku disa pjesë të absidës po bien. Shtëpitë e ndërtuara në strukturat lindore u prekën nga tërmeti i vitit 2019 dhe, sipas një projektit që të do implementohet në vazhdim, parashikohet prishja e tyre.
- **Ndërhyrjet restauruese** duhet të kryhen në mozaikun e kishës, në mënyrë që të hiqet lagështira, pasi *tesserae* (copat e mozaikut) janë në gjendje të degraduar. Ndërhyrjet e restaurimit duhet të kryhen edhe në shkallare.
- Sa i përket **paraqitjes**, Amfiteatri ka nevojë për gërmime arkeologjike dhe ndërhyrje pasuese të restaurimit; vendet që do të gërmohen mund të janë shkallarja, si dhe galeritë e mbuluara për t'i hapur ato dhe për të përmirësuar cilësinë e vizitave.
- **Aksueshmëria për këmbësorët** është e mirë nga hyrja në anën perëndimore përmes mureve të fortifikimit, por nga zona qendrore e Durrësit është e kufizuar nga parkimet kaotike të parkimit, informacionet që mungojnë dhe shtigjet e planifikuar urbane.
- **Valorizimi** i monumentit duhet të përfshijë masat e peizazhit për të zbutur pamjet sa më shumë që të jetë e mundur.
- **Potenciali që lidhet me atraksionet turistike** është i lartë, por mund të përmirësohet nga një projekt shtesë për tunelin ekzistues, që do të përdoret për të lidhur Amfiteatrin me sheshin Liria - zonën qendrore të qytetit.

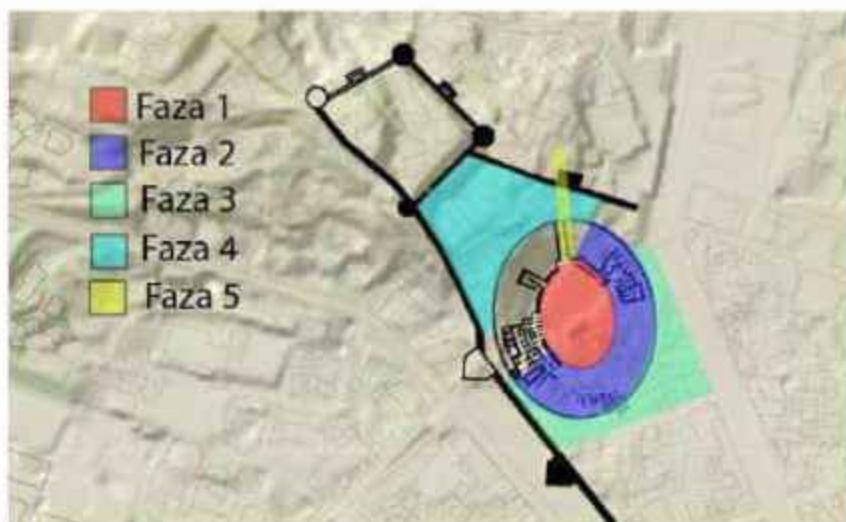
Katër lloje të ndryshme ndërhyrjesh do të ndërmerren, ashtu si është shpjeguar më poshtë:

1. Ruajtja, Paraqitura dhe Interpretimi
2. Investigimi, eksplorimi dhe mundësitë (sic shpjegohet më poshtë)
3. Valorizimi/Ripërdorimi si një hapësirë për organizimin e eventeve kulturore të ndryshme.

Ndërhyrjet e ruajtjes dhe interpretimit duhet të realizohen gjatë shpronësimeve dhe shembjeve të kryera nga Qeveria shqiptare të strukturave mbi amfiteatër. Kjo do të mundësojë kryerjen e gërmimeve arkeologjike.

Gërmimeve arkeologjike

Rekomandohen llojet e gërmimeve të listuara: 1) gërmime të lidhura me aktivitetet e ruajtjes dhe paraqitjes; 2) gërmime të kufizuara të lidhura me aktivitetet e valorizimit; 3) gërmime të lidhura me zona të identikuara nga projekti i TID-it; 4) gërmime të lidhura me kërkimet arkeologjike.

Figurë 68 – Plan i përgjithshëm i gërmimeve arkeologjike në Amfiteater (Edvard Shehi)

Kostot për gërmimet e fazës së parë dhe të dytë janë të përfshira në projektin e PM-së, në seksionin e kostove, si janë të përshkruara më sipër. Për fazat 3, 4 dhe 5, kostot e gërmimeve, mund të mbulohen duke favorizuar marrëveshjet me IA përfshirë fushata gërmimi.

Ka një sërë projekteve që janë ende duke u zbatuar dhe kanë në fokus të tyre Amfiteatrin, të promovuar nga aktorë të ndryshëm dhe nga burime të ndryshme financiare: MK me fondet e veta dhe fondet Bashkimit Evropian, AADF serish me fondet e veta dhe në partneritet me MK-në. Midis të gjithë këtyre projekteve, vetëm projekti i identifikuar në këtë PM, merret me monumentin në vete. Tabela e mëposhtme përbledh kohështrirjen e projekteve dhe veprimtarive të ndryshme, të cilat merren në mënyrë direkte ose indirekte me monumentin në vete:

Projekti/aktivitet	Përfundua PMI	Përfundua aktualisht	Përfundit vlerësimi
PROJEKT ID			
Analizat e ruajtjeve nga PMI			
Analizat e datave të tjera përvetësuar nga PMI			
Analizat e dokumenteve nga PMI			
Përgjegjësit e MP & TDI			
Gjurmimi të ruajtjeve arkeologjike nga PMI	2016.3	2014.4	2016.3

Figurë 69 - Kohështrija e pritshme e zbatimit të projekteve

Konservimi dhe paraqitura e Forumit Bizantin, Banjave Romake

Roli i këtij projekti brenda PM-së është thelbësor, pasi ai ka potencialin e kriujimit të një lidhjeje fizike dhe konceptuale ndërmjet komunitetit vendor dhe historisë së tij, duke krijuar një park arkeologjik në zemër të qytetit, për banorët dhe përvizitorët. Në të njëjtën kohë, ky projekt zgjeron dukshëm përdorimin e zonave të rëndësishme të trashëgimisë kulturore, për nga vlerat e tij të domethënies, integritetit dhe autencitetit. Projekti ka si fokus kryesor bashkimin e dy zonave arkeologjike, të Forumit Bizantin dhe të Termave(banjave) Romake, të cilat janë asete të rëndësishme të Durrësit, por megjithatë janë të myllura, të fshehuara dhe të nënvylerësuara. Dy zonat janë aktualisht të ndara nga

një territor, i pagërmuar, aty ku ndodhet rruga. Katër lloje masash të ndryshme do të ndërmerrin, të listuara si më poshtë:

1. Ruajtja, Interpretimi dhe Paraqitja (Shihni Aneksin- ToR nr.2 dhe më poshtë në këtë paragraf)
2. Planifikimi për gërmimet arkeologjike
3. Valorizimi/Ripërdorimi për evenete kulturore të vogla.
4. Marrja e masave ligjore përfshirjen e një hapësire, në veri-lindje të zonës së interesit, brenda parkut dhe për gërmimin e saj nga arkeologët, duke pasur parasysh potencialin e saj, për sa i përket kuptueshmërisë së unifikuar të qarkut antik urban. zona në jug-perëndim të këtij siti.

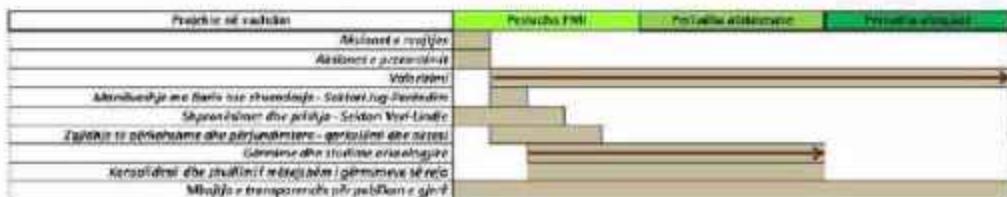
Zona e projektit, e cila i përfshin të dyja si Forumin Bizanti ashtu dhe Banjat Romake, përfshin 4 sektorë të ndryshëm: 1. Forumi Romak, 2. Banjat Romake, 3. Sektorin Lindor dhe 4. Sheshi në perëndim të Pallatit të Kulturës. Të gjithë këta katër sektoret janë pronë publike, përvèç një pjese të vogël të këndit veri-lindor të Sektorit 3, ku ndodhet një ndërtesë e papërfunduar.

Figura 70 - Kështjellat e Parkut Arkeologjik të Forumit Bizantin dhe të Banjave Romake

Eshtë një projekt kompleks, që përfshin ndërhyrje të disa llojeve dhe zhvillime afatgjata (nga 3/5 deri në 10 vite). Programimi i kërkuar në fazën projektuese të këtij projekti, do të japë udhëzime përfazat afatgjata (6 deri në 10 vite), duke specifikuar kohën e fazave të ndryshme, gjë që bën të mundur kryerjen e tyre paralelisht:

- Konsolidimi dhe përmirësimi i zonave arkeologjike, tashmë të gërmuara.
- Shpronësime të mundshme dhe prishje
- Lirimi i hapësirave, duke përfshirë zgjidhje të përkohshme dhe përfundimtare
- Forcimi dhe zhvillimi i gërmimeve të reja sipas progresit të tyre (parashikuar/përfunduar)
- Duke i mbajtur hapur për publikun e gjërë

Figurë 71 – Kohështrirja e pritshme për zbatimin e projektit

Për fazat e gërmimeve arkeologjike në sektorin veri-lindor dhe atë jug-perëndimor, kostot mund të mbulohen duke favorizuar marrëveshjet me institucionet kërkimore përfshirë fushatat e gërmimeve.

Itineraret urbane që lidhin pasuritë kulturore

Qëllimi i këtij projekti është të lidhë ato asete kulturore të Durrësit, që aktualisht janë të ndara, nëpërmjet një rrjeti të itinerareve urbane. Nëpërmjet tyre, do të jetë e mundur prezantimi i qytetit si një shprehëzim i vazdueshëm i epokave historike, ku secila prej tyre ka prodhuar shembuj të ndryshëm të mënyrave të jetesës dhe interpretimit të vendeve të shoqërisë dhe të memories.

Krijimi i këtyre itinerareve kulturore urbane do të përbëjë dukshëm strukturën e PM-së, mbi të cilën të gjitha projektet afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata do të bazohen.

Figurë 72 – Projekti i itinerareve urbane

Projekte në vazhdim	Perputhësi PMB	Perputhësi planifikimi	Perputhësi zbatimi
Emiter 01 (Rregulllorimi i Parkut të Mbrojtës Zog)			
Emiter 02 (Rregullimi i lumenjave të përditje - Sektori Veri-lindor)			
Emiter 03 (Rregullimi i lumenjave të përditje - Sektori jug-perëndimor)			
Emiter 04 (Rregullimi i lumenjave të përditje - Sektori jug-perëndimor)			
Emiter 05 (Rregullimi i lumenjave të përditje - Sektori jug-perëndimor)			

Figurë 73 – Kohështrirja e pritshme për zbatimin e projektit

Projekte të tjera në vazhdim dhe të planifikuara

Ekziston një numër projekte të tjera për rrojet e shtrimit që po zhvillohen aktualisht në qytet. Të gjitha këto janë afatshkurtra dhe duhet të përmenden këtu pasi mbështeten te PM-ja. Këto projekte gjithashtu kanë aspekte të tjera përtaj ndërhyrjeve fizike dhe gjithashtu do të përfshihen nën objektivin e tretë që rrrit përdorimin dhe valorizimin.

Zonat e përmirësimit të turizmit

I vendosur përeth Rrugës Tregtare dhe zonës së Amfiteatrit, ky projekt do të përfshije:

- Restaurimin e Citadelës së Sipërme,
- Përmirësimin e fasadave kryesore në Rrugën Tregtare
- Eliminimin e aksesit të mjeteve personale në Rrugën Tregtare
- Studimin e lëvizjes dhe parkimit
- Infrastruktura të tillë si shtrimi, koshat e mbetjeve dhe hijezues

Përkushti i mëposhtëm është marrë nga projekt TID i AADF-së, Illyrian Consulting Engineers:

Zona e ardhshme TID Durrës ndodhet brenda zonës arkeologjike A, fillon në jug, nga Kulla Veneciane, shtrihet në perëndim përgjatë mureve Romake afersisht 490m deri në Kullat Mbrojtëse në veri. Në lindje, shtrihet deri në kuqi me rrugën "Imzot Fan Noli", lart në rrugën Egnatia në jug, ku gjithashtu ndërtesat në anën veriore përgjatë rrugës Egnatia deri në kryqëzimin me Vellera. Qëllimi kryesor i projektit është "Projektimi i restaurimit dhe rikualifikimit urban të zonës së ardhshme TID Durrës, e cila ndodhet brenda zonës arkeologjike A në qytetin e Durrësit", siç tregohet në hartën e dhënë në aneksin 1, në mënyrë që të rritet turizmi dhe si rrjedhojë zhvillimi ekonomik i zonës nëpërmjet konservimit, restaurimit dhe rehabilitimit të shtëpive tradicionale, shesheve, rrugëve/shtigjeve brenda zonave të treguara kufitare. Ky projekt do të rezultojë në prishjen e ndërtesave dhe shtëpive brenda qendrës së qytetit të cilat nuk përputhen me qasjen Historike të Peizazhit Urban.

Projekti TID, do të ndërmarrë restaurimin e fortifikimeve. Më poshtë jepen konstatime dhe rekomandime të lidhura me fortifikimet.

Konstatime dhe rekomandime për Pjesën 1 të fortifikimeve:

- Kjo pjesë ka një nivel të mirë të **mbrojtjes** (statusi i mbrojtjes Kategoria 1).
- **Konservimi** strukturor dhe arkitektonik është thelbësor, por disa pjesë janë prekur nga tërmeti i vitit 2019 dhe kanë nevojë për ndërhyrje strukturore (një projekt konservimi për stabilizimin dhe rindërtimin është në vazhdim). Monumenti ka nevojë për ndërhyrje të vazdueshme konsoliduese, por është në gjendje të mirë.
- Për sa i përket **paraqitjes dhe valorizimit**, kjo pjesë e fortifikimeve është e integruar mirë me mjesidin përeth për sa i përket prezantimit të saj, por rripi i gjelbër përgjatë anës së tij të Jashtme, instalimet artistike dhe disa tabela shpjeguese janë aktualisht të konsumuara.
- Ka **nivel të mirë aksesueshmëri** nga këmbësorët- dhe përmakinan gjithashtu, mundësi të kufizuara parkimi përgjatë rrugës
- **Potenciali për sa i përket atraksioneve turistike** është i moderuar për shkak të një nivelit të paplotë të integritetit dhe autenticitetit, edhe pse vetëm në anën e Jashtme.

Konstatime dhe rekomandime për Pjesën 2 të fortifikimeve:

- Kjo pjesë ka një nivel të mirë të **mbrojtjes** (statusi i mbrojtjes Kategoria 1).
- **Konservimi** strukturor duket i përshtatshëm, por rekomandohet një vlerësim për disa pjesë të palidhura që mund të janë prekur nga tërmeti i vitit 2019. Ndërhyrja arkitektonike e konservimit duhet të planifikohet përmes kullat veriore.
- Për sa i përket **paraqitjes dhe valorizimit**, kjo pjesë e fortifikimeve ka nevojë për planifikimin e masave urgjente, pasi është shumë e vështirë përmes kuptuar kompleksitetin e monumentit

dhe perceptimin e bërtamës së vjetër të klasës dhe lidhjen e saj me pjesën e tjera të fortifikimit.

- **Aksesueshmëria nga këmbësorët** - nuk është i mundur aksesi nga bërtama e qytetit për shkak të kalimeve ekzistuese të vjetra që janë mbyllur nga gardhë dhe ndërhyrje të paligjshme. Disa dekada më parë, ishte e mundur të arrin në zonë nga pasazhet afer Amfiteatrit. Pjesa e sipërme e klasës mund të arrin vetëm me makinë, por murgon parkimi.
- **Potenciali për sa i përkat atraksioneve turistike** është i moderuar për shkak të pamjes mahnitëse që mund të shihjet nga lart. Për më tepër, kullat e braktisura ose të fshitura në anën veriore dukan se mbrojnë nivelin e lartë të autenticitetit dhe integritetit, që duhet të valorizohet nga prezentimi. Duhet të miratohet një plan i posaçëm për eliminimin e ndërtimeve të paligjshme/shpronësimit dhe sistemit të ndriçimit për të paraqitur peizazhin.

Plani i Detyrueshëm vendor për Zhvillim të Ri, Zona 5 (PDyV)

Teksti i mëposhtëm është marrë nga raporti i Son Engineering që ka përgatitur PDyV5, mbi të cilin u mbështet PM-ja. Pas tërmetit të 26 nëntorit 2019, qeveria shqiptare mori iniciativën për të mbështetur bashkitë e prekura, nëpërmjet një plani për rindërtimin dhe rimëkëmbjen sociale. Zona e Re e Zhvillimit u propozua nga bashkitë për miratim në Komisionin Shtetëror të Rindërtimit (KSHR) dhe më u shpall me Vendim të Këshillit të Ministrave. Vendimi i KShR-së është baza për hartimin e termave të referencës (TeR) për hartimin e PDyV. Programi i propozuar i KShR-së, përmban fillimisht kapacitetin e familjeve që pritet të akomodohen, të grupuara sipas tipologjisë së familjes, 1-2 anëtarë; 3-4 anëtarë; 4+ anëtarë. Programi shqoqërohet, sipas rastit, me parashikime për objektet/shërbimet publike dhe infrastrukturën publike. Këshilli i Ministrave, në zbatim të Aktit Normativ 9/2019, ka miratuar VKM Nr. 887, datë 24.12.2019, "Për përcaktimin e rregullave dhe procedurës së përshtypuar për hartimin dhe miratimin e planit të detyrueshëm vendor, si dhe procedurën për miratimin e lejeve të zhvillimit/ndërtimit, në rastet e katastrofës natyrore". Këtu parashikohen rregullat kryesore për hartimin dhe miratimin e PDyV që Qeveria Shqiptare ka caktuar nga Fondi i Rindërtimit, një fond i veçantë për hartimin e Planeve Vendore të Detyrueshme dhe ka ngarkuar Agjencinë e Planifikimit të Territorit si njësinë zbatuese për hartimin e PDyV.

Rezultatet e këtij plani:

- Inspektim dhe dokumentim i hollësishëm i ndërtesave të shumta në Zonën A
- Dëmtimi i një numri të madh të ndërtesave pas tërmetit të vitit 2019 në Zonën A
- Zhvendosja e njerëzve nga qyteti dhe shpronësimi i pasurive
- Prishja e afërsisht 80 ndërtesave në qendër të qytetit
- Planet për amfiteatrin, të cilat përfshijnë eliminimin e strukturave pa leje dhe ngritjen e strukturave të reja

Ajo që është e panjohur janë aspektet arkeologjike të këtij plani, mënyra se si ky plan lidhet me PM-në, dhe procesi i shpronësimit dhe prishjes.

Zyra e Kombeve të Bashkuara për Shërbime të Projekteve (UNOPS)

Zyra e Kombeve të Bashkuara për shërbime të projekteve me financim nga Bashkimi Evropian zbaton një numër projekteve. Sipas faqes së tyre të internetit, ata po zbatojnë Projektin EU4CULTURE për të mbështetur rimëkëmbjen e monumenteve të vendit të trashëgimisë kulturore të prekur nga tërmeti i vitit 2019.

- Stabilizimi dhe përmirësimi i Muzeut Arkeologjik;
- Restaurim, Rjecësim i Hamamit Mesjetar;
- Restaurim, Rjetësim i Kullës Veneciane, si një qender informacioni.

Ky ent zbacues është duke zhvilluar dhe projekte të tjera në këtë zonë.

E.1.2 Gërmimet e ardhshme arkeologjike

Durrësi ishte një qytet antik i dendur dhe i gjerë që ka qenë vazhdimi i banuar prandaj, ka shumë pjesë që mbeten akoma për t'u zbuluar. Janë planifikuar gërmime arkeologjike për zonat e ardhshme dhe është hartuar një plan të përgjithshëm. Ky seksion i PM-së përfshin këtë plan, të organizuar sipas fushave dhe temave të caktuara.

Gërmimet e lidhura me fortifikimet. Një nga problemet kryesore të lidhura me arkeologjinë dhe paraqitjen për turistët, është mungesa e kuptueshmërisë, sesi fortifikimet kanë evoluar. Deri tanë, kërkimet janë bazuar në pjesën jugperëndimore, e cila i ka mbijetuar shekujve dhe disa gërmimeve. Është e domosdoshme të kemi një qasje tjetër në lidhje me këtë çështje, duke zgjeruar zonën e gërmimeve dhe shpërndarjen e tyre në të gjithë perimetrin e fortifikimeve. Më anë të shpronësimeve dhe të zgjerimit të hapësirës përreth mureve, në pjesën jug-perëndimore dhe në citadelën mesjetare, do të kriohet mundësia e të pasurit hapësirë të miaftueshme, për sa i përket gërmimeve. Por ndërhyrjet janë akoma më shumë të domosdoshme dhe në disa pjesë të tjera të fortifikimeve. PM-ja këtu liston zonat më të rëndësishme ku propozohen ndërhyrjet, dhe në shumë raste, aty ku është e mundur, ekspozimi e strukturave të zbuluara për turistët.

Në pjesën e pasme të kullës Veneciane, *intra dhe ekstramuros* (brenda dhe jashtë mureve), ka hapësirë për gërmime. Qëllimi i gërmimeve të nevojshme të *ekstramuros*, qëndron në zbulimin e plotë të kullës mesjetare, e cila shërbente si një kullë qoshe që lidhte pjesën jugperëndimore me atë juglindore. *Intramuros*, (brenda mureve). Në hapësirën ku është kthyer në një lokal, është e nevojshme të gërmohet në mënyrë që të gjenden fortifikimet antiqe të vona që mbyllin perimetrin në këtë pjesë të qytetit (**Nr. 1**).

Në pjesën perëndimore të zonës së sapondërtuar të quajtur Veliera, është e nevojshme të bëhet gërmimi në mënyrë që të bëhet e dukshme e gjithë *stoa* romake (portiku klasik ose kolonada me çati) që ishte këtu (**Nr. 2**) dhe gjithashtu themeli i të gjithë mureve mesjetare dhe shtëpive mesjetare përkrah saj. Është e rëndësishme të pasqyrohet e gjithë struktura trans-kronologjike e qytetit.

Në perëndim të kësaj *stoa*-je, ekzistonte një termë (banjë) e madhe romake. Kjo shtrihet nën një lokal modern dhe nën platformën e një ambienti, i cili përdoret për parkim (**Nr. 3**). Gërmimi këtu jo vetëm që nxjerr në dritë këtë monument, por krijon një lidhje me gërmimet e tjera, duke i dhënë jetë një parku të rëndësishëm arkeologjik.

I gjithë kopshti i *ekstremuros*, në perimetrin jugperëndimor të fortifikimeve, mund të gërmohet përsye të dy ndërhyrjeve (**Nr. 4**). E para, ajo shkencore, e organizuar në hendeqe të përmasave të vogla, gjë që do të ndihmonte për të njohur më mirë historinë e fortifikimeve, për të identifikuar më mirë kronologjinë e dhërrimit e tyre. Lloji i dytë i ndërhyrjes, e cila do të kryhet në një shkallë më të gjerë, do të nevojitej për të zbritur pjesërisht në nivele/shtresa më të hershme të strukturës, në disa pjesë deri në nivelin original bizantin, duke u dhënë një imazh më të mirë fortifikimeve dhe lartësisë së tyre përvizitorët.

Për *Intramuros*-in, në varësi të madhësisë së tokës së lirë, me shumë vlerë dhe e domosdoshme do të ishte veçanërisht organizimi i gërmimeve të kufizuara për të zbuluar monumente të reja që mund të janë një pikë tjetër e rëndësishme atraksioni. Gërmime të tilla do të ishin kryesish të domosdoshme për zonat ku tashmë është e njohur ekzistenza e monumenteve të periudhave të ndryshme (**Nr. 5**).

Zona e citadelës mesjetare (**Nr. 6**), dikur një zonë e lirë nga ndërtimet moderne, tashmë është zona ku duhet të fillojnë gërmimet në një shkallë të gjerë. Qëllimi nuk do të jetë thellimi jonë në lidhje me këtë pjesë të fortifikimeve, por nxjerra një pah e gjurmëve të strukturave dhe dhënia e një interpretimi të qartë të përdorimit të zonës ndër sheku.

Në vijën veriore të kalasë osmane, janë të dukshme rrënojat e kullës së sahatit, e ruajtur pjesërisht, me hapësirë të gjelbër përreth saj (**Nr. 7**). Duke gërmuar tërësisht ose një pjesë të hapësirës së gjelbër (duke reduktuar përmasat e saj aktuale), do të jetë e mundur që të bëhet e dukshme e gjithë struktura e kullës dhe muret e periudhës romake. Një rindërtim sipërfaqësor i tyre do t'i transformonte tërësisht dhe do t'i jepte jetë monumenteve të reja të rëndësishme për historinë e qytetit.

Linja veriore e fortifikimeve më të vogla bizantine përfshin zona ku është e mundur të bëhen gërmime për të zbuluar dy kulla të tjera (**Nr. 8**) (një e tretë është tashmë e dukshme nën një ndërtesë moderne që mund të hapet për turistët).

Në majë të Kodrës së Stanit, pjesërisht në Zonën e Mbrojtur A dhe pjesërisht në Zonën B, ndodhet kështjella e periudhës Bizantine (**Nr. 9**). Ekzistenza e saj është e njohur nga burimet historike, por nuk është gërmuar dhe e zbuluar ende. Pranë saj gjendet një kullë kryesore e qytetit e shekullit të 13-të dhe një strukturë mesjetare, e ruajtur relativisht shumë mirë. Në këtë pozicion, gërmimet e organizuara, mbrojtja dhe ndërhyrjet në infrastrukturën ekzistuese, duhet të vihen në jetë. Në anën jugperëndimore të kopshtit të Pallatit të Sporteve, kalon një Fortifikim i madh Bizantin (**Nr. 10**). Në fakt është vendi i vetëm i lirë, që mundëson kryerjen e gërmimeve dhe gjetjet mund të lihen të hapura për publikun e gjerë. Në pjesën lindore të fortifikimeve, niveli i rrugës së ditëve tona "tradhton" prezencën e një strukturë masive (**Nr. 11**). Faktikisht, në këtë zonë, ka shtëpi të cilat mbështeten në murin e mundshëm, dhe në krye të tij kalon rruga. Do të ishte me të vërtetë me rëndësi të gjendej mundësia që muret të bëhen pjesërisht të dukshme për publikun e gjerë, dhe me shumë gjasa, një ose dy kulla.

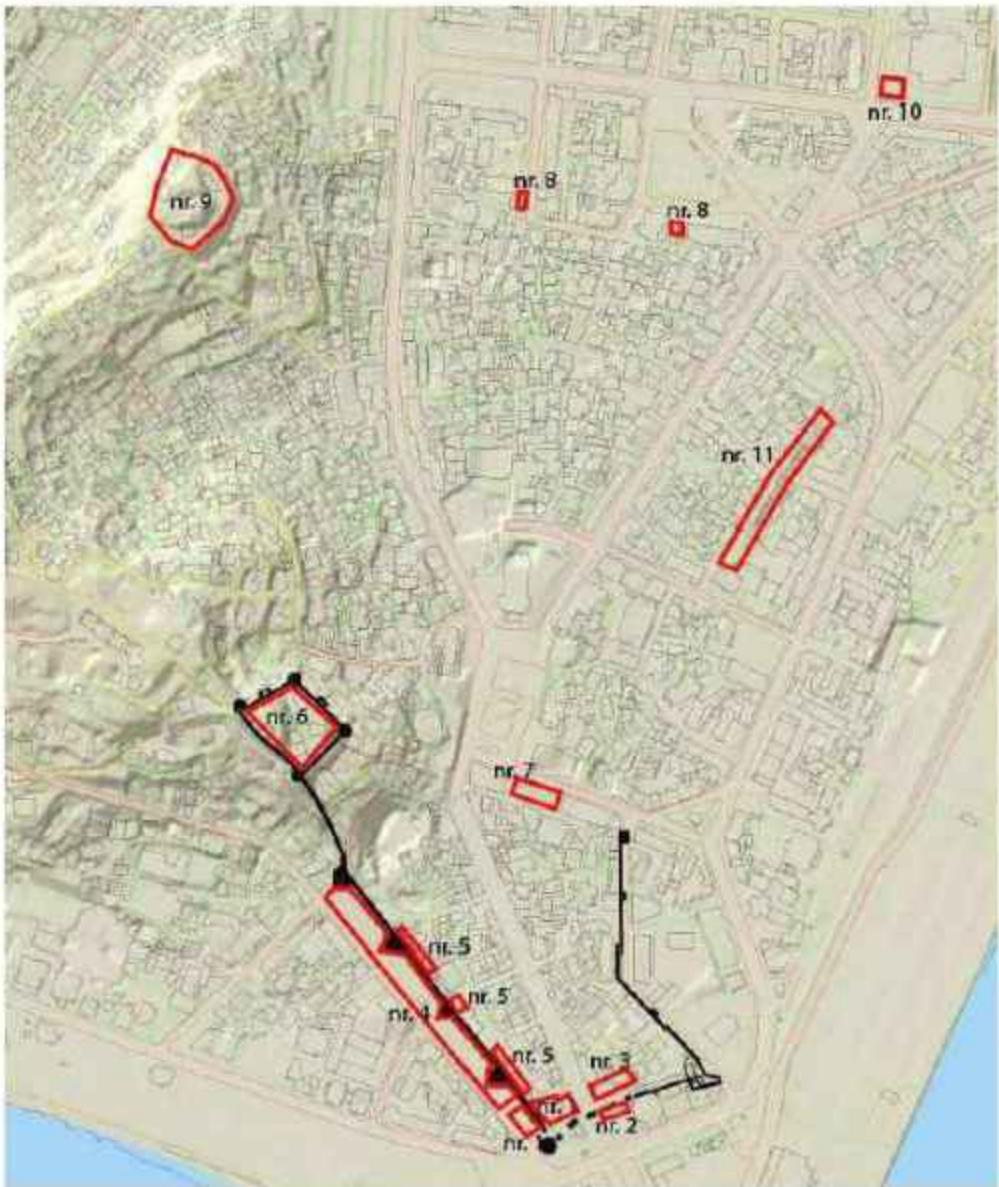

Figura 74 - Gërmime të planifikuar në rrugën e shtëpiave.

Gërmime në shkallë të vogël - Në qendrën aktuale të qytetit, shtrihet nëntokë një katedrale e periudhës antike të vonë dhe mesjetare të Durrësit (fillon nga vetëm 30 cm nëntokë). Në këtë zonë, ka hapësirë për gërmime të pjesshme, dhe duke parë thellësinë jo shumë të madhe të strukturave, ato mund të hapen për publikun (**Nr. 12**).

Gjatë vitit 2007, në zonën **nr. 13** u krye një gërmim që zbuloi një kullë rrethore që i përkiste fortifikimeve të periudhës antike. Në vendin ku u zbulua mozaiku i shekullit IV para Krishtit i të ashtuquajturës "Bukuroshja e Durrësit", ka mundësi të zgjerohet zona e gërmimit dhe të zbulohet pjesa e mbetur e mozaikut (**nr. 14**). Duke qenë i vetmi mozaik i shekullit të 4-të para Krishtit në Shqipëri, ai do të bëhet një nga atrakcionet më të rëndësishme të qytetit. Një pjesë e territorit është e mbuluar nga një shtëpi dy kate e ndërtuar në vitet 30', me tipare të këndshme arkitektonike. Kjo ndërtesa mund të ruhet dhe të shërbejë si një muze i vogël ose të shërbejë për një lloj tjetër aktiviteti turistik dhe në të njëjtën kohë të ofrojë shpjegime rrithë mozaikut të gërmuar.

Kohë e fundit, u identifikuva një pallat shumë i rëndësishëm, ndoshta perandorak, me mure relativisht të ruajtura mirë me një lartësi prej 3.5 m. I tërë pallati shtrihet nën një strukturë moderne (**Nr. 15**). Ne do të propozonim që gjatë një periudhe të mëvonshme, kjo zonë të shpronësohet dhe monumenti të gërmohet. Në këtë mënyrë, kjo ndërtesa do të bëhet një nga vendet më të rëndësishme për të gjithë Shqipërinë.

Gjatë viteve 1989-1990, u zbulua një monument që i përket periudhës së antikitetit të vonë në zonën e quajtur "Kinemaja Verore". Në të vërtetë, i gjithë territori është pjesërisht i mbuluar, por tashmë në pronësi të një pronari privat. Ka shumë hapësirë aty pranë për të zgjeruar gërmimet dhe për t'i bërë strukturat të dukshme (**Nr. 16**).

Në pjesën veriore të qytetit, ku janë gërmuar pjesë të disa insulave romake (bloqe antike të qytetit), të cilat tanë janë pjesërisht të dukshme nën një ndërtesa moderne. Përpara saj, ka një hapësirë të hapur të gjelbër që mund të gërmohet dhe të shndërrohet në një park arkeologjik. Gjetjet mund të integrohen me njëri-tjetrin dhe të përmirësohen në mënyrë që të bëhen të dukshme për turistët (**Nr. 17**). Në kopshtin e ish-Muzeut të Luftës së Dytës Botërore u zbulua, falë bashkëpunimit shqiptaro-francez, një termë Romake (banjë) mjaft e dekoruar, pjesë e një strukture shumë të rëndësishme. I gjithë ky monument ruhet në këtë kopsht. Në këtë zonë, mund të gërmohet pjesërisht dhe këto gjetje arkeologjike mund të integrohen me gjelbërimin dhe pemët, dhe në këtë mënyrë të arrihet të bëhet një park natyror-arkeologjik. Monumente të tjera dihet se ekzistonë këtu në formën e një mozaiku romak. Përveç përparrave kësaj hapësire ekziston një vilë e madhe **ekstramuros** (nuk është e dukshme) nën një kopsht tjetër. Gjithashtu, këtu mund të gërmohet pjesërisht dhe kjo vilë të bëhet pjesë e këtij parku (**Nr. 18**).

Një pjesë e saj është private dhe pjesa tjetër publike. Ajo duhet t'i kthehet në pronësi publike, të pastrohet, të zgjerohen gërmimet dhe të hapet për publikun, në mënyrë që të ekzistojë mundësia e vizitave nga turistët (**Nr. 19**). Pjesa veriore e qytetit ekziston pjesërisht nën rrugën e ditëve të sotme, dhe pjesërisht nën një strukturë private, një strukturë e rëndësishme rezidenciale e zbuluar me një mozaik që pasqyron një *hipokampus*. Aty pranë, nën një ndërtesa moderne, është ruajtur një mozaik tjetër, me një rozetë. Të dy ata duhet të jenë të hapur për publikun duke gjetur një mënyrë për të zgjeruar gërmimet (**nr. 20**). Në pjesën veriore të qytetit, nën një shtëpi të vogël, ruhet një nga mozaikët më të bukur të Shqipërisë që pasqyron Orfeun. Shtëpia duhet të shpronësohet dhe mozaiku të bëhet i hapur për publikun, duke zgjeruar gërmimet (**Nr. 21**). Një rast i veçantë është **nr. 22**, nga kërkimet e fundit të bëra, pasi besohet se ka shumë të ngjarë që këtu duhet të jetë teatri antik. Do të ishte me të vërtetë e rëndësishme gjetja e disa hendeqeve provë (për të cilat do të duhej hapësirë e madhe për shkak të thellësisë së strukturave), dhe në rastin e rezultateve pozitive në lidhje me ekzistencën e teatrit antik, e gjithë zona duhet të shpronësohet, të gërmohet dhe në këtë mënyrë të shndërrohet në një atraksion turistik.

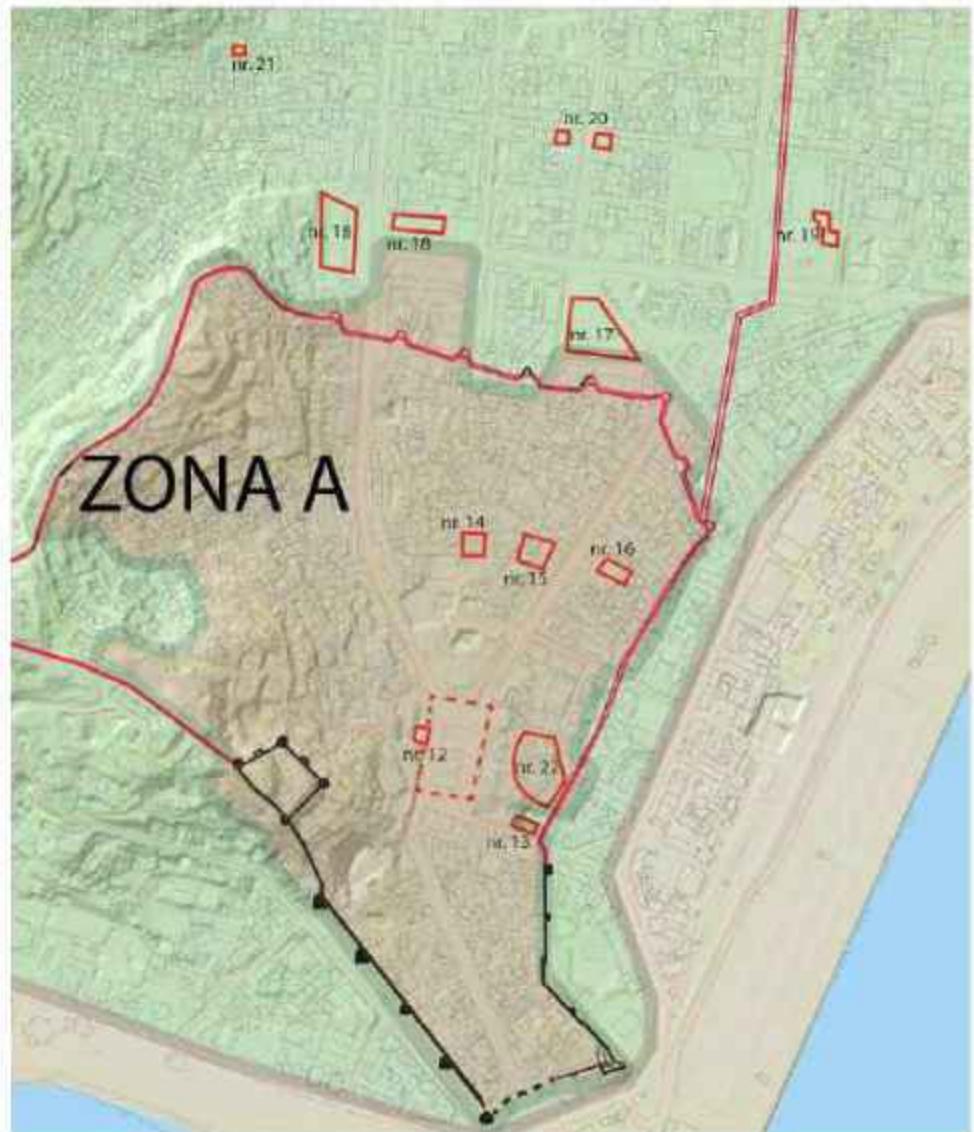

Figure 73 - Germination zihkalle te vogli Bremde qytetiz

Gërmime në zonën e nekropolit dhe në hapësirat përreth. Në kodrën perëndimore, të quajtur Kodra e Vilës, ekziston hapësira më e madhe e gjelbër e qytetit dhe në të njëjtën kohë, këtu ka vendndodhjen një nekropol i disa periudhave të ndryshme kronologjike dhe gjithashtu ka dhe disa gjurmë monumentesh (nr. 23). Në majë të kodrës, është ndërtuar rezidenca e ish-mbretit Zog, dukshëm një monument *naiskos* (tempull i vogël i stilit klasik me kolona dhe pediment) me një rrugë ceremoniale dhe disa varre monumentale nën ndërtesat moderne. Ekzistencë e dy kishave, e Shën Gjergjit dhe Shën Markut, në zonë tashmë është e njohur. Nëse ato arrihen të identifikohen dhe të gërmohen, do të ishte një zbulim vërtet i rëndësishëm për zonën. Në të njëjtën zonë, besohet se ka vendndodhjen një tempull arkaik Dorik. Në këtë situatë, sugjerohet të gërmohet pjesërisht dhe të bëhet e dukshme.

Ka disa pjesë të nekropolit romak, ku është e mundur të organizohen gërmime në shkallë të gjërë, veçanërisht rrëth Stadiumit të qytetit (nr. 24). Duke parë që të gjitha gërmimet në lidhje me nekropolin janë bërë para vitit 1990 ose ishin gërmime shpëtimi, dhe tashmë është shumë e rëndësishme të kemi gërmime stratigrafike. Nekropoli i periudhës Arkaike-Helenistike, shtrihet në zonën kodrinore, në veri të Durrësit (nr. 25). Është e vështirë të gjesh hapësira për gërmime, por është e mundur që me ndërrhyrjet e MK dhe Bashkisë të arrihet një marrëveshje me pronarët e tokës për të bërë gërmime dhe për t’lmbuluar ato përsëri. Ky ishte nekropoli më i pasur i qytetit, ndaj është shumë e rëndësishme të bëhen gërmime të reja stratigrafike në këto zona.

Duke marrë në konsideratë, të gjitha zonat e propozuara, ato nuk janë aq të shumta në numër ose në metra katrorë. Kjo hapësirë do të ishte më të vërtetë e rëndësishme për arkeologët për të përmirësuar thelbësishët njohuritë rrëth qytetit të epokave antike-mesjetare. Vetëm për disa nga zonat, që parashikohen të gërmohen, ekziston mundësia e ruajtjes së këtyre gërmimeve dhe shndërrimit në atraksion turistik, ndërsa territorët që i përkasin nekropolit (nr. 23-25) duhet të mbulohen përsëri pas çdo gërmimi, dhe më pas do të jetë i mundur përdorimi i kësaj zone për aktivitet ndërtimor. Prandaj, nuk do të jetë barrë dhe mundim për qytetin t’i zbatojë këto propozime.

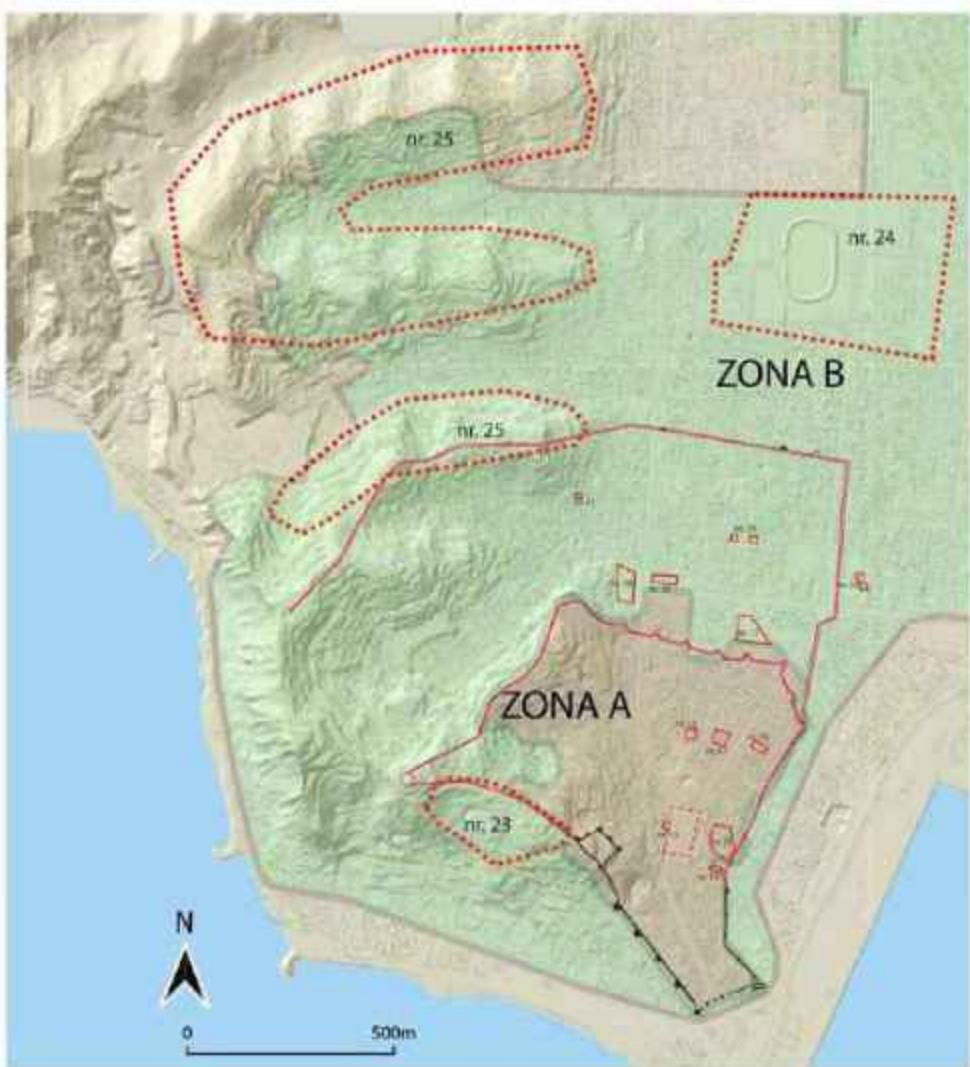

Figura 76 -Gemmiferne ne zonën e ne rroplot dñe më gjatë

E.1.3 Masa ndërgjegjësuese: Plan i Interpretimit, Edukimit, i Bashkëveprimit me Komunitetin

Ekzistojnë kufizime financiare, rregullatore, fizike dhe kohore në çdo plan menaxhimi. PM-ja nuk është e mundur të shqyrtojë çdo aspekt të një qyteti të gjallë, që zhvillohet çdo ditë. Prandaj, PM-ja sugjeron një plan Interpretimi dhe Edukimi dhe Bashkëveprimi për të rritur ndërgjegjësimin e komunitetit të Durrësit, në lidhje më rendesinë e trashëgimisë së tyre kulturore dhe arkitektonike. Përmirësimi i Interpretimit/paraqitjes, do të ishte hapi i parë drejt ndërgjegjësimit dhe më tej dhe mbrojtjes më të mirë. Sipas Shoqatës Europiane të Interpretimit të Trashëgimisë, "Interpretimi i trashëgimisë lidh njerëzit me trashëgiminë e së shkuarës. Shndëron eksperiencat në burime fryshtëzimi dhe kreativiteti. Për ta bërë këtë, ai gjen pikë të përbashkëta me njerëzit, njallë kuriozitetin e tyre, përfshin narrative që mund të janë të lidhura me ta dhe nxil reflektimin".

Në vijimësi, një plan "Interpretimi, Edukimi dhe Bashkëveprimi me Komunitetin, duhet të zhvillohet, me pjesë përbërëse si:

- 1) Bashkëveprimi me komunitetin dhe në veçanti me fëmijët në shkolla
- 2) Interpretimi i monumenteve në terren, me anë të mënyrave të ndryshme
- 3) Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve, përgjegjëse për trashëgiminë kulturore dhe arsimin
- 4) Hartimi i një programi didaktik/edukues

Bashkëveprimi me komunitetin dhe fëmijët në shkolla

Është thelbësore të informohet komuniteti dhe veçanërisht të rinjtë, të cilët kanë dëshirë të ndjekin një kurs studimi, dhe mundësish një punë, që lidhet direkt ose indirekt me kujdesin e trashëgimisë kulturore të qytetit të tyre. Për këtë qëllim, është e nevojshme të përmirësohet vetëdija, krenaria për historinë dhe ndjenja e përkatesisë. Nxënësit e shkollave duhet të përfshihen në një projekt me pjesëmarrje që i inkurajon ata të përcaktojnë atë që është shqetësuese dhe si mund të përmirësohet dhe të bëjnë sugjerimet e duhura kundrejt autoriteteve përkatese. Shpikja e historive rreth përdorimit të saj në të kaluarën bazuar në prova dokumentare mund të krijojë veprimtari të mëtejshme kulturore, të tillë si shfaqje të vogla teatrore.

Ky bashkëveprim duhet të përfshijë gjithashtu komunitetin e gjerë. Interpretimi i monumentit do të jetë i dobishëm, por është përdorimi i përmirësuar dhe valorizimi që do të ketë ndikimin më të madh. Nëpërmjet përdorimit, komuniteti do të kuptojë që vendet arkeologjike nuk janë relikë statike të së kaluarës, por një pjesë e rëndësishme e vazhdimësisë së historisë së tyre. Përpjekja për të nimnuar Amfiteatrin në Listën e Trashëgimisë Botërore mund gjithashtu të përmirësojë ndërgjegjësimin brenda komunitetit për rëndësinë e qytetit. Së fundi, projektet e ardhshme të ruajtjes në amfiteatër, banjat dhe forumin së bashku me projekte shumë të rëndësishme TID dhe UNOPS do të kenë një ndikim të madh në ndërgjegjësimin e komunitetit. Sidoqoftë, këto veprime duhet të bëhen më të njoitura dhe promovohen si një strategji e përgjithshme e iniciativave kulturore, gjë që është përfshirë në Planin e Veprimit.

Interpretimi i monumenteve

Zhvillimi i një plani gjithëpërfshirës të interpretimit për të gjitha monumentet, të ndara sipas periudhave historike, duhet të jetë një prioritet dhe të zbatohet brenda 5 viteve të ardhshme. Ky plan duhet të bazohet në rezultatet të kërkimeve në terren dhe kërkimeve arkivore dhe duhet të përfshijë vetëm turistë/vizitorët, por edhe komunitetin dhe kërkesat e veçanta të nxënësve të shkollave fillore dhe të mesme me natyrë didaktik/arsimor. Ky plan interpretimi, gjithashtu mund të përbajë dhe element digital, siç është realiteti i zmadhuar (augmented reality), prezenca në internet dhe rrjetet sociale.

Zhvillimi i planit tē interpretimit duhet tē realizohet gjatë 5 viteve tē para, duke filluar nga monumentet tē përfshira në zonën TID, dhe më pas duke trajtuar në mënyrë progresive zonat e tjera tē Durrësit, si më poshtë:

- i. Amfiteatri
- ii. Banjat Romake dhe Forumi Bizantin
- iii. Muzeu Arkeologjik i Durrësit
- iv. Itineraret Urbane
- v. Pasuritë Kulturore në zonën A
- vi. Pasuritë Kulturore në zonën B
- vii. Pasuritë Kulturore të tjera

Bashkëpunim ndërmjet institucioneve, përgjegjëse për trashëgiminë kulturore dhe arsimin

Si pjesë e planit tē interpretimit dhe edukimit, duhet tē ketë bashkëpunim me Institutin e Arkeologjisë, Ministrinë e Arsimit dhe Sporteve, shkollat e niveleve tē ndryshme në qytet dhe Ministrinë e Kulturës. Të gjitha këto institucione kanë staf tē motivuar dhe proaktiv që janë tē përkushtuar ndaj kërkimeve dhe promovimit tē njohurive më të gjerë tē trashëgimisë arkeologjike në tokë dhe në det. Ky bashkëpunim duhet tē përfshijë organizata joftimprurëse dhe të komunitetit, siç është Iniciativa "Miqtë e Monumenteve". Partneritetet duhet tē kenë përparësi si me shkollat fillore dhe tē 9 vjeçare në Durrës, publike (aktualisht 55 shkolla) dhe private (aktualisht 17 shkolla), por rekomandohet që fusha e veprimitarës tē shtrihet progresivisht në shkollat e mesme dhe në universitetet e Durrësit dhe Tiranës, për shembull nëpërmjet praktikave mësimore. Përfshirja e institucioneve vendore kulturore duhet tē parashikohet në rregulloren e institucionit tē ri arsimor.

Programi didaktik dhe arsimor

Një program i tillë duhet tē vendoset në qendrat ekzistuese dhe tē reja në Durrës ku shtrihet trashëgimi kulturore, duke përfshirë muzeun Arkeologjik, por edhe Memorialin e Luftës, ndoshta edhe një qendër e re tē krijuar për tē vendosur objektet e zbuluara nga gërmimet arkeologjike, të ruajtura aktualisht prapa muzeut. Këto qendra duhet tē bëhen katalizator për ndërmarrjen e një numri aktivitetesh interpretimi dhe arsimore tē përgendruara në trashëgiminë kulturore, duke angazhuar fëmijët e vegjël. Horizonti i aktiviteteve duhet tē zgjerohet fillimisht nga fëmijët vendas deri në fëmijët e atyre familjeve që do tē zgjedhin Durrësin si një destinacion për pushimet dhe vizitat e tyre turistike. Fakti që Durrësi zë vend në blogjet e udhëtimit si një vendndodhje e përshtatshme për familjet (family friendly)¹⁵ meriton vëmendje. Pëmirësimi i veprimitarive tē këtyre qendrave tē qytetit, i cili aktualisht reklamohet në mënyrë tē përshtatshme, mund tē bëhet një atraksion për zgjedhjen e Durrësit si një destinacion pushimesh nga familje kombëtare dhe ndërkombëtare. Një projekt i tillë mund tē jetë kandidat për një edicion tē ardhshëm të çmimit "Destinacioni i Turizmit Kulturor tē Qëndrueshëm", të organizuar nga Rrjeti Evropian i Turizmit Kulturor (RRET) në partneritet me *Europa Nostra*, Komisionin Evropian të Udhëtimit dhe NECSTouR¹⁶.

Treguesit e suksesit tē këtij projekti tregohen në vijim:

- numri i shkollave tē përfshira në programin edukues;
- numri i klasave tē shkollave tē përfshira;
- numri i iniciativave interpretuese edukuese të zhvilluara;
- rritura e numrit të fëmijëve dhe familjeve ndërmjet vizitorëve të tjera në site;

¹⁵<https://www.pastafriendly.com/una-vacanza-al-mare-a-durazzo-con-bambini/>

¹⁶<https://www.europa-nostra.org/destination-of-sustainable-cultural-tourism-awards-2021-apply-by-1-june/>

- rritja e numrit të të regjistruar në degët e mëposhtme në Universitetin e Durrësit:
 - o Menaxhim Turizmi Kulturor
 - o Turizëm Arkeologjik

Burimet e verifikimit do të jenë si më poshtë:

- Marrëveshjet me programin didaktik dhe edukues, të përbledhura në Raportin Vjetor të aktiviteteve të zbatuara
- Raporti vjetor i shkollës së zones
- Kartat e familjes, të rezervuara për familjet e Durrësit, të cilat shiten çdo vit
- Të dhënët statistikore për Universitetin e Durrësit

Referencat ndërmjet objektivave dhe veprimeve/aktiviteve

Për të integruar tre objektivat kryesore, ky seksion kryqëzon referencat dhe siguron zbatimin e PM-së. Lidhjet midis objektivave dhe veprimeve përshkruhen shkurtimisht më poshtë.

- Përmirësimi i ruajtjes dhe paraqitjes do të rezultojë në një rritje të numrit të vizitave dhe kënaqëshmëri të shtuar për vizitorët. Kjo do të përforcojë aspektet e turizmit kulturor të qytetit dhe do të fillojë një cikël përmirësimi, duke çuar kështu në përmirësimin e përdorimit dhe valorizimit.
- Aspektet e valorizimit, të tilla si përdorimi i amfiteatrit si një vend kulturor gjithashtu do të rrisin numrin e vizitave, duke përmirësuar kështu dukshmérinë dhe duke sjellë vlerësimë për ruajtjen.
- Projektit brenda fushëveprimit këtij objektivi janë gjithashtu të integruar.
 - o Fasadat kryesore të TID të Rrugës së Tregtarëve, infrastruktura qytetare në trotuare dhe itinerare që do të ndihmojnë në integrimin e amfiteatrit në qytet dhe restaurimi i fortifikimeve të Citadelës së Sipërmë do të sigurojë një sfond për amfiteatrin.
 - o Projekti UNOPS në Muzeun Arkeologjik do të tërheqë një numër më të madh vizitorësh dhe është dëshmuar se ekziston një lidhje e fortë me vizitat në amfiteatër.
 - o Qeveria shqiptare për shpronësimin dhe eliminimin e strukturave pa leje në krye të amfiteatrit.

E.2 Rritja e Nivelit Mbrojtjes

E.2.1 Miratimi i Planit të Menaxhimit

Ne përputhje me ligjin shqiptar, miratimi i këtij Plani të Menaxhimit është hapi i parë në rritjen e nivelit të mbrojtjes për trashëgiminë kulturore të qytetit. Kjo gjithashtu përfshin Planin e Biznesit të zhvilluar paralelisht me PM. Pjesë e procesit të miratimit të PM-së është përfshirja e një vlerësimi të menaxhimit të riskut dhe planit të menaxhimit të riskut, siç përshtruhet në seksionin për zbatimin dhe monitorimin.

E.2.2 Përditësimi i Listës së Pasurive Kulturore

Lista e pasurive kulturore duhet të përditësohet me ndërtesa me vlerë kulturore të Durrësit. Shumica e këtyre ndërtesave janë ndërtuar më shumë se 70 vjet më parë dhe kanë karakteristika të rëndësishme arkitektonike, historike dhe stilistike. Përfshirja e këtyre ndërtesave në listën e pasurive kulturore është në përputhje me dispozitat e ligjit.

Ndërtesat që duhet të merren në mbrojtje janë ato të listuara më poshtë:

- **Xhamia e Durrësit**
- **Ndërtesa e Bashkisë**
- **Pallati i Mbretit Zog**
- **Hotel Vollga**
- **Muzeu i Dëshmorëve**
- **Pallati i Kulturës**
- **Ndërtesa e Prefekturës**
- **Pallati i Sportit**

Ka akoma ndërtesa të tjera, të cilat meritojnë mbrojtje për vlerat e tyre shumë të çmuashme arkitektonike, historike dhe kulturore, të cilat janë ndërtuar në gjysmën e dytë të shekullit të 20-të. Legjislacioni aktual lejon vendosjen në mbrojtje dhe përcaktimin e ndërtesave pa marrë parasysh kohën e ndërtimit të tyre.

E.2.3 Rregullore të përmirësuara.

Edhe pse VKM për mbrojtjen e zonave arkeologjike A dhe B ka fuqi mbizotëruese mbi Master Planin e Durrësit, për përdorimin e tokës, rekomandohet ndryshimi i mëposhtëm në Nenin 3. Lidhur me "Ndërhyrjet e lejuara në zonën arkeologjike "A":

- Asnjë kat shtesë në ndërtesat ekzistuese nuk duhet të autorizohet në Zonën "A";
- Në rast të rindërtimit të rrugës dhe të gjitha punimeve në rrjetin linjorik, në përputhje me projektelet e miratuara nga KKTKM, në pranit të zbulimeve arkeologjike, paraqitjet alternative do të paraqiten për aprovim nga KKTKM;

Për më tepër, në nenin 4 të lidhur me "Ndërhyrjet e lejuara në Zonën arkeologjike" B", sugjerohet të shtohet parashikimi i mëposhtëm:

- Në rast të zbulimeve arkeologjike gjatë fazës së parashikuar të fazës së testimit, KKTKM do të vendosë nëse ato duhet të ekspozohen dhe, në një rast të tillë, pronari duhet të përshtatë projektin e ndërtimit dhe të marrë aprovimin me shpenzimet e tij, në mënyrë që të lejojë eksposimin e përhershëm dhe ruajtjen e zonave arkeologjike.

Rregullorja lidhur më zonën e mbrojtur (të re) B duhet të jetë një ndërthurje e zonave arkeologjike A dhe B. Është e nevojshme të eliminohet modeli i përdorur për zonën aktuale B, ku lejohet të bëhen sondazhe dhe, bazuar në to, të vendosin të kryejnë gërmime të përgjithshme ose të lejohen të ndërtohen. Është e nevojshme një qasje e re për të mbrojtur më mirë trashëgiminë nëntokësore. Çdo

zhvillues që do të aplikojë për leje për të ndërtuar në këtë zonë duhet të nënshkruajë se do të kryhen gjërmime të përgjithshme të territorit që do të ndërtohet, sondazhe provë; gjithçka që do të gjendet duhet të kalojë në proces konservimi dhe të jetë e hapur për vizita; zhvilluesi duhet të paguajë të gjitha kostot e këtyre punimeve dhe pjesa që do t'i kuştohet strukturave duhet të kalojë në pronësi të shtetit.

Të gjitha punimet publike infrastrukturore duhet të kenë të njëjtën rregullore me Zonën A (për të ndjekur linjat ekzistuese, ose në rast të atyre të reja që do të gërmohen plotësisht). Në rastin e ndërtimit të ndërtesave publike, të ketë të njëjtat kushte me ato private. Rikonstrukzioni i ndërtesave ekzistuese duhet të jetë e ngjashme me rregulloret e zonës A, me përjashtim të rastit të hapësirës dhe thellësia së zmadhuar, ku duhet të ndjekin të njëjtat rregulla si ndërtimet e reja.

E.2.4 Zgjerimi i mundshëm i zonave arkeologjike A dhe B

Studimet e fundit për zhvillimin historik të Durrësit kanë treguar se gjatë shekujve, kufijtë e qytetit janë zgjeruar dhe tkurrur. Në perëndim dhe në jug, zgjerimi i qytetit u kufizua nga Deti Adriatik, ndërsa kufiri lindor kufizohej nga një lagunë e cekët. Si rrjedhim; zgjerimi ishte i mundur vetëm në pjesën veriore. Zbulimet arkeologjike tregojnë se vija e fortifikimeve të periudhës pararomake ishte e përqendruar brenda zonës së kufizuar nga Kodrat e Stanit (vendndodhja e rrënojave të kalasë mesjetare). Gjatë periudhës romake, qyteti u zgjerua përtëj fortifikimeve të tij, duke u shtrirë me ndërtime në hapësira të reja dhe duke u zgjeruar më pranë bregdetit, por kryesisht drejt veriut. Arsyja e mundshme për të ndërtuar fortifikime më të medha gjatë antikitetit të vonë pranë kodrës së Dautës ishte përfshirja e strukturave të hershme. Kjo linjë fortifikimesh ishte shtrirja maksimale e strukturës urbane gjatë antikitetit dhe antikitetit të vonë. Më pas, qyteti u tkurr brenda fortifikimeve më të vogla bizantine, të cilat mbeten kufijtë e qytetit gjatë periudhës mesjetare. Qyteti u tkurr më tej gjatë periudhës së hershme osmane dhe filloj të zgjerohet vetëm në shekullin e 18-të. Ky zgjerim dhe tkurje tregon se vetëm gjatë antikitetit të vonë dhe periudhave mesjetare ekzistonjë kufij të qartë historikë të qytetit, kryesisht për shkak të fortifikimeve. Sidoqoftë, kufijtë e qytetit janë më pak të qartë gjatë periudhës së gjatë romake.

Zona aktuale e mbrojtur A bazohet të perimetri i antikitetit të vonë/fortifikimeve mesjetare. Zona e mbrojtur B tregon ngjashmëri për sa i përket shtrirjes territoriale periferike, jashtë mureve të lashta dhe përfshin nekropolin kodrinor, nekropolin fushor dhe strukturat helenistike në kënetën e dikurshme. Zona e mbrojtur A ishte e mirëmenduar dhe bazuar në kërkime, por ka disa probleme:

- **Kufijtë përjashtuan zona të rëndësishme arkeologjike - muret shtesë**
- **Kufijtë devijojnë nga linja aktuale e fortifikimeve të antikitetit të vonë**
- **Kërkimet e reja kanë zbuluar gjetje shtesë arkeologjike**

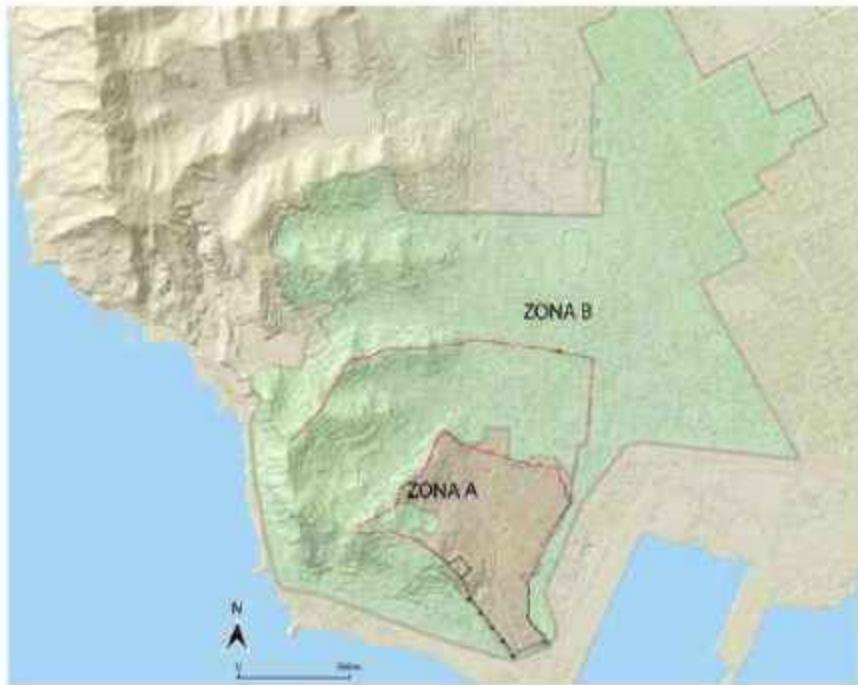

FIGURE 77 – Kujfje aktuale të Zonave të mbrojtura A dhe B

Pesë zona tē mëdha kanë mbetur me mbrojtje tē pamjaftueshme; përfshirë antikitetin e vonë/fortifikimet bizantine, nekropolin dhe periferinë romake me mozailkët Orfeu, Hipokampusi, Polikromi dhe Roseta, Prandaj, éshtë e këshillueshme që tē hulumtohet çdo zgjerim i mundshëm i Zonës A gjatë zbatimit të kësaj PM-je. Këto zbulime mund tē jenë tē pamjaftueshme pér tē justifikuar zgjerimin e Zonës A, por tregojnë pér mbetje tē mundshme arkeologjike tē cilat mund tē zbulohen në tē ardhmen.

Në funksion tē çdo zgjerimi tē ardhshëm, éshtë thelbësore tē vlerësohet ndikimi i VKM-së aktuale Nr. 786, datë 26.12.2018 "Për Miratimin e Zonave Arkeologjike "A" Dhe "B" tē Qytetit të Durrësit dhe tē Planit për Ruajtjen, Mbrojtjen dhe Administrimin e tyre". Ka pak rezultate/monitorime se si zbatohet ky akt nënligjor dhe pér efektivitetin e tij. Pas një rishikimi tē tillë, rregullorja e shkruar lidhur me Zonën A mund tē kërkojë përmirësim. Rregulloret mbrojnë qartë arkeologjinë nëntokësore nga shkatërrimi, por éshtë më pak e qartë ajo që ndodh me ndërtimet pa leje dhe joformale. Rregulloret duhet tē përpunohen pér tē përfshirë përgjegjësitë, veprimet dhe procedurat që duhen ndjekur në rastin e ndërtimeve, ad hoc. Nëse rregulloret aktuale lejojnë pronarët tē përmirësojnë pronën e tyre, ato duhet tē jenë më tē detajuara pér kushtet e përmirësimit - sì do tē realizohet ndërtimi, sì do tē paraqitet dhe si do tē merret leja nga Ministria e Kultures. Çdo rishikim duhet gjithashtu tē përfshijë elementet e rëndësishme arkeologjike dhe përmirësimet e nevojshme. Këto përmirësimë do tē siguronin më shumë mundësi dhe qartësi pér zotërueshit e pronave.

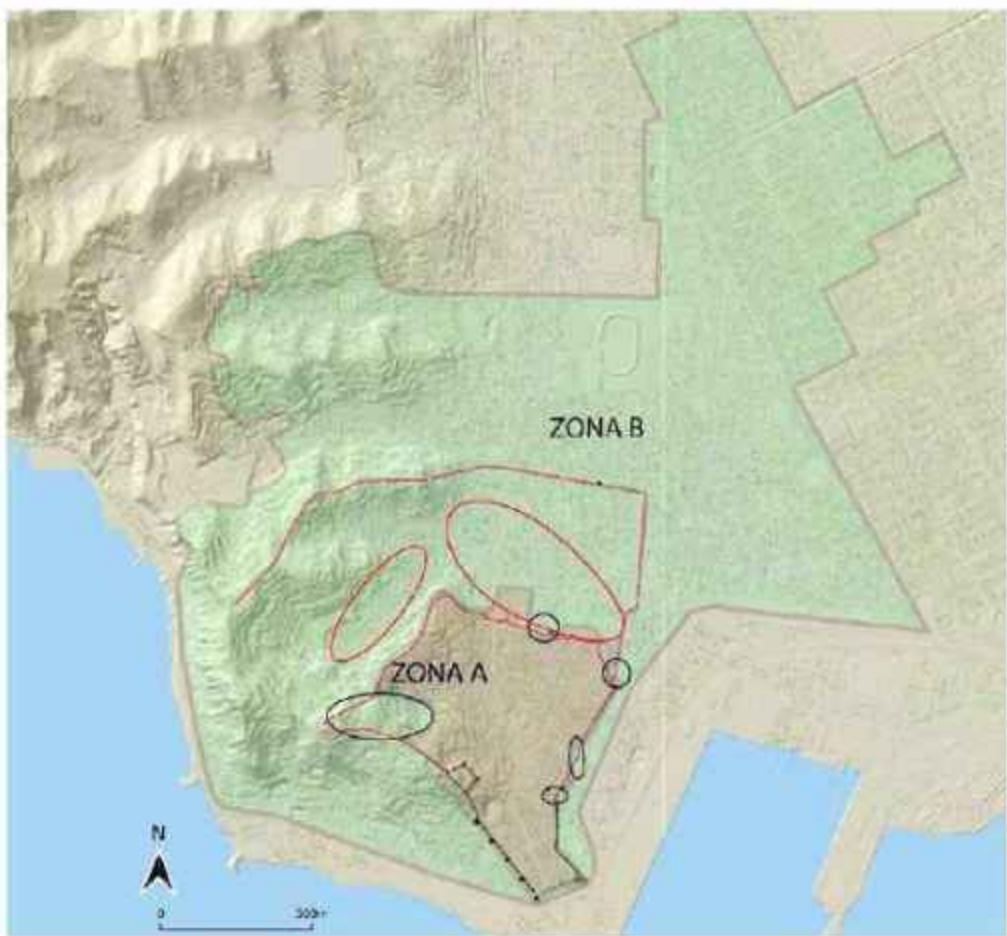

Figura 82 – Zona shtesë me interes arkeologjik. Konturet me ngjyrë të zezë përfaqësojnë pesë zona të ardhshme për hulumtim dhe zgjerim të mundshëm të Zonës A. Konturet me ngjyrë kuqe përfaqësojnë zona shtesë që kërkojnë hulumtim dhe propozimin e rregulloreve të zgjeruar në Zonën B.

Zona e Mbrojtur B përfshin periferinë romake dhe nekropolin e lashte. Çfarë ndodhet jashtë Zonës B përfshin shtrirjen e të gjithë kodrave veriore, ku njihet ekzistencë e disa tempujve, një nekropoli më të vogël dhe sive të tjera arkeologjike. Kjo përfshin muret e fortifikimeve të Porto-Romanos, të cilat u dëmtuan rëndë në vitin 2020, dhe Bazilikën në Arapaj.

PM Zona A

Hulumtimi dhe vlerësimi për një zgjerim të mundshëm të Zonës A mund të fokusohet në pesë zona të vogla (të treguarë në figurën e mësipërme). Kjo do të përfshinte jo vetëm fortifikimet më të vogla bizantine por, njëkohësisht, pjesë të periferisë romake, nekropolit dhe disa mozaikë të rëndësishëm. Në anën perëndimore, plani duhet të përfshijë të gjithë Kodër-Vilën (me nekropolin romak të antikitetit të vonë dhe Vilën e Mbretit Zog). Në anën jugore, zona duhet të zgjerohet pak rrëth fortifikimeve, ndërsa nga ana lindore, ajo duhet të ndjekë rrugën Rruga Egnatia. Ndërtimet e lejuara duhet të përcaktohen në mënyrë specifike dhe të qartë me elemente teknike. Rregullorja e rishikuar e shkruar duhet të përmendë në mënyrë specifike se çdo punim për realizimin e ujësjellës-kanalizimeve (për ujërat e shiut, ujërat e zeza dhe furnizimin me ujë të plishtëm) duhet të ndjekin linjat ekzistuese. Nëse do të hapen kanale të reja, atëherë duhet të jetë e detyrueshme që të kryhen gërmime arkeologjike

stratigrafike. Leja për rindërtimin e banesave duhet të përcaktohet më mirë dhe të shprehë llojin e punimeve që do të kryhen për realizimin e projektit të propozuar, përfshirë gërmimet nëntokësore. Bashkia dhe Ministria e Kulturës duhet të marrin të gjithë dokumentacionin ligjor nga institucionet e tjera, duke konsideruar faktin që ka pasur shumë ndërtime joformale. Neni 6 i VKM-së 786/2018 parashikon institucionet përgjegjëse për kontrollin dhe marrjen e masave në rast të veprimitarës së paligjshme, por kjo nuk është zbatuar. Duhet të përcaktohet qartë institucioni lokal i MK-së, që ka përgjegjësinë për të kontrolluar zonën e mbrojtur, dhe cilat hapa administrativë duhet të ndiqen në rast të veprimitarës ilegale.

PM Zona B, rregulloret e zgjeruara të propozuara

Burimet e rëndësishme kulturore arkeologjike në këtë zonë, nuk janë me të njëjtën dendësi si në Zonën B për të justifikuar bllokimin e të gjitha ndërtimeve. Sidoqoftë, dendësia nuk është e njëtrajtshme në këtë zonë. Për këtë arsy, përfundimisht, propozohet përmirësimi i rregullores në Zonën ekzistuese B për të përmirësuar mbrojtjen. Kufijtë e zonës së mbrojtur të zgjeruar brenda zonës ekzistuese B do të pozicionohen në pjesën jugperëndimore të zonës A, e cila përmban punishtet e lashta, kryesisht për prodhim qeramikash dhe pjesë të një nekropoli të vogël, por të pasur, helenistik. Në pjesën veriperëndimore të Zonës A, ajo duhet të përfshijë të gjithë luginën midis Kodrës se Stanit dhe Kodrës së Dautës. Ky territor ishte pjesë e qytetit antik dhe antik të vonë, i cili nuk ka qenë në qendër të kërkimeve dhe në të cilën janë kryer pak gërmime. Gjetjet e rastësishme tregojnë për një nivel të lartë rëndësie. Në pjesën veriore të Zonës A, kufijtë e rregulloreve të zgjeruara brenda zonës ekzistuese B duhet të përfshijnë fortifikimet më të mëdha bizantine.

Modeli i përdorur për zonën B duhet të modifikohet. Aktualisht kërkohet të bëhen vetëm sondazhe dhe të vendoset nëse nevojitet një gërmim arkeologjik total duke u bazuar në to. Prandaj, propozohet që të realizohen një seri sondazhe, më të gjera, të cilat të kryhen bazuar mbi dëshmitë e gjetura në sit. Kjo do t'i lejonte arkeologët të kërkoni gërmimin e plotë para ndërtimit. Rregulloret Arkeologjike përcaktojnë qartë hapat që duhen ndjekur në secilën zonë, por kjo nuk njihet nga zhvilluesit ose nuk zbatohet rreptësishët. Çdo zhvillues që aplikon për leje ndërtimi duhet të jetë i vetëdiçshëm për serinë e kërkuar të gërmimeve dhe mundësinë e gërmimit total. Gjyki i bazuar vetëm në gërmime të vogla prove nuk lejohet më. Çdo gjë e rëndësishme që gjendet duhet të kalojë nëpërmjet konservimit dhe siti duhet eksploruar për vizita. Zhvilluesi duhet të paguajë të gjitha kostot e një pune të tillë dhe pjesa që do t'i kushtohet arkeologjisë duhet të bëhet pronë e shtetit.

Të gjitha punët publike infrastrukturore në Zonën B të zgjeruar duhet të kenë të njëjtën rregullore si Zona A (për të ndjekur linjat ekzistuese të shërbimeve, ose në rast të atyre të reja - ato duhet të gërmohen tërësisht nga një arkeolog). Çdo planifikim i përmirësimit të infrastrukturës duhet të përfshijë një arkeolog.

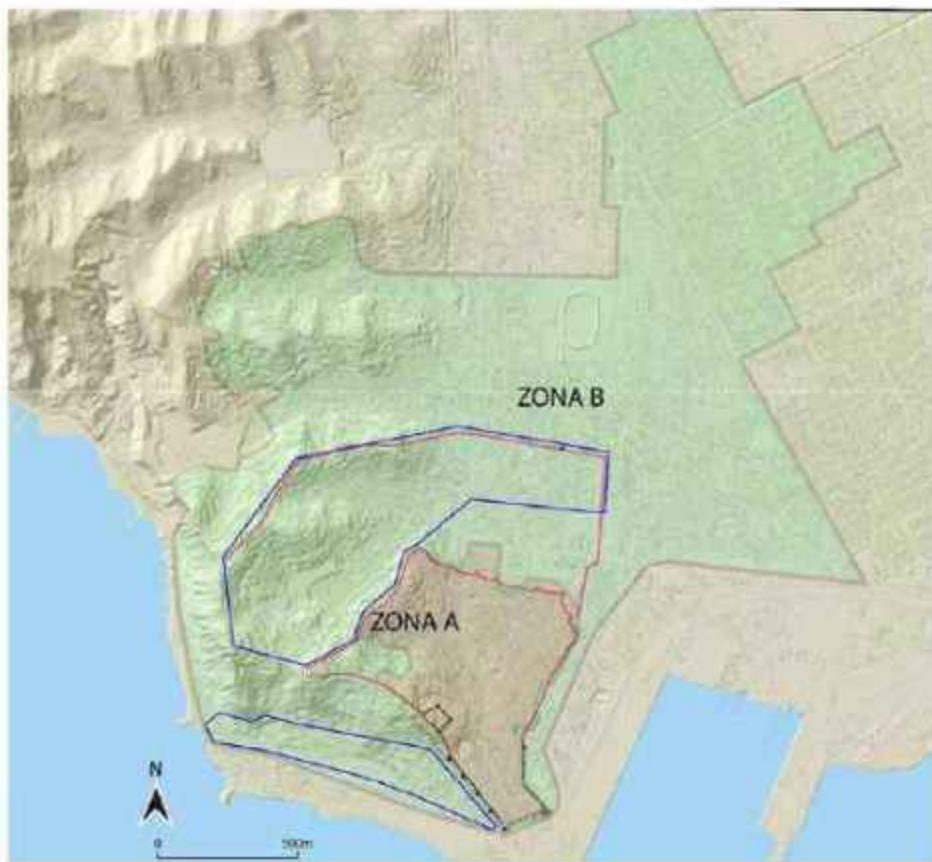

Figura 78 – Zgjerimi i propozuar i Zonave të mbrojtura A dhe B (me ngrirë blu), zona të nevojshme për zhvillimet e ardhshme jashtë zonës A janë treguar në diagramin e mëposhtëm

Plani i Menaxhimit është plotësuar me informacion nga njohuritë e arkeologeve për zhvillimin historik të qytetit dhe trashëgimisë arkeologjike. Zonat me mbetje të mundshme arkeologjike ndochen menjëherë jashtë kufijve aktuale të mbrojtur të Zonës A. Rrjedhimisht, PM-ja këshillon që kërkimet e mëtejshme duhet të intensifikohen në këto zona për të identifikuar planet e mundshme të zgjerimit të Zonës A përti mbrojtur këto thesare arkeologjike. Sidoqoftë, duhet konsideruar fakti se Durrësi është një qytet i banuar dhe ndryshime të tillë me kufizime shqëruuese për aktivitetet në pronën private dhe publike kërkijnë kohë dhe vullnet politik për t'u zbatuar. Për më tepër, planimet se aktualisht është në proces zhvillimi i Masterplanit të ri të qytetit. Prandaj, zgjerimi i Zonës A nuk ka nevojë të realizohet menjëherë dhe duhet të bëhet gradualisht me kalimin e kohës. Pesë zonat nuk ka nevojë të përfshihen menjëherë në Zonën A, por mund të përfshihen një nga një. Në fakt, Plani i Veprimit i detajuar në PM e planifikon këtë zgjerim të mundshëm të zonave të mbrojtura në fazat përfundimtare të PM-së pas pesë vjetësh. Në vazhdim, duhet të monitorohet VKM-ja aktuale 786/2018. Ndërkohë, këto zona janë ende nën mbrojtje të kufizuar duke qenë se ato përfshihen në Zonën B dhe nën mbrojtjen e Ministrisë së Kulturës dhe Institutit të Arkeologjisë. Ekzistojnë gjithashtu mbrojtje të tjera ligjore në rast se zbulohet diçka gjatë ndërtimit.

Është e rendësishme që zgjerimi dhe zbatimi i planifikuar i Zonës A të rivlerësohen çdo vit, para dhe gjatë ndërtimit të çdo ndërtimi të propozuar, veçanërisht para projekteve të infrastrukturës, që mund të ndikojë trashëgiminë kulturore nën tokë. Përveç kësaj, ideja e zgjerimit duhet të rivlerësohet nëse

ka ndonjë zbulim të rëndësishëm arkeologjik pranë këtyre zonave. Zbulimet e mundshme do t'i përcaktojnë më mirë kufijtë e këtyre ndryshimeve të propozuara. Prandaj, projektet e ndërtimit në zonat e zgjerimit të përshtuara më sipër duhet të vlerëschen me kujdes rast pas rasti denisa zgjerimi i Zonës A të jetë i realizueshëm.

Qyteti modern i Durrësit aktualisht është zgjeruar në tre drejtime: drejt veriut (Portëz - Porto Romano), lindjes (Kënetë - Shkozë) dhe juglindjes (Plazh, Arapaj). Durrësi historik dhe zonat A dhe B përfshijnë vetëm një të pestën e kësaj zone. Kjo do të thotë se zgjerimi i vogël i Zonës A nuk ndalon zhvillimin dhe zgjerimin modern të qytetit. Qyteti modern mund të bashkëjetojë me qytetin antik dhe monumentet e tij të rëndësishme.

E.2.5 Përmirësimi i Masterplanit të Durrësit

Një veprim i rëndësishëm në rritjen e nivelit të mbrojtjes së trashëgimisë kulturore të Durrësit është përmirësimi i masterplanit të qytetit. Siç u identifikuat më sipër, ka boshillëqë midis legjislacionit kombëtar dhe atij vendor dhe zbatimit të pabarabartë të rregulloreve ekzistuese. Aktualisht ekzistojnë tre masterplane për qytetin, masterplani i aprovuar, por i vjetruar, masterplani i pa aprovuar por de facto (i cili është pothuajse i vjetruar) dhe masterplani i ardhshëm aktualisht në proces. Është thelbësore që kjo PM të ofrojë informacion për masterplanin e ardhshëm, dhe projektet, idetë dhe afatet kohore të përfshihen në këtë plan. Kërkohet një harmonizim i rregulloreve dhe zbatimit. PM është ndarë me bashkinë e Durrësit dhe janë zhvilluar diskutime gjatë përgatitjes së këtij plani.

Përbledhja e rekomandimeve, për përshtatjen e mjeteve rregullatore të Masterplanit aktual, në mënyrë që të përmirësohet ruajta e trashëgimisë arkitektonike dhe arkeologjike të Durrësit.

Qytet/Mjeti Vjetruar	Zonat qytetit	Zone popullore	Identifikimi dhetarash popullore	Identifikimi dhetarash popullore	Identifikimi dhetarash popullore	Identifikimi dhetarash popullore
Arkeologjia Popullore (vermakësia)	Qendra e qytetit, jugo- dherësia	Zone A: M2.0	Në rast zhbathtimi të një ndërtese në zonën M2, mund të rekonstruktohet ne një pas vjetëm situat kontare të udhëzimeve së ruajtjes. Bregdetaja e plazhit. Spazi studi me urban të qendrore.	Të lejohen shësat, në rast të ndërtesave të vogla ose tokë të lira.	Të shfrytëzohet shtetërimi për Arkeologjia Popullore.	Ndertimet në volum existuese duhet të jashtë kuqësia dhe resursë prosaurit e kthyre shpërës të mos i rrasojnë ato vëzh shume i madhe. Prostret e vëlidhës popullore duhet të mbështeten nga vëzhja, si mënyrë që të restaurojë objektet e tyre duke ruajtur originalitetin e tyre. Mëkanizmat mëtë mund të joni: norma të faturimeve os uije të takave.
	Qendra e qytetit, djeca perëndimore		Ne shqipjet kodifinore, ne linjë të shembullit të rrugës Aleksandër Goga (rruga perëndimore që përmetet atje e përket e atje). Bulevardi Epidurme perëndim. Amfitheatri, identifikohet që zonë me ndertime popullore referuar kartës E (1).	Të lejohen shësat, në rast të ndërtesave të vogla ose tokë të lira.		
	Pjesa veriore, ne linjje të rrugës Aleksandër Goga	Zone B: A1.1	Nuk ka direkte për mbrojtje të vegantë. Zona me densitet të ulit përgjatë zgjatave (parciale 400m2, intensiteti 0.6, maksimumi 3 nivele)			Rregula korespondojnë veçanërisht me karakteristikat e atijave popullore. Ndërtimet dhe vendbanimet e vjetra mund të bashkëjetojnë.

		Zona B: A2.1	Dendësia mejetare për qytetin e përgatitur qendror të zonës, (përrejë 400m ² , intensiteti i tokës 1, ë nivele maksimum)				Dendësia e shëtë me e lartë. Ky zonen e jep zonë bujqësore homolog tradicionale. Llogarit një fazë intensifikim.
Dendësia e zonave e përgatitura	Zone A: A2.2	Zona B: A2.2	Dendësia mejetare për qytetin e përgatitur qendror të zonës	Dendësia mejetare për qytetin e përgatitur qendror të zonës	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë
Artefaktura me element nekodalik Referuar Kartës II	Qendra e qytetit, Jezu Undone	Zona A: A2.2	Në rastin ktherrëm se një ndertesa më zonën M2, mund t’ë rikonstruohet me të njëjtin volum siç kush është t’ë u ndërtonte për nuajjen. Reparaturja e plazhitimit Sipas studimit urban të qendrës:	Identifikimi i vadhësive arkitekturore zërgjati Boulevardit Epinom, Boulevardit Osman dhe Rrugës Aleksander Goga deri në Muzeun e Dëshmorëve. Njëqindheqësja shtesë e brendshme të fagjeve,	Tdhilimet për njëjan janë plotësisht të izbloturime. Mërgje e fornit ne papës së jadherë të ndërtimit. Për ndertesa istorike ose ndërtesa me vlerë artistike, shtohen kuadra të mbrojtjes airakonave.	Shqipon: Përgatitë ë njëqive treptare të merzishëvet radikale në faza che vijimore ndërtimit. Referuar Kartës I (2)	Studimi i rruan i qendrës që do t’ë integrohet kur t’ë çfarfundojë plotësisht. Esimë e mundur plotësimi i listes së ndertesa të mbrojtura në faza të një izvercari sistematik.
Trashëgimia e viteve 1930	Qendra e qytetit, zona prani detrit	SE			Objekti i u ndertesave përmjetin, ndërtesa istorike ose të arsye me vlerë artistike.	Shohim i një zone të bankës- shkueshmërisë në të cilën do pasuri kulturore do t’ë merzishëbet filli më miratimit nga IKCTKA dhe me pas do te	Keto janë kryesisht ndërtesa publike të shkëputura, të identifikuara mërisht planin e planifikimit të qytetit. Ato për të minimitdhura në aspektin arkitekturik. Ka velem dy përgjithësia, të ndërtesa private, të

Dendësia e zona të përgatitura	Zona e përgatitura	Zona e përgatitura	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë	Dendësia e shëtë me e lartë
Trashëgimia Kulturore e vitarë 1950- 1970. Për publikë Referuar Kartës II	Qendra e qytetit, Muzeu i Dëshmorëve, aksi kryesor i qytetit	Zona A dhe B: SE, S7, S3			Identifikimi i vadhësive arkitekturore zërgjati	Njëqende procedura sipas ligjit të përbashkët Për t’ë kombinuar: mbrojtjen e ndërtesa me hapatën publike të lidhur me të: Palati i Kulturës - Sheshi Lini; Muzeu i Dëshmorëve - sheshi, aksii urban i magjistrale Dëshmorëve; Palati i Sportit – aksi urban i magjistrale Dëshmorëve..	Identifikimi i vadhësive arkitekturore zërgjati

Trasfërgimi kulturore e vitesve 1950- 1970. Nofësza Residenciale	Kufiri verior i qendris se qyteti, kësaj i mugës se Muzeut të Dëshmorëve	Zone A: M2.0	Shtokon me lart: Ka të bëjë më nëdertesën në këtë lin jugindore midis Brugës Aleksandër Goga dhe frangës së Dëshmorëve	Per konfidençë, du të lote e paroptic qyshemë të tërifikohet ky grup në zonën A3.2 (ml poshtë) Shën Kartën (3)		Identifikimi i aktit urban të Brugës Rikastër Goga si te titët e Arkeologjisë vijeta.	Ky komponentë është më tipik i planifikimit urban të vites 50 dhe 70. Prandaj, duhet të regjistrohet me prioritet.
		Zone B: A3.2:	Residencial Tregtar, hotel, Intensitet i tokës: 2.4- 6 nivele. Fasada të vezndueshme në hapësirën publike. Përspektivë me tipin e nëdertesës			Nëdertesa - asnjë urban, ruginjt dhe tuzesur gjelbëresë që janë gjithashtu mbrojtja e nëdertesave dhe nepërves puthje si trasfërgimi kulturore. Referuar Kartës I (4)	Sfondorë, ku shume nëdertesa së ngjashme publike nill qytet. Ky është rasti dergjatë magjist Egona, në Indje të qendrës së qytetit. Ka shembuj të tjera në lagje, por përgjithshëm pas ne gjende se lege, dhe të vështira për t'u mirërenduar.
	Në Indje të stadiumit.	Zone B: A3.5:	Aktivitet residencial Po aty A3.2				Lagje e rrindërsishme e përbërë nga nëdertesa kuadrate të banesa se sociale në organizata ne paralel në një program rehabilitimi Shënes Karmi (5)

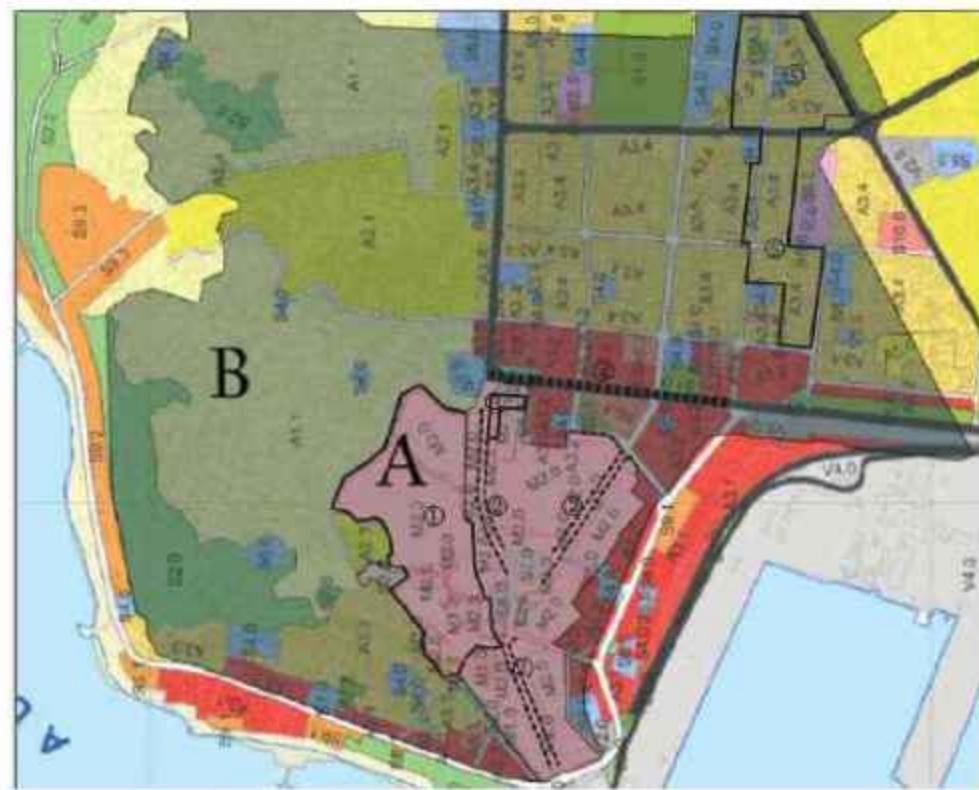

Figure 802—Altischoquen me chaves da e translegrafia moderna

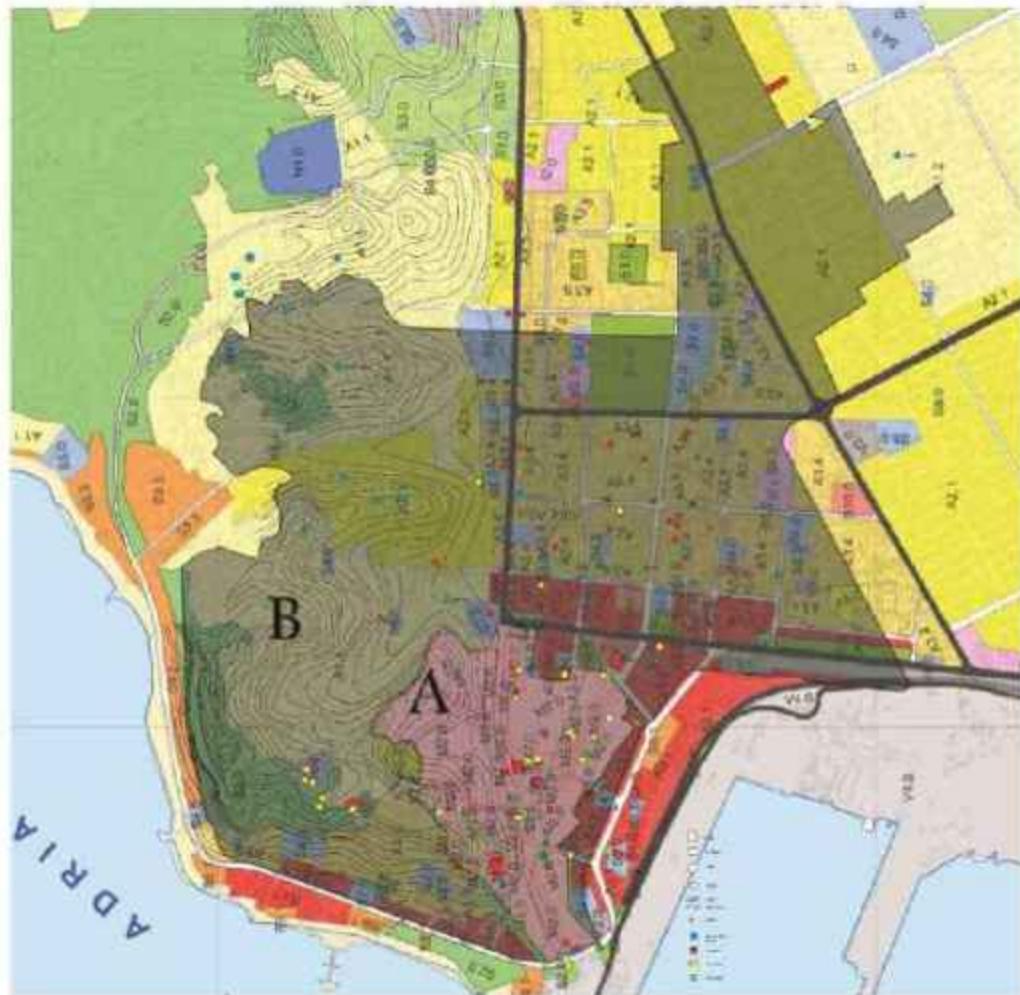

Figure 81 - Masterplan me shpresën e trashëgimisë arkeologjike

E.2.6 Mbrojtja e trashëgimisë të shekullit të 20-të

Ashtu siç u cilësua më parë, në seksionin valorizimit/vlerësimit, trashëgimia arkitekturore nga fillimi dhe fundi i shekullit të 20-të, kontribuon në mënyrë të dukshme karakterin e qytetit të Durrësit dhe është një shënjues i rëndësishëm historik. Edhe pse janë më të vërtetë më moderne, ato përmblajnë vlera kulturore historike, dhe estetike, dhe tregojnë tiparet e pjesës më të madhe të qendrës së qytetit. Krahas kësaj, ndërtesat e fillim shekullit të 20-të dhe rrënojat arkeologjike poshtë tyre, mbeten për t'u zbuluar. Kjo trashëgimi i përfshin të gjitha duke filluar nga ndërtesat popullore, të ndërtuara në shpatet kodrinore, ndërtesat tregtare, objektet rezidenciale.

E.2.7 Zona Arkeologjiko Nënujoro

Për më shumë se një mijëvjeçar, porti i Durrësit ishte një urë lindhëse mes rrugëve tokësore dhe të detit dhe mes lindjes dhe perëndimit. Burimet arkeologjike nënujore janë të parnjohura dhe kërkojnë një mbrojtje shumë të madhe.

Figurë 82 – Një zbulim arkeologjik i kohëve të fundit, nga gjirri i Durrësit

Figurë 83 – Gjetje nga gjirif në pjesën e pasme të muzeut

Kërkimet nënujore arkeologjike, në gjirin e Durrësit kanë filluar në vitet '70 dhe vazhduan deri në mes të viteve '80 nën drejtimin e Muzeut të qytetit. Kërkimet u rifilluan në vitin 2000 dhe vazhdojnë dhe ditët e sotme nën drejtimin e Institutit Arkeologjik të Tiranës. Kërkimet mbulojnë të gjithë vijen bregdetare të qytetit me qellim identifikimin e portit të lashtë mesjetar. Gjatë kërkimeve, janë gjetur në zonën e Batllës 4 anije të lashta, të cilat i përkasin periudhës nga shekulli i parë para Krishtit, deri në shekullin e 4-të pas Krishtit, një sërë spirancash antike, kategori të ndryshme enesh qeramike (nga periudha arkaikë deri në ditët e tona) si dhe objekte të tjera arkitekturore, metale, xham, etj. Zona e vërtme e pakontrolluar është zona ku ndodhet porti modern, i cili filloj të ndërtohet në vitin 1920. Ndërtimi i portit shkatërrroi të gjithë informacionin arkeologjik në këtë zonë, e cila ishte një nga zonat më të rëndësishme arkeologjike të qytetit.

Rezultatet e këtyre kërkimeve konfirmuan praninë e materialit arkeologjik nga Curriat deri tek Ura e Dajlanit, duke përashtuar sipërfaqen e shkatërruar të basenit të portit, volumin e madh tregtar të portit gjatë periudhës antike mesjetare. Materiali më i hershëm arkeologjik është gjetur në Batlla, dhe ky fakt krijon hipotezën e ekzistencës së limanit arkaik në këtë zonë. Nuk ka asnjë element arkeologjik

të zbuluar për të mbështetur idenë e pranisë së një porti; përkundrazi, duke vlerësuar drëjtimin dhë forcat e erërave mbizotëruese në gjirin e Durrësit, si dhe gjeomorfologjinë e bregdetit të tij konfirmojnë idenë e një porti apo porti natyror, i cili plotëson të gjitha nevojat portuale të qytetit. Kjo nuk përashton praninë e një ose më shumë skalave prej druri, të nevojshme për përpunimin e mallrave të veçanta. Gjithashtu, nga kërkimet e deritanishme, nuk janë gjetur ambiente depo, kantiere detare apo sende të tjera, të cilat zakonisht gjenden pranë një porti. Duhet të theksohet se në ende nuk kemi një studim të plotë gjeomorfologjik dhe gjeo-arkeologjik që tregon lëvizjen e bregdetit gjatë pesë mijë viteve të fundit. Kemi informacion vetëm për një rritje mesatare indikative të nivelit të detit në mijëvjeçarët e fundit, e konfirmuar edhe nga treguesit arkeologjikë, të cilët gjinden në vijën bregdetare afër qytetit, por që shërbejnë vetëm si një trend dhe nuk janë të aplikueshme për llogaritje të sakta të vijës bregdetare. Prandaj, përvèç potencialit të lartë arkeologjik nënujor të vijës bregdetare Batlla - Ura e Dajlanit, duhet të theksojmë se nuk përashtohet mundësia e madhe e pranisë së rrënojave të anijeve, strukturave portuale, kantierave të transportit ose depove dhe kampioneve që sol mund të jenë nën tokë. Shembuj të tillë gjinden në Mesdhe, të tillë si në Pisa ose Olbia të Italisë apo Yenikapı të Turqisë.

Çdo herë që është bërë një përpjekje për të konceptuar dhe për të ndërtuar site të mbrojtura arkeologjike në qytet, potenciali arkeologjik nënujor, nuk është marrë kurrë në konsideratë. Duhet theksuar se Shqipëria ka ratifikuar Konventën për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore Nënujore në vitin 2009⁴⁷.

Për të mundësuar Zonën e re të mbrojtur të marinës, nevojitet:

- a) Zhvillimi i një strategie që të identifikojë potencialin e zbulimeve të arkeologjisë nënujore.
- b) Përfshirja e zonave arkeologjike nëntokësore panë bregut të detit
- c) Krijimi i një inventari të arkeologjisë nënujore dhe krijimi i një GIS-I që do të ndihmojë në planifikimet e ardhshme
- d) Ndarja e mbrojtjes së arkeologjisë nënujore në dy zona, A dhe B
- e) Hartimi i një strategie të konsoliduar për mbrojtjen
- f) Përfundimi i muzealizimit të katit të tretë të Muzeut Arkeologjik të Durrësit, dedikuar arkeologjisë nënujore, për informimin e publikut.
- g) Krijimi i një qendre shkencore zhytjeje me personel të kualifikuar nën kujdesin e Institutit të Arkeologjisë që mund të lehtësojë gjithçka që u përmend më sipër.

⁴⁷ <https://en.unesco.org/countries/albania/conventions>

Figurë 33 - Zonat e propozuara të mbrojtura A dhe B për arkeologjine nënujore

E.2.8 Mbrojtja e zonave periferike

Në antikitet, Durrësi shtrihej në një zonë relativisht të madhe. Qyteti nuk u ekzistonte vetëm nga një strukturë e dendur urban, por në përbërje kishte shume vila periferike, fortifikime dhe gjatë periudhës Mesjetare, edhe bazilika. Megjithëse të gjendura jashtë qytetit, ato karakterizojnë Durrësin. Për mbrojtjen më të mirë të monumenteve dhe përmenojat arkeologjike që gjenden jashtë qytetit, do të ishte ideale shpallja e disa territoreve si zonë arkeologjike A. Këto zona janë të rëndësishme dhe mund të paraqesin një potencial të rëndësishëm për gjetjet arkeologjike, por përmomentin këto zona janë të rrezikuara.

Koncepti arkeologjik i një *polis-i* apo një qyteti antik, shtrihej përtëj perimetrit të ngushtë të fortifikimeve të tij. Zgjerim i këtij territori, jashtë qytetit të Durrësit, ka dimensione të ndryshme sipas periudhave të ndryshme kronologjike. Në rastin e *polis-it*, Epidamn-Dyrrachium (Epidamn- Dyrrah), territori ka evoluar gjatë shekujve. Territori original ku shtrihej Durrësi, ndodhej vetëm në një zonë të vogël, të kufizuar nga laguna e brendshme, e cila fillimisht kontrollonte zgjerimin e qytetit. Midis arkeologjive, është pranuar se zona nën kontrollin e Durrësit, në shtrirjen e saj maksimale kufizohej me qytetet e sotme nga Kavaja në jug (me shumë mundësi deri te lumi Shkumbin), Tiranën në lindje, dhe deri në lumin Mat në veri. Në ditët e sotme, vetëm një pjese e vogël e këtyre territoreve, është nën administrimin e Durrësit modern. Brenda këtij territori, ka një diversitet të madh arkeologjik nga dëshmitë sipërfaqësore të vendeve të zbuluara deri tek rrënojat, urat dhe kështjellat që tashme janë të dukshme. Shumë nga këto site janë të shpallura Pasuri Kulturore dhe janë të mbrojtura me ligji ndërkohë që të tjerat vazhdojnë të janë të pambrojtura. Në shumë raste, pavarësisht shpalljes së këtyre siteve si Pasuri Kulturore, ato serish janë të rrezikuara, kryesisht nga zhvillimet ndërtimore. Duke marrë parasysh rëndësinë historike të këtyre monumenteve dhe gjithashtu potencialin e tyre përtërheqjen e turisteve, ato mund të bëhen pjesë e integruar e një koncepti holistik përvizita turistike. Prandaj është e nevojshme, që monumentet e rëndësishme të kufizohen/përfshihen në zonën e mbrojtur A. Kjo do të ndalonte ndërtimet e paligjshme dhe në të njëjtën kohë do të bënte të mundur identifikimin e këtyre ndërtimeve, tashme të përfunduara, përvëç rasteve të veçanta, përvëç rasteve kur janë të zbatueshme irregulla paraprake të miratuar me ligj. Ky seksion rendit dy lloje sitesh arkeologjike, të cilat meritojnë të përfshihen në Zonën e mbrojtur A, që janë të lidhura ngushtësisht me Durrësin. Disa nga këto site janë të njoitura dhe tashmë të dala në drithë, ndërkohë që të tjerat janë akoma të pazbuluara dhe në të njëjtën kohë meritojnë të janë pjesë e listës së Monumenteve Kulturore.

Këto zona të mbrojtura periferike përfshihen te Shtojcat.

E.2.9 Nominimi i Amfiteatrit në Listën e Pasurive të Trashëgimisë Botërore

Pavarësisht vendimeve të kaluara dhe vështirësítë që çuan në refuzimin e amfiteatrit në të kaluaren, ishte e qartë nga shumë palë të interesuara, përfshirë këtu dhe Ministri i Kulturës, që qëllimi ishte të nominohet sérish.

Sic u përmend dhe më sipër, ky proces është plot me vështirësi dhe duhet të ndiqet në bazë të një qasjeje afatgjatë. Udhërrëyesi vijues është nxjerrë dhe marrë në formë të shkurtuar nga Udhëzimet Operative të Konventës së Trashëgimisë Botërore. Direktivat e Udhëzimeve Operative në këtë udhërrëyes janë zgjruar me direktiva shtesë që nuk përfshihen në këto udhëzime.

- 1) **Sigurimi që Amfiteatri të mbetet në Listën e Provës.** Kjo është një kërkesë absolute dhe duhet të rinovohet çdo dhjetë vjet. Kuptohet që ky rinovim nuk është realizuar në më shumë se një dekadë. Ky duhet të jetë hapi i parë si fillim.

2) Përgatitja e dosjes së nominimit

- a. MK të rishikojë udhëzimet për dosjen e nominimit
- b. Krijimi i komitetin të nominimit të ekspertëve ndérkombëtarë dhe kombëtarë nga ICOMOS, dhe organe të tjera.
- c. Mbledhja e dokumentacionit, hulumtimet dytësore dhe parësore, duke përfshirë inspektimet e kaluara të ICOMOS-it, raportet arkeologjike, zhvillimin e intervistave.
- d. Është e domosdoshme që të zhvillohet një sondazh shumë i saktë i pikave koordinuese dhe një zone tampon. Kjo është një arsy e zakonshme për refuzimin që në fillim, gjatë shqyrtimit të parë nga Qendra e Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s.
- e. Dokumenti draft për të justifikuar VJU-në, integritetin dhe autenticitetin
- f. Kontakti dhe sponsorizimi i Misionit Këshillues të UNESCO-s/ICOMOS për vizitë, vlerësim, mendim. Ky hap është thelbësor pasi është e nevojshme të ndertohet mbështetja dhe lobimi për nominimin shumë vite përpëra dorëzimit të dosjes së nominimit.

3) Duhet të jetë një ftesë zyrtare e Shtetit Palë. Nëse ka një mendim të favorshëm nga Misioni Këshillues, atëherë procesi i nominimit duhet të vazhdojë. Nëse nuk ka një mendim të favorshëm, procesi duhet të ndalet.

4) Formati dhe përbajtja e dosjes së nominimit Dosja e nominimit DUHET të jetë e plotë dhe të mos plotësohet me nxitim. Ka shumë shqyrtime fillestare nga Qendra e Trashëgimisë Botërore, por pasi ata të bëjnë rekomandimin e tyre për Komitetin e Trashëgimisë Botërore, një refuzim është i prerë dhe amfiteatri nuk mund të nominohet sërisht.

- a. Identifikimi i Pronës
- b. Përshkrimi i Pronës
- c. Arsyetimi për regjistrimin në listë
- d. Gjendja e ruajtjes dhe faktorët që ndikojnë në pronë
- e. Mbrojtja dhe menaxhimi (Plani i Menaxhimit posaçërisht për Amfiteatrin)
- f. Monitorimi
- g. Dokumentimi
- h. Kontakti i autoriteteve përgjegjëse
- i. Nënshkrimi në emër të shtetit palë

5) Regjistrimi i nominimit

- a. Sekretariati do të konfirmojë marrjen

6) Dorëzimi në Komitetin e Trashëgimisë Kulturore Botërore

7) Vazhdoni përpjekjet lobuese për anëtarët e Komitetit TB, Qendra e Trashëgimisë Botërore, UNESCO, ICOMOS. Kjo përfshin misione në Paris, ftesa për anëtarët kryesorë për të shpjeguar VJU-në e Amfiteatrit.

8) Vlerësimi zyrtar i nominimit nga organet këshillimore

- a. Shqyrtimi i dokumentacionit (vlerësuesit e dokumentacionit që janë të njohur me sitin dhe situatën studiojnë nominimin dhe rekomandojnë nëse procesi duhet të vazhdojë)
- b. Vizitë zyrtare (e paparalajmëruar dhe inspektimi kryhet pa njoftuar Shtetin Palë për vizitën)

- 9) Rekomandim pér Komitetin e Trashëgimisë Botërore pér regjistrimin në listë ose refuzimin Shteti palë mund tē tërheqë nominimin në çdo kohë. Vendimi i Komitetit të Trashëgimisë Botërore është përfundimtar: regjistrimi, refuzimi, shtyrja.

Si një alternativë pér nominimin e amfiteatrit, ekziston mundësia pér tē nominuar Rrugën Egnatia në Listën e Trashëgimisë Kulturore Botërore, si një nominim transkombëtar në seri. Një nga rrugët më të mëdha në Botë. Nëpërmjet saj, Roma dhe Perëndimi ishin të lidhur me Bizantin dhe Lindjen, ishte rruga e Apostullit Pal në misionin e tij të 2-të, e Jul Çezarit dhe Pompeit, Mark Antoni dhe Oktaviani ndoqën Kasiunin dhe Brutusin. Janë tashmë pesë prona ekzistuese të Trashëgimisë Botërore së bashku me itinerarin dhe tē paktën katër zona në Listën Provë, duke përfshirë Apoloninë, Selanikun, Filipin dhe Stambollin. Dhe rruga nisi në Durrës. Durrësi dhe Amfiteatri i tij do tē përfshiheshin në këtë nominim. Afër Kullës Veneciane, u bë një zbulim pér fillimin e mundshëm të Rrugës Egnatia. Strukturat shihen nën ndërtesën e madhe, me një portë, e cila ishte pjesë e një portiku monumental të kombinuar me një portë monumentale nga e cila u nis Via Egnatia. Kjo do tē përfshinte shqyrtimin e nominimit, dokumentimit të pasurive. Organizoni një konferencë ndërkombëtare pér nominim ndërkombëtar në seri të itinerarit. Kërkimi i ndihmës nga donatorëve kombëtarë pér tē ndihmuar në drejtim të këtij nominimi, duke përfshirë kombet e Turqisë, Greqisë dhe Italisë. Kjo do tē përfshijë site të tjera në Shqipëri, të tilla si Apollonia dhe Butrinti.

E.2.10 Plani i Menaxhimit të Riskut

Plani i Menaxhimit të Riskut (PMR) synon tē forcojë sigurinë dhe mbrojtjen e qytetit nëpërmjet ndërryrjeve pér parandalimin dhe zbutjen e riskut. Krijimi i një Planit të detauar të Menaxhimit të Riskut është jashtë fushës së PM-së; megjithatë, kjo çështje e rëndësishme duhet tē trajtohet brenda PM-së. Ky seksion ofron rekomandime pér tē forcuar kapacitetet dhe zbatimin aktual të masave të menaxhimit të katastrofave dhe hartimin përfundimtar të PMR-së. Rekomandimet duhet tē drejtohen pér tē trajtuar shkaqet (d.m.th., parandalimin e riskut nga katastrofa) dhe pasojat (d.m.th., zbutjen e katastrofës) e rreziqeve të identikuara të katastrofës. Rekomandimet përkthehen në një listë projekteve që mund tē zbatohen veçmas në PMR, dhe mund tē sigurojnë rritjen e nivelit të sigurisë dhe sigurimit të Durrësit. Rekomandimet janë grupuar në kategori qeverisjeje, financimi pér risikun, ligjore, dhe operative.

Qeverisja

- Organizimi i konsultimit/konferencës vjetore me aktorët pér rehabilitimin e ndërtimit të Durrësit me qëllim diskutimin dhe identifikimin e strategjive dhe zgjidhjeve optimale pér rreziqet ekzistuese dhe tē shfaqura të katastrofave në qytet.
- Plani i Menaxhimit të Riskut⁴⁹ duhet tē hartohet duke marrë parasysh kërkesat e Ligjit 45/2019 Për Mbrojtjen Civile.
- Ngritura e tri ekipave ekspertësh pér tē përcaktuar faktorët kryesorë të riskut nga katastrofa në Durrës: (a) tërmeti, (b) siguria dhe (c) risku nga katastrofat e shkaktuara nga klima. Drejtimi dhe lehtësimi i diskutimeve brenda këtyre ekipave pér tē knjuar mirëkuptimin dhe përparrësinë

⁴⁹ Në planin e menaxhimit të riskut, duke pasur një konsideratë metodat e vjetra të ndërtimit, heterogenitetin e llojeve të ndërtimit në këto zona dhe ekzistencën e kufizimeve mbrojtëse që pengojnë zbatimin e masave të sigurisë nga zjarri, nevojitet një trajtim specifik lidhur me sistemet pasive dhe aktive të mbrojtjes nga zjarri, duke garantuar një klasë minimale të rezistencës ndaj zjarrit prej 30 minuta pér ndërtimet mbi tokë dhe 60 minuta pér ndërtimet nën tokë. Gjithashtu, duhet tē parashikohet edhe skenari i përhapjes së një zjarri, si rrjedhojë e pranisë së shkallëve të hapura dhe komunikimeve vertikale në zonën arkeologjike.

e rrjedhës së veprimeve, trajtimin e nevojave ekzistuese dhe atyre që shfaqen në çdo zonë me përparrësi.

Aktet Ligjore

- Rishikimi i strategjive kombëtare të zhvillimit, planet e veprimit dhe programet për të rekomanduar se si mund të integrohen dhe trajtohen sa më mirë nevojat për zbutjen e rreziqeve në Durrës.
 - Ndryshimet ligjore që të gjitha pronat publike, duke përfshirë vendet arkeologjike (p.sh. muzetë, pronat e ministrive, etj.) të kenë plane emergjence, duke përfshirë një plan evakuimi të aprovuar zyrtarisht.
 - Sigurimi që përpjekjet për zvogëlimin e riskut nga katastrofa të janë pasqyruar sa duhet në legjislacion. Nëse është e nevojshme, të propozohen amendime ligjore **Financimi për Riskun**
 - Për sa kohë nuk ka fonde të caktuara për aktivitetet e lidhura me risikun nga katastrofat dhe ka kufizime të forta financiare në të gjitha agjencitë qeveritare, duhet të kryhet një studim për të parë opsonet e financimit për risikun nga fatkeqësitë dhe të propozohen rekomandime të mundshme.
 - Sigurimi për fonde të destinuara për aktivitetet e menaxhimit të riskut nga katastrofat brenda PM-së.

Operative

- Sigurimi që të gjitha pronat me vlera të jashtëzakonshme trashëgimie kulturore të jenë vlerësuar për riskun nga tërmeti.
 - Hartimi dhe implementimi i aktiviteteve specifike (domethënë të përshtatura për vetë nevojën e pronës) për zbutjen e riskut nga tërmetit për secilën pronë me vlerë të trashëgimisë së Durrësit.
 - Organizimi i seminareve për vendimmarrësit (ekspertë, politikëbërës, përfaqësues të ministritë të ndryshme dhe organizatave joqeveritare) për të rritur ndërgjegjësimin e tyre në lidhje me menaxhimin e riskut nga fatkeqësitetë në përgjithësi dhe vlerën e shtuar të menaxhimit të riskut nga fatkeqësitetë.
 - Organizimi i stërvitjeve gjashtëmujore në bashkëpunim të ngushtë me të gjitha agjencitë përkatëse, me mënyra reaguese për skenarë të ndryshëm (p.sh., ngjarje sizmike gjatë mbledhjeve masive, zjarr në një nga pronat e trashëgimisë kulturore, përblyje në një nga gërmimet arkeologjike, etj.).
 - Zhvillimi i një plani evakuimi për tubime masive. Kjo kërkon veprime të koordinuara midis organeve të ndryshme (p.sh., policia, zjarrfikësit, ambulanca) si dhe autoritetet e kombëtare dhe lokale (p.sh., ministria e transportit, etj.). Plani i evakuimit duhet të përfshijë, ndër të tjera, mjetet e transportit, kapacitetet ekzistuese dhe ato që mungojnë të organeve përkatëse, linjat e përbashkëta të komunikimit, mekanizmin e koordinimit për të cilin është rënë dakord dhe rendin e komandës, etj.
 - Hartimi dhe implementimi i një fushatë të gjërë të ndërgjegjësimit të publikut për të siguruar vlerësimin dhe mbështetjen e kulturës së sigurisë dhe mbrojtjes në mesin e populatës lokale.
 - Organizimi i ngjarjeve, programeve sensibilizuese për shkollat. Zhvillimi i iniciativave për sigurinë dhe mbrojtjen, organizimi i aktiviteteve lehtësuese, etj.

Shkrimi i një Plani Menaxhimi të Riskut duhet tă zhvillohet pér Durrësin dhe zonat e tij arkeologjike. Kjo do tă ndihmojë qytetin, Ministrinë e Kulturës, Bashkinë etj i pér tă përgatitur dhe zbutur rreziqet natyrore dhe artificiale ndërkohe që planifikohet rimëkëmbja.

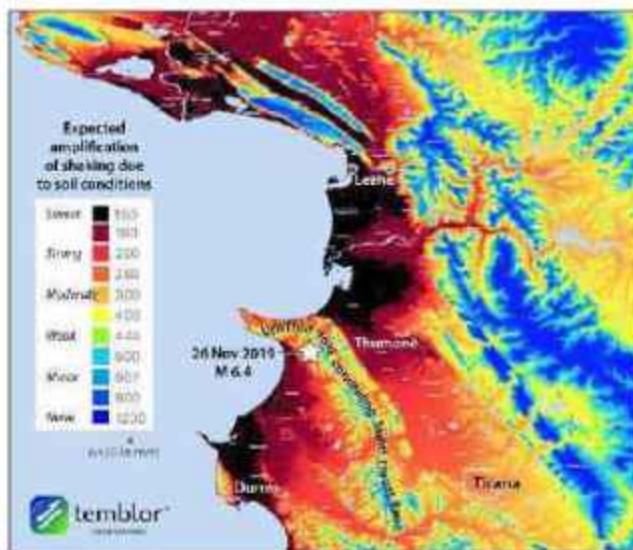
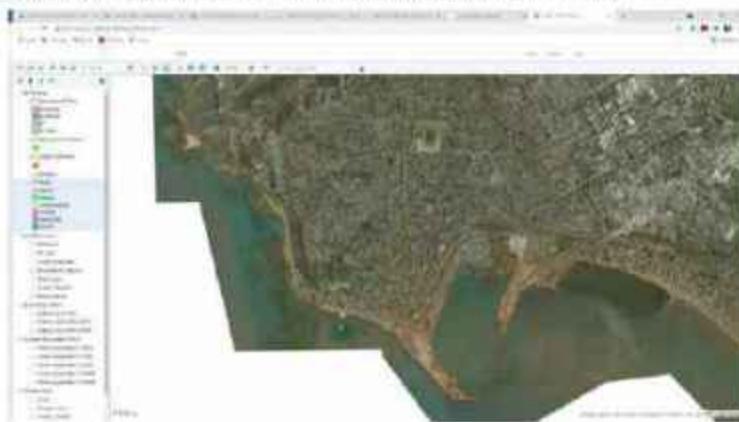
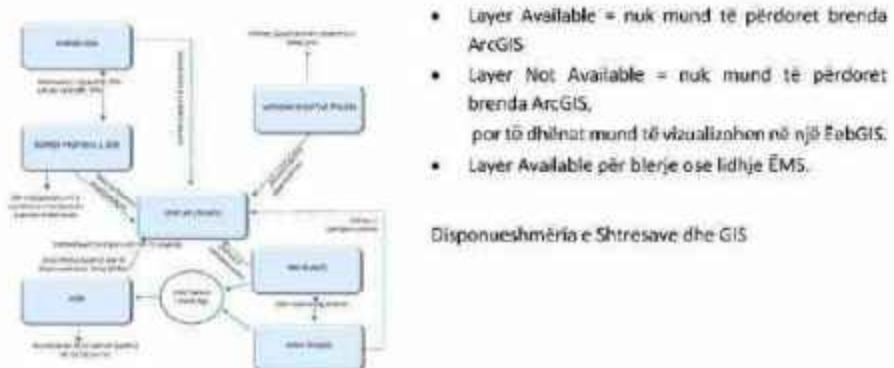

Figura 84 – Tërmeti ne Shqipëri godet zonen me rezikshmërinë më të lartë në Ballkan, nëntor 2019 (Temblo)

E.2.11 Sistemi I Informacionit Gjeografik

Menaxhimi i qyteteve komplekse kërkon të dhëna pér tă marrë vendime të informuara. Prandaj, kërkohet krijimi i një Sistemi të Informacionit Gjeografik (GIS). Gjatë krijimit tă PM-së u bë e dukshme mungesa e të dhënave. Misioni arkeologjik francez/shqiptar nuk i ndau të dhënat e tij, misioni arkeologjik italian/shqiptar ishte i vjetruar, bashkia kishte të dhëna vetëm në formatin statik PDF, GIS është vendosur në mënyrë të përshtatshme në gjeoportalin e qeverisë shqiptare, kjo agjenci ka aftësi teknike, por objektivi i saj është i gjithë territori i vendit. Ndërsa ajo ka të dhëna të trashëgimisë kulturore, këto të dhëna janë në nivel makro me të dhëna pikë. Agjencia duhet të angazhohet pér tă ofruar shërbime që mbrojnë trashëgiminë kulturore të qytetit në një nivel më makro, me të dhëna specifike nga Ministria e Kulturës. Duhet të ketë gjithashtu aftësinë pér t'i shkarkuar këto të dhëna nga agjencitë dhe konsulentët e miratuar pér tă punuar me informacionin.

Figuri 85 – Platjama GIS

Për më tepër, për të optimizuar menaxhimin e të gjitha të dhënavët e mbledhura, ekipi implementoi një platformë GIS e cila duhet të përdoret përfatë pasardhëse të PM-së (implementimi, monitorimi dhe rishikimi). Platforma GIS mund të plotësohet më tej me të dhënat që lidhen me gërmimet e vjetra/ndërhyrjet përfatë konservim dhe të dhënat e reja tematike përfatë planifikimin e ndërhyrjeve të ardhshme. Nxjerra e hartave tematike është bërë duke interpoluar të dhënat e rëndësishme përkatese përfatë secilin qëllim. Ky instrument do të përfshijë aplikacione përfatë monitoruar performancën e PM-së gjatë zbatimit.

Fatkeqësisht, mungesa e të dhënavët GIS nga misioni arkeologjik shqiptaro/francez (MASHF) krijoj një pengesë përfatë krijuar e një GIS-i koherent. Misioni pretendon të drejtë e autorit që nuk lejoi që ekipi i PM-së të përdorte ose integronte informacionin e tyre në një Platformë GIS. Informacioni përkates i gjoreferencuar nuk është përfshirë. Ekipi i PM-së e kapérceu këtë ngërç duke mbledhur informacionin e duhur duke shtruar të dhënat dhe bibliografinë përkatese, si dhe një hartë arkeologjike tematike që përfshin vendndodhjen e përafertë të shtatë sítive të gërmuara. Sidoqoftë, grupi i PM-së duhet t'u rekomandojë institucioneve kulturore shqiptare (MK dhe IA) të përmirësojnë kornizat e tyre kontraktuale me secilin mision arkeologjik dhe të përpilen të ndajnë të gjithë informacionin e mbledhur. Përkundër kësaj përpjekjeje, jo të gjitha të dhënat arkeologjike gjenden në GIS-in e PM-së, pasi ka shumë sítë të panjohura përfatë arkeologët dhe sepse ka shumë raporte të gërmimeve që u mungojnë të dhënat. Përfatë arsyje, ka informacion të paplotë përfatë gërmimet e njohura të së kaluara, por me vendndodhje të panjohur.

Figurë 86 – Një shembull i platformës GIS, këtuar për të njoftuar qytetin e Durrësit, trashëgiminë e tij kulturore dhe kontekstin urban

Referencat ndërmjet objektivave dhe veprimeve

Për të integruar tri objektivat kryesore, ky seksion kryqëzon referencat dhe forcon integrimin e PM-së. Lidhjet midis objektivave dhe veprimeve përshtkuhen shkurtimisht më poshtë.

- Miratimi i PM-së do të drejtojë projektet aktuale dhe të ardhshme të konservimit të përmendura në objektivin e mëparshëm.
- Projektet afatshkurtra të konservimit dhe vizitat e shtuara do të sjellin një vëtedije më të madhe për trashëgiminë kulturore të qytetit dhe kështu do të detyrojnë autoritetet e qytetit dhe MK-të të zbatojnë rregulloret ekzistuese dhe të inkurajojnë rregulloret e reja.
- Projekti TID në Rrugën e Trëgtarëve, veçanërisht puna në fasada, do ta lejojë qytetin të rivlerësojë përpjekjet për të përditësuar Udhëzuesin e Ruajtjes në Master Plan.

E.3 Përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

E.3.1 Qasje

Përmirësimi i përdorimeve të sítive kulturore të Durrësit është një operacion kompleks që kérkon disa veprime në periudha afatshkurtra dhe afatgjata të ekzekutuara nga një larmi ajencish. Kjo përfshin projekte të shumta të përshtkuara më herët, siç janë Zona e Përmirësimit Turistik (TID) aktualisht në zhvillim, projektet kulturore emergjente të UNOPS-it dhe puna e vazhdueshme dhe e planifikuar nga Ministria e Kulturës.

Vlerësimi është përpjekja për të zhvilluar trashëgiminë kulturore të qytetit, për të shtuar vlerën dhe statusin nëpërmjet veprimeve të organizuara. Vlerësimi është një nga objektivat kryesore strategjike (OKS). Për secilin OKS, është përcaktuar një grup i përcaktuar një ose shumë veprimesh. Pavarësisht nëse ndiqet një qasje e ngushtë ose e gjerë, procesi i vlerësimit duhet të paraprihet nga segmentimi i kërkesës turistike dhe nga pozicionimi i ofertës për të përbushur nevojat e secilit segment të synuar.

Prandaj, PM ofron vlerësimë përkësën potenciale, e cila do të përfshihet në Planin e Veprimit përparrë paraqitjes së ndërhyrjeve të valorizimit.

Eshtë e qartë se sitet arkeologjike duhet të jenë pjesë e jetës së banorëve, studentëve dhe fëmijëve, ndërsa gjenerojnë të ardhura shtesë, me përgjegjësi, përruajtjen, prezantimin, edukimin, përdorimin dhe qasjen e qëndrueshme.

Ky përdorim dhe vlerësim i shtruar mund të përshtruhet nëpërmjet disa veprimeve strategjike:

- Analiza e kërkësave të turizmit
- Fillimi i një plani për gjenerimin e të ardhurave
- Përzgjedhja e një modeli të ri qeverisjeje pas një hetimi
- Krijimi i një fondacioni të ri për menaxhimin e përditshëm
- Krijimi i një programi për zhvillimin e turizmit kulturore me kontribut për Strategjinë Kombëtare për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Turizmit

E.3.2 Analiza e kërkësës për turizëm

Një nga aspektet e para të valorizimit është tërheqja e vizitorëve me trashëgiminë kulturore të Durrësit. Kjo kërkon të kuptuarin e vizitorëve dhe një analizë të kërkësës aktuale turistike për të vlerësuar kërkësën në të ardhmen. Qëllimet kryesore mund të përfshijnë një përzierje të segmenteve kryesore si vijojnë:

- **Turizmi vendas** i përbërë nga turistë shqiptarë, përfshirë shkollat, nga zona e Durrësit ose qytete të afërtë si Tirana;
- **Turizmi i kohës së lirë**, i përbërë nga turistë rajonalë që vizitojnë ose qëndrojnë në Durrës për aktivitete çlodhëse (kryesisht dielli dhe rërë), të cilët shfrytëzojnë rastin të vizitojnë vendet e trashëgimisë kulturore ose të marrin pjesë në aktivitetet e tyre si ekskursionet lokale. Një grup i tillë përfshin, gjithashu, ekskursione të mundshme të ndërmarra nga turistët që lundrojnë dhe që bëjnë ndalesa në portin e Durrësit;
- **Takime, nxitje, konferenca, ngjarje ose turizëm MICE** që përbëhet nga udhëtarë për qëllime biznesi ose pjesëmarrës në konferenca;
- **Turizmi përfshi festa të ndryshme dhe festivalë**, turizëm i cili tërheq vizitorët si spektatorë të eveneteve ditore ose atyre të natës që mund të zhvillohen në Amfiteatër;
- **Turizmi Kulturore**, që perfshin:
 - Turistët që bëjnë vizita njëditorë në Durrës si pjesë e një itinerari më të gjercë kulturore në Shqipëri;
 - Turistë që vijnë me qëllimin kryesor përfshirë vizitorët e trashëgimisë kulturore ose përfshirë vizitorët e trashëgimisë kulturore. Këto grupe mund të ndahen në kategori të tjera nën-kulturore

a) Turizmi vendas

Kërkesa lokale përbëhet nga banorët shqiptarë. Një kërkësë e tillë mund të jetë e arsyeshme, pasi vetëm Durrësi është qyteti i dytë më i madh, me një popullsi prej rrëth 130 mijë banorë⁴⁹, me të gjithë rrëthin (duke përfshirë qytetet si Kruja dhe Shijaku) që zënë mbi 290 mijë njerëz⁵⁰.

⁴⁹Burimi: <http://popolazione.population.city/albania/Durrës/>

⁵⁰Burimi: [https://www.albanianews.it/statistiche/instat-tirana-durazzo-provinces-populated-albania](https://www.albanianews.it/statistiche/instat-tirana-durazzo-province-popolate-albania)

Brethet Shqiptare	Popullsia
Tiranë	906.166
Durrës	290.697
Fier	289.889
Elbasan	270.074
Korçë	204.831
Shkodër	200.007
Vlorë	188.992
Lezhë	122.700
Barat	122.003
Dibër	115.837
Kukës	75.428
Gjirokastër	59.381

Figure 87 – Popullsia e rretheve shqiptare

Rrethi i Durrësit është natyrshëm origjina kryesore potenciale e kërkesës lokale. Është gjithashtu interesante të merret parasysh se shtimi popullsisë së Durrësit është rritur nga 66.2 mijë në 1979 në 82.7 mijë në 1989, 99.6 mijë në 2001 dhe 113.2 mijë deri në 2011. Edhe pse regjistrimi i ri është shtryrë për shkak të pandemisë së COVID-19-ës, nëse marrim parasysh shkallën e rritjes së popullsisë 2001-2011 (1.3% në vit), atëherë duhet të ketë një popullsi afersisht 130 mijë banorë.

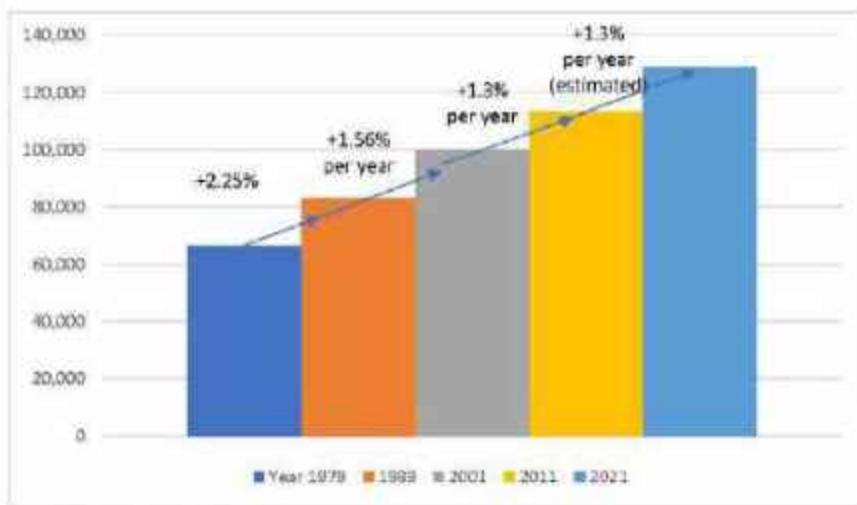

Figure 88 – Popullsia e Durrësit

Qytetet e tjera, veçanërisht kryeqyteti Tiranë, padyshim kontribuojnë në kërkesën lokale, duke pasur parasysh afersinë e tij dhe prirjen e familjeve për të pasur shtëpi të dyta pranë bregdetit. Ky faktor është pjesërisht përgjegjës për pjesëmarrjen ekzistuese dhe të ardhshme në përvojën e trashëgimisë kulturore të Durrësit. Kjo varet nga rr Ethanat personale dhe shoqërore, si dhe nga faktorët e mundësive që përfshijnë aspekte të tilla si:

- Distanca fizike
- Transporti dhe lehtësia e aksesit, i cili është një efekt i kombinuar i elementeve të tilla si disponueshmëria, frekuenca, mënyra, kostoja dhe komoditeti

- Konkurenca e siteve të tjera kulturore ose e qendrave të tjera më të afërtë të kalimit të kohës së lirë që justifikojnë udhëtimet
- Tërheqjet plotësuese ose vendet ku mund të kalohet koha e lirë që kujdesen për preferencat e ndryshme
- Veçantia e ofertës që justifikon udhëtimin
- Plotësimi i kërkesave specifike
- Ndjeshmëria ndaj kostos
- Përpjekjet për promovim dhe marketing

b) Turizmi i kohës së lirë

Të dhënët bazikë turistike janë të siguruara dhe të shpjetguara më lart në PM. Pandemia e Covid-19-ka pasur një ndikim shumë të madh në sektorin e turizmit Shqiptar, i cili në tërësi, varet thellësish nga udhëtimet e huaja brenda shtetit. Në lidhje me perspektivat e së ardhmes dhe pavarësisht se të dhënët nga viti 2020 nuk ekzistonj, një hamendësim i arsyeshëm mund të bëhet duke e krahasuar mesataren Evropiane. Ky krahasim tregon për një ulje të theksuar prej 70% në krahasim me prurjet e vitit të kaluar⁵¹. Një vlerësim për një rimëkëmbje të rritjes pas vitit 2021, parashikon një rikthim në nivelet e vitit 2019, mes viteve 2023 dhe 2024. Modeli pas vitit 2024, ndërsa vijon rritja e përgjithshme, parashikon një rënje progresive e ritmit të rritjes nga vitit në vit. Është e rendësishme të evidentohet që kjo rritje mund të ndikohet nga disa varialba, të brendshmet dhe ato të jashtmet, nga të cilat jo më pak e rendësishmjë është disponueshmëria e akomodimeve. Mund të supozohet që ritmi i rritjes së turizmit në Durrës do të jetë i njëjtë me atë të rritjes internacionale.

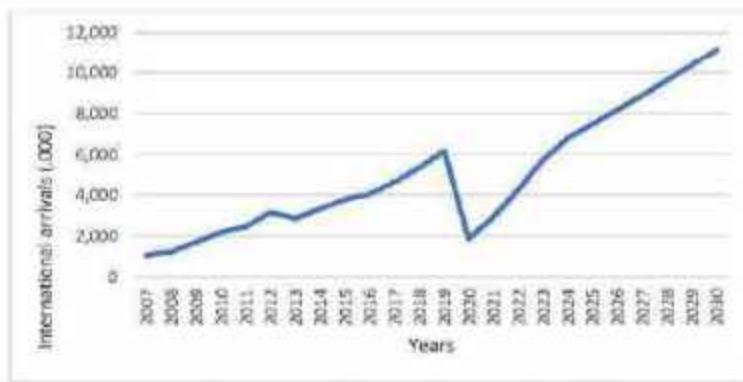

Figura 89 – Turizmi ndërkombëtar që hyjnë në Shqipëri. Viti 2007-2030. (Vlerësimi i konsiderit)

c) Takimet, Nxitje, Konferenca, Evente ose turizmi i MICE-së

Ky lloj turizmi zakonisht quhet turizëm biznesi ose industri takimesh. Ai përfshin evente ose ekspozita, nxitje nga kompanitë për të arritur qëllimet e përcaktuara, madje edhe turizmin arsimor. Eventet MICE zakonisht përqendrohen rrëth një teme, trajnim ose grupi biznesi. Ky është një komponent i rendësishëm i turizmit sepse grupet janë përgjithësisht të mëdha, rezervojnë biloqe të mëdha hotelesh dhe restorantesh dhe udhëtojnë së bashku. Shpesh këto janë ekskursione kulturore ose udhëtime studimore. Ky lloj turizmi ka marzh më të lartë fitimi dhe i ofron përfitime thelbësore qytetit pritës. Procesi i marketingut zakonisht kryhet nga qyteti pritës shumë përpara eventit dhe ka disa

⁵¹UNWTO (2020). "International Tourism Down 70% as Travel Restrictions Impact All Regions". News Release, 27 October, in <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-10/201027-barometer-en.pdf>

komponentë të rëndësishëm siç janë disponueshmëria e akomodimit, e ambienteve të përcaktuara për konferencat dhe takimet, dhe mundësia e tjerheqjeve dytësore të tillë si plazhi, argëtimet e tjera ose aktivitetet kulturore.

Ky lloj turizmi nuk ekziston aktualisht në Durrës. Nuk ka programe të parashikuara konferencash ndërkontinentale në Durrës për të gjithë periudhën nga 2021 deri në 2022. Kjo është e kuptueshme pasi pandemia globale e ka ndërprerë këtë lloj udhëtimi në të gjithë botën, por ky lloj turizmi nuk ekzistonte as më parë. Turizmi rajonal ose lokal i MICE-së ishte gjithashtu i kufizuar. Kjo ka të ngjarë të jetë për shkak të disa faktorëve:

- Mungesa e një qendre të madhe konferencash (aktualisht, hotelet janë ambientet e vetme që e ofrojnë këtë mundësi)
 - "Vdekja" e marketingut dhe e promovimit nga bashkia dhe mungesa e një zyre konferencash.
 - Konkurenca nga Tirana, e cila ofron ambiente më të mëdha dhe të pajsura më mirë. Ndërkoqë që kjo mund të cilësohet si shkurajuese, duhet të shikohet si një mundësi për të rritur turizmin e MICE-së. Trashëgimia kulturore, veçanërisht ambientet në Amfiteatër, mund të shihet si lërhecie për këtë lloji turizmi.

Figure 90- Miofimer per te githa konferencet, konferencet inderkombinere f eee.alconferencealert.com)

d) Eventet dhe turizmi i festivaleve

Ky segment i tregut, është pjesërisht i ri për cytetin e Durrës-it, i cili ka organizuar disa evenete të vogla kulturore në hapësirën e Amfiteatrit, që e kanë fillet në vitet 2000. Tashmë, sidoqoftë, ky ambient mund të propozohet për organizimin e disa eveneteve të shënuara, evenete këto, të cilat mund të janë periodike, të karakterizuar nga kërkesa e lartë nga turistët, si dhe nga kostojia e lartë, të shoqëruara nga evenete lokale dhe rasonale (periodike dhe unike, të karakterizuar nga një kërkesë më e ulët por e shpërndarë përgjatë gjithë vijit). Ndërkohë që të parat, mund të janë më interes kombëtar dhe kanë gjasa të mëcha të tërheqjes së audiencave internationale (p.sh. Festivali International i Durrës-it), këto të fundit do t'i shërbenin më shumë nevojave të turizmit të pushimit (siç janë p.sh. plazhet). Kjo mund të ofrohet nga disa formate të standardizuara, ndërkohë që u ofrohet një platformë skenike artistëve dhe muzikantët shqiptarë.

Figurë 91 – Tipologjitet e eveneve që mund të realizohen në Amfiteatër

e) Turistët Kulturore

Turistët Kulturore janë ata turistë të cilët, vijnë në Durrës me synimin e vetëm, zakonisht të shprehur e të qartë, për të vizituar vendet e trashëgimisë kulturore. Pavarësisht nëse qëndrojnë një natë apo jo, do të numërohen si turiste formale, sipas statistikave të UNETO-së. Sidoqoftë, shumica qëndron vetëm për një periudhë të shkurtej kohe, aq sa duhet për të vizituar të gjitha sítet arkeologjike. Kjo mund të zgjerohet dhe në këtë mënyrë të përfshijë, për shembull, ture këmbësore përgjatë rrugës Egnatia ose ture lundrimi. Siç tregohet dhe nga ky hulumtim, këto kategorë nuk përbëjnë shumicën, kjo për faktin se turistët kulturore janë më shumë të nxitur nga kërkimi i eksperiencave të reja, mundësitetë për pushime të shkurtra, ose thjesht nga kurioziteti. Duke folur në mënyrë të përgjithshme, vizitorët e siteve të trashëgimisë kulturore, mund të ndahen në 5 sëksione, përkatësisht: Kërkuesit e Eksperiencave, Kërkuesit e Faciliteteve, Eksploruesit; Profesionistët/ata që e kanë pasion këtë, Recharger (ata që kërkojnë të kenë eksperiencia të plota)⁵², identitetet e të cilëve, motivimet dhe pritshmérirët janë të listuara në tabelën e mëposhtme.

Sëksioni	Kush janë	Të motivuar nga	Kërkojnë
Kërkuesit e eksperiencave	Grupe të mriturish Ture të organizuara Vizitorë të huaj Çftë të rinjsh në udhëtime të shkurtra	Jo të shndërohen në ekspertë, por të kenë një eksperiencë të paharrueshme – Për të krijuar kujtime	Orientim të mirë, përndryshe vetëm bëjnë ecje dhe/ose ndjekin turmat Leximi i "Guide to the Museum's Best," dizenuar për të theksuar dhe për të interpretuar në mënyrë sa më të përshtatshme ekspozitat e muzeut Të pasurit e një pamje të përgjithshme të vendit, dhe jo një të kuptuar më të thelle Aplikacione që jepin pamjen e gjere dhe disa fakte të përgjithshme jo detaje të theksuara Gjetja e lehtë e shërbimeve higjenike dhe kafeneve Bërtja e sa më shumë fotove, ngulitja në kujtesë e kësaj eksperience të rëndësishme gjithashu dhe për të tjerët, në vendin nga vijnë Dyqani i suvenirave si një nga aspektet më të spikatura të një vizite
Kërkuesit e faciliteteve	Prindërit me fëmijët Grupe shokesh të drejtuar nga një person me më shumë eksperience Grupe studentesh	Duke mbështetur atë që është më e rëndësishme për të dashurit e tyre apo për ato që i shoqerojnë	Mbajtja të zënë, stimulimi dhe angazhimi i fëmijëve Vend edukimi/evante për t'u përfshirë në përvaja kuptimplota shoqërore Guida familjare, shënjues dhe programe të orientuara të krijuara posaçërisht përlatë Sinjalë që tregojnë përrastrime për fëmijët Shfaqje, ku përfshihen dhe fëmijët si vullnetarë

⁵²Falk J. H. (2009). *Identity and the Museum Visitor Experience*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press

			<p>Shërbime ushqimi dhe shërbime higjenike</p> <p>Dyqane suveniresh dhe kafene, të cilat përdoren përparrë largimit-si një lloj përmbyllje e këndshme e nje dite të kaluar kënaqshëm</p> <p>Blerja e librave edukues, lojëra, ose e lodrave prej pelushi për të nxitur eksperiencën edukuese nëpër shtëpi/shkolla</p> <p>Aplikacione dhe mjete të tjera të realitetit</p>
Eksploruesit (kuriozët)	Së bashku me turistët kërkues të eksperiencave, këta përbëjnë numrin më të madh të vizitorëve kulturorë. Mund të bëhen profesionistë/pasionantë	Vende/evante sfiduese përgjithshme karakter intelektual, që kanë potencialin përtë kënaqur kuriozitetin dhe interesin personal në një fushë specifike kulturore	<p>Ekspozita jo të zakonshme apo të përshtkuara</p> <p>Jo shumë mbështetje orientuese apo dhe udhëzuese</p> <p>Tabela, broshura dhe udhëzues përtë arritur të mësuarit e Objektivave Mjetet e shtuara të realitetit</p> <p>Teknologji të reja që ofrojnë zgjedhje dhe kontroll përsa i përket kontekstit</p> <p>Jo shumë suvenire</p> <p>Libra në lidhje me temën e ekspozitës së muzeut ose diçka më thelbësore</p>
Profesionistë /ata që e kanë pasion	Vizitorë të specializuar Vizitorë të rregullt Vizitorë të lidhur vërtetë me kulturën Në atrakcionet e mëdha, janë zakonisht 5% e totalit të vizitorëve	Për kryerjen e një punë apo të një detyre, jo përkënsqësi vetjake	<p>Asnjë mjet interpretues si p.sh ture, aplikacione ose broshura, por modelli i vjetër i ruajtjes vizuale</p> <p>Ture apo vizita të veçanta(behind the scenes)</p> <p>Ndërveprimi i drejtëpërdrejtë me ekspertët e stafit të muzeut</p> <p>Libra të thelluar për temën e interesit, materiale referimi dhe libra ose pajisje të specializuara që nuk mund të gjenden diku tjetër</p>
Recharger	Zakonisht banorët e vendeve afér	Gjetja e një cepi të qetë dhe estetikisht të këndshëm ku mund të pushohet Manja e ushqimit shpirtzëror dhe jo fizik ose tregtar	<p>Një vend i qetë ku mund të pushojnë pa u shqetësuar - një vend ku mund të rikarikojnë bateritë e telefonave/pajisjeve të tyre</p> <p>Përvaja të veçanta</p> <p>Ushqime dhe piye ne kafene per te përbushur standarde të tyre të larta estetike</p>

Figure 92 – Seleksionet Kulturorë, motivimi, dhe pritshmëritë

Këto kategorë nuk janë ekskluzive të turistëve kulturorë, gjithashtu, janë të lidhura me kërkesën lokale dhe mund të mbivendosen me kategori të tjera si p.sh., turistë që zgjedhin plazhin. Interesante është përputhja e këtyre kategorive me tre segmentet kryesore që janë identifikuar.

Kërkuesit e eksperiencave janë kategori e mundshme kulturore e cila është e përbashkët përfshirë të tri kategoritë kryesore. Të ndjekur nga Eksploruesit, megjithëse do të kishte më pak gjasa që ata të gjendeshin midis turistëve të plazhit, përfshirë cilët mund të supozohet se tërhiqen më shumë nga përvojat hedoniste (përvoja që u ofrojnë kënaqësi), siç janë eventet e natës në Amfiteatër.

Kërkuesit e faciliteteve përfshijnë kryesisht shkollat, të cilat mund të janë një segment i rëndësishëm, veçanërisht përfshirë Muzeun Kombëtar Arkeologjik, nëse ai është i pajisur me shërbime dhe infrastruktura të përshtatshme.

Profesionistët/ata që e kanë hobi, në përgjithësi, përfshijnë një pjesë të vogël të kërkesës totale. Meqenëse, ndërmjet muzeve kombëtare, muzeu i Durrësit është i vetmi i pajisur përfshirë paraqitur periudhën e Greqisë së Lashtë, periudhat Romake dhe Mesjetare; ka potencial përfshirë terehqjen e ekspertëve kombëtare dhe ndërkombëtare, gjithashtu dhe të misioneve shkencore.

Së fundmi, nëse një vend i tillë si Muzeu Arkeologjik i Durrësit do të pajiset me një kafene arti, të vendosur në tarracë, ai mund të bëhet një pikëmbërritje lokale përfshirë Rechargers, siç dëshmohet nga përvojat e ngjashme në të gjithë botën.

Kategoritë Kulturore	Kategoritë Kryesore		
	Kërkesa vendore	Turistët e plazhevë	Turistët kulturore
Kërkuesit e eksperiencave	++	++	+++
Kërkuesit e faciliteteve	++		++
Eksploruesit	++	+	+++
Profesionistët/Ata që e kanë hobi	+		+
Rechargers	+		

Figura 93 –Kategoritë kulturore Brenda çdo kategorie kryesore. Burimi: Konkluzionet e konsulentit

Qasje e ngushtë

Nëse merret në konsideratë një qasje e ngushtë për valorizimin (megjithëse e kufizuar në sferën e trashëgimisë kulturore pa marrë parasysh kontekstun më të gjorë socio-ekonomik), ajo duhet të përfshijë veprime që synojnë përbushjen e dy objektivave kyç strategjike të mëposhtme:

- Sigurimin e përvojës së shkëlqyer përfshirë vizitorët në atraksionet kryesore të trashëgimisë
- nëpërmjet prezantimit, ripërtëritjes ose përditësimit të shërbimeve dhe infrastrukturës.
- Kapërcimin e paragjykimit ndaj Shqipërisë dhe Durrësit nëpërmjet prezantimit të atraksioneve të jashtëzakonshme dhe marketingut të përmirësuar.

- a) Sigurimi i një përvije të shkëlqyer përfshirë vizitorët në atraksionet kryesore të trashëgimisë nëpërmjet prezantimit, ripërtëritjes ose përditësimit të shërbimeve turistike dhe infrastrukturës.

Shërbimet dhe infrastrukturat turistike përfshirë secilin sit të trashëgimisë kulturore janë parashikuar nga ToR-i. Duke u bazuar në to, plotësimet në secilin sit duhet të përshtaten në përputhje me synimet kryesore dhe eksperiencën e lidhur me vizitorët. Kjo përputhje paraqitet në tabelën vijuese:

Sitet e Trashëgimisë Kulturore	Objektivi i turizmit	Objektivat kryç	Përvojat e ofruara	Shërbimet/infrastruktura turistike
Amfiteatri Romak	Të luajë rol kryesor përmbrashjen e vizonit të Durrësit duke u bërë një qendër kulturore dhe magnet për Shqipërinë dhe rajonin, duke shfrytëzuar ikonën e tij në qendër të qytetit.	Kërkuesit e eksperiencia ve janë synimi kryesor, të ndjekur nga eksploruesit dhe facilitatorët	Përvojat e ofruara dallohen sipas periudhës së ditës dhe sezoni. Në netët e verës, ofrohet, "Festivali Mesdhetar i Durrësit " që përfshin shfaqje të tjera të mëdha. Gjatë ditës, siti është i hapur për vizitorët, gjatë gjithë vitit.	Itinerari i vizitorëve Panelle/didaktikë Infrastruktura përmbrashjet e eventeve të mëdha: <ul style="list-style-type: none">• zyra e biletave• ndriçimi përrugjet• tualetet• kosh mbeturinash• dhomë e gjelbër përinterpretuesit• vendet e uljes• skenë e përkohshme
Muzeu Arkeologjik i Durrësit (UNOPS)	Rritja e përvojës së vizitorëve në standarde ndërkombëtare të një muzeu arkeologjik bashkëkohor dhe të suksesshëm. Zhvillimi i vizibilitetit dhe njohjes kombëtare dhe ndërkombëtare të muzeut. Arritura e integrimit më të mirë të muzeut si një qendër kulturore, me jetën kulturore dhe shoqërore të qytetit të Durrësit	Kërkuesit e facilitetave janë synimi kryesor, i ndjekur nga eksploruesit dhe rechargers	Shërbime didaktike dhe programe publike përmbrashjet e angazhuar shkollat dhe komunitetin lokal. Tarracat-bare me synim rechargers. Shtimi i përvojave të jetuara	Riorganizimi funksional i të gjitha ambienteve dhe tarracave, duke përfshirë: <ul style="list-style-type: none">• zyrat e biletave• pikat e informacionit• hapësira eksposimi të përhershme dhe të përkohshme• kafene• dyqan dhuratash(suvenire)• hapësirat didaktike• meeting rooms• auditoret Përdorimi i hapësirave të jashtme, përfshirë ndriçimin e jashtëm të ndërtesës dhe artefakteve përmbrashjet e vizitorët gjatë natës
Termat Romake dhe Forumi Bizantin	Të ndodhura në zemër të qytetit, ato do të luajnë një rol drejtues në përmbrashjen e vizonit të Durrësit duke paraqitur rëndësinë e qytetit ndërshekuj	Eksploruesit të ndjekur nga kërkuesit e facilitetave	Zgjerimi vizitave të planifikuar nëpërmjet shtimit të përvojave të jetuara	Itinerari i vizitorëve Interpretimi i paneleve didaktike. Infrastruktura përmbrashjet e vizitorët pritës: <ul style="list-style-type: none">• masat e sigurisë parmakët/mbrojtëset• kosh mbeturinash• ndriçimi
Itineraret urbane		Eksploruesit të ndjekur nga facilitators	Zgjerimi i vizitave të planifikuar nëpërmjet shtimit të përvojave të jetuara	

Figurë 94 –Kategoritë kulturore brenda çdo segmenti kryesor. Burimi: Konkluzioni i konsulentit

b) Prezantimi i atrakSIONEVE TË JASHTEZAKONSHME DHE FORCIMIT TË MARKETINGUT

Idetë për veprimet kryesore përfshijnë planifikimin, organizimin dhe nisjen e Festivalit Mesdhetar të Durrësit brenda Amfiteatrit. Mund të jetë një festival veror që organizon evenete cilësore që mund të terheqë një audiencë të madhe pasi plotëson nevojat argëtuese të turistëve në plazh dhe kërkesën lokale. Sipas përpjekjeve promovuese, ai, gjithashu, mund të synojë një audiencë ndërkombëtare. Një tërheqje tjetër e mundshme që do t'ë rrissë identitetin kulturor të qytetit do t'ë ishte organizimi i një Muzeu Interaktiv të Betejave Detare. Duhet t'u kushtohet betejave detare që u zhvilluan afer Durrësit (Pompei kundër Cezarit - 48-të p.e.s.; Bizanti dhe Venediku kundër Normanëve - 1081 p.e.s.; Britanikët/Francezët/Italianët kundër Austriakëve - 1915 p.e.s.) dhe, më gjerë, betejave detare më të famshme në histori. Mund të lidhet edhe me vizitat në arkeologjinë nenujore. Atraksione të reja si kjo janë të nevojshme për të rritur vizitat. Ndërsa në planin afatgjatë, kjo mund të vendoset në një hapësirë të re, në planin afatshkurtër, mund të përbëhet nga një ekspositë e re në Muzeun Arkeologjik të Durrësit. Plani i Veprimit ka parashikuar prezantimin e ekspositave të përkohshme bazuar në përvajt digitale multimediale, duke përfshirë përdorimin e realitetit të shtuar dhe aplikacioneve digitale, për të siguruar një përvojë gjithëpërfshirëse, duke filluar me historinë e betejave detare.

Konteksti më i gjere ekonomik.

Për të rishikuar qasjet e mëparshme, qasja e Valorizimit të Gjerë përfshin më shumë çështje të politikave publike. Gjerësia u referohet kufijve të ndikimit ekonomik me valorizimin që e konsideron trashëgiminë si një mjet për të arritur qëllime më të gjera ekonomike, për punësimin dhe krijimin e vendeve të punës. Qasjet e ngushta ose të gjera nuk përashtojnë njëra-tjetrën. Ata nuk konsiderohen si kategori veprimesh, por si shkallë të ndjekjes së objektivave ekonomike, pavarësisht nëse janë përfitimi të gjeneruara drejtëpërdrejt ose përfitimi më të mëdha dhe indirekte ekonomike.

a) Promovimi i një rrëthi turistik kulturor nëpërmjet drejtimit dhe sigurimit të stimujve mikrofinanciarë për turizmin lokal dhe ndërmarrjet e vogla dhe mesatare (NVM)

Veprimet kryesore përfshijnë krijimin e një fondi lëvizës. Ai përbëhet nga mikro-stimuj që synojnë të mbështesin lindjen dhe rritjen e iniciativave sipërmarrëse dhe joftimprurëse në sektorin e industrisë kulturore-turistike, që synojnë të mbështesin valorizimin e atrakSIONEVE TË TRASHËGIMINËS së Durrësit.

b) Krijimi i një marke të certifikuar, Made in Albania, komercionalizimi i mallrave dhe zanateve me cilësi

Veprimet kryesore përfshijnë promovimin e mallrave me cilësi. Ai konsiston në krijimin e një katalogu të mallrave me cilësi të lartë që do t'ë shiten në një dyqan fizik suveniresh dhe në një dyqan në internet.

c) Përfshirja e komunitetit lokal nëpërmjet aktivitetave kulturore dhe çlodhëse, gjatë gjithë vites, në vendet e trashëgimisë.

Veprimet kyç përfshijnë:

- Programi Publik. Zhvillimi i një programi publik për të angazhuar audiencën lokale (dhe turistët) nëpërmjet aktivitetave pjesemarrëse ne të dy Amfiteatrin në Muzeun Arkeologjik të Durrësit (p.sh., shkolla për artet dhe spektaklin);
- Marrja me qira e hapësirave për evenete private (festat e ditëlindjeve të fëmijëve, evenete biznesi, etj.).

d) Ndërtimi i kapacitetave për turizmin lokal nëpërmjet edukimit dhe trajnimit

Veprimet kryesore përfshijnë një laborator që do t'ë aktivizohet në Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë në bashkëpunim me Universitetin e Durrësit.

e) Organizimi, koordinimi dhe promovimi i produktit të turizmit të trashëgimisë Durrës

Veprimet kryq përfshijnë:

- Në qasjen e ngushtë, menaxhimi i amfiteatrit, ndoshta së bashku me të gjitha vendet e tjera të trashëgimisë në mënyrë që të rriten mundësitetë për të arritur ekonomi të shkalles në operacione dhe marketing/promovim;

E.3.3 Plani i gjenerimit të të Ardhurave

Gjenerimi i të ardhurave direkte

Të kuptosh vizitorët dhe kërkesat e tyre është vetëm një pjesë e çështjes, duhet që kjo kërkesë të kapitalizohet.

Një çështje thelbësore përmirësimin e përdorimit dhe vlerësimit të sítetë të trashëgimisë kulturore është gjenerimi i të ardhurave. Ky nuk është gjenerim i fitimit në vetvete, por për të mbështetur konservimin, prezantimin, gërmimet arkeologjike, etj. Ndërsa nga sítet nuk pritet të janë plotësisht të vetë-financueshme, ato sidoqoftë mund të kontribuojnë pjesërisht në buxhet. Gjenerimi i të ardhurave nga sítet e trashëgimisë kulturore është i domosdoshëm për të kontribuar financiarisht në qëndrueshmérinë dhe në përmirësim të vazhdueshëm të tyre. Të ardhurat mund të përfitohen nga të tre projektet fillostarte të planifikuara në Durrës, duke përfshirë shitjet e biletave, shitjet e biletave të eveneve, ekspositat e përkohshme dhe vizitat me guidë.

Në planin afatshkurtër, për eventet në Amfiteatrin Romak dhe në një shkallë më të vogël në Forumin Bizantin, mund të kontraktohen një kompani eventesh. Kjo mund të realizohet sipas disa ndërryrjeve bazike të përshkruara në pjesën e konservimit dhe prezantimit të PM. Kjo do të lejojë menaxhimin dhe MK të vëzhgojnë kërkesën, krijimin e përvjovës me eventet, ndërtimin e kapaciteteve dhe dokumentimin e të ardhurave, kostove dhe shpenzimeve.

Kërkesa dhe të ardhurat për secilin shërbim do të vlerësohen në planin e biznesit

Shërbimet që gjenerojnë të ardhura	Amfiteatri Romak	Banjat termale Romake dhe Forumi Bizantin	Itineraret Urbane
Pranimet	✓	✓	
Anëtarësimi	✓	✓	
Evente Online	✓		
Pajisjet dhe aplikacionet e shtuara	✓	✓	✓
Shitjet me pakicë	✓		
Kafene			
Eksposita të përkohshme			
Programet			
Qiratë	✓		
Evente për mbledhjen e fondeve	✓	✓	✓

Vizitat me guidë	✓	✓	✓
Të ardhura të tjera të vët-gjeneruara	✓	✓	✓
Donacione (dhurime)	✓	✓	✓

Figurë 05.–Burimet që gjenerojnë të ardhurat

Ndikimet indirekte dhe në nivel komuniteti

Cili do qoftë ndikimi i drejtëpërdrejtë financiar nga aktivitetet që gjenerojnë të ardhura, të ardhurat nga shërbimet dhe aktivitetet kulturore, me përashtim të organizimeve të eveneve të mëdha unike, mund të jenë të vogla nëse krahasohen me organizimeve të tjera private dhe vështirë se prodhojnë një të ardhura të konsiderueshme për financuesit.⁵³ Megjithatë, duke qenë se trashëgimia kulturore e Durrësit ka potencial për të térhequr një numër të rëndësishëm vizitorësh, do të ishte gjithashtu e vlefshme matja e shpenzimeve të vizitorëve në ekonomitë e zonës - akomodimi, restorantet, dyqanet - megjithëse mund të jetë e vështirë të gjendet se cilat janë shpenzimet e mirëfillta shtesë që shkaktohen vetëm nga vizitat në vende të trashëgimisë kulturore.

Vlerësimi i ndikimit të qytetit ose zonës përreth nga muzeu lidhet me temën e ripërtëritjes urbane. Të pasurit e një trashëgimie kulturore térheqëse ka shumë pasoja të dobishme, të tilla si përmirësimi i imazhit të qytetit, rritja e frekuentimit të bizneseve dhe krijimi i ndjenjës së gjallërisë. Përfitimet e dobishme si rrjedhojë mund të jenë qira më të larta për pronat fqinje, më shumë dyqane, më shumë punë, ulja e krimit dhe siguria më e madhe. Rezultate si këto janë térheqëse për qeverisjen lokale dhe rajonale, por treguesit janë të paqartë dhe jo të drejtëpërdrejtë, dhe gjithashtu kërkojnë kërkime për një periudhë të gjatë kohore. Ripërtëritja është një punë afatgjatë që mund të zgjasë 15 deri në 20 vjet ose më shumë; ndërkohë, përfundime të menjëhershme ka pak.

Ndikimet e tilla zakonisht vlerësohen nëpërmjet metodave që përpiken t'u vendosin një vlerë financiare gjëra që nuk kanë vlerë financiare, të tilla si mirëqenia, të mësuarit, pasurimi kulturor dhe madje edhe vlera që jo-përdoruesit i kushtojnë të pasurit e një muzeu në qytetin e tyre. Ata përpiken qartësisht të përcaktojnë vlerën e, për shembull, përfitimeve sociale dhe të mësuarit, që do të përfshinin gjithashtu vlerat e papërdorura, si vlera e ekzistencës së një atrakzioni kulturor (d.m.th., njerëzit vlerësojnë që kanë muze në lagjen e tyre; edhe pse nuk shkojnë vetë, ata vlerësojnë faktin që të tjerët mund ta vizitojnë atë ose që ata vetë mund të shkojnë në të ardhmen).

Atraksioni kulturor, gjithashtu, mund të ndikojë pozitivisht tek njerëzit që merren me çështjet e shëndetit mendor ose papunësisë, etj., Fondet që do të shpenzonte sektori publik (p.sh., ndihmat e papunësisë) mund të shmanget nëse, për shembull, një pjesëmarrës në një program muzeal është në gjendje të gjejë punë të re nëpërmjet programit. Si është diskutuar tashmë, institucionet kulturore, përdoren gjithnjë e më shumë për të synuar prioritete të tjera të politikave publike, të tilla si shëndeti dhe mirëqeria, duke ulur ndikimin e lidhur me buxhetin e shtetit⁵⁴.

E.3.4 Modeli i ri i qeverisjes për përmirësimin e menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit

⁵³Network of European Museum Organization (2016). *Money Matters: The Economic Value of Museums*. 24th Annual Conference. Karlsruhe, Germany. 10-12 November

⁵⁴Shih p.sh Cosenza (2021). Op.cit.

E.3.4.1 Justifikim

Një nga tre objektivat kryesorë të MP është përmirësimi i menaxhimit, përdorimit dhe vlerësimit. Në pjesën e parë të MP-së, vlerësimi i kushteve aktuale, është bërë e qartë se modeli aktual i qeverisjes duhet të ndryshojë për të rritur përdorimin e trashëgimisë kulturore në Durrës. Prandaj, ky seksion trajton zgjedhjen e një mënyrë të re qeverisjeje.

Objktivi i tretë i PM-së ka të bëjë kryesisht me përmirësimin e turizmit, vlerësimin e trashëgimisë kulturore përmes një grupi të përshtatshëm praktikash të menaxhimit të biznesit. Nga ana tjetër, ligji 17/2018 "Për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë", VKM, Nr. 169, datë 20.2.2020, shoqëruar edhe me objektivat e Strategjisë Kombëtare për Turizmin e Qëndrueshëm 2019-2023 (SKZHR) ofrojnë një kuader të qartë, për qeverisjen e Zonës Arkeologjike të Durrësit, e cila duhet:

- Së pari, bazuar në një model biznesi financiar të qëndrueshëm dhe të fortë finanziarisht;
- Së dyti, bazuar në perfshirjen e komunitetit;
- Së terti, të pajisura me tregues të realizueshëm të performancës.

Kur aplikohet në sektorin publik, qeverisja është "si organizata punon me partneri i saj, palët e interesuara dhe rrjetet për të ndikuar në rezultatin e politikave publike." .

Kur aplikohet në sektorin publik, qeverisja është "si organizata punon me partnerwt e saj, palët e interesuara dhe rrjetet për të ndikuar në rezultatin e politikave publike."⁵⁵. Argumentet për të ndryshuar modelin aktual të qeverisjes janë paraqitur shkurtimisht më poshtë:

Rritja e turizmit

- INSTAT, agjencia shqiptare e të dhënave të statistikave raportoi se 377,211 të huaj vizituan Shqipërinë në janar 2023, krahasuar me 194,237 në janar 2022, një rritje prej 94,2%. Numri i turistëve vendas u rrit gjithashtu nga 259,835 në janar 2022 në 456,239 në 2023. Në vitin 2022, rreth 7.5 milionë njerëz vizituan Shqipërinë, një rritje prej mbi 32% nga një vit më parë. Një përqindje e mirë e këtyre turistëve vijnë në Durrës pasi është qyteti më i madh brëgdetar. Sipas OCNAI, hotelet në Durrës ishin rezervuar me mbi 90 për qind kapacitet në verën e 2022.
- Nëse modeli i qeverisjes ndryshohet në një institucion të specializuar me një fondacion lokal, këto çështje të mësipërme mund të trajtohen në nivel lokal, koha e reagimit do të jetë më e shpejtë, etj., Përdorimi i vendeve të trashëgimisë kulturore si vende dhe destinacione kulturore është i mundur.

Vendimmarrja lokale

- Stimujt financiarë përfundacionin e ri për të mbledhur fonde nga valorizimi/rjetëzimit i objekteve të trashëgimisë kulturore në Durrës. Nëse fondet gjenerohen në nivel lokal, ato mund të qëndrojnë dhe të rlinvestohen në ruajtje, përmirësim të infrastrukturës përvizitorët dhe prezantim.

Menaxhimi aktual jo efikas sa duhet

- Përmes vëzhgimit të drejtpërdrejtë për një periudhë të gjatë kohore u vu re se modeli aktual i qeverisjes nuk funksionon në mënyrë aq efikas sa duhet. Pas tërmetit të fundit të gjitha sitet

⁵⁵Bovard T. ad Loffler E. (2009). "Understanding Public Management and Governance". *Public Management and Governance*. London and New York: Routledge

kryesore arkeologjike, u mbylliën me përjashtim të Amfiteatrit. E rëndësishme për t'u theksuar është se këto site nuk po gjenerojnë të ardhura të mjaftueshme nga biletat e vizitorëve apo nga mungesa e alternativave të ndryshme ekonomike, si mungesë kafeneje në muze apo aktivitete me pagesë në amfiteatër. Ndërkohë në Muzeun Arkeologjik nijë kat i tarrë i tij ishte bosh pa asnjë përdorim.

- **Mirëmbajtja e dobët dhe gjendja e keqe e konservimit të zonave arkeologjike në Durrës me ujë të ndenjur, mbeturina të eksponuara.** Kjo është vërejtur gjithashtu në shumë raste gjatë dy viteve.
- **Ka mungesë interpretimi në të gjithë Durrësin.** Vizitorët kanë pak ide për rëndësinë historike dhe kulturore të qytetit. Një fondacion i dedikuar për trashëgiminë kulturore mund të trajtojë këtë aspekt që mungon
- **Përgjegjësitë aktuale për asetat kulturore të qytetit varen nga disa institucionë të ndryshme duke sjellë një kokofoni illogaridhënie. Me ngjitet e një fondacioni të ri nga një institucion i specializuar i trashëgimisë kulturore do të kishte një linjë të qartë illogaridhënieje.**

E.3.4.2 Opcionet e modelit të qeverisjes

Përzgjedhja e një modeli të ri qeverisjeje referohet nga Ligji 27/2018 "Për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë". Në veçanti, Seksioni II – Administrimi i Pasurive Kulturore, Neni 171, Mënyrat e administrimit. Ky nen përshkruan dy format të ndryshme të menaxhimit:

1. **Administrimi direkt** nepërmjet strukturave të specializuara organizative në varësi të institucioneve shtetërore ose institucioneve të tjera publike me autonomi shkencore, organizative e financiare dhe ekspertizë të specializuar teknike e shkencore. Institucionet publike mund të kryejnë menaxhim të drejtpërdrejtë në bashkëpunim me organe të tjera të administratës publike.
2. **Administrimi indirekt** nepërmjet:
 - a. Fondacioneve të posaçme, të krijuara sipas nenit 172;
 - b. Fondacioneve të themeluara nga institucionet e specializuara të trashëgimisë kulturore, sipas këtij ligjit;
 - c. Personave fizikë dhe juridikë, publikë apo privatë, të cilëve u jepet administrimi i pasurisë kulturore përmes procedurave publike bazuar në një vlerësim krasues të projekteve të paraqitura.

Ky dokument kritik vazhdon duke deklaruar se "menaxhimi indirekt synon të ofrojë një menaxhim më efektiv të pronave kulturore". Ekipi e përdori këtë koncept në vlerësimin e modeleve të mundshme të qeverisjes në të ardhmen. Secili prej këtyre modeleve me avantazhet dhe disavantazhet e tyre është vlerësuar dhe diskutuar nga hulumtimi i thelluar. Të gjitha opzioni u diskutuan dhe u prezantuan me Ministrinë e Kulturës gjatë dy viteve.

ADMINISTRIMI DIREKT

Në thelb, ky model do të ishte status quo. Monumentet do të vazhdojnë të menaxhohen, mirëmbahen dhe konservohen drejtpërdrejt nga Qendra Muzeore e Durrësit dhe Ministria e Kulturës. Qendra Muzeore e Durrësit u krijuar në vitin 2019, para pandemisë globale, ndërsa Durrësi nuk kishte një Plan Menaxhimi. PM kërkon që modeli i qeverisjes duhet të pasqyrojë përmirësimë të cilat adresojnë sfidat thelbësore të nevojshme dhe mundësítë e pranishme në Durrës. Duke përfshirë gjetjen e mënyrave dhe mundësive fleksibël në zbatimin e projekteve, përmirësimin e menaxhimit, tërheqjen e fondeve

të jashtme, përmirësimin e shërbimeve ndaj vizitorëve, rritjen e kapaciteteve lokale dhe atrimin e komunitetit lokal me trashëgiminë kulturore.

ADMINISTRIMI INDIREKT

Kjo formë ofron tre opsiione shumë të ndryshme:

Opzioni A) Fondacion i posaçem – kjo formë kërkon krijimin e një subjekti të ri juridik jo fitimprurës në formën e një fondacioni të bashkëthemeluar nga institucionet shtetërore të përfaqësuara nga Ministria përgjegjëse për trashëgiminë kulturore dhe një partner strategjik. Partner strategjik është një person fizik ose juridik privat, i cili konsiderohet thelbësor në zbatimin e politikave në fushën e trashëgimisë kulturore dhe sigurimin e objektivave të përbashkëta në zhvillimin e fushës, bazuar në përvojën e tyre, vlerën dhe cilësinë e sponsorizimit, marrëveshjen e gjatë të bashkëpunimit, shkëmbim vlerash intelektuale, burime njerëzore dhe financiare dhe kohëzgjatje bashkëpunimi me qeverinë shqiptare ose ministrinë përgjegjëse për trashëgiminë kulturore.

Modeli i një fondacioni të posaçem të bashkëthemeluar ka shumë dobi, duke përfshirë një sasi të konsiderueshme autonome që do të nxiste menaxherin(ët) për të kerkuar mundësi dhe burime të reja të ardhurash. Ky model do të lejonte gjithashtu bashkëpunim me një partner strategjik, i cili mund të ofrojë përvojën që zoteron në sektorin privat, duke bërë që ky model të jetë më i hapur ndaj donacioneve private. Në mënyrë tipike, donacionet private u bëhen subjekteve jo fitimprurëse për një kauzë specifike kulturore dhe jo qeverive shtetërore.

Ky model mbart gjithashtu rreziqe të konsiderueshme pasi është një organizim kompleks dhe do të kérkonte një kohë shumë më të gjatë për t'u kriuar. Duke pasur parasysh gjendjen aktuale të zonave arkeologjike, potencialin përritje të turizmit dhe zhvillimet e fundit, ky mund të jetë një rrezik serioz. Krijimi i një modeli administrimi të tillë në Butrint, u deshën gati katër vjet për t'u kriuar dhe u përbal me pengesa të rëndësishme administrative politike dhe qeveritare. Krijimi i një fondacioni të përkushtuar të bashkëthemeluar gjithashtu nuk është kuptuar mirë nga publiku dhe ata natyrisht janë të kujdesshëm ndaj perceptimit të një subjekti privat që ndërhyn në trashëgiminë e kulturore të vendit.

Ngritura e mundshme e një fondacioni të këtij lloji mund të shtyhet deri në përfundimin e projekteve të rinovimit pas termetit, projektin (TID), projektin e shpronësimit dhe heqjen e të gjitha ndërtimeve të supozuara të ndërtuara pa leje. Ky afat kohor më i gjatë do t'i mundësonë Ministrisë së Kulturës të vëzhgonte ndryshimet që ndodhin në qytet, duke përfshirë portin e ri dhe projekte të tjera strategjike dhe të dokumentonte qasjen e valorizimit siç pëershruhet në këtë PM.

Opzioni B) Fondacion i kriuar nga institucionet e specializuara të trashëgimisë kulturore

Ngritura e një fondacioni nga një institucion i specializuar është nënopsioni i dytë, i cili ka shumë përparësi në kushtet aktuale dhe siguron një funksionim më të shpejtë nga ana e operimit administrativ. E rëndësishme është se ky model ofron një ndryshim shumë të nevojs'hëm të qeverisjes për të adresuar sfidat e fundit me të cilat përballet qyteti në lidhje me trashëgiminë e tij kulturore dhe ndërkohë ofron mbikëqyrjen e nevojshme përmbytjen dhe ruajtjen e këtyre pasurive kulturore nga Ministria e Kulturës. Niveli i autonomisë së këtij modeli mund të krijohet me kujdes për të nxitur dhe stimuluar gjenerimin e të ardhurave dhe rrjedhimisht menaxhimin dhe ruajtjen e fondeve. Është e rëndësishme të theksohet se Ministria e Kulturës nuk do të duhet të heqë dorë nga kontrolli për të arritur nivelin e nevojs'hëm të autonomisë. Ministria e Kulturës do të ishte ende përgjegjëse përuajtjen/konservimin dhe e përfshirë në të gjitha vendimmarrjet kryesore dhe do të drejtoonte të ardhmen e fondacionit. Funksionimi, mirëmbajtja e përditshme, organizimi i eventeve, eksposita, promovimi etj, do të kontrolloheshin nga Fondacioni.

Ky model ofron rrezikun më të vogël dhe mund të zbatohet në periudhën afatshkurtër dhe afatmesme, deri në përfundimin e projekteve të rinovimit pas tërmetit, TID, projektin e shpronësimit dhe heqjen e të gjitha ndërtimeve të ndërtuara pa leje duke adresuar nevojat urgjente të menaxhimi i përshkruar më sipër. Mbledhja e fondeve nga donatorët e Jashtëm mund të jetë një komponent i rëndësishëm i veprimtarisë së fondacionit, megjithëse ende donatorët hezitojnë kur është fjala për ente qeveritare.

Ky model ofron mundësinë më të mirë për të ecur përpara dhe adreson të gjitha çështjet e përmendura më sipër.

Institucionet e specializuara në fushën e trashëgimisë kulturore

Referuar nenit 28 nën Titullin III, Institucionet e specializuara në fushën e trashëgimisë kulturore, Aneksin 2, të Ligjit 27/2018 "Për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë", listohen institucionet sa vijnë:

- a) Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore
- b) Instituti Kombëtar i Regjistrimit të Trashëgimisë Kulturore
- c) Drejtoria Rjonale të Trashëgimisë Kulturore
- d) Qendra Kombëtare e Vëprimtarive Tradicionale
- e) Institucionet e Rrjetit Kombëtar të Arkivave
- f) Biblioteka Kombëtare e Shqipërisë
- g) Instituti i Studimeve të Artit dhe Antropologjisë Kulturore
- h) Instituti i Arkeologjisë.

Në këtë moment nuk është e mundur të vlerësohen në detaje të gjitha këto institucionet; Megjithatë, disa prej tyre, si Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore, Drejtoria Rjonale e Trashëgimisë Kulturore dhe Institutin e Arkeologjisë, mund të janë të duhurat për të krijuar një themel dhe për të filluar një model të ri qeverisjeje. Këto institucionet kanë si mandat mbrojtjen dhe ruajtjen së bashku me kërkimin dhe menaxhimin. Vlerësimi i tyre dhe vendimi se cila do të ishte më e përshtatshme duhet të përcaktohet nga Ministria e Kulturës.

Opzioni c) Personat fizikë dhe juridikë

Ky opzioni lejohet me ligj dhe në thelb është një transferim menaxhimi. Ai lejon autonomi të plotë me shumë pak mbikëqyrje nga autoritetet përgjegjëse. Ka shumë të ngjarë që ky model është përfshirë në legjislacion për site më të vogla dhe më pak të rëndësishme, si dhe për muzetë e komuniteteve lokale.

Ky opzioni do të përballej me kundërshtime të konsiderueshmë nga komuniteti dhe grupet e interesit dhe do të shihej si heqje dorë nga përgjegjësia e shtetit për një siti të rëndësishëm. Ky opzioni nuk është i përshtatshëm duke pasur parasysh rëndësinë e Amfiteatrit të Durrësit që aktualisht është në tentativ listë tentative të Trashëgimisë Botërore. Është gjithashtu e mundur që Ministria e Kulturës të humbasë njëfarë ndikimi, edhe nëse do të ruante përgjegjësinë për mbrojtjen dhe ruajtjen.

Konkluzion

Duke pasur parasysh urgjencën për të menaxhuar në mënyrë aktive trashëgiminë kulturore të Durrësit në procesin e projekteve të shumta në vazhdim të ruajtjes pas tërmeteve, projekti TID, projektin e shpronësimit dhe heqjen e të gjitha ndërtimeve pa leje, duke iu përgjigjur sfidave në rritje - Një fondacion i krijuar nga institucionet e specializuara është modeli i gëverisjes që rekandohet në këtë fazë. Është e rëndësishme të theksohet se ky model nuk përashton pjesëmarrjen e një donatori apo përfshirjen e sektorit privat. Ministria e Kulturës do të mabet përgjegjëse për mrojtjen dhe ruajtjen e trashëgimisë kulturore. Fondacioni i ri do të jetë përgjegjës mirëmbajtja e përditshme, organizimi i evenenteve, ekspozita, promovime etj. Misioni i fondacionit të ri do të përfshijë sa vijnë:

- Objektivat zhvillimore dhe operacionale, të tilla si nxjerra në pah dhe promovimi i trashëgimisë në aspektin kulturor dhe edukativ, organizimi i shërbimeve të vizitorëve dhe zhvillimi e i turizmit dhe produkteve të tij, krijimi i të ardhurave të mjaftueshme për të shlyer kostot e saj të zakonshme dhe të jashtëzakonshme dhe, ndoshta, një tepricë për të kontribuar kostot e ruajtjes të trashëgimisë kulturore.
- Ministria e Kulturës është ende përgjegjëse për ruajtjen dhe mbikëqyrjen, Institucioni i specializuar, duhet të ketë objektiva zhvillimi të ndërtuara në misionin, organizimin, aftësitë dhe burimet njerëzore.
- Një fondacion i ri të ketë staf të përshtatshëm me ekspertië menaxheriale dhe organizative, menaxhim biznesi, komunikim, edukim, promovim, kapacitet inovativ etj.

OPTIONS per qeverisje	Avantazhet	Disavantazhet
ADMINISTRIMI DIREKT	Tashmë i krijuar	Nuk ka ndryshime në moment
	Ruan Status Quo-në (Gjendjen ekzistuese)	Menaxhimi ekzistues nuk duket se funksionon në mënyrë efektive
		Më pak fleksibel për tu përshtatur me situatat aktuale dhe në zhvillim
	Mund të pëmirësohet:	Do të duhet kohë për tu pëmirësuar
		Pak ose aspak fonde private të mundshme
ADMINISTRIMI INDIREKT		
Fondacion i Posacëm	Përvojë në menaxhim privat	Duhet kohë e mjaftueshme për të krijuar
	E hapur për donacione private	Perceptim negativ
		I pafavorizuar politikisht
		Do të duhet kohë për të gjetur partnerin e duhur privat
		Mund të përforcojë dëshirën për të prodhuar fitime, në vend që t'i jepet pëparësi ruajtjes dhe vizitës
		Mungesa e përvojës me fondacione ad hoc të bashkëthemeluara me një partner privat ose joftimprurës
Fondacion i krijuar nga institucionet e specializuara të trashëgimisë kulturore	Krijon një model të qeverisjes vendore duke ruajtur ende lidhjet institucionale	Mund të shihet vetëm si një ndryshim formal, ende si një institucion i qeverisë
	Fondet e siguruar ka të ngjarë të shkijnë për ruajtjen/konservimin	Përfshirje e kufizuar private dhe mundësi të pakta dhurimi
	Lidhja me Ministrinë e Kulturës do të ishte e fortë	Mungesa e mundshme e përvojës në menaxhimin e ndërmarrjeve private apo partneriteteve
	Konservimi me prioritet	

Personat fizikë dhe juridikë	Do të ishte shumë e shpejtë për t'u krijuar	Nuk është e mundur me site me vlera kulturore të rëndësishme
		Eshtë projektuar për site më të vogla dhe më pak të rëndësishme
		Nuk do të favorizohej nga publiku apo institucionet
		Eksperiencë e pamjaftueshme për të menaxhuar

Burimet njerëzore dhe financiare të nevojshme

Duhet të merren parasysh nevojat e fondacionit të ri. Menaximi i përditshëm i zonave arkeologjike duhet të kryhet nga personeli i përhershëm. Stafi duhet të jetë i organizuar sipas funksioneve kryesore dhe i përshkruar në detaje. Megjithatë, faza e fillimit të fondacionit duhet të jetë sa më e thjeshtë. Fondacioni si organizatë duhet të ketë një organigramë funksionale, e drejtuar nga një Drejtor Ekzekutiv. Fondacioni, ndër të tjera, të kryejë funksionet e mëposhtme:

- Administrata, duke përfshirë burimet njerëzore, shërbimet administrative dhe prokurimin
- Organizimi i eveneteve, i cili përfaqëson biznesin kryesor të fondacionit
- Shërbime turistike
- Marketingu, duke përfshirë mbledhjen e fondeve, komunikimin, biletat, shitjet.
- Ekspozita të përkohshme dhe shërbime digitale
- Programe dhe edukimi

E.3.5 Fondacioni i ri

Një fondacion do të kriohet nga një nga institucionet e specializuara të trashëgimisë kulturore në varësi të Ministrisë së Kulturës si modeli i goverisjes sipas ligjit shqiptar në terma afat të shkurtër.

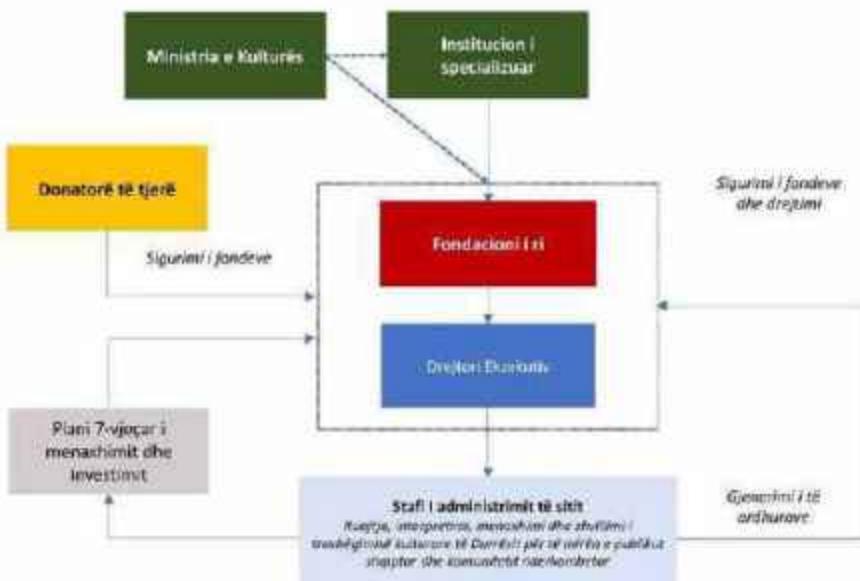

Figura 97 - Skema organizative e Fondacionit i Zhvillimit të Kulturës Durrës

Grupi i ri i struktioneve të trashëgimisë kulturore do të funksionojë si një njësi organizative nën kujdesin e kësaj organizate, e cila do të mbikëqyrë valorizimin e të gjithë trashëgimisë kulturore të Durrësit, Amfiteatrit Romak, Forumit Bizantin dhe Banjave Romake, Shtigjeve Urbane.

Shtirja e përgjegjësive të Fondacionit të Ri:

- 1) Menaxhimi i Amfiteatrit, Banjave dhe Forumit
 - a. Vendosja e politikave të biletave
 - b. Mbledhja e biletave hyrëse
 - c. Zhvillimi i mundësive të tjera për gjenerimin e të ardhuravë, si p.sh. shërbime turistike, kafene etj.
- 2) Pritja e vizitorëve
 - a. Kryerja e turneve interpretuese (elektronike dhe të personalizuara)
 - b. Krijuimi i materialeve për të inkurajuar vizitorët vendas
 - c. Zhvillimi i ekspositave të veçanta
- 3) Programimi dhe promovimi i ngjarjeve të përshtkuara në PM
- 4) Menaxhimi i financave
 - a. Kthimi i një përqindjeje të paracaktuar të çdo fitimi në MK për projekte specifike të ruajtjes në të njëjtat zona
 - b. Në rast të humbjes financiare, barrën e mbartin bashkërisht
- 5) Ruajtja e vendeve historike në përditshmëri
 - a. Ruajtja (mirëmbajtja) parandaluese në bashkëpunim me MK
 - b. Pastrimi, largimi i mbeturinave, mirëmbajtja e nyjeve sanitare

- 6) Kryerja e aktivitetave edukative në bashkëpunim me Institutin e Arkeologjisë, Ministrinë e Kulturës, Ministrinë e Arsimit dhe shkollat lokale.

Sigurimi i fondeve dhe përgjegjësia e sítit

Fondacioni i ri mund të sigurojë fonde nga burime të ndryshme të ligjshme, nga palë të treta, si organizata të tjera, universitate, fonde private, e të ngashme, duke siguruar kështu fonde përfunkcionimin e menaxhimit të sítit.

Prandaj, një detyrë kryesore e Drejtorisë Ekzekutiv të fondacionit është të sigurojë që financimi të merret nga burime të ndryshme, (si në aspektin e financimit të investimeve kapitale në vijueshmëri, ashtu edhe në sigurimin e të ardhuravë përfundive operative dhe aktivitetet), përfundimisht t'ë adresuar mrezikun afatgjatë të investimeve. Kjo është praktikë e zakonshme përfundimisht fondacionet në nivel global, veçanërisht me ato që kanë nevojë përfundimisht fonde në mënyrë të vazdueshme, përfundimisht projekte konservimi, siç është rasti me Durrësin. Kështu, fondacioni siguron fonde si kapital, ashtu edhe shuma të tjerë ardhurave përfundimisht dhe aktivitetet. Çdo fond që gjeneron trashëgimia kulturore do t'i kthehet fondacionit si tepricë operacionale. Mund të kërkohet që këto fonde t'ë rilastohen në mirëmbajtjen dhe funksionimin e zonës ose të përdoren nga Ministria e Kulturës në projektet e konservimit të sítave të tjera.

Aspektet kyçë janë:

- Qeveria e Shqipërisë ruan pronësinë e tij gjitha aseteve të sítit përfundim publik në mënyrë të përhershme.
- Fondacioni i ri investon në kërkesat operacionale dhe kapitale të zonës arkeologjike, mundësishët në partneritet me donatorë të tjera të jashtëm
- Fondacioni i ri i kthen MK-së një përqindje të rënë dakord të çdo teprice fitimi përfundim konkretnisht në Durrës.
- Bordi i fondacionit t'ë ri do t'ë emërojë një Drejtore Ekzekutiv të ngarkuar më kryerjan e tij gjitha operacioneve të sítit nëpërmjet një plani menaxhues dhe investimi shtatëvjeçar të përditësuar çdo vit dhe të miratuar nga MK.
- Fondacioni i ri do t'ë ketë kompetencët përfundimisht që lidhen me mirëmbajtjen, mbrojtjen dhe vlerësimin e trashëgimisë kulturore, duke përfshirë menaxhimin e vizitorëve, organizimin e ngjarjeve, menaxhimin e shërbimeve turistike, ngritjen e kapaciteteve të brendshme, angazhimin me komunitetin lokal.

Stafi i menaxhimit të sítit

Menaxhimi i përditshëm i zonave arkeologjike do t'ë kryhet nga personeli i përhershëm me qendër në Durrës, i organizuar sipas funksioneve kryesore siç përshkruehet më poshtë. Lejohet kontraktimi i shërbimeve deri në një masë. Shërbimet tregtare (d.m.th. funksionimi i një kafeneje) dhe turistike mund t'ë menaxhohen nga kompani private në bazë të marrëveshjeve. Stafi i zyrës së menaxhimit mund t'ë rritet në numër përfundimisht me kërkesat e ardhshme. Sidoqoftë, pika e fillimit duhet t'ë jetë sa më e thjeshtë. Skemë organorative (organigrama) e propozuar me një përshtatje të përgjegjësive dhe mundësinë përfundimisht të kontraktuar ose nënkontraktuar aktivitetin, propozon një organizatë funksionale, e cila do t'ë drejtohet nga një Drejtore Menaxhues që kryeson gjashtë funksione kryesore:

Administrata, duke përfshirë burimet njerëzore, shërbimet administrative dhe prokurimin;

- Organizimi i eveneteve, i cili përfacëson biznesin kryesor të fondacionit;
- Shërbime turistike, duke përfshirë kufiene dhe dyçan dhuratash;
- Marketingu, duke përfshirë biletat, shijet e mbledhjene e fondeve, komunikimin;
- Eksposita të perkuqshme të shërbimeve digitale;
- Programi dhe aktivumi.

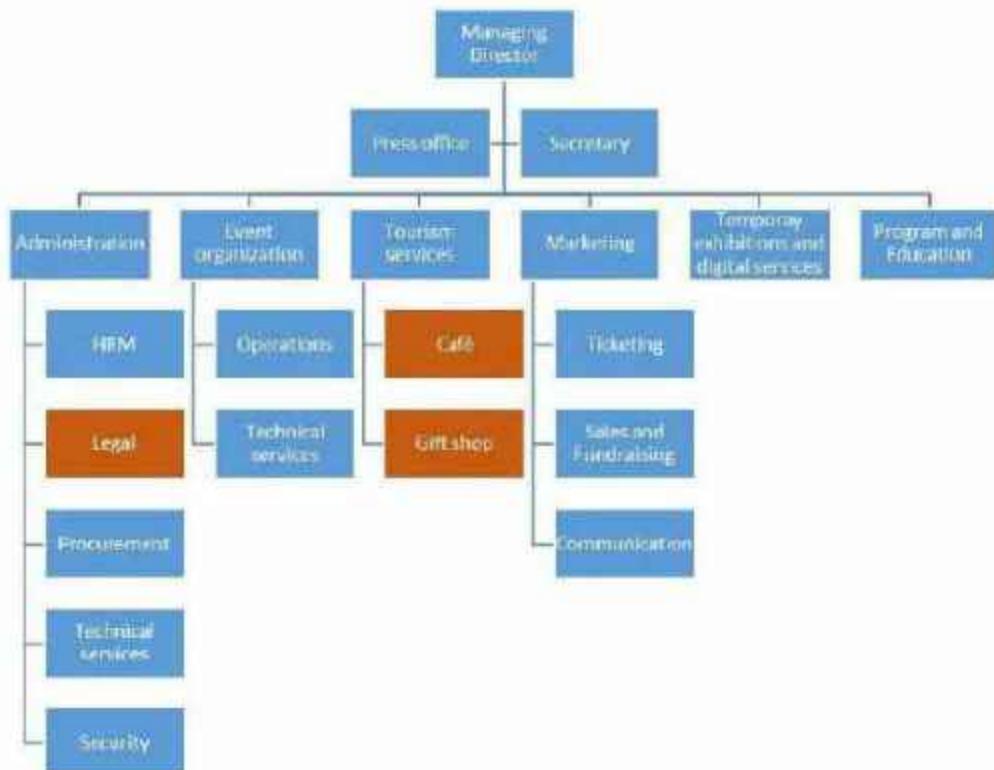

Figura 98 -Organogramma e fondacionit

Posicioni	Përgjegjësia	Meskontraktim JO PD
Drejtimi		
Drejtør	Drejtues me kohë të plotë me qender në zyrat e Parkut, i ngarkuar për menaxhimin, përfshirë personelin, buxhetimin, administrimin, kontratat me subjekte të jashtme, shërbimet e ofruara nga subjektet private, raportimin në Bord. Do të udhëzojë dhe miratojë oraret e punës së stafit. Do të koordinoj me institucionet e jashtme siç kërkohet nga detyrat dhe funksionet e tij, si dhe do të përgatitë dhe do t'i paraqesë Bordit planin 7-vjeçar të menaxhimit dhe investimit.	✓
Sekretar		
Zyrtar i shtypit		✓
Administrimi		
Menaxher administrativ	Përgjegjës për kontrollin e kostos, kontabilitetin, pagesat	✓
Burimet Njerëzore	Përgjegjës për menaxhimin e kontratave të personelit	✓
Jurist		✓
Mirëmbajtës	Përgjegjës për mirëmbajtjen e zakonshme të ndertesave, shërbimeve komunale dhe paqisjeve në dispozicion të menaxhimit të parkut	✓
IT	Përgjegjës për aspekte të ndryshme të digitalizimi (Përditësimi dhe përpunimi i, ëebsite, aplikacionet, etj.)	✓
Zyrtar për prokurimet		✓
Siguria		
Pastrues		✓
Departamenti i organizimit të aktiviteteve/eventeve		
Drejtør	Përgjegjës për menaxhimin dhe planifikimin e aktiviteteve	✓
Arkëtar/Recepzionist		✓
Staf për eventet	Përgjegjës për eventet	✓
Teknik për shërbimet	Përgjegjës për shërbimet, audio, ndicim montim skene, etj.	✓
Shërbime për turistike		
Kafene	Menaxhimi i kafenesë	✓
Dyqan dhuratash	Menaxhimi i librarive dhe aktiviteteve të tjera tregtare	✓
Shërbime për vizitorët	Guida turistike	✓
Marketing		
Drejtør i marketingut	Përgjegjës për menaxhimin dhe planifikimin e marketingut dhe shitjeve	✓
Shoqërues		✓
Shitjet dhe mbledhja e fondeve	Përgjegjës për planifikimin dhe zbatimin e marketingut, komunikimin me palët e interesuara dhe mbledhjen e fondeve	✓

Zyrtar pér	Pérgjegjës pér komunikimt	v
Marrëdhëniet me		
Publikun/Komunikim		
Ekspozita të përkohshme dhe shërbime dinshitale		
Teknik		v
Programet edukimi		
Zv. Drejtari	Pérgjegjës pér planifikimin, dhe menaxhimin e programeve të edukimit	v
Zyrtar i programeve publike	Pérgjegjës pér edukimin, dhe prezantimin e planeve, dhe aktivitetave, koordinimin zhvillimin dhe zbatimin e programeve pér shkollat; pérgjegjës gjithashtu pér shtrirjen dhe komunikimin e aktivitetave kulturore dhe atraksioneve të vendeve	v
Asistent		v
Programet shkollore		
Asistent		v
Shkolla/Edukimi		

Figuri 99-Personell i nevojshëm dhe fushat e pérgjegjësive

E.3.6 Të dhënat financiare

Në gusht 2021 u përpunua një plan biznesi i fondacionit të ri, një përbledhje e të cilit përfshihet në Aneksin G11. Këtu më poshtë janë përshtuar aspektet kryesore financiare.

Investimi total fillostar në objektet e reja të vizitorëve: 68,885,788 Lek

Shpenzimet fillostar që mbulojnë kostot që lidhen me ligjin dhe kontabilitetin fillostar, rekrutimin, trajnimin, marrjen e licencave, blerjen e softuerit, etj: 4,739,500 Lek

Të ardhurat dhe kostot totale gjatë gjashtë viteve të para:

	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5	Year 6	Year 7
Të ardhurat vjetore	41,683,429	49,907,693	59,155,828	70,522,054	84,403,196	101,498,383	122,113,028
Kostot vjetore	72,909,245	75,104,582	77,645,048	80,576,145	85,593,853	90,988,826	93,913,382
(Brutto) Fitimi/Hamje Lek	-31,225,816	-25,196,889	-16,488,220	-10,054,091	84,403,191	10,509,557	28,199,646

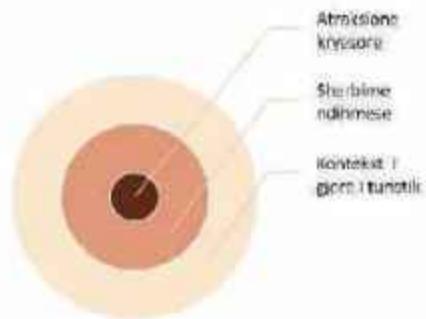
Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kursin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1-USD = 94,79 Lek).

E.3.7 Programi i zhvillimit të turizmit kulturor

Organizimi i Zinxhirit të shërbimeve pér Turizmin

Zhvillimi i turizmit kulturor të Durrësit kërkon organizimin e një zinxhiri shërbimesh të përkushtuar që merret me organizimin e atraksioneve bazë (siç u përmend më lart), pëmirësimin dhe/ose përshtatjen e shërbimeve të prekshme dhe jo të prekshme ndihmëse në kontekstin e mikpritjes së turizmit.

Foncacioni zgjedh qasjen e gjerë që mund të keshillojë vetam pér çështja më të mëdha si akomodimi, eksplorimëria dhe komocitetet. Sidoqoftë, nje kontribut më i thellë mund të jepet drejt menaxhimit, imazhit dhe arsimit. Nëse foncacioni zgjedh qasjen e ngushtë, organizimi do t'klojë forcat e tregut ose veprimin e ceverisë të kontrollojnë zinxhirin e shërbimeve.

Figuri 100 – Modeli konceptual

Shërbimet

1. Akomodimi

Ndërhyrja në akomodim duhet të marrë parasysh veprimet e mëposhtme:

- Akomodimi i përgendruar te turizmi kulturor dhe i eveneteve (hotel butik/arti, hotele luksi, etj.);
- Prezantimi i bujtinave në shërbim të shkollave ;
- Permiresimi i akomodimit informal

2. Aksesueshmëria

Ndërhyrjet kryesore përfshijnë trenin me shpejtësi të lartë të parashikuar tashmë për në kryeqytet dhe në aeroportin ndërkombëtar, i cili është thelbesor për të zvogeluar distancën fizike nga tregjet ndërkombëtare;

3. Komoditetet

Përveç atyre të parashikuara tashmë në sitet e trashëgimisë (të tillë si kafene në Muzeun Arkeologjik Kombëtar), ndërhyrjet kryesore përfshijnë:

- Planin e parkimit **me kapacitet në përputhje me kërkesën e parashikuar për Amfiteatrin**;
- Lidhjen intermodale me portin, pasi eventet e darkave në Amfiteatër mund të bëhen interesante për turizmin në perspektivë të jahtëve;
- Vënien në përdorim të një qendre informacioni për vizitorët;
- Stimulimin e aktiviteteve kulturore, veçanërisht **në arte & artizanat dhe organizimin e eveneteve**, ndoshta nëpërmjet aksesit tek Fondi Lëvizës;
- Certifikimin e guidave turistike kulturore.

4. Aktivitetet

Ndërhyrjet kryesore përfshijnë organizimin dhe mundësimin e:

- Zhytjes me pajisje zhytjeje në rrënojat arkeologjike nenujore;
- Paketave të përshtatura turistike që kombinojnë komponentë të ndryshëm të trashëgimisë kulturore, për segmente të caktuara, përfshirë shkollat dhe programet e edukimit;

5. Imazhi

Meqenëse imazhi përfaqëson një çështje madhore, transmetimi (shpërndarja) përfaqëson një mjet kyç për zhvillimin e turizmit dhe, veçanërisht, për transformimin nga turizmi bregdetar në një turizëm kulturor më të sofistikuar. Një strategji e tillë komunikimi duhet të bazohet në përdorimin e fortë të rrjeteve sociale dhe fushatës për shtyp së bashku me press tours dhe ture prezantimi të ofruara për gazetarët dhe operatorët turistikë.

6. Edukimi

Përveç Aktiviteteve të parashikuara në Muzeun Kombëtar Arkeologjik si pjesë e strategjisë së programimit publik, zhvillimi i turizmit duhet t'i kushtojë vëmendje të madhe trajnimit dhe edukimit të personelit që do të punësohet nga sektori i trashëgimisë kulturore dhe nga shërbimet e induktuara.

- Një shkollë artesh, kulture dhe performance
- Forcim i edukimit për turizmin, mundësuar tashmë nga Universiteti i Durrësit

Kontributi për qëllimet e SKZHQT-së 2019-2023

Në tabelën vijuese, PM-ja ka krahasuar veprime që ndihmojnë për të zhvilluar turizmin e zonave arkeologjike të Durrësit me qëllimet specifike dhe të politikave të vendosura nga SKZHQT-ja 2019-2023 në mënyrë që të nxjerrë në pah qëndrueshmërinë dhe hapësirën përmështetje reciproke.

Qëllimi specifik	Veprim i realizueshëm	Nivel i kontributit të planit (3 = lartë; 2 = mesatar; 1 = ulët)
Qëllimi i politikës 1: Promovimi i investimeve publike dhe private		
1.1 Promovimi i Investimeve Strategjike Private-dhe tërheqja e markave të njohura ndërkombetare në hoteli dhe turizm	Organizimi i ngjarjeve të mëdha në Amfiteatër në mënyre që Durrësi të dallohet si vendi kryesor për organizimin e ngjarjeve të rendësishme, gjë e cila do të stimulojë investitorët për investime të mëdha	3
1.2 Përcaktimi i zonave prioritare për zhvillimin e turizmit dhe orientimi i investimeve private drejt tyre.	Zhvillimi i Turizmit të Trashëgimisë Kulturore do të marrë në konsideratë investimet e PM-së, përfshirë Fondacionin e ri dhe shërbime specifike për t'u përgjigjur nevojave të vizitorëve (restorante dhe shërbime kateringu, planifikim dhe menaxhim eventesh, etj.)	3
1.3. Orientimi i investimeve publike drejt zonave prioritare për zhvillimin e turizmit dhe destinacioneve turistike për përmirësimin e infrastrukturës së tyre themelore	Zhvillimi i turizmit të trashëgimisë kulturore do të sjellë përditësimin e infrastrukturës bazë së Durrësit si vendet e parkimit, shërbimet e informacionit turistik, etj.	3
2.1 Zhvillimi i modeleve të reja të vlerësimit, standardizimi, certifikimi dhe klasifikimi i shërbimeve për turizmin dhe operatorët turistikë	Zhvillimi i Durrësit si atraksion i trashëgimisë kulturore do të përfshijë promovimin e shërbimit për turizmin kulturor (hotele butik, hotele luksi, etj.)	2
2.2 Themelimi i nje kuadri rregulator dhe institucional për zhvillimin e arsimit profesional dhe kualifikimeve në turizëm, si dhe përgatitjen e burimeve njerëzore të përfshira në këtë sektor	Zhvillimi i atraksioneve të trashëgimisë kulturore të Durrësit do të përfshijë zhvillimin e kualifikimeve të reja të tillë si: guida të specializuara turistike të trashëgimisë kulturore, planifikues evenitesh dhe banketesh, menaxherë rekreacioni, etj.	2
2.3. Zhvillimi i Kuadrit Rregulator dhe Institucional për zhvillimin e shërbimeve dhe funksionimin e Porteve të Turizmit si dhe aktivitetave në funksion të tyre	I parëndësishëm	1
3.1 Zhvillimi i një programi të turizmit detar e bregdetar si dhe krijimi i shërbimeve të reja	Zhvillimi i Durrësit si një pikë kyç atraktive e trashëgimisë kulturore do të inkurajojë investimet në lidhje me turizmin detar	2
3.2 Zhvillimi i një programi për Turizmin Natyror dhe krijimi i shërbimeve të reja	I parëndësishëm	1
3.3. Zhvillimi i një programi tematik të Turizmit dhe krijimi i shërbimeve të reja	Zhvillimi i Durrësit si një pikë kyç atraktive e trashëgimisë kulturore ka ndikim të drejtpërdrejtë në arritjen e objektivave specifike	3
4.1. Dizenjimi i Brand-it të turizmit dhe strategjive të marketingut	Zhvillimi i Durrësit si një pikë kyç atraktive e trashëgimisë kulturore, së bashku me organizimin e eveneteve tematike në Amfiteatër do të ndihmojnë përfersencimin e Brand-it turistik shqiptar dhe për	3

	fokusimin te shërbimet autentike shqiptare te rrënjosura në mite dhe histori (p.sh., batejt detare)	
4.2. Promovimi i shërbimeve vjetore të turizmit brenda dhe jashtë vendit	Zhvillimi i Durrësit si një pikë krye atraktive e trashëgimisë kulturore lejon uljen e sezonalitetit të turizmit, duke rritur kështru promovimin e shërbimeve vjetore të turizmit.	3
4.3. Mbështetja e Agenteve të promovimit në vend dhe në diasporë	I parëndësishëm	1

Figura 101 – Kontributi i planit te menashunit te zonave arkeologjike Durrës ne SKZHQT-në 2019-2023

Referencat ndërmjet objektivave dhe veprimeve

Për të integruar tri objektivat kryesore, ky seksion përdor referenca të kryqëzuara dhe forcon integrimin e PM-së. Lidhjet midis objektivave dhe veprimeve pëershruhen shkurtimisht më poshtë.

- Përdorimi aktiv i trashëgimisë kulturore të qytetit dhe procesi i valorizimit do të inkurajojë zgjedhjen e një modeli të ri të qeverisjes. Siç diskutohet në këtë seksion, kjo mund të lihet si shërbim i jashtëm nëpërmjet një kompanie eventesh duke u bazuar mbi testime për të provuar modelin.
- Projekti afatshkurtër për të vënë në përdorim amfiteatrin do të gjenerojë të ardhura, duke provuar kështu nevojën për krijimin e një fondacioni të ri.
- Përmirësimet e ruajtjes dhe prezantimit në tre projektet kryesore të zgjedhura të përmendura në objektivin e parë do të demonstrojnë ritme të vizitave dhe interesit. Sidoqoftë, midis banorëve kjo mund të rezultojë në një vizitë të vetme. Përdorimi i këtyre hapësirave në mënyrë të shpeshtë për aktivitete kulturore do të rezultojë në vizita të përsëritura.

E. PLANI I VEPRIMIT

Plani i veprimit fillon me një afat kohor në formën e një grafiku Gantt që i ndan projektejt në afatshkurtër, afatmesëm dhe afatgjatë. Kjo lejon lexim më të lehtë të afatit kohor dhe programimin e projekteve.

Kjo pasohet nga një matricë për secilën nga kornizat specifike kohore, periudhën afatshkurtër dhe afatmesme për 7 vitet e PM-së dhe periudhën afatgjatë përtet tij.

Matrica për secilin prej objektivave ndahet më tej në afatshkurtër (0-5 vjet), afatmesëm (6-10 vjet) dhe afatgjatë (11-15 vjet). Për projektet afatshkurtër të zbatimit në objektivin e parë, KONSERVIMI DHE PARAQITJA, katër Termat e Referencës janë zhvilluar tashmë për Amfiteatrin, Forumin Bizantin/Termat Romake, Muzeun Arkeologjik Durrës dhe Itineraret Kulturore Urbane. Këto katër projekte u zgjodhën bazuar në një listë të gjërë dhe analizë të çështjeve dhe mundësive të menjëherëshme paralele me projektet e tjera që ndodhin në Durrës. Brenda seilit Term Reference (ToR) gjenden detyra shumë të përcaktuara të destinuara për publikim, për oferta dhe kontrata projektesh. Pas kësaj, do të realizohen projektet e zbatimit.

Për shkak se afati kohor është integruar brenda matricave gjatë këtyre tri periudhave të përcaktuara për objektivat specifike dhe detyrat mbështetëse, mund të jetë i vështirë për t'u lexuar. Prandaj është përfshirë, gjithashtu duke ndjekur matricat, një afat kohor në formën e një grafiku standard Gantt. Kjo mundëson leximin më të lehtë të afatit kohor. Plani i Veprimit, me objektivat e tij specifike, u zhvillua

bazuar në Raportin Fillestar të miratuar si dhe kërkimet, vëzhgimet dhe përfshirjen e palëve të interesa. Objektivat janë strukturuar për të mbështetur vizionin e përgjithshëm.

Sipas rregulloreve, PM-ja është jo më pak se pesë vjet, por për PM-në kjo është përpunuar me një afat kohor shtatë-vjeçar. Pesë vjet afatshkurtër plus dy vjet shpesë për projekte në periudhën afatmesme. Për të ndjekur vizionin siç përshtruhet, periudha afatgjatë është përtëjtë PM-së

E.1 Planii ueprumite, Afarii bokor (7 vieti e pîrtei)

E.1 PLANI I VEPRIMIT, AFATI KOHOR. ¹⁴							
VII Në: VIII	VIII 2	VIII 1	VIII 2	VIII 3	VIII 4	VIII 5	VIII 6
TERAPIA, AFATIMSHKUERË:							
AFATIMSHKUM:							
AFATIMSHKUM:							
RUAJTA DHE PREZANTIMI PERMIRESUAR							
Ajku/kuq:							
E përmes / këtij:							
Rezervatësi Kujdesave shkurtër:							
Partit i Konservatorëve ofice edukativ:							
Shkollat e arsimore e zhvilluese:							
Zona e Përgjithshme të Tërkimeve, Rregj. Prezante, Gjedha e Shërbimeve							
Pyjet/Pyje, Gjedha, Tregatave, shërbimet, pylltar:							
UNITET, Fakulta Universitare, Niveli Arsimorëgjik, Ramëza							
PRITJA E MIRROJTES							
Pritja e PRA-së							
Pritja/kuq i lloje së Pausave të llojeve:							
Burgjatësi ose përdorimi për marrë aktivishtës së llojeve:							
Zgjedha - Komuna e mbrojtjes së R.R.-së							
Pritja/kuq i Master Planit							
Vivja e mënyrës e zhvillimit të llojeve:							
Vivja e mënyrës Zona e zhvillimit të llojeve							
Mirënjohja e marrë të Rupave e zhvilligjshme							
Njësia e zhvillimit, si Thesaurizimi, Dokument							
Markimi/Rezultati i zhvillimit të Rupave:							
Kolektivi i zhvillimit e Qyteteve:							
MERAKHIM, PERDORMI DHE VLERËSIMI PERMIRESUAR							
Fazat e zhvillimit që gjithë vallozim:							
Analiza e mënyrës se Tërkimeve							
Partit i Konservatorëve ofice edukativ:							
Tërkimeve / Përdoruesitë së R.							
Programi per Përdoruesit e Tërkimeve Kujdesave							
Monitorezi dhe zhvillimi përsosur i fjalëve/ideve:							

⁴⁰ In particular, it is the ability to work with uncertainty that distinguishes them. "Formalizing the PMD, managers would appreciate having the information and representations

6.2 Meest gebruikte structuren. Welk type is normaal FME-wel?

PLAN VEPTRIMI AFATSKURTER (5 vitejt e parë)					
Detyrat (Vepritet)	Institucion/ Përgjegjës	Autoriteti misionues / mblidhës	Alati kufor	Kohëzgjidhje	Bashkësi (LEH) (kostos e vleravekuar të investimeve)
RUAJTA DHE PREZANTIMI I PERVËRSQAR (një pjesë e treguar me qytetarët, qytetarët te shtrihur, përmes një projekti i zhvilluar te dhjetë, përmes kontaktit me komunitetin e përgjithshëm)					
Masat Ekuale (Mësimdhënies, mësimdhënues dhe mësimdhënues)					
Amiti i Ekualeve Tërminat e referencave së mësimdhënies, mësimdhënues, këndizatës së mësimdhënies Arsimdhënues, fakultetët e hapur e parë	ME	ME	Sur vite 5	E ka gjithashtu, 3 Shkolla distanse, 2 varetardante, kolegji, universiteti, universiteti.	312,500,000 LEH (investime E.L.I)
Centra/ Tërminat Tërminat e referencave së mësimdhënies, mësimdhënues Zbatim i projekteve	ME	ME	3-5	0.5 vite shembull, 1 ME shëtitur, mësimdhënues	223,000,000
Itinerari Urban Tërminat e referencave së mësimdhënies, Institut, e IL shëtitur i projekteve	Bashkia Durres	ME, Bashkia Durres	2/3	0.5 vite planifikim, 1.5 vite zbatimi i përfundimit (fazat e dytore)	151,660,000 (ILH, teknologjia E.L.I)
Interpretimi i rasteve e diskutuese	ME	ME	3-6	3 vite	
Zona e Përmirësimit të Turistikës Festat e kryesore te Tregtarive Restaurante i Qytetit te Shëpëtrës Infrastruktura e rrugave	ME	Bashkia	2021-2022	1 vit	473,950,000 (e Reparuar)
PDV/DSQ Qeveria Shqiptare, Shpërkontroll, zhvillodja, cilësia e nëntorëve	Qeveria Shqiptare	ME	2021-2023	2 vite	967,800,000 (e Reparuar)
UNOPS Kulla Vëzhguese, Muzeu Arkeologjik, Universiteti	UNOPS	ME	2021-2024	2.5 vite	1,421,800,000 (e Reparuar)

PLAN VEPRIMI AFATSHKURTER (6 vjetat e para)					
Detyrat (Veprimet)	Përgjegjës	Autoriteti miratosues / mblidhës	Afati i kohës	Kohëzgjithe	Buxheti (Lek) (vlerësimi zbuluar në eksponent)
RRITJA E NIVELIT TË MBROJTJES (Vjetore i tretë e projektit, mund të filloj ne vitin 2025 ndoshta, përvizojnë e përcakkuara përgjithësia e mbrojtjes së kulturore, që do të kontribuojë tek ajancë e përgjithshme.)					
Kuadri i kujorës qëndore e instrumenteve e mbrojtjes					
Përshtatje e PM-së për përfshire Planin e Banesës	MK	Ministria e Kulturës, Bashkia Durres	1-5	1 vjet	Vlerësimi buxheti i statistikës bimësive
Përshtatje i reseve se pasivave kulturore Vlerësimi i vlerave e rëndësishme e cdo zonave me vlerë historike.	MK	MK	3-5	1 vjet	Vlerësimi buxheti i statistikës bimësive
Fregullja e përmirësuar për zonat arkeologjike A dhe B	MK	MK, Bashkia Durres	3-4	4 vjet	Vlerësimi buxheti i statistikës bimësive, 9.479.000 vlerësimi i tiflisit, ligjore
Zgjerimi i zonave A dhe B	MK, IA	MK	5-6	2 vjet	Vlerësimi buxheti i statistikës bimësive, 9.479.000 vlerësimi i tiflisit, ligjore
Zgjerimi i Masterplanit të Durrësit	MK	MK	4-5	1 vjet	47.395.000
Mbrojtja e Arkitekturës së shek. 20 Hartimi dhe miratimi i përzgjedhjeve, referat Ligji N. 27/2018 për të varen me mbrojtura e dertuarëve të shëtitur të 20-të	MK	MK	2-3	1 vjet	Per tu përcaktuar
Hartimi Planit të Menaxhimit të Rrështë	Bashkia	Bashkia	4-5	1 vjet	7.583.200
Sistemi i Informacionit Geografik Gis	Bashkia	Bashkia / Radhëza	4-5	1 vjet	9.479.000

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kurin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 lek)

PLAN VEPRIMI AFATSHKURTER (6 vjetat e para)					
Detyrat (Veprimet)	Përgjegjës	Autoriteti miratosues / mblidhës	Afati i kohës	Kohëzgjithe	Buxheti (Lek) (vlerësimi zbuluar në eksponent)
MENAXHIM, PERDORMIM DHE VLERËSIMI I PERMRSUAR					
Integrimi i fushatëve kulturore në jetën e komunitetit, generimi i vlerave teatralitë përmes konservimit të objekteve kulturore					
Themelimi i Fondacionit të P.R.	MK	Ministria e Kulturës, Bashkia Durres	5-2	2 vjet	67.395.000 vlerësimi buxheti i statistikës bimësive
Realizimi i Përdorimit e Qaja Valori Kulturore Studimi i vlerave të rrështë, të ligjoreve, e llojeve të lirë, shpeshi i një vjeçari i kulturore, i kulturës së kohës së fundit	MK	Ministria e Kulturës, Bashkia, Ministria e Turizmit, qeveria	3-4	2 vjet	21.000.000
Analiza e Kërkimit së Turistit	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, MK	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit	4-5	1 vjet	Buxheti i statistikës bimësive
Krijimi i një plani për gjenierimin e të ardhurave Teatrit i eveneve Kontraktimi i kompanive përmesashmire e asqetave, vlerësimi i shajave të biletave, vizat me guidë, festivalë, etj.	MK, Partneri Strategik	MK	2-4	3 vjet	47.395.000 përmes kompanive e investave
Qasja e Menaxhimit të Programeve Kulturore	MK, Muzeu	MK	1-2	1 vjet	Buxheti i statistikës bimësive
Programi i Zhvillimit të Turizmit Kulturore	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, MK	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, MK	3-4	2 vjet	Per tu përcaktuar

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kurin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 lek)

E.3 Masat Frikë përmesame, VII i 6-të deri 7-të

PLAN VEPRIMI AFATMESEM (VII i 6-të deri 7-të)					
Detyrat (Veprimet)	Përgjegjes	Autoriteti miratues / mbiqeyzues	Afati kohor	Kohëzgjata	Budhet (LEK) (Vlerësimi bazuar në etapë e parë)
RUAJTA DHE PREZANTIMI I PERMIRESUAR					
Nderhyesh me:					
Gjermania e shtetit me arkeologjike	SA	Ministria e Kulturës, Bashkia Durrës	6-7	Varet nga diti i vjetor	Per tu përcaktuar
RRITJA E NIVELUT TË MBROJTJES					
Kushti i gjorë që instrumentet e mbrojtjes.					
Zona Arkeologjike Nënjoshe	SA	Ministria e Kulturës, Bashkia, SA Agjencia Kombece e Shqipërisë	6-7	2 vjet	23,697,100
Mbrojtja e shtetit arkeologjik periferik	SA, MK	MK	6-7	2 vjet	Per tu përcaktuar
Nominimi i Amfitheatrit në Lëshin e Trashëgimisë Belllore	MK	MK	6-7	2 vjet	17,295,000
Analiza po nominimi u refuzua, përgjegjja e nje doqet te re, njeri i llojimeve					
MENAXHIM PERDORIM DHE VLERËSIMI I PERMIRESUAR					
Infrastruktura trashëgimse kulturore në jeten e komunitetit, gjenerimi i vlerave të shtuarat për rrymë konservim të qendrueshim.					
Zhvillimi i turizmit kultural, kontribut në qellimet e SKZHQT	Ministria e Turizmit dhe Mjedecit, MK, Bashkia Durrës	Ministria e Turizmit dhe Mjedecit, MK, Bashkia Durrës	6-7	2 vjet	23,697,500

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është 61.66 me kursin e kembimit të dites 19 objekt (1 USD = 94.79 Lek)

E.4 Plani Afatgjata i Veprimit - përfund MP-së

PLAN VEPRIMI AFATGJATE, përfund i shteve të PM-së					
Detyrat (Veprimet)	Përgjegjes	Autoriteti miratues / mbiqeyzues	Afati kohor	Kohëzgjata	Budhet (LEK)
RUAJTA DHE PREZANTIMI I PERMIRESUAR					
Nderhyesh me:					
Vendimi i gjimisiveve arkeologjike në qytet	SA, komisionerja e shtetit	Ministria e Kulturës, Bashkia Durrës	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar
RRITJA E NIVELUT TË MBROJTJES					
Kushti i gjorë që instrumentet e mbrojtjes.					
Vadhësimi i mbrojtjes se tene arkeologjike nënjoshe	SA	Ministria e Kulturës, Bashkia Durrës	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar
Vadhësimi i mbrojtjes që gjemini i shtetit arkeologjik periferik	MK	MK	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar	Per tu përcaktuar
MENAXHIM PERDORIM DHE VLERËSIMI I PERMIRESUAR					
Infrastruktura trashëgimse kulturore në jeten e komunitetit, gjenerimi i vlerave të shtuarat për rrymë konservim të qendrueshim.					
Vadhësimi i monitoreimit të fondacionit të tij	MK	Ministria e Kulturës, Bashkia Durrës	6-8 dhjetor	5 vjet	Per tu përcaktuar

F. IMPLEMENTIMI dhe MONITORIMI

Një PM nuk duhet të jetë një dokument statik, por një mjet për të trajtuar çështjet e identikuara më parë, për të vendlodur vizionin, objektivat dhe për të caktuar përgjegjësitë. Por është jashtëzakonisht e vështirë të planifikosh për pesë vjet, aq më pak për njëzet vjetet e nevojshme për të ndjekur një vizion fryshtues. Ndodhin ndryshime politike, paragjen sëfida të reja, gjithashtu mund të përfshihen mundësita gjatë hartimit të kësaj PM-je. Prandaj, PM-ja duhet të zhvillohet dhe të ketë një mekanizëm për t'u përshtatur me ndryshimet. Kjo e bën thelbësor ZBATIMIN dhe MONITORIMIN, jo vetëm për të siguruar që plani po shkon drejt objektivave të deklaruara, por dhe duke iu përshtatur ndryshimit të rrethanave. Brenda këtyre seksioneve gjenden matjet dhe treguesit për zbatimin e planit të menaxhimit në mënyrë që të arrihen objektivat e deklaruara.

F.1 Koordinimi dhe menaxhimi ndërinstitucional

Miratimi, koordinimi dhe menaxhimi i PM-së do të përfshijë formimin e një komiteti koordinues për të siguruar arritjen e strategisë së PM-së nëpërmjet zbatimit të të gjitha aktivitetave kryesore dhe të vogla. Përgjegjësia për koordinimin e këtij komiteti do të jetë nën drejtimin e Ministrisë së Kulturës, e cila do të caktojë përfaqësuesin e saj. Brenda menaxhimit, struktura do të përfaqësohet nga të gjithë aktorët kryesorë të përfshirë në zhvillimin e projekteve të ndryshme, përfshirë një përfaqësues të njësisë që do të promovojë zhvillimin kulturor.

- MK
- MTM
- Partneri strategjik ose donatorët në përgjithësi/IA
- Fondacioni i ri
- Bashkia Durrës

Përveç subjekteve që duhet të përfshihen vazhdimisht për të siguruar bashkërendimin e projektit, optimizimin e burimeve dhe respektimin e afatit të zbatimit, është e nevojshme të përfshihen dhe institucionë shtesë kulturore të Durrësit dhe pronarët e monumenteve të mbrojtura.

Figuri 102-Struktura e Koordinimit dhe Menaxhimit ndërinstitucional të PM-së

F.2 Qasja e zbatimit dhe strategjia

Manuali i UNESCO-s për Menaxhimin e Trashëgimisë Botërore (2013) përcakton tri elementet e një sistemi efektiv dhe të qëndrueshëm të menaxhimit që janë Kuadri ligor, korniza institucionale dhe burimet, përfshirë burimet njerëzore, financiare dhe intelektuale për të krijuar kapacitet operacional dhe për të lehtësuar proceset. Në përputhje me këto tri elemente kryesore të përcaktuara nga UNESCO, Plani i Menaxhimit të Durrësit, në rrujen e kontributit për realizimin e vizionit të Durrësit për t'u bërë një magnet kulturor për Shqipërinë dhe rajonin e Mesdheut; të përqendruar në zhvillimin e sektorëve të trashëgimisë kulturore dhe turizmit, synon të lëvizë në tri kanale kryesore strategjike - konservimi i përmirësuar, prezantimi dhe valorizimi, mbrojtja dhe kapaciteti i përmirësuar.

Plani i Menaxhimit të Durrësit, duke ndjekur këto tri qëllime strategjike, synon të arrijë objektivat e mëposhtme nëpërmjet veprimeve të shumta:

- **Përmirësimi i konservimit dhe paraqitjes–ndërryrje restauruese dhe rjetëzuese**
- **Rritja e mbrojtjes –kornizat legjislative dhe veprimet ligjore për të përmirësuar mbrojtjen**
- **Përmirësimi i përdorimit dhe valorizimi/vlerësimit – për të integruar vendet arkeologjike në jetën e banorëve, studentëve, fëmijëve ndërsa përgjegjësia e gjeneruar shndërrohet në konservim, prezantim dhe akses të qëndrueshëm.**

Veprimet e PM-së, edhe pse të hartuara në tri kanale të ndryshme, për nga natyra e qasjes së integruar dhe të përdorur në përgatitjen e planit, prekin të tri objektivat dhe për këtë arsyе duhet të zbatohen dhe monitorohen me një metodologji të integruar dhe të kërkojnë strategji partneriteti dhe përfshirje aktive të të gjithë aktorëve institucionalë ose individualë të zonës dhe burimeve të synuar. Veprimet e PM-së, të planifikuara për arritjen e objektivave, ndahen në tri afate kohore: afatshkurtër (2-3 vjet), afatmesëm (5 vjet) dhe afatgjatë (më shumë se 5 vjet), siç parashikohet në VKM Nr.169, datë 20.2.2020.

Gjatë analizës së plotë të të gjitha modeleve të mundshme të menaxhimit të lejuara nga legjislacioni modeli i një organizate joftimprurëse (fondacioni) i krijuar nga një institucion i specializuar është zgjedhur si modeli më i përshtatshëm për menaxhimin e Siteve të trashëgimisë kulturore në Durrës., Fondacioni i ri i në përputhje me Ligjin për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë do të ketë përgjegjësinë e ruajtjes, Interpretimit, menaxhimit dhe zhvillimit të trashëgimisë kulturore , duke pasur aftësinë për të marrë fonde publike dhe private nga palë të treta për zbatimin e operacioneve të planifikuara. Fondacioni i ri do t'i kryejë detyrat e tij nëpërmjet një bordi të përbërë nga përfaqësues të Ministrisë së Kulturës, institucioneve të specializuara, Bashkisë Durrës.. Stafi i ekipit të menaxhimit të sitit do të përcaktohet nga bordi drejtues, në përputhje me qëllimin dhe objektivat e PM-së, dhe do të rregullohet në kohë në përputhje me kërkesat dhe sfidat e paraqitura gjatë periudhës së zbatimit.

Fondacioni do të menaxhojë Sitet kryesore të trashëgimisë kulturore në Durrës, Amfiteatrin Romak, Muzeun e Arkeologjisë në Durrës, Forumin Bizantin, Termat Romake dhe itineraret kulturore urbane me një model të integruar të menaxhimit, i cili vlerësohet të jetë më ekonomik, më efikas dhe me një sistem efektiv menaxhimi, përfshirë veprimet që lidhen me ruajtjen dhe qëndrueshmërinë e Siteve kulturore, si dhe valorizimin dhe përdorimin e tyre për zhvillimin e qytetit si një destinacion turistik.

Dy parime kryesore që ndikuan përbajtjen dhe metodologjinë e Planit të Menaxhimit të Durrësit janë fleksibiliteti dhe përshtatshmëria për të ndryshuar gjatë procesit në përputhje me problemet e reja dhe kushtet e ndryshimit, dhe qasja gjithëpërfshirëse, bazuar në komunikimin dhe ndërveprimin e vazhdueshëm me palët e interesit. Këto dy parime do të sigurojnë gjithashtu bazën e proceseve të

ZBATIMIT dhe MONITORIMIT gjatë gjithë jetëgjatësisë së planit, në mënyrë që të garantojë zhvillimin e qëndrueshmëri përmes mirës së komunitetit lokal dhe trashëgimisë unike kulturore të qytetit.

F.3 Qasja e Menaxhimit të Pasurive Kulturore

Menaxhimi ka të bëjë me funksionimin e përditshëm brenda kontekstit të strategjive, politikave, proceseve dhe procedurave që janë krijuar nga organi drejtues. Është gjithashu përgjegjësi i menaxhimit të planifikojë, parashikojë ndryshimet dhe mundësitë. Ndërsa qeverisja përcaktohet si sigurimi i përgjegjësisë, transparencës, sundimit të ligjit, stabilitetit dhe pjesëmarrjes me bazë të gjërë.⁵² Menaxhimi është, gjithashu, më efektiv nëpërmjet një qasje që përfshin, pjesëmarrjen e komunitetet lokale, palet e interesuara përkate të dhë përfituesit.

Qëllimi i një Plani të Menaxhimit është të sigurojë mbrojtjen efektive, ruajtjen dhe valorizimin e vendeve të trashëgimisë kulturore përmes brezat e tanishëm dhe të ardhshëm.

Tek elementet e përbashkëta të një PM-je efektive, që duhet të trajtohen, përfshihen:

- Kuptimi i përbashkët i vendeve kulturore nga të gjithë aktorët, përfshirë përdorimin e planifikimit pjesëmarrës dhe procesin e konsultimit me palet e interesit;
- Cikli i planifikimit, zbatimit, monitorimit, vlerësimit dhe reagimeve
- Monitorimi dhe vlerësimi i ndikimeve të trendeve, ndryshimeve dhe ndërhyrjeve të propozuara
- Vlerësimi i dobësive të pasurisë kulturore dhe presioneve, ndryshimeve dhe ndikimeve sociale, ekonomike dhe të tjera
- Përfshirja e partnerëve dhe aktorëve që koordinojnë aktivitetet e ndryshme.
- Alokimi dhe ndjekja e burimeve të nevojshme përmes qëndrueshmëri
- Ndërtimi i kapaciteteve të menaxhimit, stafit, vullnetarëve dhe publikut
- Përgjegjësia dhe transparenca përmes mënyrën e funksionimit të menaxhimit

Qëllimi, përbajtja e strukturës, metodologjia e zhvillimit dhe procedura e diskutimit publik të planeve të menaxhimit të pasurive të paluajtshme kulturore përcaktohet nga Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 169, datë 20.2.2020, i cili parashikon që plani i menaxhimit të pasurisë kulturore është dokumenti kryesor përmes menaxhimit qëndrueshmëri të Pasurisë të paluajtshme kulturore. Sipas këtij vendimi, çelësi i suksesit të planit të menaxhimit janë:

- Planifikimi dhe koordinimi i kompetencave të aktorëve aktivë në fushën e pronës kulturore
- Minimizimi i rreziqueve përmes vlerës kulturore;
- Optimizimi i kënaqësisë duke siguruar kushte përmes qasje, informacion, konservim dhe ruajtje.

Prandaj, planet e menaxhimit të pasurive të paluajtshme kulturore do të hartohen përmes qëllimet e mëposhtme:

- Propozimi i një menaxhimi efektiv dhe të qëndrueshmëri të pasurisë kulturore
- Zhvillimi dhe implementimi i strategjive dhe udhëzimeve përmes menaxhimit e vlerës kulturore
- Administrimi efektiv i burimeve financiare
- Sigurimi i një strukture funksionale administrative me personel të kualifikuar

Vendimi gjithashtu përcakton që afati kohor për planin e menaxhimit nuk duhet të jetë më i shkurtër se 5 (pesë) vjet dhe duhet të përbajë objektiva, në bazë të arritjes së të cilave plani i menaxhimit i parashikon të ndara në objektiva afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata.

Në lidhje me çështjen specifike të menaxhimit, Vendimi përcakton që plani i menaxhimit do të trajtojë:

- Menaxhimin, analizimin me detaje të modeleve potenciale shumë efektive të menaxhimit të pasurisë kulturore, propozimin e zgjidhjeve alternative me qëllim ruajtjen dhe konservimin e autenticitetit dhe integritetit të vlerave kulturore dhe ruajtjes së pasurisë kulturore,
- Planin e veprimit, duke prezantuar të gjitha masat afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata dhe veprimet që duhet të ndërmerrin për të përbushur objektivat specifike të planit të menaxhimit dhe për të përdorur në mënyrë efektive pasurinë e paluajtshme kulturore.
- Zbatimin dhe monitorimin, përfshirë masat dhe treguesit për monitorimin e zbatimit të planit të menaxhimit dhe arritjen e objektivit

Në lidhje me metodologjinë, plani i menaxhimit, në zhvillimin e vizionit, duhet të përfshijë mënyrën potenciale për të treguar se si PM-ja mund të kontribuojë drejt qëndrueshmërisë:

- Zhvillimi i qëndrueshëm i komunitetit
- Modeli i menaxhimit të qëndrueshëm dhe funksional
- Bashkëpunim efektiv institucional dhe ndërinstitucional
- Zhvillimi i kapaciteteve për të gjeneruar të ardhura dhe për të rritur kapacitetin tërheqës të fondeve.

Për më tepër, ai theksoi se në planifikimi strategjik duhet të përfshihen:

- Përcaktimi i objektivave dhe përfitimeve të ruajtjes së vlerës kulturore për shoqërinë, të cilat duhet të janë inteligente - specifike, të matshme, të arritshme, të rëndësishme dhe të përcaktuara në kohë
- Rezultatet dhe treguesit e pritshëm për të matur suksesin ose dështimin e zbatimit të planit të menaxhimit.

Vëmendja për veprimin efektiv të menaxhimit përsëri vërehet kur përmend planin e veprimit, i cili parashikohet të përfshije:

- Aktivitete specifike për të arritur objektivat
- Institucionet përgjegjëse për implementimin, afatet kohore dhe burimet e kërkua për implementim
- Rezultate të matshme konkretisht, duke përcaktuar buxhetin

Në sektionin vijues për zbatimin dhe monitorimin, është propozuar një grup i treguesve kryesorë të performancës, të cilët janë brenda një kornize sipas modelit të Balanced Scorecard⁵⁸.

⁵⁸Kaplan Robert S. and David P. Norton (1992). "The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance". *Harvard Business Review*, January–February, pp. 71-79.

F.4 Monitorimi dhe Vlerësimi

F.4.1 Struktura e Sistemit të Monitorimit

Plani i Menaxhimit të Durrësit përbëhet nga një gamë e gjërë veprimeve në mënyrë që të arrihen objektivat kryesore. Shtrirja, kohëzgjatja dhe kompleksiteti i këtyre veprimeve, si dhe burimet e kërkua, paraqesin një lami të gjërë. Për këtë arsyen është veçanërisht i rëndësishëm, monitorimi i tyre i sinkronizuar nëpërmjet një përcaktimi të qartë të përgjegjësive, mjeteve dhe metodologjive.

Funksioni i sistemit të monitorimit në planet e menaxhimit të trashëgimisë është i dyfishtë: monitorimi i zbatimit të planit të menaxhimit - pra efektiviteti i tij për transformimin e projekteve në rezultate reale dhe të prekshme, dhe monitorimi i ndikimit afatmesëm dhe afatgjatë të planit të menaxhimit si dhe efektiviteti i tij për të kontribuar në qëllimet afatgjata të planit. Në këtë këndvështrim, sistemi i monitorimit për planin e menaxhimit të Durrësit është planifikuar me katër nivele monitorimi, tre të parat kanë të bëjnë me monitorimin e planit - nëpërmjet projekteve, veprimeve dhe objektivave, dhe i katërti ka të bëjë me monitorimin e ndikimit të PM-së në burimet e trashëgimisë dhe territorin.

Monitorimi i projekteve:

Niveli i parë konsiston në monitorimin e progresit të projekteve individuale nëpërmjet treguesve të formuluar paraprakisht, në varësi të tipologjisë dhe kornizës kohore të projektit. Rezultatet e monitorimit raportohen nga koordinatori i projektit tek menaxheri i detyrave dhe japosn raportime për nivelin e dytë të monitorimit rreth progresit të përgjithshëm të objektivit specifik. Raporti i projektit gjithashu tregon gjendjen e çështjeve kritike dhe rreziqeve që dalin, gjë që sjell mundësinë e përcaktimit të masave korrigjuëse gjatë procesit të zbatimit. Periudha e raportimit përcaktohet individualisht për secilin projekt, në varësi të fushës dhe kohëzgjatjes të tij.

Monitorimi i objektivave:

Niveli i dytë i monitorimit ka të bëjë me monitorimin e përbashkët të projekteve individuale që zhvillohen nën të njëjtin objektiv. Monitorimi realizohet nëpërmjet treguesve të zgjedhur të projekteve kryesore dhe tregon progresin e përgjithshëm të projekteve në terma ekonomikë, teknikë dhe kohorë. Raporti i monitorimit përgatitet nga menaxheri i detyrave dhe i paraqitet menaxherit të sitit të PM-së.

Monitorimi i PM-së:

Niveli i tretë i monitorimit ka të bëjë me progresin e përgjithshëm dhe arritjet e planit të menaxhimit në lidhje me realizimin e objektivave specifike. Raporti mbi progresin e PM-së përgatitet nga menaxheri i sitit dhe i paraqitet kreut të Entit Menaxhues. Rezultatet e monitorimit të planit të menaxhimit përdoren për të përcaktuar masat korrigjuëse gjatë procesit të zbatimit dhe për të garantuar qëndrueshmërinë e veprimeve të planit nëpërmjet komunikimit të vazdueshëm me palët e interesit.

Monitorimi i ndikimit afatmesëm dhe afatgjatë të PM-së:

Niveli i katërt i monitorimit përqendrohet në ndikimin fizik, kulturor, social dhe ekonomik afatmesëm dhe afatgjatë të PM-së në burimet e trashëgimisë dhe territorin. Monitorimi bazohet në thelb të analizën krahasuese të arritjeve të ndërhyrjeve të planit dhe burimeve të alokuara (njerezore dhe financiare) me të dhënat statistikore në lidhje me zhvillimin urban dhe socio-ekonomik të territorit. Intervistat publike gjithashu kanë një rol thelbësor në vlerësimin e ndikimit të PM-së, veçanërisht në matjen e përmirësimit të cilësisë së jetës dhe rritjen e ndjeshmërisë së publikut dhe ndjenjës së përkatesisë ndaj burimeve të trashëgimisë kulturore. Raporti i monitorimit për ndikimin e PM-së do të

përgatitet çdo vit nga Drejtori i Entit Menaxhues dhe do t'i paraqitet Ministrisë së Kulturës nëpërmjet Institutit Kombëtar të Trashëgimisë Kulturore, sipas akteve rregullatore në fuqi, udhëheqësi dhe koordinatori i planit të menaxhimit.

Nivelet e ndryshme të sistemit të përcaktuar të monitorimit janë përbledhur në tabelën e mëposhtme.

STRUKTURA E MONITORIMIT TË PLANIT TË MENAXHIMIT					
NIVELI I MONITORIMIT	OBJEKTIVI I MONITORIMIT	LLOJI I RAPORTIMIT	PERGATITUR NGA	DORRËZUAR	PERIUDHA E RAPORTIMIT
NIVELI 1	Monitorimi i progresit të projekteve të veçanta	Raporti i projektit	Koordinatori i projektit	Menaxher, detyrë	Bazuar në projekt
NIVELI 2	Monitorimi i planit të veprimit; përcaktimi i masave korriguese	Raporti operativ	Menaxher, detyrë	Koordinatori i planit të menaxhimit	Tremujor
NIVELI 3	Monitorimi i PM-së; përcaktimi i masave korriguese	Raporti i menaxhimit	Koordinatori i planit të menaxhimit	Drejtuesi i strukturës së menaxhimit	Gjashtëmujor
NIVELI 4	Monitorimi i ndikimit afatmesëm dhe afatgjatë të PM-së; komentet (feedback) për planin tjetër	Raporti i vlerësimit të ndikimit	Drejtuesi i strukturës së menaxhimit	Ministria e Kulturës	Bazë vjetore

F.4.2 Rezultatet e ekuilibruar dhe indikatorët kyç të performancës

Zgjedhja e treguesve kyç të performancës është e rëndësishme. Sektori publik, tradicionalisht, përqendrohet veçanërisht tek procesi i planifikimit/buxhetimit, dhe, kryesisht, mbulon burimet (financiare) por jo rezultatet që duhen arritur. Kjo pengon matjen, vlerësimin dhe menaxhimin e performancës. Matja dhe vlerësimi i performancës u përgjigjet objektivave të ndryshme, të brendshme dhe të jashtme.

Së brendshmi ndihmon për:

- Qartësimin e qëllimeve, udhëzimeve dhe zgjidhjeve organizative;
- Vendosjen e një synimi për njësitë dhe personat;
- Lejimin e monitorimit dhe raportimit;
- Arritjen e të kuptuarit më të mirë të aktivitetave-proceseve dhe specifikimit të vlerësimit;
- Vendimarrje më të mirinformuar;
- Përmirësim të alokimit të burimeve (buxhetimi dhe menaxhimi finansiar)

- Realizimin e ekzaminimit të thelluar dhe fillimin e masave të përmirësimit;
- Motivimin e punonjësve nëpërmjet vërejtjeve (feedback);
- Kushtet për rritjen e delegimit

Së Jashtmi ndihmon për:

- Krijimin e transparencës dhe llogaridhënieve ndaj aktorëve të interesuar;
- Planifikimin e shërbimit ndaj klientit;
- Performancën e tenderit (konkursi);
- Përmirësimin e informacionit për vendimet politike;
- Konkretizimin e marrëdhënieve ndërmjet administratës publike dhe politikës;
- Marrëdhëniet me publikun/ndërtimin e besimit/legjitimitetin.

Shpesh, IKP-të priren të jenë shumë të përqendruara tek performanca financiare duke mos marrë parasysh një qasje më gjithëpërfshirëse, e cila është thelbësore për të siguruar rritjen organizative dhe llogaridhënieve ndaj palëve të interesuara. Përgjatë viteve, janë propozuar qasje më të ekuilibruara, duke filluar nga kontributi i dhënë në sektorin privat në fillim të viteve '90⁵⁹. Qasje të tilla mund të përmblidhen në një kartelë të ekuilibruar, e cila ndihmon për të mbajtur së bashku katër objektiva strategjike, të cilat pasqyrojnë perspektivë të ndryshme, të lidhura me njëra-tjetrën.

- Rritja e të ardhurave(financiare) të vetëgjeneruara. Ky objektiv përfshin rritjen e të ardhurave të vetëgjeneruara, jo vetëm nga biletat e pranimit, por edhe nga organizimi i eveneve, anëtarësimi, ekspozita, kafenetë, vizitat(turet me guidë), qiratë dhe programet përmblidhen e fondeve.
- Rritja e kënaqësisë së vizitorëve/palëve të interesit (konsumatorët/palët e interesit). Ky objektiv reflekton nevojën për të vazhduar me konkurrencën dhe për të konfirmuar produktet dhe shërbimet e tij sipas kërkesave të klientëve. Konsumatorët nuk janë vetëm vizitorë, çdo aktor duhet të përfshihet, duke përfshirë, në këtë mënyrë, një larmi aktorësh institucionalë. Një perspektivë e tillë kërkon një strategji të gjërë të marketingut.
- Investimi tek njerëzit dhe inovacioni (mësimi dhe rritja). Ky objektiv përfshin trajnimin e punonjësve në lidhje me vetë-përmirësimin individual dhe të organizatës. I konsideron punonjësit si burimin kryesor.
- Përfshirja e komunitetit në mënyrë efektive. I referohet kapacitetit thelbësor për të ruajtur dhe zbatuar qëndrimet edukative dhe kulturore⁶⁰.

Figurë tregon fushat/objektivat kryesore të Kartelës së Balancuar të Rezultateve të PM-së (BSC)

⁵⁹ See Kaplan R. S. and Norton D.P. (1992). "The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance", Harvard Business Review, January–February, fq. 71-79

⁶⁰ Modeli original i Kaplan dhe Norton parashikonte një perspektivë të procesit të biznesit, i cili do t'i referohet menaxhimit të sitit. Zëvendësoi një perspektivë të tillë me dimensionin e komunitetit. Sidoqoftë, mund të mbahet si një model me pesë dimensione

Figurë 102 – Kartelat e rezultateve të balancuara të Durrësit

Në qasjen e propozuar, secili objektiv strategik është i lidhur me treguesit e tij kryesorë të performancës (IPK), zgjedhja e të cilëve është një hap themelor në procesin e planifikimit dhe menaxhimit strategjik. IPK-të duhet të mbahen në numër të arsyeshëm në mënyrë që të jenë të menaxhueshëm duke përfshirë të dy prurjet e informacionit, rezultatet dhe masat e rezultateve, që pasqyrojnë, veçanërisht, vizonin afatgjatë. Sidoqoftë, IPK-të mund të miratohen dhe modifikohen mbi baza vjetore për t’iu përshtatur prioriteteve të vazhdueshme të menaxhimit.

Përvojat nga institucionet dhe trashëgimia kulturore në të gjithë botën tregojnë se zgjedhja e tyre mund të rrjedhë nga një vendim i përbashkët i fondacionit dhe MK-së, fillimisht duke u përqendruar në treguesit që pasqyrojnë objektivat e menaxhimit të brendshëm dhe, me pas, duke ndjekur strategjitë më të gjera kulturore kombëtare. Kjo është, për shembull, qasja e miratuar në Muzeun Britanik në Londër dhe institucione të tjera të ngjashme në të gjithë botën⁶¹.

Tabela e mëposhtme raporton Treguesit Kryesorë të Performancës së PM-së

Objektivi strategjik	KPI
Rritja e të ardhurave të vetë-gjeneruarë	Të ardhurat nga evenet e natës
	Të ardhurat nga ekspozitat
	Të ardhurat nga kafenetë
	Të ardhurat me pakicë
	Të ardhurat nga qirat dhe shitjet e materialeve promovuese
	Të ardhurat nga turet me guidë
	Shpenzimet bruto për vizitor
	Shpenzimet përvizitorë për shërbime specifike (kafenetë, AR rentals/Këndet e Shitjeve të suvenirëve, vizita me guidë, et.)
	Mbledhja e fondeve

⁶¹Van Dooren et al., 2015

Rritja e kënaqësisë së vizitorëve/palëve të interesit	Nr. i spektatorëve për ngjarje të mëdha dhe të vogla Popullariteti on-line % e vizitorëve që do të rekomandonin një vizitë Nr. i vizitave ditore në sit Nr. i vizitorëve ndërkombëtarë Nr. i vizitave programuese ndërkombëtare të operatorëve turistikë në sit
Përfshirja e komunitetit në mënyrë efektive	Nr. i vizitave nga shkolla Nr. i vizitave të moshuarve Nr. i fëmijëve nën 16 vjeç që marrin pjesë në aktivitete të organizuara në sit Nr. i banorëve të Durrësit që marrin pjesë në programe kulturore Nr. i anëtarësimeve Nr. i vizitorëve shqiptarë
Investimi në burime njerëzore dhe inovacion	Diversiteti i stafit Nr. i programeve të specializuara të trajnimit Nr. i praktikave të organizuara në muzetë ndërkombëtarë Vendosja e partneritetit me institucionet ndërkombëtare Nr. i shtetasve të kualifikuar për të punuar në Fondacion Nr. i regjistrimeve të dukshme, të objekteve në internet Nr. i aplikacioneve të shtruar

Figura 104 – Kartalet e rezultateve të balancuara të Durrësit dhëshimtë të treguesve kryesore të performance-s.

F.5 Konsultimi me Publikun

Vendimi i Këshillit të Ministrave (Nr. 169, Datë 20.2.2020) përcakton me detaje procedurën e konsultimit publik të planeve të menaxhimit të trashëgimisë së paluajtshme. Në përputhje me Ligjin aktual, drafti i planit të menaxhimit të zonave arkeologjike A dhe B të Durrësit do t'i nënshtronhet konsultimi publik me një gamë të gjerë të interesuara duke përfshirë (pa u kufizuar në):

- Subjektet e përfshira në sistemin e menaxhimit të pasurive kulturore (institucionet që zotërojnë dhe/ose administrojnë pasuri kulturore);
- Pronarë të llojshëm të pasurive kulturore;
- Strukturat/entitetet shtetërore që janë burime dytësore të menaxhimit të pasurive kulturore (p.sh, Administrata rajonale e zonave të mbrojtura, kur prona kulturore është e vendosur në një zone të mbrojtur mijdisore dhe strukturat perqejuese për pyjet dhe kullotat në komuna, kur prona është e lokalizuar në fondet e pyjeve ose kullotave);
- Komuniteti lokal dhe grupe të tjera (biznese, organizata joftimprurëse, donatorë të mundshëm)

Procedurat e konsultimeve publike të përcaktura nga Ligji kryhen nëpërmjet hapave të mëposhtëm:

- Publikimi i Planit të Menaxhimit në faqen e internetit të Ministrisë së Kulturës (dhe në regjistrin elektronik të njoftimeve publike)
- Mundësimi i dialogut me palët e interesuara që kanë të drejtë të shprehin mendimet dhe rekomandimet e tyre për planin brenda njëzet ditësh pune nga botimi
- Rishikimi nga Ministria i mendimeve, rekomandimeve dhe propozimeve të paraqitura
- Rishikimi i planit të menaxhimit, duke përfshirë përbledhjen e rekomandimeve të pranuara dhe renditjen e rekomandimeve të refuzuara me arsyetim.

Procesi i miratimit përfshin gjithashtu një diskutim publik, pas periudhës së publikimit të projektit planit të menaxhimit nën koordinimin e Ministrisë së Kulturës dhe institucioneve të tjera kompetente - Drejtoritë Rajonale të Trashëgimisë Kulturore, Njësítë e Vetëqeverisjes Vendore dhe institucionet e

tjera përkatëse. Takimi i konsultimit publik do të shpallet dhe realizohet në mënyrë transparente nëpërmjet kanaleve të komunikimit të Ministrisë dhe institucioneve të tjera kompetente dhe rekomandimet do të vlerësohen në mënyrë të kujdeshshme; gjithashtu, do të publikohet një listë të rekomandimeve të pranuara dhe atyre të refuzuara me një përbledhje të arsyeve të refuzimit të tyre.

Pas përfundimit të procesit të konsultimit publik, PM-ja do të paraqitet për miratim në përputhje me dispozitat e nenit 47 të Ligjit Nr. 27/2018, "Për Trashëgiminë Kulturore dhe Muzetë".

PM-ja është formuluar me qasje gjithëpërfshirëse, duke përfshirë të gjithë aktorët institucionalë dhe shoqërorë të trashëgimisë historike urbane të Durrësit. Të gjitha aktivitetet do të kryhen në mënyrë transparente dhe nëpërmjet një procesi të vazhdueshëm komunikimi, ku institucionet lokale dhe publike, si aktorë kryesorë dhe zotërues të planit të menaxhimit, do të përfshihen drejtpërdrejt në to, duke siguruar kontribut të drejtpërdrejtë për monitorimin e tyre si dhe vërejtjet dhe komentet për planet e ardhshme.

PËRFSHIRJA E KOMUNITETIT NË PM-NË E DURRËSIT

Në përputhje me parimet e lartpërmendura, PM, që nga momenti i parë, u ka dhënë një peshe të rëndësishme çështjeve sociale dhe e ka konsideruar angazhimin e komunitetit si pjesë të integruar të planit përgjatë gjithë procesit, nga planifikimi deri në zbatim.

Dokumentacioni dhe shqyrtimi i situatës aktuale të Durrësit për objektivat e planit të menaxhimit të dhe konsultimin me një spektër të gjërë të palëve të interesuara ka qenë çështje e rëndësishme gjatë formulimit të koncepteve dhe ideve për zhvillimin e planit. Procesi i konsultimit është kryer me dy grupe të veçanta: aktorët institucionalë të përfshirë drejtpërdrejt me trashëgiminë kulturore dhe urbane të qytetit dhe palët e interesit të komunitetit, duke përfshirë një larmi grupesh që do të ndikoheshin drejtpërdrejt dhe tërthorazi nga vendimet e planit. Përbajtja dhe rezultatet kryesore të këtyre konsultimeve mund të gjenden në seksionin 1.3. Konsultimet e kryera me palët e interesit.

Për më tepër, PM-ja ka miratuar qasjen e Peizazhit Historik Urban si bazë për vlerësimin e vlerave, zhvillimin e strategjive dhe veprimeve për ruajtjen, valorizimin, përdorimin dhe promovimin e trashëgimisë kulturore urbane të qytetit. Qasia e peizazhit, e prezantuar nga koncepti PHU, pranon që qasjet e ndryshme të trashëgimisë, ekonomike, mijdisore dhe socio-kulturore në të vërtetë janë plotësuese dhe suksesi afatgjatë i secilit prej tyre varet nga të tjerët (shpjegohet nga PHU). PM-ja, në këtë drejtim, përfshin tre komponentë që do të përdoren gjatë gjithë procesit të planifikimit dhe zbatimit të planit. Konsultimi publik përbën një komponent thelbësor të planit dhe është hartuar duke u bazuar në një koncept dinamik dhe elastik dhe do përfshijë numrin në rritje të palëve të interesuara gjatë procesit.

Tre komponentët e planit për strategjinë e angazhimit të komunitetit janë:

Komunikimi

Komunikimi përfshin shpërndarjen e vazhdueshme të progresit të planit nëpërmjet faqeve të internetit të organizatës menaxhue se dhe partnerëve dhe donatorëve.

Pjesëmarrja

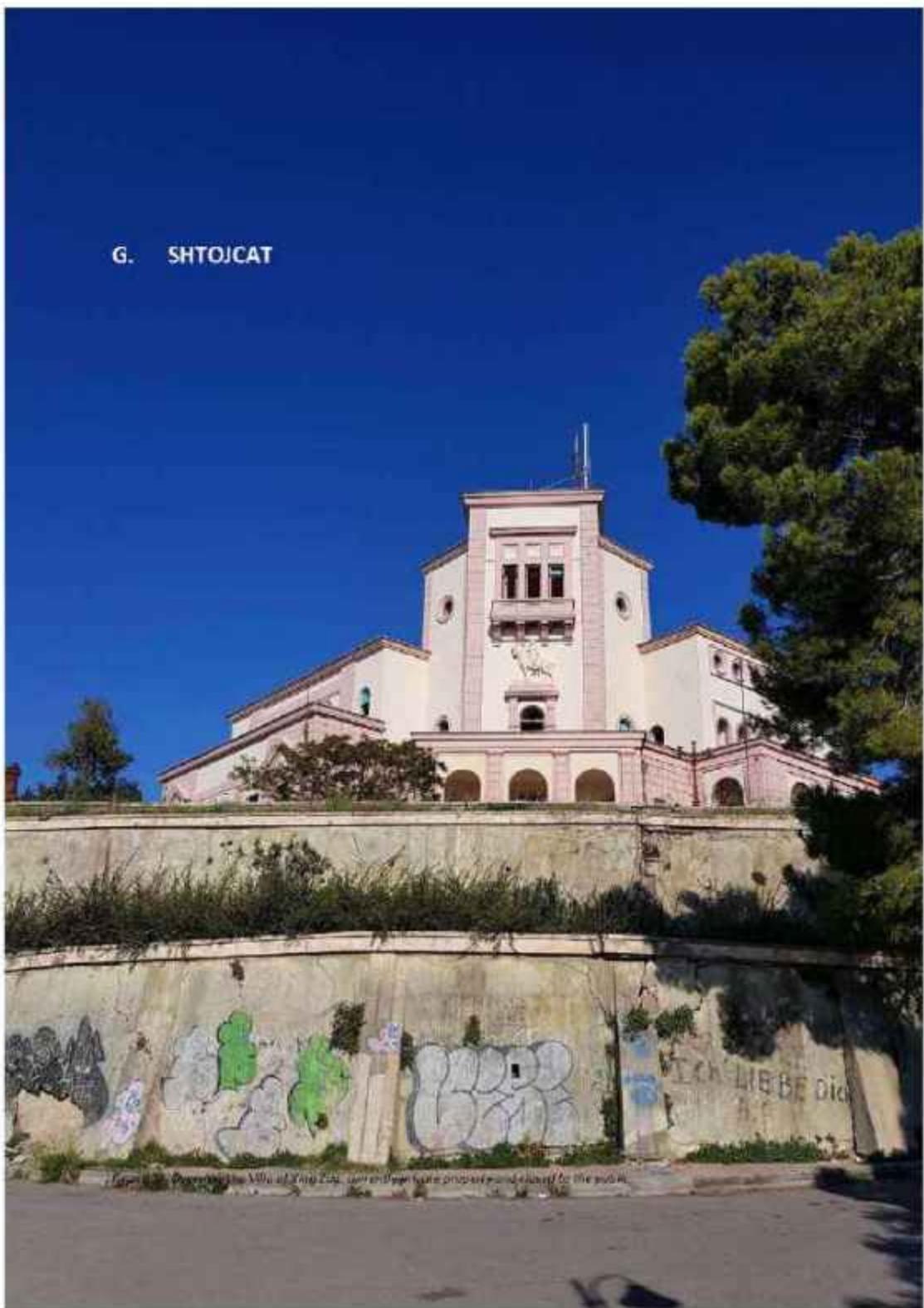
Përfshin nxitjen e pjesëmarrjes aktive të të gjithë aktorëve në të gjithë procesin e planit, nga planifikimi te zbatimi dhe monitorimi. Në fazën e studimit, palët e interesuara nxiten të ndajnë mendimet, idetë

dhe pritshmëritë e tyre për planin, nëpërmjet procesit të konsultimit. Siç është parashikuar nga VKM Nr. 169, Datë 20.2.2020, projekt i planit të menaxhimit do t'i nënshtronhet konsultimit publik me institucionet qendrore dhe lokale, palët e interesuara të identifikuara dhe partnerët/investitorët/donorët e mundshëm. Detajet e procesit të konsultimit publik që do të kryhen nën përgjegjësinë e Ministrisë së Kulturës gjenden në seksionin për konsultimin publik. Të gjitha veprimet e planit do të hartohen në mënyrë të tillë që të inkurajojnë pjesëmarrjen aktive të publikut lokal dhe për të nxitur ndjenjën e pronësisë së komunitetit lokal si kusht i zhvillimit të qëndrueshëm të trashëgimisë urbane. Iniciativat kulturore dhe sipërmarrja do të mbështeten gjithashtu me mikrostimuj dhe programe trajnimë.

Rritja e kapaciteteve

Plani do të përfshijë aktivitete të ndryshme për kuptimin dhe vlerësimin e plotë të vlerave dhe përfitimeve të burimeve të trashëgimisë kulturore, gjë që përbën kushtin kryesor të qëndrueshmërisë. Kjo përfshin aktivitete të ndryshme, si programet e trajnimit (drejtuar grupmoshave të ndryshme, gjinisë dhe profesionit), ekspozitat publike, konkurset dhe aktivitetet çlodhëse që do të realizohen në zonat e trashëgimisë kulturore të qytetit. Bashkia, Institucionet Kulturore të Durrësit dhe palët e interesuara institucionale të Planit të Menaxhimit, do të kenë rol kryesor në organizimin dhe zbatimin e këtyre aktiviteteve. Plani përfshin gjithashtu aktivitete për zhvillimin dhe përhapjen e artizanatit tradicional, që është pjesë e identitetit dhe vlerave të trashëgimisë kulturore të qytet

G. SHTOJCAT

6.1 Historia e Durrësit

Vendbanimet në antikitet

Ka pak rjohuri për vendbanimet më të hershme në qytetin e Durrësit. Sidoqoftë, është e mundur të mbështetemi në muret fortifikuese dhe të dhënrat nga gërmimet arkeologjike të shpëtimit. Pavarësisht nga ky fakt është e padiskutueshme që këto vendbanime të hershme u zhvilluan sajë kushteve të favorshme gjeografike të vendit. Supozohet se vendbanimet e hershme ishin vodosur në jug të godishullit, në lindje të kodrave të para, në mënyrë që të përfitonin nga një vend i mbrojtur nga stuhitë dhe pushuesit që vinin nga perëndimi edhe pse jashtë lagunës, akoma të arritshmë nga deti. Evolimi i Durrësit u zhvillua përgjatë aksit Jug-Veri, duke u shtrirë ngadalë drejt veriut. Qyteti antik ishte strukturuar në kohën romake rrëth një qendre që ndodhej afër sheshit aktual para Bashkisë. Amfiteatri ndodhej jashtë qytetit, në kufirin perëndimor. Porti antik ndodhej në juglindje të kësaj qendre. Qyteti romak ishte miqtë i gjierë, në jug të aksit lindje-perëndim të Rrugës dhe Dëshmorëve, një zonë ku janë zbuluar insula të rëndësishme (bloqe romake). Përtëj qendrës së qytetit, kishte shumë vilat periferike dhe vendbanime të tjera të vogla, si dhe një varreze, që përcaktion qartë periferinë jashtë bërrhamës së dendur urbane. Nuk ka asnjë provë të mureve të fortifikimeve që datojnë që nga këto periudha të hershme. Në këtë periudhë Durrësi ndodhej pikërisht në anën tjetër të Detit Adriatik nga fundi i Via Appia dhe në fillim të Via Egnatia. Kjo do të thoshte që Durrësi ishte i lidhur me të dy qendrat e botës antike, Romën dhe Bizantin. Gjatë periudhës Bizantine Durrësi pati shtrirjen më të madhe territoriale me ndërtimin e fortifikimeve. U zbuluan dy mure në veri gjë që tregon një zhvillim me një rrëthim të fortë të Justinianit dhe një rrëthim proto-bizantine që shtrihen më në veri. Ky zgjerim dhe nevoja për të mbrojtur qytetin treguan përritjen e rëndësisë së Durrësit dhe rolin e tij të vazdueshëm në tregti, prodhim dhe jetën antike.

Periudha mesjetare tregon për një rënien të ndjeshme të qytetit. Qyteti forcoi fortifikimet e tij më afér qendrës së qytetit përreth kalasë dhe braktisi territoret veriore, dhe kjo vazhdoi deri në fund të shekullit të 19-të.

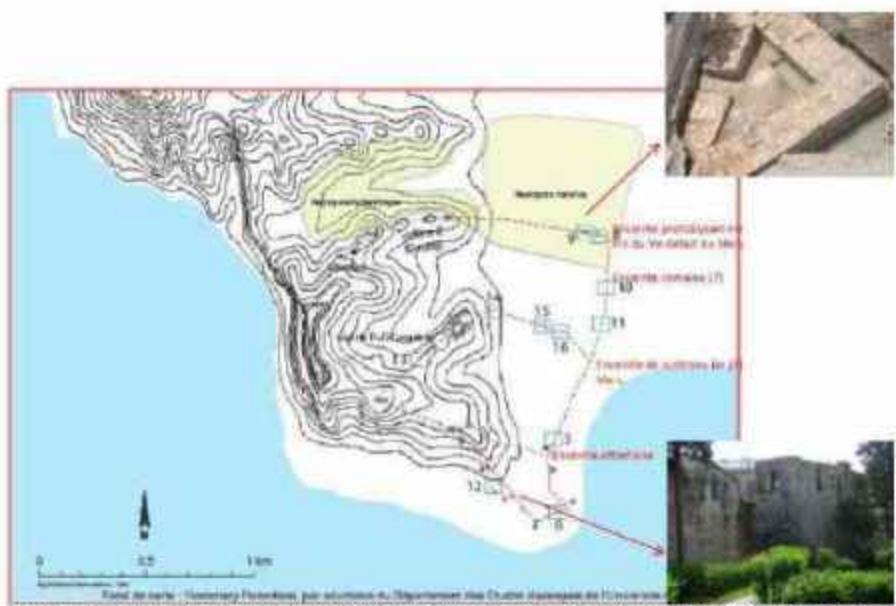

Figura 106 – Teorie e fortifikimeve antike bazuar në gërmimes e kryera gjatë viteve (Fondi de carte E. Shehi L. Perzhitë, në Kongresin ndërkombëtar të studimeve arkeologjike shqiptare, Tiranë, 2014).

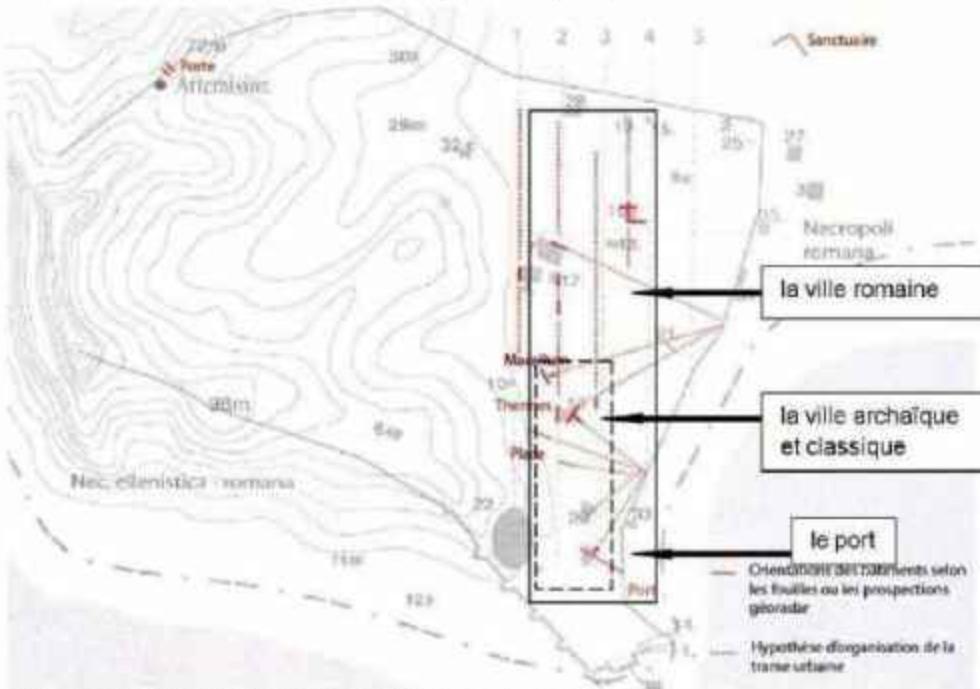

Figure 107 - Zonulime urban i supradat nē ontikitet (fondi de carte idem, MAFAD)

Figure 128 - Durrës, hartë e shkujt të 1829-të (referencë e përdorur, sponseruar)

Në fillim të shekullit të 19-të, kishte një zgjerim dhe urbanizim në rritje deri në murin e lashtë verior. Sheshi në veri të lagjes së vjetër (Sheshi aktual para bashkisë së qytetit) u bë më i strukturuar me ndërtimin e një xhamie. Një skelë u ndërtua në skajin lindor të lagjes së vjetër në port, përtiut përgjigjur aktivitetit të rritur tregtar.

Deri në fillim të shekullit të 20-të, qyteti kryesisht mbeti brenda kufijve të lagjeve tradicionale, zona brenda mureve dhe zona në veri të sheshit të madh. Struktura urbane nuk ka ndryshuar që atëherë në këtë zonë, tre rrugët tregtare në formën e Y-së që vijnë së bashku në sheshin kryesor para bashkisë së qytetit. Ai shtrihet nepër lagje rurale drejt kodrave në anën perëndimore. Qendra e qytetit brenda mureve është shumë e dendur; rruga e kalimit për në Amfiteatër është e zënë nga ndërtimet. Kodra është pak e prekur nga urbanizimi; bregu i detit nuk është ndërtuar. Porti ndodhet ndërmjet kalatave të gjata; është i kuqizuar me skajin juglindor të qytetit. Ndërtesa tradicionale dhe dendësia e lartë e lagjeve tradicionale mund të vërehen në fotografitë e vjetra. Rruga kryesore e qytetit është Boulevardi Epidamm, një rrugë tregtare në qendër të qytetit, e vendosur ndërmjet mureve.

Nga fillimi i shekullit XX deri në pavarësinë e Shqipërisë

Figurë 110 –Foto ariore e Durrësit në 1925 (Ministria Italiane e Luftës, viti 1930)

Evoluimi urban gjatë pjesës së parë të shekullit te 20-të

Betejat për pushtet brenda Perandorisë Osmane u shfaqën në fillim të shekullit të 20-të, të cilat do të kishin ndikime serioze në Shqipëri dhe Durrës. Fillimi, shqiptarët i mbështetën ndryshimet dhe lëvizjen e xhonturqëve, por përfundimisht, kundërshtimi u rrit për shkak të masave të ashpra që synonin të mbanin së bashku një bashkim gjithnjë e më të copëtar. Kryengritjet filluan në Kosovë, e

cila u shndërrua në një revoltë të përhapur. Në pamundësi për të kontrolluar situatën me forcë, përfundimisht ishte chanë koncesione Shqipërisë. Por kjo rezultoi e pamjaftueshme, që Lufta e Parë Ballkanike filloj në 1912. Shtetet në gadishullin Ballkanik filluan një periudhë të luftës shumëfronëshe dhe ishte në këtë situatë që Ismail Cemal shpalii pavarësinë më 26 nëntor 1912. Kështu përfundoi periudha otomare në Durrës.

Ndryshimet u përshtypuan pas pavarësisë që me investime të konsiderueshme nga Italia më vitot 1930. Kjo e shihe zhvillimin e Durrësit si qendër ekonomike të vendit. Së pari, zhvillimi i infrastrukturës, përfshirë portin që hekurudhën. Pavarësia e presidentit në mitje nga Italia, Moreti Zog I kundërshtoi italianet që refuzoi ultimatumin e Mosolinit që kërkonte pushtimin e Shqipërisë nga Italia, më 7 Prill 1939. Italia pushtoi Shqipërinë me një sulm direkt në Durrës duke vlerësuar rëndësinë e tij. Mbrojtësit shqiptarë rezistuan me guxim po pa vlerë, duke pasur parasysh zbarkimet e shumta të Italianeve. Luftimet në Durrës ishin rezistenca më e fortë e hasur nga italianet gjatë pushtimit. Pushtimi i Italianit i Shqipërisë do të silte ndryshime drastike në Durrës. Struktura e zonave qendrore ngrënshet, realizimi i fasadave të vazhduara neoklasike të ndërtimesave tregtare përgjatë tre rrugëve të Y, themelimi i strukturës administrative me ndërtimin e objekteve kryesore, bashkia e cytetit, Gjykata, Banka e Shqipërisë që hotele luksoze. Filici të krijuar një cytet modern me aktivitet të përparuar ekonomik.

Figuri 113 – Mësazi aqer i vitit 1939 (Ministria italiane e Luftës)

Qyteti përfjetoi një periudhë ristrukturimi pas përfundimit të luftës dhe tërheqjes së Italianeve. Ndërtimi i objekteve publike, kulturore dhe administrative përrath sheshit të Bashkisë vazhdoi. Kjo ishte veçanërisht e përoendruar në zonën veriore, që ndryshimet ishin të jashtëzakonshme. Qyteti po strukturonte boshin Perëndim-Lindje të Muzeut të Luftës. Rruga e Dëshmorëve e cila hap një arterie e lëkjeve me stacionin që në brendësi të vendit, Tiranës që jugut. Mbë kanë bazë zhvillohet në veri korriza urbane ortogonale, hapësirat e gjelbërtë, ambientet sportive (stadiumi që pallati i sporteve). Kjo mitje u nxit nga administrata e fortë e shtetit komuniteti te cilë promovoi unitetin kombëtar dhe vetëbesimin. Qeveria zbatoi reformat që modernizuan Shqipërinë që krijuan fitime në industri,

arsim dhe bujqësi duke shtypur fenë. Në këtë periudhë ndodhen zhvillimet tipik të strehimit publik. Nga viti 1950 dhe 1960 u ndërtuan në zonën e apo urbanizuar. Ato janë banesat e familjeve të punëtorëve që punojnë në port ose në zonën e re industriale të vendosur në lindje përmes kënetës, e cila është tharë nga një rrjet kanalash. Porti u zhvillua gjithashtu në këtë drejtim. Lagjet spontane filluan të rrënjoseshin në shpatet e kodrës dhe përgjatë boshtit drejt Portë Romanos. Një lagje e re përgjatë plazheve të shkëlqyera në lindje filloj të formohej. Sidoqoftë, kjo ritje u menaxhua nga administrata e shtetit.

Evolimi i Durrësit në fillimet e liberalizimit

Në fund të regjimit komunist, presioni liberal ishte i fortë dhe qyteti ndryshoi me shpejtësi. Në fillim, qyteti u zhvillua bazuar në planifikimin urban të viteve 1970 duke u dendësuar. Shpatet e kodrës u urbanizuan dhe zhvillimi u shtri në veri, së bashku me rrugën për Portë Romano.

Figure 112 –Harta e Durrësit nga 1978 (Republika Popullore Socialiste e Shqipërisë)

Vitet 2000

Fundi i viteve 1990 dhe fillimi i viteve 2000 dëshmuani zhvillime të shpejta dhe të rënësishme për Durrësin. Zhvillimi i Aktiviteteve tregtare përkthehet në një investim të fortë imobiliar. Ndërtesa të reja shumëkatëshe ndërtohen në një mënyrë të paorganizuar në qendër të qytetit përreth sheshit para Bashkisë. Rezultati është një përzierje e lagjeve antike dhe një kërcënëm serioz për trashëgiminë arkeologjike dhe atë moderne. Vija bregdetare në rrëzë të kodrave e ndërtuar më dendur me hotele dhe kulla apartamentesh luksoze. Shpatet e kodrës janë ndërtuar deri në kufijtë maksimalë për shkak të pjerrësisë. Zhvillimi përgjatë rrugës së Porto Romanos në veri vazhdon. Por, më specifik është urbanizimi i egër i kënetës, i cili mbulohet me banesa të vogla, vendbanime të paligjshme. Vetëm në

vitet 2010 pasoi zhvillimi i hapësirave publike, me investime të konsiderueshme financiare në qendër të qytetit (sheshi i bashkisë, sheshi përparrë portit, rrugët e tregtarë). Por lagjet periferike nuk përfitojnë asnjë investim në hapësirat publike, ndërsa niveli i infrastrukturës është i madh. Aktiviteti i industrial u zhduk plotësisht. Zona industriale u bë një djerrinë, pa asnjë mundësi kthimi. Zhvillimi ekonomik i Durrësit është përgendruar në aktivitetin portual, aktivitetet tregtare dhe turizmin. Turizmi është një aktivitet i rëndësishëm që ka përshpejtuar zhvillimin e brezit urban përgjatë plazhit të madh në lindje. Ishte në këtë periudhë që kishte shkelje të konsiderueshme të ndërtesave të vogla të banimit pranë fortifikimeve.

Zhvillimi i urbanizmit në shekujt 20 dhe 21

Figura 11.3 - Zonat e ndryshme të qytetit (Ministria e Kulturës, 2010)

Vila blu përfaqëson kufijtë e vitit 1920 të qytetit, vija e verdhë kufijtë në 1978, vijat e kuqe kufijtë e vitit 1994 dhe kufijtë e gjelbër në 2006.

- 1 - Qendër historike e Durrësit deri në Luftën e Dytë Botërore
- 2- Zhvillimi në veri. Vitet 1960 - 2000
- 3- Zgjerime në të djathtë të kalimit të kënetës nga vitet 2000
- 4- Zona industriale e krijuar në vitet 1970.
- 5- Bregu lindor, plazhi i madh, zhvillimi i të cilit është i lidhur me turizmin bregdetar.
- 6- Porti

G.2 Lista Monumenteve të Kulturës dhe vendimet e shpaljes

Një aspekt thelbësor i kuadrit ligjor është vendimi i shpaljes, i objekteve me vlera të spikatura, brenda zonës arkeologjike A të Durrësit, si Monument Kulture. Më poshtë është lista e Monumenteve të Kulturës, shoqëruar me të dhëna të shpaljes, (numrin, datën e vendimit..).

NR.	EMRI I MONUMENTIT	KATEG.	ADRESA	TE DHENA TE SHPALJES	
			LAGUA	INSTITUCIONI	NR. VENDIMI/ DATA
1*	KALAJA E DURRËSIT	I		U. Vendim i Ministrit të Kulturës së Shqipërisë (Dokument nr. Decreti Dytare Nr. 95, d.d. 18.10.1945), 2 Rekomandat Universiteti Shkencor i Tiranës, Atdha nr. Gdh. 15.01.1962; 2 Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 12/1962 d.d. 10.06.1973.	
2*	ROTONDA	I		MK.R.S. (Drejtoria e Kulturës) nr.114 d.d. 18.02.2003	
3*	AMFITEATRI	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.01.1973	
4*	TRAKTET E PALLATIT E KULTURES	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 03/1962 d.d. 10.01.1973	
5**	NIDERIMI ME TULLA (TABERINAKU)	I	"Vasil Kaqi" St.	Komiteti Kultures dhe Arteve/nr.02 d.d. 10.12.1987	
13*	HAMAMI	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.06.1973	
17*	PUSHTORPHANES	I	L.11, Nr. "Aleksander Goga"	Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.06.1973	
18**	TRAKTET E UJESIJELESIT ANTIK	I		Komiteti Kultures dhe Arteve/nr.07 d.d. 18.12.1987	
24**	SISTEMI I KANALIZIMIVE ANTRIKE DURRËSIT ME TRAKTETE TUE	I		Funktuar në shenjat e kohës	
25**	Trakti i kanalizimit me ujësi i mëdha tulla përmes "Nail Kondi"	I	Rr. "Nail Kondi"	Komiteti Kultures dhe Arteve/nr.07 d.d. 18.12.1987	
34*	ZHAMAL FATHI	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.06.1973	
40*	BANESA KU LINDI DHE KALOI DISA VITE TE FEMIJERISE ALEKSANDER MOSU	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.06.1973	
41*	BANESA KU KAJETUAR E SINOLI	I		Ministria e Arsimit dhe Kulturës së Shqipërisë 10/96 d.d. 10.06.1973	
55**	RRENOJATE NDERTESES ME MOZAK	I	L.11, Rr. "Aleksander Goga"	Ministria e Kulturës/203/23.07.2016	
57**	BANKA KOMBËTAKE TREGTARENE QYTETIN E DURRËSAT	II	Prana Kastes Gjithodokic, Rruga "Llogara"	Ministria e Kultures, Nr. 197, d.d. 30.03.2018	

SHENJA:
Figura 4 – Lista e monumenteve të mbrojtur të Durrësit në Zonën A.
Të dhënat që janë përfshillë nuk mundin të fitojnë siguri të plotë. Të dhënat e kësaj liste nuk i dhënnohen pas apo apo.

NR.	EMRI I MONUMENTIT	KATEG.	ADRESA	TE DHENA TE SHPALJES	
			LAGUA	INSTITUCIONI	NR. VENDIMI/ DATA
1.a.	OSTERNA MESJETARE (Medieval Tank)				
1.a.	MOQAMU ORELLUT (Ornate Mosque)				
1.a.	MOQAMU TEIL PALATIT I SPORITIT (Mosaic at the Sport Palace)				

Figura 4 – Lista e monumenteve të mbrojtur të Durrësit në Zonën B

G.3 Institucionet që menaxhojnë trashëgiminë kulturore

Shqipëria, duke pasur parasysh historinë e saj të gjatë dhe vendndodhjen e saj të rëndësishme në Mesdhe, ka burime të shumta të trashëgimisë kulturore. Për fat të keq, administrata e kësaj trashëgimie kulturore vuajti mjaft për shkak të një periudhe të gjatë izolimi (1950–1990), gjatë së cilës ekonomia dhe siguria lanë në hije gjithçka tjetër. Për fat të mirë, ka pasur shumë arritje pozitive në komizëm institucionale dhe administrative së bashku me rritjen e ndërgjegjësimit për rëndësinë e menaxhimit të trashëgimisë kulturore. Rolli i ministive, agjencive dhe institucioneve shqiptare ka përmirësuar shumë ruajtjen dhe administrimin e trashëgimisë së tyre kulturore.

Ministria e Kulturës – është institucion përgjegjëse për trashëgiminë kulturore në vend, ushtron funksionet e ruajtjes, mbrojtjes, vlerësimit dhe administrimit të pasurive kulturore në përputhje me legjislacionit në fuqi. Ministria harton Strategjinë Kombëtare për Kulturën. Gjithashtu përcakton programin e trashëgimisë kulturore, krijon kalendarët e ngjarjeve kulturore dhe lidhet me diasporën e shqiptarëve. Ministria është gjithashtu përgjegjëse për katër prona të Trashëgimisë Botërore. Institucionë varëse të MK janë: Institut Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore, Institut Kombëtar i Regjistrimit të Trashëgimisë Kulturore, Qendra Muzeore Durrësit, Drejtoria Rajonale e Trashëgimisë Kulturore Tiranë, etj.

Nga vitet 1990, ministria është riorganizuar dhe kombinuar me fusha përgjegjësie të ndryshme përfshirë sportin, turizmin etj.

Kjo listë pasqyron ndryshimet si institucion e bëra në vite në historinë pluraliste që nga viti 1992:

- Ministria e Kulturës, Riniçë dhe Sporteve nga 1992 në 1996;
- Ministria e Kulturës, Riniçë dhe Grave nga 1996 deri në 1997;
- Ministria e Kulturës, Riniçë dhe Sporteve nga 1997 në 2005;
- Ministria e Turizmit, Kulturës, Riniçë dhe Sporteve nga 2005 në 2013;
- Ministria e Kulturës nga viti 2013 deri më tanë

Në jo më pak se pesë herë dhe ka pasur dymbëdhjetë ministra. Këto ndryshime të shpeshta tregojnë një aspekt të rëndësishëm politik të ministrisë, përfitimi i së cilës është lidhja e drejtpërdrejtë dhe komunikimi i shpeshtë me Kryeministrin. Aspektet negative përfshijnë ndryshimet e shpeshta reaguese të cikleve politike.

Pavarësisht ndryshimeve, në katër vitet e fundit, ka pasur risi të shumta, duke përfshirë partneritetin, miratimin e ligjeve që lejojnë më shumë autonomi për menaxhimin e Siteve të trashëgimisë kulturore, një ligj që kërkon plane të menaxhimit, promovimin e siteve të trashëgimisë kulturore në listën e trashëgimisë botërore dhe projekte të shpeshta bashkëpunimi me Bashkimin Evropian.

Një projekt i ri, i fundit i cili ka pasur debat publik, ka qenë partneriteti me AADF për të krijuar një fondacion publik-privat për menaxhimin e qëndrueshëm të pasurisë së Trashëgimisë Botërore të Butrintit. Ministri është mjaft prezent me konferanca të shpeshta për shtyp dhe ka marrë pjesë në takime të shumta të palëve të interesit në lidhje me Durrësin.

Më 17 maj 2018, Parlamenti shqiptar miratoi ligjin e ri për trashëgiminë kulturore dhe muzetë. Referuar modelave më të mira në Evropë, ligji i ri synon të fuqizojë institucionet kulturore në të gjithë vendin. Më tej janë paraqitur disa aspekte të ligjit që janë të rëndësishme për planin aktual.

Kompetencat

Në lidhje me kompetencat institucionale, ligji përcakton ndër të tjera:

- Politikat shtetërore të trashëgimisë kulturore udhëhiqen nga Këshilli i Ministrave. Politika të tillë zbatohen nga ministri përgjegjës për trashëgiminë kulturore në bashkëpunim me njësitë e tjera të qeverisjes qendrore dhe lokale dhe shoqërinë civile. Menaxhimi i pasurisë kulturore, ruajtja dhe qëllimet e mbrojtjes strategjike përcaktohen në strategjinë kombëtare për kulturën, të hartuar nga ministria përgjegjëse për trashëgiminë kulturore (neni 9).
- në lidhje me rolin e institucioneve publike, autoritetet shtetërore qendrore dhe njësítë e vetëqeverisjes vendore, autoritetet shtetërore qendrore koordinojnë punën dhe lidhin, përafrojnë dhe integrojnë aktivitetet me qëllimin përfundimtar për të sigruar ruajtjen, mbrojtjen, vlerësimin dhe menaxhimin e trashëgimisë kulturore si dhe për të sigruar kushtet për aksesin e tij publik (neni 11);
- në lidhje me planin aktual, ministria përgjegjëse për trashëgiminë kulturore, ndër të tjera (neni 13):
 - harton strategjinë kombëtare për kulturën;
 - jep licenca (për veprimitari arkeologjike në vend, për riprodhim të vlerave kulturore; subjekteve private për punë ruajtjeje; për ekspertë të vlerësimit të pasurive kulturore të luajtshme dhe të paluajtshme; prona të luajtshme dhe të paluajtshme të enteve tregtarë);
 - jep leje për eksposizimin e vlerave kulturore në ekspositat kombëtare dhe ndërkombëtare dhe autorizime të tjera sipas dispozitive të mëposhtme;
 - harton plane të ruajtjes dhe menaxhimit të vlerave të paluajtshme kulturore;
 - koordinon:
 - * termat e referencës për hartimin, ruajtjen dhe planet e menaxhimit; skemat e ndarjes, planet dhe modifikimi i tyre; normat e tyre specifike dhe projektet

- zhvillimore në përputhje me pronat kulturore të paluajtshme individuale ose në grup, brenda kufijve të tyre dhe zonave të mbrojtura;
- termat e referencës për projektin e ndërtesave muze dhe ekspositat e tyre të përhershme;
 - Projekte zhvillimore për një monument, objekte monumentale-dekorative, komponentët që e përbijnë, të vendosura në hapësira publike, zona urbane jo-urbane, ose projekte për zhvendosjen dhe heqjen e tyre
 - ka përgjegjësinë e administrimit të pronave publike me vlera kulturore.
 - Njësitë e vetëqeverisjes vendore bashkëpunojnë me ministrinë përgjegjëse për trashëgiminë kulturore në ushtrimin e funksioneve të tyre të ruajtjes dhe mbrojtjes së pasurisë kulturore (neni 14).

Financimi

Financimi përfshihet (neni 18-20), në ligjin që pothon se:

- financimi i politikës kombëtare të ruajtjes, konservimit dhe zhvillimit të trashëgimisë kulturore materiale është i siguruar nga Fondi Kombëtar i Kujdesit për Trashëgiminë Kulturore Materiale, burimet e financimit të të cilit janë (neni 19):
 - të ardhurat e krijuara nga sitet e artit ,kulturës dhe muzetë;
 - financim ligor vendas ose i huaj nga organizata publike dhe private ose persona fizikë;
 - Buxheti i Shtetit;
- Fondet për hulumtimin, dokumentimin, përzgjedhjen, mbrojtjen, konservimin, restaurimin, administrimin, eksposimini, prezantimin dhe përhapjen e trashëgimisë kulturore sigurohen nëpërmjet buxhetit të shtetit, buxhetit të njësive të vetëqeverisjes vendore, si dhe çdo burim tjetër i ligjshëm nga persona juridikë apo fizikë, vendas ose të huaj, përfituar në formën e donacioneve ose sponsorizimeve.(neni 20) Me:
 - të ardhurat e krijuara nga sigurimi i shërbimeve dhe përdorimi i pronave kulturore konsiderohen rrjedha dytësore të të ardhurave dhe transferohen në fondin e trashëgimisë kulturore;
 - të ardhurat e krijuar nga veprimitaria e fondacioneve të përfshira në përputhje me këtë ligj rrëgullohen nga një marrëveshje ndërmjet fondacionit të përmendor dhe institucionit publik.

Sipas nenit 21, pronarët dhe poseduesit e pronave kulturore kanë të drejtë:

- të marrin konsulta, shërbime ekspertësh dhe rekomandime nga autoritetet përgjegjëse përuajtjen dhe mbrojtjen e vlerave kulturore;
- të marrin të ardhurat nga biletat e hyrjes, të ardhurat e gjeneruara nga materiale promovuese dhe vlera kulturore riprodhuase fotografike, kompjuterike, video ose ndonjë mjet tjetër;
- të aplikojnë për mbështetje financiare, në kuadrin e programeve të finançuara nga buxheti i qeverisë qendrore ose lokale, ose rrjedha të tjera, për qëllime emergjence ose konsolidimi, përfshirë konservimin dhe restaurimin e nevojshëm përuajtjen e vlerës kulturore;
- të marrin ndihmë financiare ose të ardhura të tjera në lidhje me dhurimin ose sponsorizimin nga individë dhe institucionë të veçanta.

Organet kolegjale që lidhen me trashëgiminë kulturore

Ligji përcakton organet kolegjiale të trashëgimisë (neni 37), duke përfshirë:

- Këshilli Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore materiale (KKTKM);
- Këshilli Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore jo materiale (KKTKJ)
- Këshilli Kombëtar i Menaxhimit të Pasurive Kulturore (KKMPK);
- Këshilli Kombëtar i Muzeve (KKM)

Veçanërisht, KKMPK ushtron këto kompetenca:

- miratimi i strategjisë së qëndrueshme të menaxhimit dhe format e bashkëpunimit në trashëgiminë kulturore;
- miratimi i programit të zhvillimit të territorit të trashëgimisë kulturore;
- konsultimi me ministrin përgjegjës për trashëgiminë kulturore mbi tipologjinë e veprimtarive tregtare të kryera në pronat kulturore përreth dhe zonat e mbrojtura;
- miratimi i kritereve për licencimin e subjekteve tregtare kushtuar promovimit dhe shfaqjes së vlerave kulturore në ekspositat kombëtare dhe ndërkombe;
- miratimi i kritereve për dhënien e licencave ekspertëve të vlerësimit të pronave kulturore;
- të hartojë, miratojë dhe propozojë ministrit partneritetë publike-private për pronat kulturore;
- të përcaktojë tarifën për përdorimin e pasurive kulturore, mënyrën e përdorimit dhe destinimin e tyre;
- të përcaktojë ekspositat, panairet, ose ndonjë iniciativë tjetër kulturore, përcaktimin e interesit kulturor ose shkencor me qëllim zbatimin e lehtësive të parashikuara nga normativa fiskale.

Mbledhja dhe shpërndarja e të ardhurave të përcaktuara nga nen 188, i cili parashikon se institucionet e specializuara, institucionet dhe vendet e kulturës, muzetë transferojnë në llogari të subjekteve që kanë nën administrim; institucioneve, vende të kulturës dhe pronave të veçanta, të ardhurat e krijuara nga shitja e biletave të hyrjes, tarifat e përdorimit, shërbimet, dhe riprodhimi. Të ardhurat e krijuara nga pronat kulturore nën menaxhim indirekt transferohen te personi juridik jo fitimprurës ose përdoren për pasurimin dhe vlerësimin e trashëgimisë kulturore nga Fondi Kombëtar i Kujdesit për Trashëgiminë Kulturore Materiale, siç përcaktohet në ligj. Të ardhura të tillë përdoren ekskluzivisht për kryerjen e ndërhyrjeve ruajtëse dhe mbrojtëse dhe përfunksionimin e institucioneve shtetërore ose të përdorura nga shteti, si dhe në mbështetje të programeve edukative.

Muzetë

Përgjegjësitetë dhe funksionet e muzeve janë përcaktuar në nenin 189-240.

Neni 191 tregon përgjegjësitetë kryesore:

- detyrimin për të fituar përfundet e tyre dhe për të ruajtur, mbrojtur dhe promovuar trashëgiminë kulturore dhe natyrore, të prekshme dhe të paprekshme në koleksionet e tyre;
- përkujdesja, qasja në to dhe interpretimi i të dhënave të mbledhura dhe të mbajtura në koleksionet e tyre;
- zhvillimi i rolit arsimor dhe tërheqja e publikut të gjërë;
- shfaqja e koleksioneve muzeale të trashëgimisë kulturore dhe natyrore të komuniteteve të cilave u përkasin, në lidhje me identitetin kombëtar, lokal, etnik, fetar ose politik.

Neni 192 parashikon funksionet e tyre kryesore:

- ruajtja dhe mbrojtja e trashëgimisë kulturore, e cila përfshin aktivitete në lidhje me administrimin e koleksioneve, analizën e rreziqeve dhe zhvillimin e kapacitetave për planet e gadishmërisë dhe emergjencave, sigurinë, ruajtjen parandaluese dhe përmirësuese dhe restaurimin e objekteve muzeale për të siguruar integritetin e koleksioneve muzeale;
- sigurimet për fondin, ekspositën dhe koleksionet kërkimore, të cilat mund të ndërmerrin në bashkëpunim me palet e treta për të fituar njoħuri më të thella, për të reflektuar mbi historinë në kontekst bashkëkohor, për të interpretuar, për të përfaqësuar dhe për të prezantuar koleksione para publikut ;
- administrimi dhe bashkëpunimi, në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe të tērthortë, me institucione publike ose private, me qéllim krijimin e flukseve të reja të gjenerimit të të ardhurave dhe identifikimin e burimeve të financimit për të përmirësuar shërbimet për publikun;
- Edukimi përfshin të mësuarit zyrtar dhe joformal, zhvillimin dhe shpërndarjen e programeve arsimore dhe pedagogjike përmes kulturës, ngritjen e vetëdijes shoqërore për ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore, stimulimin e krijuaristisë kulturo-artistike, në bashkëpunim me institucionet arsimore;
- identifikimi dhe komunikimi, që përfshin interpretimin dhe shpërndarjen aktive të njoħurive në lidhje me koleksionet muzeale, objektet kulturore, organizimin e ekspositave dhe aktivitetet promovuese për të gjitha moshat, sipas rastit dhe nga ndonjë kanal i mundshëm i komunikimit publik.

Referuar entiteti që propozon krijimin e muzeut, ata klasifikohet në (neni 193) a) muze qendror; b) muzeu lokal; c) muze autonom; d) muze privat.

Në lidhje me finansat (neni 195), muzetë publike që financohen nga fonde publike dhe çdo fond tjeter, mund të përfitojnë nga burime financiare shtesë nga burime të tjera e donacione, dhe të gjenerojnë të ardhura dytësore nga përdorimi, administrimi dhe sigurimi i shërbimeve, të cilat transferohen në illogaritë e tyre në përputhje me udhëzimet e përbashkëta për tarifat dytësore të ministrit përgjegjës për trashëgiminë kulturore dhe ministrit përgjegjës për finansat, dhe të përdoren vetëm për funksionet e muzeut.

Kompetencat e përgjithshme të muzeut përcaktohen nga nenii 198, i cili përcakton se gjatë ndërmarrjes së aktiviteteve të tyre, muzetë:

- të kontribuojnë në ruajtjen dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe natyrore të komunitetit;
- bashkëpunojnë me organizata arsimore, duke u dhënë individëve të të gjitha moshave mundësinë për të mësuar përmes kontaktit me materialin original;
- të sigurojnë qasje kulturore për të gjitha grupmoshat përmes hyrjes në hapësirat e ekspositës, sallat e takimeve, faqet e internetit(ëebssites);
- organizojnë veprimitari kulturore dhe aktivitete shoqërore e kulturore;
- veprojnë si qendra profesionale të ekspertizës objektive;
- të sigurojë mundësi për angazhimin e komunitetit përmes programeve vullnetare ose programeve të trajnimit;
- të punojnë në partneritet me subjekte të tjera kulturore, siç janë bibliotekat, arkivat, teatrot, qendrat e artit, për zhvillimin e programeve dhe projekteve të përbashkëta;
- sigurojnë disponueshmërinë e koleksioneve muzeale për vizitorët dhe studiuesit;

- ofrojnë shërbime dhe të përdorin të ardhurat e krijuara prej tyre për funksionimin e muzeut, ruajtjen e koleksioneve muzeale; për restaurimin, përmirësimin e njohurive profesionale të stafit dhe për të stimuluar dhe siguruar punën kërkimore;
- të respektojë të drejtat e autorit të koleksioneve muzeale nën administrimin e tyre, në përputhje me legislacionin në fuqi për të drejtat e autorit;
- të sigurojë fonde nga buxheti i shtetit ose partnerë dhe organizma ndërkombëtarë për të zbatuar projekte të artit kulturore dhe historik, arteve të bukura dhe programe të tjera të rëndësishme në shkallë vendi;
- të jenë palë në transaksionet juridike civile, për të promovuar vlerësimin, përfundimin dhe hulumtimin e koleksioneve muzeale, dhe në transaksione të tjera të nevojshme për të siguruar funksionimin e muzeut;
- të marrin mbështetje metodologjike nga Këshilli Kombëtar i Muzeut
- të zhvillojnë një raport vjetor të aktiviteteve të tyre dhe të paraqesin informacione tek ministria përgjegjëse për trashëgiminë kulturore;
- të krijojnë persona juridikë me qëllim të ruajtjes, matjes, vlerësimit dhe administrimit të fondit muzeal nën administrimin e tyre;
- të organizojë lëvizje të përkohshëm jashtë Republikës së Shqipërisë pasi të jenë lëshuar certifikatat dhe autorizimet përkatëse, në përputhje me dispozitat ligjore në fuqi.

G.4 Institucionet e Trashëgimisë Kulturore

- I. Ministria e Kulturës
- II. Ministria e Arsimit – Akademia Studimeve Arkeologjike (Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe Studimeve Artistike dhe Institut i Arkeologjisë).
- III. Zyra e Kryeministrit - Drejtoria e Përgjithshme e Arkivave, autoriteti më i lartë metodiko-profesional i rrjetit arkivor kombëtar

Institucionet të specializuara në fushën e trashëgimisë kulturore janë:

- a. Institut Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore;
 - b. Institut Kombëtar i Regjistrimit të Trashëgimisë Kulturore;
 - c. Drejtoritë Rajonale të Trashëgimisë kulturore;
 - d. Qendra Kombëtare e Veprimtarive Tradicionale;
 - e. Institucionet e Rrjetit Arkivor Kombëtar;
 - f. Biblioteka Kombëtare e Shqiperisë;
 - g. Institut i Antropologjisë Kulturore dhe i Studimit të Arteve;
 - h. Institut i Arkeologjisë.
- **Instituti Kombëtar i Trashëgimisë Kulturore (IKTK).** është institucion nën varësi të Ministrisë së Kulturës, i cili ushtron veprimtarinë e tij në fushën e trashëgimisë kulturore materiale, me qëllimin përfundimtar të gjurmimit, kërkimit, studimit, dizenjimit, ruajtjes, restaurimit, mbikëqyrjes, promovimit të trashëgimisë kulturore materiale. Ai harton plane menaxhimi në bashkëpunim me njësitat e vetëqeverisjes vendore, partnerë publikë dhe privatë, vendas ose të huaj. Monitoron dhe koordinon drejtoritë rajonale të trashëgimisë kulturore (DRTK), të cilat janë institucionet të specializuara rajonale në varësi të ministrit përgjegjës për trashëgiminë kulturore;
- **Drejtoritë Rajonale të Trashëgimisë Kulturore, (DRTK-të),** janë institucionet rajonale të specializuara, tekniko-administrative, në varësi të Ministrisë së Kulturës . DRTK-të ushtron veprimtarinë e tyre në fushën e trashëgimisë kulturore, me qëllim gjurmimin, projektimin, konservimin, restaurimin, mbikëqyrjen, kolaudimin, promovimin, publikimin e trashëgimisë kulturore, në territorin që ato administrojnë.
- **Qendra Kombëtare e Veprimtarive Tradicionale, më poshtë QKVT,** është institucion i specializuar, në varësi të Ministrisë së Kulturës. QKVT-ja ushtron veprimtarinë e saj në administrimin, studimin, kërkimin, evidentimin, ruajtjen, mbrojtjen, popullarizimin dhe promovimin e pasurive kulturore jomateriale dhe të diversitetit kulturor në nivel kombëtar, në bashkëpunimin me subjekte publike e private.
- **Arkivi Qendror Shtetëror i Filmit, më poshtë AQSHF,** është institucion i specializuar dhe arkivor, në varësi të Ministrisë së Kulturës. Funksioni themelor i AQSHF-së është studimi, kërkimi, ruajtja, mbrojtja, digitalizimi, restaurimi, përpunimi shkencor, promovimi, vlerësimi, publikimi, administrimi, pasurimi me materiale të reja dhe shfrytëzimi i materialeve arkivore filmike për krijime të veprave të reja kinematografike e televizive dhe veprave studimore, konsulenca dhe bashkëpunimi me subjekte publike e private, shqiptare apo të huaja, në fushën arkivore kinematografike.
- **Biblioteka Kombëtare e Shqipërisë, më poshtë BKSH,** është institucion i specializuar dhe arkivor është institucion i specializuar, në varësi të Ministrisë së Kulturës. Funksioni themelor i BKSH-së është studimi, kërkimi, digitalizimi, ruajtja, mbrojtja, vlerësimi, administrimi, restaurimi,

përpunimi shkencor, promovimi, publikimi, pasurimi me materiale të reja dhe shfrytëzimi i materialeve arkivore të saj për krijime të veprave studimore, konsulenca dhe bashkëpunimi, me subjekte publike e private, shqiptare apo të huaja në fushën arkivore të botimeve.

- Janë institacione të specializuara në fushën e trashëgimisë kulturore edhe **Akademia e Shkencave, Institucionet e Rrjetit Arkivor Kombëtar, Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe i Studimeve të Artit, Instituti i Arkeologjisë**, në përputhje me fushat e tyre të kompetencës.

Ndërkoħið edhe:

Qendra Muzeore Durrës (QMD) ēshtë institucion me status "muze kombëtar", në varësi të Ministrisë së Kulturës, e Durrësit, e cila administtron Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë dhe Parkun Arkeologik Durrës. QMD ka si funksion themelor ruajtjen, mbrojtjen, hulumtimin, administrimin dhe ekspozimin e trashëgimisë kulturore në Muzeun Kombëtar të Arkeologjisë dhe Parkun Arkeologik Durrës.

Bashkia e Durrësit ēshtë përgjegjëse për territorin e bashkisë se saj. Bashkëpunon me Ministrinë e Kulturës në ushtrimin e funksioneve të ruajtjes dhe mbrojtjes të pasurive kulturore, sipas parashikimeve të ligjit.

G.5 Kuadri Ligjor për PM -në

- VKM, Nr. 581, datë 28.8.2019 "Për funksionimin dhe mënyrën zhvillimit të veprimtarisë së Drejtive Rjonale Të Trashëgimisë Kulturore"
- VKM, Nr. 169, datë 20.2.2020, "Për shtrirjen, strukturën, përbajtjen, metodologjinë e përgatitjes dhe procedurën e diskutimit publik të planeve të menaxhimit të Pasurive Kulturore të paluajtshme"
- URDHËR I KRYEMINISTRIT, Nr 142, date 21.10.2019 "Struktura dhe Organika e Qendrës Muzeore Durrës"
- VKM, Nr. 442, datë 3.6.2020, "Për shpalljen e zonës së re për zhvillim, në njësinë administrative Durrës, bashkia Durrës, dhe caktimin e fondit shqiptar të zhvillimit si njësi zbatuese"
- VKM, Nr. 786, datë 26.12.2018, "Për miratimin e zonave arkeologjike "A" dhe "B", të qytetit të Durrësit dhe të planit përruajtjen, mbrojtjen dhe administrimin e tyre".
- VKM, Nr. 399, datë 13.5.2020, "Për përcaktimin e kufijve të parkut arkeologjik Durrës".
- URDHËR, Nr.139, date 21.10.2019, "Për miratimin e strukturës dhe organikës së Drejtive Rjonale të Trashëgimisë Kulturore"
- VKM, Nr. 625, datë 4.9.2019, "Për miratimin e rregullave të administritmit të pasurive kulturore publike dhe të funksionimit të subjekteve juridike të themeluara në formën e fondacionit"
- UDHËZIM, Nr. 583, datë 14.10.2019 "Për miratimin e kritereve dhe procedurave standarde të kalimit të pronës në administrim".
- URDHËR MINISTRI., Nr. 690, datë 15.11. 2019, "Për miratimin e rregullores për veprimtarinë e Këshillit Kombëtar të Menaxhimit të Pasurive Kulturore dhe sekretarisë teknike
- VKM, Nr. 208, datë 10.4.2019, Për përbërjen, mënyrën e funksionimit, kompetencat dhe shpërblimin e anëtarëve të Këshillit Kombëtar të Trashëgimisë Kulturore Materiale
- VENDIM, Nr. 279, datë 2.5.2019, "Për përbërjen, mënyrën e funksionimit, kompetencat dhe shpërblimin e anëtarëve të Këshillit Kombëtar të Menaxhimit të Pasurive Kulturore.
- VKM, Nr. 364, datë 29.5.2019, "Për funksionimin dhe mënyrën e zhvillimit të veprimtarisë së Institutit Kombëtar të Trashëgimisë Kulturore"
- VKM, Nr. 432, datë 26.6.2019, "Për funksionimin dhe mënyrën e zhvillimit të veprimtarisë së Institutit Kombëtar të Regjistrimit të Trashëgimisë Kulturore".
- VKM, Nr. 828, datë 18.12.2019, "Për miratimin e kushteve të përgjithshme dhe të posaçme të kontratës së rijetëzimit"
- VKM, Nr. 857, datë 24.12.2019, "Për përcaktimin e procedurave dhe të kritereve të konkurredit, formën e kohëzgjatjen e kontratës dhe metodologjinë e caktimit të tarifave për dhënierë së përdorim të pasurive kulturore publike".

G.6 Kuadri ligjor dhe procedurat për të shqyrtuar PM Durrës

Kuadri ligjor dhe procedura për të shqyrtuar rregulloret përkatëse. Referuat ligjit nr. 107/2014 "Për Planifikimin dhe Zhvillimin e Territorit".

Plani i menaxhimit duhet të jetë në përputhje me Planet e Përgjithshme dhe ato të detajuara Vendore, si dhe Vendimet përkatëse të Këshillit të Ministrave të cilat përcaktojnë zonat arkeologjike, zona këto të një rëndësie të veçantë.

Këshilli bashkiak është përgjegjës për të:

a) miratuar nismën për hartimin apo rishikimin e planit të përgjithshëm vendor;

b) miratuar planin e përgjithshëm vendor;

Kryetari i bashkisë, në përputhje me dispozitat e këtij ligji, është përgjegjës për:

c) miratimin e planeve të detajuara vendore.

Ministria, në përputhje me dispozitat e këtij ligji është kompetente për:

c) marrjen e nismës, sipas rastit, dhe koordinimin e punës për hartimin e planeve të detajuara për zonat me rëndësi kombëtare, si dhe për rishikimin e tyre;

Neni 18

1. Planet e detajuara për zona të rëndësisë kombëtare hartohen në përputhje me dokumentet kombëtare të planifikimit, për menaxhimin, me qëllim mbrojtjen, ruajtjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm të tyre.

2. Nisma për hartimin e planit të detuar për një zonë të rëndësisë kombëtare merret nga ministri përgjegjës për çështjen përkatëse të rëndësisë kombëtare mbi bazën e vendimit përkatës të KKT-së, sipas nenit 16, pika 3, të këtij ligji.

3. Plani i detuar për zonën e rëndësisë kombëtare hartohet nga ministri përgjegjës për çështjen e rëndësisë kombëtare dhe miratohet nga KKT-ja.

4. KKT-ja merr vendim në lidhje me miratimin e planit të detuar brenda 90 ditëve nga data e paraqitjes për shqyrtim të dokumentacionit të plotë.

5. Struktura dhe forma, si dhe procesi për nismën, hartimin dhe miratimin e planit të detuar për një zonë të rëndësisë kombëtare përcaktohen në rregulloren e zhvillimit.

6. Leja e zhvillimit për punimet në zonën e rëndësisë kombëtare, për të cilën është hartuar plani i detuar, jepet nga KKT-ja mbi bazën e këtij plani.

G.7 Lista e pasurive të trashëgimisë kulturore arkeologjike është Durrësit.

Kisha e Kallmit - Në brezin kodrinor në veri të Durrësit ndodhet një kishë e antikitetit të vonë mesjetar që nuk është gërmuar asnjëherë. Aktualisht, zona përreth saj po zhvillohet me një ritëm të përshtpjtar dhe mbetjet e kishës po zhdulen. Në sipërfaqe, nuk ka asnjë gjurmë të mureve, të cilat deri shumë vonë ishin të dukshme. Duke e shpallur këtë vend pjesë të Zonës A, zona përreth kishës do të mbrohet për gërmimet arkeologjike të ardhshme. Përfshirja e kësaj kishë do të shtonte një monument të ri me rëndësi për qytetin e Durrësit. Nuk ka asnjë kishë të antikitetit të vonë që mund të vizitohet.

Rrënojat e tempullit arkaik në Hamallaj - Gërmimet postarkeologjike zbuluan një çati të shembur, mure me biloje guri me gjersë 2.20 metra, themelë gëlqerore për kolona, elemente arkitektonike gëlqerore, enë qeramike të copëzuar dhe elemente arkitaktonike terrakote. Fragmente enësh prej qeramike arkaike u gjettën në depozitat e shoqëruara me themelat, ndërsa poshtë çatisë së shembur, qeramika e zbuluar daton në periudhat klasike dhe helenistike. Midis këtyre gjetejeve ishin antefixes (stolicë për të mbuluar fundin e tijegullave të kuqmit) të periudhës arkaike dhe helenistike. Sipas autorëve të botimit, ekzistonte një faltore rurale / jashtë-urbane që mbijetoj deri në fund të shekullit të 4 pes. Për fat të keq, gërmimet pushuan pa sondazhe të mëtejshme. Rrënojat e tempullit janë në pronë private dhe rrezikojnë të dëmtohen përgjithmonë. Ka edhe një rrugë afér, e cila, nëse zgjerohet, do të dëmtojë edhe rrënojat. Nuk dihet nëse ka struktura të tjera afér, por duke pasur parasysh tempuj të ngjashëm që gjenden në Greqi ose Italinë e Jugut, ka shumë të ngjarë të ketë struktura të tjera të zbuluara. Duke mbrojtur strukturat ekzistuese dhe territorin përreth, tempulli i vetëm i njohur i kësaj kohe në Durrës mund të shpëtohet. Kjo mund të jetë gjithashtu një tèrheqje e rëndësishme përturistët.

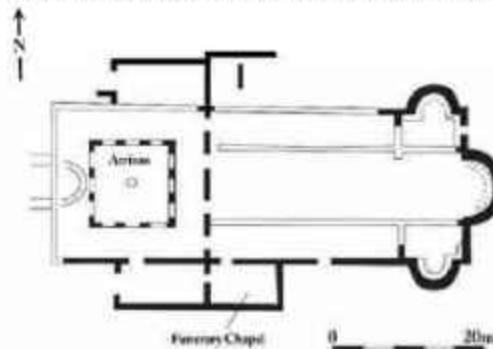
Fortifikimi në Portez / Porto Romano - Pikërisht në veri të qytetit, ekziston një mur që dikur qëndronte mbi brezin e tokës që lidhte qytetin me tokën e brendshme, midis detit dhe lagunës. Ky fortifikim është një hyrje, një kullë katërkëndëshe dhe një pjesë muri me një gjatësi totale prej 60 metrash. Ky fortifikim u ndërtua në shekullin e 4-të të erës sonë dhe vazhdoi të përdoret pa ndërprerje deri në periudhën Otomane. Një seri dokumentesh arkivore dëshmojnë për masat përforcuese të marra nga Venecianët për të përdorur këtë mur dhe kanalin që lidh lagunën dhe detin si mjet kryesor për të mbrojtur hyrjen e pasme të Durrësit nga sulmet osmane. Gjendja e këtij fortifikimi ishte relativisht e mirë deri vitin e kaluar. Kompania që punon për ndërtimin e një porti karburanti ka dëmtuar rëndë monumentin dhe territorin përreth tij, duke gërmuar deri në themelat. Për këtë arsy, ka nevojë për të marrë masa urgjente për ta dekluaruar këtë si pjesë të Zonës A për të mbrojtur këtë zonë dhe për të konsoliduar dëmin.

Figure 114 - Moltas, fortifikimi në Portez, 1924 (photographer unknown) Figure 115 - Djathas, fortifikimi në Portez, 2020 (E. Shchil)

Vendbanimi parahistorik, tempulli arkaik në Kodrën e Kepit të Palit- Dy site të rëndësishme arkeologjike u zbuluan në Kodrën e Kepit të Palit; vendbanim prehistorik nga neoliti i vonë deri në periudhën e epokës së bronzit të hershëm. Ky vendbanim, i pari i këtij lloji në territorin e Durrësit, aktualisht ndodhet në bregdet dhe vazhdon të dëmtohet si nga dallgët, ashtu edhe nga ndërtimi i depove të karburantit. Nevojiten masa urgjente për të shpëtuar ketë sit unik, duke filluar së pari me instalimin e dallgëthyesve në bregdet. Zona e dytë u identifikuai si mbetjet e një tempulli në majë të kodrës jugore, 55.3 metra mbl nivelin e detit. Sondazhet e sipërfaqeve dhe llogoret e sondazhevë zbuluan pjesë të një çatit të rënë dhe një dyshemeje. Çatia është identifikuar si e përbërë, e bërë nga plaka të stilizuar korintian dhe lakonik. Gjetje të tjera përfshinin plaka, elemente arkitektonikë prej guri dhe terrakote, figurina terrakote dhe fragmente qeramike. Sipas autorëve të botimit, tempulli u ndërtua në periudhën arkaikë dhe ishte në përdorim deri në periudhën helenistike, kur u shkatërrua për shkak të një tërmeti. Ata u dëmtuan gjithashtu nga punimet moderne të ndërtimit. Gjurmë të tjera të strukturave antike janë gjetur në fund të kodrës. Të gjitha këto gjetje dhe të tjera që nuk dihen dëshmojnë për ekzistencën e një territori me rëndësi të veçantë, i cili ka nevojë për masa urgjente mbrojtje. Shpallja e territorit të kodrës si pjesë e zonës A do të fillonte mbrojtjen e këtyre monumenteve.

Bazilika në Arapaj - Në kodrën e Arapaj, ekziston një bazilikë e gjermuar e antikitetit të vonë, një nga zbulimet më të rëndësishme arkeologjike në Shqipëri. Rrënojat e bazilikës u zbuluan plotësisht, duke zbuluar një plan kompleks të përbërë nga tre nefë të ndara me kolona, të orientuar nga lindja-perëndimi me një gjatësi të hapur 68 metra dhe një gjerësi 28 metra. Transepti kishte dy absida anësore dhe një absidë qendrore dhe paraprihej nga një kuadriportiko (Katërkëndëshi në arkitekturë është një hapësirë e hapur e rrëthuar nga katër anët e verandave.). Me një pus në qendër. Disa nga dhomat kanë dysheme të zbukuruara me mozaikë polikromi. Është një zbulim i jashtëzakonshëm arkeologjik. Kjo është një ndërtesë e antikitetit të vonë dhe ishte në përdorim deri në Mesjetë. Ushtarët bizantinë u strehuan këtu në 1081 pasi humbën betejën me ushtrinë Normane të Robert Guiscard. Ushtria Normane i vuri flakën bazilikës, duke vrarë të gjithë ushtarët brenda. Bazilika u shpall Monument Kulture i Kategorisë 1, Vendimi Nr. 8, më 18 shkurt 1987. Zona përreth po zhvillohet. Përveç strukturave të zbuluara, studimet e fundit elektromagnetike kanë treguar praninë e strukturave shtesë. Prandaj, kjo duhet të përfshihet në Zonën A. për të sigruar ruajtjen e këtij monumenti të veçantë të trashëgimisë shqiptare dhe për ta rilidhur atë me qytetin e Durrësit.

Figurë 116 –Bazilika në Arapaj, plani i kosit përdhe

Bazilika në Gjuricaj - Në fshatin Gjuricaj u zbuluan rrënojat e një bazilike të antikitetit të vonë, e ndërtuar në gjysmën e dytë të shekullit të 6-të të erës sonë. Ka tre nafe, një absidë në anën lindore dhe një narteks dhe atrium në perëndim. Gjatësia e saj është 47 metra me gjerësi 20 metra. Ruhen muret, dyshemetë dhe disa elemente arkitektonike të shkatërruara. Bazilika u shpall Monument Kultura i Kategorisë I, Vendimi Nr. 194, datë 21 Prill 2006. Ashtu si bazilika e Arapaj, bazilika e Gjuricaj ka shumë të ngjarë të rrethohet nga ndërtesa të tjera, të cilat nuk janë gërmuar. Për këtë çelësim, është nevojshme të përfshihet ky sit në Zonën A.

Figura 117 – Majtas, Kështjella e Ishmit

Figura 118 – Djathtas, Bazilika e Gjuricaj

Kepi i Rodonit - është një territor i njohur për trashëgiminë e tij kulturore dhe natyrore. Prania e kishës së Shën' Ndout (Shën Anton) dhe kalasë së Skënderbeut (e njohur si kalaja e Currilaj) janë vetëm dy nga elementët më të njohur të njohur gjérësisht. Kisha e Shën' Ndout u shpall Monument Kultura, Vendimi Nr. 6, datë 15 Janar 1963. Ajo është e vendosur afër brigdetit dhe e përbërë nga një naos me një plan katërkëndor. Stili i ndërtimit e vendos atë si një ndërtesë romane me elemente të veçanta bizantine. Kalaja e Currilave, gjithashtu e shpallur Monument Kultura, Vendimi 6, më 15 janar 1963, përmban një pjesë të mureve dhe një kishëz me një lartësi prej 10 metrash. Ndërtimi i tij duhet të ketë ndodhur rrëth vitit 1451, dhe më pas u shkatërrua në 1467 dhe u rindërtua në 1500. Sondazhet si përfaqësore dhe gërmimet e sondazheve në zonë dëshmojnë praninë e monumenteve të tjerë të pashkelur të periudhës antike dhe mesjetare. Sondazhet e fundit nga arkeologët në Institutin e Arkeologjisë kanë treguar gjurmë të prodhimit të qeramikës nga shkujt 3-2 p.e.s., duke treguar një vendbanim të rëndësishëm antik. Për këtë arsy, është e nevojshme që e gjithë kjo zone të shpallet zonë e mbrojtur nën Zonën A.

Figura 119 – Majtas, Kisha e Shën' Ndout, pas restaurimit

Figura 120 – Djathtas, Kalaja e Currilave, kulla dhe porta kryesore

Kalaja e Ishmit - Kjo kështjellë, e ndërtuar midis viteve 1572-1574, shtrihet mbi kodër nga fshati Ishëm. Qëllimi i këtij fortifikimi ishte të ruante rrugët që kalojnë afër, të kontrollojë banorët e zonës dhe të

billojë kontrabandën me Venetianët. Kjo fortesë mbrohej nga një garnizon me mbi 400 ushtare. Plani mori formën e një katërkëndëshë me dimensione 100 metra x 40 metra. Në anët më të ngushta ishin dy porta të lëdhura me një rrugicë me kallidrem. Portat kryesore ishin në anën lindore. Muret u përforuan me pesë kulla; të gjitha të ndërtuara me gur ranor lokal. Lartësia e ruajtur e mureve është deri në pesë metra. Aktualisht, kalaja ka pësuar dëmtime të vogla në mure dhe shtëpitë e reja janë ndërtuar afér dhe madje brenda kalasë. Për këto arsyë, është e nevojshme që e gjithë zona e kalasë të një hapësirë e përshtatshme jashtë të përfshihen si pjesë e Zonës A.

Figura 121 – Kalaja e Ishmit, porta kryesore

G.8 Shënim për materialet dhe teknikat e përdorura

Çështja e materialeve është mjaft komplekse për të folur në lidhje me kulturën materiale të trashëgimisë së Durrësit. Në këtë rast ne e lidhim materialin me arkitekturën, sepse koncepti tjetër, trashëgimia jo materiale nuk është studiuar dhe evidentuar ende në rastin e Durrësit.

Përdorimi i materialit lidhet me situatën geomorfologjike të vendbanimit, në këtë rast Durrësi, dhe me fuqinë ekonomike të vendbanimit. Strukturat e para të gërmuara që i përkasin periudhës arkaikë tregonë një përdorim të gurëve të konglomeratit për themelin. Ky lloj shkëmbi gjendet lehtë përgjatë bregdetit veriperëndimor të qytetit, gjë që shpjegon arsyet e përdorimit të tij. Sa i përket superstrukturës së ndërtesave, vetëm në disa raste kemi gjurmë të saj. Në rastin e ndërtesave monumentale duhet të mendojmë për material të ngashëm, por të punuar më mirë. Në disa raste të tjera, është parë përdorimi i tullave dhe më pas me siguri baltë dhe dru. Më pas ka gjurmë të përdorimit të llojeve të tjerë të gurit, që ndoshta vijnë nga rajone fqirje, të tillë si nga Kruja ose gadishulli i Karaburunit. Struktura bazohet në përdorimin e tullave që do të bëhen një nga simbolet e qytetit deri në epokën moderne. Gur është ende në përdorim, por i llojeve të ndryshme, në disa raste si biloqe në konstruksione izodomike, ndonjëherë të skalitura dhe të plotësuara me zbukurime dhe më vonë, në kohën romake të përdorura në opus caementicium ose opus reticulatum.

Antikiteti i vonë paraqet dy imazhe të dallueshme, përdorimin e jashtëzakonshëm të tullave për ndërtimë monumentale, ndërsa për strukturat e banimit një përzierje të materialesh. Më e varfér është periudha mesjetare. Lloje të ndryshme materialesh, kryesisht gur, tulla të vogla për monumentin dhe kryesisht baltë dhe dru për strukturat e tjera. Këto pak fjalë duhej të tregonin se praktikisht gjithçka në këtë qytet po përdorej, herë si një mënyrë lokale e ndërtimit, dhe nganjëherë siç mësuan nga të tjerët. Megjithatë, ju mund të gjeni gjithçka, si lokale dhe të importuar, nga mënyra rudimentare e ndërtimit tek ato shumë cilësore. Së fundmi, duke marrë parasysh të gjitha këto aspekte, trashëgimia aktuale e Durrësit mund të konsiderohet si një përzierje e originalitetit lokal me koncepte të njoitura gjërësisht nga epoka të ndryshme.

Ne po japim disa shembuj për të shpjeguar më mirë këto koncepte. Teknikat e ndërtimit të Amfiteatrit të Durrësit janë të njëjtë si në çdo pjesë të Perandorisë Romake ndërsa mënyra në të cilën u ndërtua vetë monumenti është mjaft unike, duke i dhënë kështu jetë një Autenticiteti. Në të njëjtën kohë, qasjet e ndryshme për ruajtjen, të bëra gjatë dekadave, kanë qenë kaq të ndryshme nga njëra-tjetra dhe nganjëherë ndaj vetë monumentit saqë ato kanë rrezikuar vërtetësinë e tij. Ky problem është më i dukshëm në elementet e mbijetuar të fortifikimeve. Pjesa e dukshme e tyre është një përzierje e periudhave dhe teknologjive të ndryshme të ndërtimit. Nga shekulli i 4 para Krishtit në periudhën romake, antike të vonë, mesjetare dhe otomane, secili moment historik ofronte një mënyrë të ndryshme për të vlerësuar nevojat e mbrojtjes dhe mënyrën e ndërtimit. Ajo që shohim sot është rezultat i një përzierjeje të tillë të elementeve strukturore të ndërtuara me teknika dhe materiale të ndryshme. Por në të njëjtën kohë rezultoi nga disa ndërhyrje konservuese që patën dy rezultate të ndryshme. Sigurisht që këto ruajtje kanë ndihmuar strukturat origjinale duke u zgjatur jetën e tyre dhe në të njëjtën kohë duke u ofruar turistëve një imazh më të mirë të tyre.

Nga ana tjetër, këto ndërhyrje nuk janë menduar gjithmonë dhe vlerësuar mirë në thellësi. Në të ashtuquajturën kullë veneciane vetëm pjesa e sipërme e strukturës është modifikuar, nga modeli original i atyre që përdoren për artilleri te ato më të vjetra të përdorura nga harkëtarët. Duke vepruar kështu, edhe pse pjesa më e madhe e kullës është brenda parametrave të Autenticitetit, pjesa e sipërme e saj mund të konsiderohet e falsifikuar dhe duhet të restaurohet siç ishte fillimi. Problema të ngashme kanë të bëjnë me vijën jugperëndimore të fortifikimeve të Antikititetit të vonë. Këtu teknikat e ndërtimit, tullat dhe llaçi thjesht duhesin riparuar dhe ruajtur, duke respektuar parametrat e Autenticitetit. Por u has një problem tjetër. Për shkak të mungesës së vlerësimit të thellë ka raste kur strukturat origjinalë, të tillë si një portë e vogël prapa kullës B, u konsideruan moderne dhe për këtë arsyë u mbyllën plotësisht, duke mos lënë asnjë gjurmë të tyre. Në këtë mënyrë jo vetëm që rrezikohet vërtetësia e veprës, por edhe eliminohet mundësia e njoftes dhe shpjegimit më të mirë të konceptit që qëndron pas ndërtimit dhe funksionimit të fortifikimeve.

G.9 Ndërtesa të propozuara për t'u deklaruar pasuri kulturore, pasaportat

PASAPORTE - PËR PROPOZIMI DEKLARIM PASURI KULTURORE E PALUJTSHME				
TË DHËNA ADMINISTRATIVE				
DOSJE NR.	1			
EMRI	XHAMIA E MADHE DURRËS			
FUSHA	ARKITEKTURA			
LLOJI	RELIGIOZE / KULTURORE			
TIPOLOGJIA	OBJEKT KULTI			
KODI ARKIVES	-			
ADRESA	LAGJIA 1, RRUGA TREGTARE, DURRËS			
VENDNDODHJA	QARKU	BASHKIA	NJESIA ADMINISTRATIE	FSHATI
	DURRËS	DURRËS		
PROPOZIMI I MBROJTJES (KATEGORIA I, II)	KATEGORIA I			
VENDIM NR., DATA E PROJEKTIMIT				
INSTITUCIONI PROJEKTUES				
DATA (VITI / SHEKULLI)	1931			
INSTITUCIONI, ADMINISTRATIV / DRTK	DRTK DURRËS			
PËRDORIMI FILLESTAR	XHAMI			
PËRDORIMI AKTUAL	XHAMI			
A ËSHTË I RRETHUAR OBJEKTI? / GJENDJA E TIJ	JO			
ZONA E MBROJTUR	ESHTË E VENDOSUR BRENDË ZONËS ARKEOLOGJIKE "A" TE QYTETIT DURRËS. ME VENDIMIN NR. 237, DATE 23.03.2011			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË MONUMENTIT	41.3132_N_19.4455_E			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË ZONËS SË MBROJTUR	ZONA ARKEOLOGJIKE A (http://eeë.asna.gov.al/ep-content/uploads/2016/05/6.VENDIM%20237,%20dat%C3%A8%2023.3.2011%20zoni%20Durrës.pdf)			
PRONËSIA	PRIVATE			
EMRI I PRONARIT (S)	KOMUNITETI MYSLIMAN			
ZONA E KADASTRËS	-			
SIPËRFAQA E NDËRTESËS / LARTËSIA E OBJEKtit	Për tu hetuar			
SIPËRFAQA E PËRGJITHSHME	Për tu hetuar			
SIPËRFAQA E ZONËS SË MBROJTUR	Për tu hetuar			

A KA RRUQE AUTOMOBILISTIKE DREJT MONUMENTIT? / GJENDJA E SAJ	KA NIE RRUQE DHE ESHTË NË GJENDJE TË MIRE								
TË DHËNA TEKNIKE									
INFORMACION HISTORIK DHE PËRSHKRIMI ARKITEKTONIK	<p>Xhamia e Madhe e Durrësit ose Xhamia e Re është një Xhami historike shqiptare në qytetin port të Durrësit, Shqipëri. Xhamia quhet edhe Xhamia e Madhe përgjatë dalluar atë nga Xhamia e Vogël - Xhamia Fatih e epokës Otomane. Ajo u ndërtua në vitin 1931-nën Mbretërinë e Mbretit Ahmet Zogu I në vendin e një xhamie të vjetër nga perëndha Otomane. Ndërtimi përfundoi në vitin 1938. Posicioni i zjedhur topografik me pamjen nga lindja kompletion ansamblin e ndërtimeve publike në sheshin kryesor të qytetit. Ditën e hapjes së saj, ajo ishte xhamia më e madhe në Shqipëri. Xhamia u nbyll në 1967 nën diktaturen e Enver Hoxhës dhe më 6 Shkurt 1967 minarja e saj u shemb che kupola u dëmtua. Tanë e tutje, Xhamia Kryesore u shnderrua në një institucion kulturor dhe u përcor si e ashtuquajtura Qendra Rinore. Ajo u dëmtua përsëri në vitin 1979 nga një tërmet.</p> <p>Me ndihmën e Organizatës Ndërkombetare të Ndihmës Islamike të Liges Botërore Myslimanë, xhamia u rihap përsëri në 1993. Pas viteve 1990, Xhamia e Madhe u kthye në funksionin e saj filletar, si një objekt kult, dhe ruajti Arkitekturen e mëparshme. Ndërtimet për restaurimin e saj u bënë midis viteve 1992-1994 dhe 2004-2006.</p>								
PËRSHKRIMI I KONSTRUKSIONIT	Xhamia është e perberë nga tre nivele në lidhje me nivelin e sheshit përparrë, i cili gjithashu ngrihet një kat në lidhje me sistemin kryesor të rrugës. Kat i ndërmjetëm ka dy rampa simetrike që shkojnë në katin e hyrjes në vendin e adhurimit. Hyrja paraprihet nga një portik i madh me kolona me një pjese qendrore të përparme të lakuar përparrë. Pika që korrrespondonjë me ndryshimet e drejtimit në zhvillimin e portikut shënohen nga shtylla të seksionit drejtkëndor të zbukuruar me shirita me dy ngjyra. Niveli i dyte ndjek alternimin e pjesëve drejtvizore të ndërthurura me një pjesë qendrore të lakuar. Brënda kësaj skeme ka pese harqe në secilin prej të cilëve është përshtatur nga një dritare me motiv oriental të theksuara dhe të stilizuara. Niveli i trete ka një plan drejtkëndor shumë më të ngushtë se ato të mëparshmit për të theksuar efektin piramidal të përbërjes vëllimore. Kupola është vendosur mbi të. Kompleksi kompletohet nga minarja e vendosur jo shumë larg saj.								
KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRJE NDËR VITE SHKALLA E NDËRHYRJES /1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)	<table border="1"> <thead> <tr> <th>VITI</th> <th>VITI</th> <th>VITI</th> <th>VITI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>-</td> <td>-</td> <td>-</td> <td>-</td> </tr> </tbody> </table>	VITI	VITI	VITI	VITI	-	-	-	-
VITI	VITI	VITI	VITI						
-	-	-	-						

	ÇATI / MBULESE	DVER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINE DYSHEME	STRUKTURA E DRURIT NË INTERIER, (MAHFLU, KOLONAT, etj.)
KUSHTI I KONSERVIMIT	-	-	-	-
SHKALLA SIPAS GJENDJES (1/2/3/4/5) (nga më i vogli tek më i madhi)	AFRESK	IKONOSTAS	MINARE/ KËMBANE	MUR/MOZAIK
PROPOZIMET KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRJE	Eshtë në gjendje të mirë.			
DOKUMENTACIONI GRAFIK DHE HARTOGRAFIK				
<p>Master Plan i Durrësit i L. Carmignani dhe G. Bosio (1942) - form Armand Vokshi</p>				
ORTOFOTO				
DOKUMENTACIONI FOTOGRAFIK				

Bulevardi Epidomi / Rruga Tregtare

Xhamia „Xhamia e Madhe”

Muret bizantine dhe Xhamia

Xhamia 2021

BIBLIOGRAFI:

1. Qytetet shqiptare me trashëgimi otomane tërheqin më shumë turistë | Lajme Durrës". Durrëslajm.com. 2011-10-07. Retrieved 2015-03-17.
2. Ezio Godoli, Ulisse Tremonti (a cura di), *Architetti e Ingegneri Italiani in Albania*, Firenze, 2012
3. Armand Vokshi, *Troccce dell'Architettura Italiana in Albania – 1925-1943*, Dottorato di Ricerca in progettazione Architettonica e Urbana, Università di Firenze, 2011
4. <https://invest-in-albania.org/historical-and-cultural-monuments-to-visit-while-in-Durres/>

PASAPORTË - PËR PROPOZIMI DEKLARIM PASURI KULTURORE E PALLJUTSHME				
TË DHENA ADMINISTRATIVE				
DOSJE NR.	2			
EMRI	NDERTESA E BASHKISE			
FUSHA	ARKITEKTURA			
LLOJI	ADMINISTRATIV/KULTURORE			
TIPOLOGJIA	ADMINISTRATIVA E BASHKISE			
KODI ARKIVES				
ADRESA	BASHKIA, DURRËS			
VENDNDODHJA	QARKU	BASHKIA	NJESIA ADMINISTRATIVE	FSHATI
	DURRËS	DURRËS		
PROPOZIMI I MBROJTJES (KATEGORIA I, II)	KATEGORIA I			
VENDIM NR., DATA E PROJEKTIMIT				
INSTITUCIONI PROJEKTUES	-			
DATA (VITI / SHEKULLI)	1929			
INSTITUCIONI, ADMINISTRATIV / DRTK	DRTK DURRËS			
PËRDORIMI FILLESTAR	INSTITUCIONI I BASHKISE			
PËRDORIMI AKTUAL	INSTITUCIONI I BASHKISE			
A ËSHTË I RRETHUAR OBJEKTI? / GJENDJA E TIJ	JO			
ZONA E MBROJTUR	ËSHTË VENDOSUR NË ZONEN ARKEOLOGJIKE "A" të DURRËSIT ME VENDIMIN NR. 237, datë 23.03.2011			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË MONUMENTIT	41.31291_N_19.44631_E			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË ZONËS SË MBROJTUR	ZONA ARKEOLOGJIKE A (http://eee.asha.gov.al/ep-content/uploads/2016/05/6.VENDIM%20237,%20dat%C3%AB%2023.3.2011%20Zonifikimi_Durr%C4%8De.pdf)			
PRONESIA	PUBLIKE			
EMRI I PRONARIT (S)	BASHKIA DURRËS			
ZONA E KADASTRËS	-			
SIPERFAQA E NDËRTESËS / LARTËSIA E OBJEKSTIT	Për tu hetuar			

SIPERFAQJA E PËRGJITHSHME	Për tu hetuar			
SIPERFAQJA E ZONËS SË MBROJTUR	Për tu hetuar			
A KA RRUGË AUTOMOBILISTIKE DREJT MONUMENTIT? / GJENDJA E SAJ	EKZISTON NJË RRUGË DHE ËSHTË NË GJENDJE TË MIRE.			
TË DHËNA TEKNIKE				
PËRSHKRIMI ARKITEKTOKNIK	Ndërtesa ka një plan drejtkëndor të artikular në tre nivele dhe i pajisur me një kullë me qoshe fryshtuar nga tradita klasike italiane e rishikuar me gjuhën stilistike të fillimit të shekullit XX. Ne gjejmë në fakt ndarjen e fasadës kryesore të karakterizuar nga portiku në një pozicion qendror dhe nga pjesa e theksuar më sipër me përdorimin e rendit gjigand. Fuga e ndërtuesës theksohet nga bazamenti i lartë i mermerit.			
PËRSHKRIMI I KONSTRUKSIONIT	Konstruktioni me muratura mbajtëse, paraqet elemente me sa duket në beton të armuar dhe përdorim të jashtëm të veshjeve prej mermeri.			
KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHÝRIE NDËR VITE SHKALLA E NDËRHÝRJES /1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)	VITI	VITI	VITI	VITI
	-	-	-	-
KUSHTI I KONSERVIMIT SHKALLA SIPAS GJENDJES /1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)	ÇATI / MBULESE	DYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINE DYSHEME	STRUKTURA E DRURIT NË INTERIER (MAHFILI, KOLONAT, etj.)
	-	-	-	-
	AFRESK	IKONOSTAS	MINARE/ KËMBANE	MUR/MOZAIK
	-	-	-	-
PROPOZIMET KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHÝRIE	Eshtë në gjendje të mirë.			
DOKUMENTACIONI GRAFIK DHE HARTOGRAFIK				

ORTOFOTO

DOKUMENTACIONI FOTOGRAFIK

Ndërtesa e Bashkisë me kullën e orës

IGM 1932

BIBLIOGRAFI:**PASAPORTË - PËR PROPOZIMI DEXLARIM PASURI KULTURORE E PALUJTSHME****TË DHENA ADMINISTRATIVE**

DOSJE NR.	3			
EMRI	PALLATI I MBRETIT ZOG			
FUSHA	ARKITEKTURA			
LLOJI	RELIGJOZE/KULTURORE			
TIPOLOGJIA	VILË			
KODI ARKIVËS	-			
ADRESA	KODER VILË, DURRËS			
VENDNDODHJA	QARKU DURRËS	BASHKIA DURRËS	NJESIA ADMINISTRATI VE	FSHATI
PROPOZIMI I MBROJTJES (KATEGORIA I, II)	KATEGORIA 1			
VENDIM NR., DATA E PROJEKTIMIT				
INSTITUCIONI PROJEKTUES	-			
DATA (VITI / SHEKULLI)	1926 (Ndërtimi nisi me 16 qershor 1927 dhe përfundoi ne 1937)			
INSTITUCIONI, ADMINISTRATIV / DRTK	DRTK DURRËS			
PERDORIMI FILLESTAR	PALLATI I MBRETIT ZOG			
PERDORIMI AKTUAL	I BRAKTISUR			
A ËSHTË I RRETHUAR OBJEKTI? / GJENDJA E TIJ	KUSHTE TE KEQUA			
ZONA E MBROJTUR	ESHTE VENDOSUR NE ZONEN ARKEOLOGJIKE "B" të DURRËSIT ME VENDIMIN NR. 237, datë 23.03.2011			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TE MONUMENTIT	41.3147_N_19.4387_E			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË ZONËS SË MBROJTUR	ZONA ARKEOLOGJIKE B (http://ashashqip.asha.gov.al/ep-content/uploads/2016/05/6.VENDIM%20237,%20dat%C3%AB%2023.3.2011%20Zonifikimi_Durr%C4%8De.pdf)			
PRONËSIA	PRIVATE			
EMRI I PRONARIT (S)	LEKA ZOGU from 2007			

ZONA E KADASTRES	Për tu hetuar								
SIPERFAQJA E NDERTESËS / LARTËSIA E OBJEKSTIT	Për tu hetuar								
SIPERFAQJA E PËRGJITHSHME	Për tu hetuar								
SIPERFAQJA E ZONËS SË MBROJTUR	42.5 Ha								
A KA RRUGË AUTOMOBILISTIKE DREjt MONUMENTIT? / GIENDJA E SAU	EKZISTON NJË RRUGË DHE ËSHTË NË GJENDJE TË MIRË.								
TE DHËNA TEKNIKE									
INFORMACION HISTORIK DHE PËRSHKRIMI ARKITEKTONIK	<p>Vila është vendosur në kodrën e Durrësit, 98 m mbi nivelin e detit. Deti mund të shihet nga tre anët e viles. Është zgjatur në formën e një shqiponje dhe u ndërtua në 1926. Koncepti i përfunduar nga arkitekti Italian Armando Brasini, daton në janar 1929, ndërsa projektu përfundimtar u hartua nga Florestano Di Fausto, ndihmuar nga inxhinier Antonino Chiesa, midis vitit 1928 dhe 1929. Ndërhyrja e arkitektit Italian Gherardo Bosio ishte e kufizuar në brendësi, duke transformuar ish-pallatin mbretëror në zyrën e guvernatoret togram dhe të dokumentuar në një seri skicash pa datë. Ndërtimi filloi në 1926 bazuar në konceptin e artit nuvo i arkitektit vendas Kristo Sotiri (i shkolluar në Padova dhe Venecia, Itali) i cili më parë kishte punuar gjithashu për familjen mbretërore România. Në vitin 1937 punimet përfunduan.</p> <p>Vila u përdor pas Lufisë së Dylë Botërore si një ndërtesë priljeje qeveritare. Gjatë Shqipërisë Komuniste, shumë udhëheqës komunistë nga Nikita Hrushovë te princi Kambozian Samde Norodom Sihanuk kanë qenë të ftuar në ndërtesë. Ishtë Presidenti i SHBA Jimmy Carter gjithashu që qenë një nga mysafrët e tij në vitet '50. Brancësia e viles u vandalizua gjatë trazirave të 1997 në Shqipëri.</p> <p>Racionalizmi; Racionalizmi Monumental</p>								
PËRSHKRIMI I KONSTRUKSIONIT	<p>Ndërtesa dominon nga maja e kodrës me pamjen e bregdetit dhe shkon deri në horizont. Ajo ka një gjurmë në formë shqiponje, me një trup qendror të vendosur brenda një forme në thelb të lozhës. Fronti kryesor është zhvilluar në tre nivele mbi një shkallare të lartë dhe të gjere. Niveli i tretë përbën një lloj kulle. Pjesa e pasme e ndërtesës ka një numër më të madh katesh.</p> <p>E gjithe struktura mbëshitet e është prej betoni të armuar e cila është dëmtuar seriozisht</p>								
KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRJE NDËR VITE	<table border="1"> <thead> <tr> <th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td></tr> </tbody> </table>	VITI	VITI	VITI	VITI	-	-	-	-
VITI	VITI	VITI	VITI						
-	-	-	-						
SHKALLA E NDËRHYRJES / 1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)	<table border="1"> <thead> <tr> <th>CATI / MBULESE</th><th>OYER / DRITARE</th><th>TAVAN/ MEZANINË OYSHEME</th><th>STRUKTUHA E DRURIT NË INTERIER (MAHFIU, KOLONAT, etj.)</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>	CATI / MBULESE	OYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINË OYSHEME	STRUKTUHA E DRURIT NË INTERIER (MAHFIU, KOLONAT, etj.)				
CATI / MBULESE	OYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINË OYSHEME	STRUKTUHA E DRURIT NË INTERIER (MAHFIU, KOLONAT, etj.)						

KUSHTI I KONSERVIMIT SHKALLA SIPAS GJENDJES <i>/ 1 / 2 / 3 / 4 / 5 /</i> <i>(nga më i vogli tek më i madhi)</i>	-	-	-	-				
	AFRESK	IKONOSTAS	MINARE/ KËMBANË	MUR/MOZAIK				
	-	-	-	-				
PROPOZIMET KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRJE	Në gjendje kritike strukturore.							
DOKUMENTACIONI GRAFIK DHE HARTOGRAFIK								
ORTOFOTO <p>Shkalla e mbretit Zog është një monument i rëndësishëm i trashëgimisë së Kosovës. Është një pallati i ndërtuar në stilin e Art Deco-s, me elemente të ndryshme arkitekturore si pjesa e kopshtit që ka një lartësi prej 1200 metra. Pallati është një monument i trashëgimisë së Kosovës, i cili u ndërtua nga Mbreti Zog I i Shqipërisë. Është një pallat i rëndësishëm që ka shërbyer si rezidencë e Mbretit Zog I. Është një monument i trashëgimisë së Kosovës, i cili u ndërtua nga Mbreti Zog I. Është një pallat i rëndësishëm që ka shërbyer si rezidencë e Mbretit Zog I. Është një pallat i rëndësishëm që ka shërbyer si rezidencë e Mbretit Zog I.</p> <p>Year: 1937 Coordinates: 43°15'20" N 20°53'50" E</p> <p>Google Earth</p>								
Pallati i mbretit Zog nga google								
DOKUMENTACIONI FOTOGRAFIK								
  <p>Pallati i mbretit Zog sot 2021 (ARS Progetti)</p>								

Pallati i mbretit Zog sot 2021 (ARS Progetti)

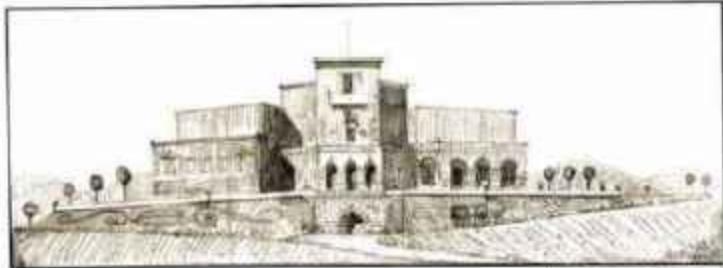
© Të gjitha të drejtat të rezervuara
Nga © Saimir Kristo, Sonja Jojic, Arkiva shqiptare kombëtare teknike e ndërtimit.

DURRËS – Panoramë e Vila Mbretesore

© Të gjitha të drejtat të rezervuara

Nga © Saimir Kristo, Sonja Jojić, Arkiva shqiptare kombëtare teknike e ndërtimit.

— LSC — Gjatë 1942

Arkivashqiptare.com - www.arkivashqiptare.com

© Të gjitha të drejtat të rezervuara

Nga © Saimir Kristo, Sonja Jojić, Arkiva shqiptare kombëtare teknike e ndërtimit.

© Të gjitha të drejtat të rezevoara
Nga © Saimir Kusto, Sonja Jolka, Arkiva shqiptare kombëtare teknike e ndërtimit.

<https://www.pinterest.co.uk/pin/472926185894159646/> /herd-atme

Vila e Mbretit Zog gjatë ndërtimit dhe pas përfundimit

BIBLIOGRAFI:

1. <http://architectuul.com/Arkitektura/the-royal-villa-Durrës>
2. <https://www.treccani.it/encyclopedie/FloresATno-di-Fausto-%28Dizionario-Biografico%29/>
3. Pettini, S., Modelli urbani e architettura degli anni '30: FloresATno Di Fausto, la committenza di sATto e le colonie, tesi di Laurea, relatore A. Restucci, IUAV, A.A. 1999-2000;
4. A., (a cura di), Amate Sponde... Presence of IATly in the Arkitektura of the Islamic Mediterranean. EnvironmenATl Design: Journal of the Islamic EnvironmenATl Design Research Center, 1990;
5. https://libe.researchgate.net/figures/Ging-Zogs-villa-during-construction-above-and-after-completion_fig2_258842408/download

PASAPORTË- PËR PROPOZIMI DEKLARIM PASURI KULTURORE E PALUJITSHME				
TË DHËNA ADMINISTRATIVE				
DOSJE NR.	4			
EMRI	HOTEL VOLLGA			
FUSHA	ARKITEKTURA			
LLOJI	NDERTESË			
TIPOLOGJIA	HOTEL			
KODI ARKIVES	-			
ADRESA	RRUGA ANASAT DURRSAKU/RRUGA ATULANTIA, DURRËS			
VENDNDODHJA	QARKU	BASHKIA	NJESIA ADMINISTRATI VE	FSHATI
	DURRËS	DURRËS		
PROPOZIMI I MBROJTJES (KATEGORIA I, II)	KATEGORIA 1			
VENDIM NR., DATA E PROJEKTIMIT	-			
INSTITUCIONI PROJEKTUES	DREJTORIA E TRASHEGIMISË KULTUORE			
DATA (VITI / SHEKULLI)	1938			
INSTITUCIONI, ADMINISTRATIV / DRTK	DRTK DURRËS			
PËRDORIMI FILLESTAR	HOTEL			
PËRDORIMI AKTUAL	E BRAKTISUR			
A ËSHTË I RRETHUAR OBJEKTI? / GJENDJA E TIJ	JO			
ZONA E MBROJTUR	Është vendosur në zonen ARKEOLOGJIKE "B" të DURRËSIT ME VENDIMIN NR. 237, datë 23.03.2011			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË MONUMENTIT	41.30982_N_19.44631_E			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË ZONËS SË MBROJTUR	ZONA ARKEOLOGJIKE B (http://eet.asha.gov.al/e-p-content/uploads/2016/05/6.VENDIM%20237,%20dat%C3%A8%2023.3.2011%20Zonifikimi_Durrës.pdf)			
PRONËSIA	PRIVATE/ E PANJOHUR			
EMRI I PRONARIT (S)	Për tu hetuar			
ZONA E KADASTRËS	Për tu hetuar			
PËRDORIMI AKTUAL	Për tu hetuar			

SIPËRFAQJA E NDERTESËS / LARTËSIA E OBIKTIT	Për tu hetuar								
SIPËRFAQJA E PËRGJITHSHME	Për tu hetuar								
SIPËRFAQJA E ZONËS SË MBROJTUR	42.5 Ha.								
A KA RRUGË AUTOMOBILISTIKE DREJT MONUMENTIT? / GJENDJA E SAJ	EKZISTON NJË RRUGË DHE ËSHTË NE GJENDJE TË MIRE.								
TË DHËNA TEKNIKE									
INFORMACION HISTORIK DHE PËRSHKIMI ARKITEKTONIK	<p>Industria e turizmit në Shqipëri daton që nga viti 1920. Sidomos gjatë epokës së monarkisë turizmit i është kushtuar më shumë vëmendje. Në këtë periudhë u ndërtua një klub turistik, u bë një marrëveshje me agjencitë e turizmit; botimet dhe broshurat u përdorën në gjuhë të huaja. U miratuan gjithashu udhëzime më zyrtare rreth rregullave të higjenës së hoteleve, veshjes se personelit dhe sjelljes së tyre.</p> <p>"E.T.A (Zyra Turistike Hotelier Albania)" u krijuar përmes një marrëveshje midis Qeverisë Shqiptare dhe Institutit Kombëtar për Industrinë e Mikpritjes. Kjo njësi ishte e ngarkuar me ndërtimin dhe administrimin e hoteleve në kapacitet dhe në qendrat e tjera të vendit.</p> <p>Nga një raport i datës 1940, ne e dimë se në atë datë "" Në qytet është në ndërtim e sipër Grande Albergo (Grand Hotel, Hotel Dajti sot) që është njësia e Sheshin Skënderbej. Ndërtimi i hotelit është në harmoni me linjat arkitektonike të bulevardit dhe stilin mesdhetar, ". [...] "Në Durrës u përruua kohët e fundit Grande Albergo dei Dogi (Grand Hotel DOZH)". Duke qenë në një pozicion të favorshëm buzë detit, është një burim efikas për lëvizjen detare të të huajve, "shkruan raporti".</p> <p>Pas luftës dhe ardhjes në pushtet të Komunistëve, rrjeti i hoteleve do të shtetëzohet dhe do të vihej në administratën e shtetit. Një nga hapat e parë do të ishte ndryshimi i emrave të hoteleve. Për shembull, Grande Albergo në Tiranë do të emërohet si Hotel Dajti ose "Grande Albergo dei Dogi" në Durrës do të merrte emrin e Vollgës nga komunistët.</p> <p>Në vitet 50 është krijuar ndërmarrja e turizmit shtetëror Albturist, që administron rrjetin e hoteleve në të gjithë vendin, me emrin Turizëm.</p>								
PËRSHKIMI I KONSTRUKSIONIT	Ndërtesa është e ndarë në tre kate dhe paraqet një plan në formë U dhe është në një pozicion të rëndësishëm në krye të bllokut urban. Gjysëm rrethi karakterizohet nga një rend kollonash të larta mbuluar me mermer të kuq dhe një kornizë në krye. Gjuha arkitektonike është në stilin racionalist. Brënda ka një shkallë elegante helikoidale. Teknika e ndërtimit duket të jetë muraturë e përzier dhe beton i armuar.								
KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHÝRJE NDËR VITE	<table border="1"> <thead> <tr> <th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td></tr> </tbody> </table>	VITI	VITI	VITI	VITI	-	-	-	-
VITI	VITI	VITI	VITI						
-	-	-	-						

SHIKALLA E NDËRHYRJES <i>/1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)</i>				
	ÇATI / MBULESE	DYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINE DYSHEME	STRUKTURA E DRURIT NË INTERIER (MAHFILL, KOLONAT, etj.)
	-	-	-	-
KUSHTI I KONSERVIMIT SHIKALLA SIPAS GJENDJES <i>/1/2/3/4/5/ (nga më i vogli tek më i madhi)</i>	AFRESK	IKONOSTAS	MINARE/ KËMBANE	MUR/MOZAIK
	-	-	-	-
PROPOZIMET KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRJE	Në gjendje kritike strukturore.			
DOKUMENTACIONI GRAFIK DHE HARTOGRAFIK	ORTOFOTO			
DOKUMENTACIONI FOTOGRAFIK				
	 			
Hotel Volga sot (2021)	Hotel Volga in 1941			
BIBLIOGRAFI:	<ol style="list-style-type: none"> https://naishtedikur.info/historia-e-hotel-volga-nis-ne-vitin-1938/ 			

PASAPORTE - PËR PROPOZIMI DEKLARIM PASURI KULTURORE E PALUJTSHME				
TË DHËNA ADMINISTRATIVE				
DOSJE NR.	5			
EMRI	MONUMENTI PËRKUJTIMOR I LUFTËS SË DYTË BOTËRORE			
FUSHA	ARKITEKTURA			
LLOJI	NDERTESA E MONUMENTI PËRKUJTIMOR (varrezat e dëshmorëve)			
TIPOLOGJIA	VARREZA MONUMENTALE			
KODI ARKIVES				
ADRESA	RRUGA ALEKSANDER GOGA, DURRËS			
VENDNDODHJA	QARKU	BASHKIA	NJESIA ADMINISTRATIVË	FSHATI
	DURRËS	DURRËS		
PROPOZIM I MBROJTJES	KATEGORIA I			
(KATEGORIA I, II)	-			
VENDIM NR., DATA E PROJEKTIMIT	MKYS (Departamenti i trashegimisë kulturore)			
INSTITUCIONI PROJEKTUES	1947			
DATA (VITI / SHEKULLI)	DRTK DURRËS			
INSTITUCIONI, ADMINISTRATIV / DRPK	Muzeu i Dëshmorëve dhe Sallës e Relljeve të Luftës			
PËRDORIMI FILLESTAR	SALLA E MUZEUT TE LUTTES DHE DESHMOREVE DHE BIBLIOTEKA E FËMUEVE			
PËRDORIMI AKTUAL	MONUMENTI PËRKUJTIMOR I LUFTËS SË DYTË BOTËRORE, MUZE, BIBLIOTEKË			
A ËSHTË I RRETHUAR OBJEKTI? / GJENDJA E TIJ	JO			
ZONA E MBROJTUR	41.31894 N 19.44397 E			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË MONUMENTIT	ZONA ARKEOLOGIKË B (http://eee.ashq.gov.al/ep-content/uploads/2016/05/6-VENDIM%2020237,%20datat%C3%A9%202023.3.2011%20zomatikimi-Durrës.pdf)			
KOORDINATAT GJEOGRAFIKE TË ZONËS SË MBROJTUR	SHTET			
PRONËSIA	SHTET			
EMRI I PRONARIT (S)	-			
ZONA E KADASTRËS	Për tu hetuar			

SIPERFAQJA E NDERTESES / LARTËSIA E OBJEKSTIT	Përtuhetuar																
SIPERFAQJA E PËRGJITHSHME	Përtuhetuar																
SIPERFAQJA E ZONES SE MBROJTUR	42.5 Ha																
A KA RRUGE AUTOMOBILISTIKE DREJT MONUMENTIT? / GJENDJA E SAJ	EKZISTON NJË RRUGË DHE ËSHTË NË GJENDJE TË MIRE.																
TË DHËNA TEKNIKE																	
INFORMACION HISTORIK DHE PËRSHKRIMI ARKITEKTONIK	<p>Mauzoleumi u kushtohet patriotëve që ranë gjatë luftimeve në Luftën e Dytë Botërore dhe në kampet e përqendrimit nazist. Projektuar nga arkitekti shqiptar Kristo Sotiri (1870-1953) dhe puna përfundimtare e tij filloi në 1947.</p> <p>Aj përbëhet nga tre pjesë: vetë mauzoleumi, i cili është në formën e gjysmërrethit, shkallat dhe kopshët i gjelbëruar.</p> <p>Eshtrat e dëshmorëve janë të vendosura në dhoma të veçanta, ndërsa zona përfundimtare e kampit naziste kujtohet me varre përkujtimore. Në dy postera mëmori janë gdhendur me shkronjë bronzi emrat të të internuarve në kampet e përqendrimit nazist.</p> <p>Ekziston një mozaik i madh që u shtua në mauzoleum në 1976. Ky titullohet 'Çlirimi i Durrësit' i cili përshkruan tetë partizanë komunistë që hynin në qytet në 1944.</p>																
PËRSHKRIMI I KONSTRUKSIONIT	Monumenti ka tre nivele, njëri prej të cilëve është një bodrum. Niveli i dytë arrihet nga një shkalle e gjërë dhe monumentale. Dy katët mbi tokë kanë hapësirë gjysmë rrëthore të madhe të përparme përgjatë së cilës kalon një portik me kolona. Nga qendra e gjysmë rrëthit një trup drejtkëndor del jashtë, gjithashtu portikët në katin e poshtëm. Përgjatë gjithë portikut janë shpërndarë varret e dëshmorëve.																
KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRIE NDËR VITE	<table border="1"> <thead> <tr> <th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th><th>VITI</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td></tr> <tr> <td>ÇATI / MIBULESH</td><td>DYER / DRITARE</td><td>TAVAN/ MEZANINE /DYSHIME</td><td>STRUKTURA E DRUJIT NË INTERIER (MAHPILLI, XOLONAT, et.)</td></tr> <tr> <td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td></tr> </tbody> </table>	VITI	VITI	VITI	VITI	-	-	-	-	ÇATI / MIBULESH	DYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINE /DYSHIME	STRUKTURA E DRUJIT NË INTERIER (MAHPILLI, XOLONAT, et.)	-	-	-	-
VITI	VITI	VITI	VITI														
-	-	-	-														
ÇATI / MIBULESH	DYER / DRITARE	TAVAN/ MEZANINE /DYSHIME	STRUKTURA E DRUJIT NË INTERIER (MAHPILLI, XOLONAT, et.)														
-	-	-	-														
SHKALLA E NDËRHYRIJES / 1/2/3/4/5 / (një më i vogli tek më i madhi)																	

KUSHTI I KONSERVIMIT	AFRESK	IKONOSTAS	MINARE/ KËMBANË	MUR/MOZAIK
<i>SHKALLA SIPAS GJENDJES / 1 / 2 / 3 / 4 / 5 / (nga më i vogll tek më i madhi)</i>	-	-	-	2
PROPOZIMET KONSERVIM/ RESTAURIM / NDËRHYRUE	Megjithëse kopshti para mirëmbahet dhe kujdesen rregullisht, ndërtesa vuan nga një mungesë e gjatë mirëmbajtjeje dhe disa pjesë janë jashtë kufijve të qarkullimit për shkak të pjesëve të djegura. Dhomat në katin përdhe dhe reliket e ruajtura atje janë në gjendje të keqe për shkak të problemeve të lagështisë. Biblioteka për fëmijë duket se është braktisur dhe në çdo rast ky funksion duket plotësisht i papërdorshëm. Ndërtesa është kryesisht në strukturë prej betoni të armuar, e veshur me mermer me dritare të mëdha.			
DOKUMENTACIONI FOTOGRAFIK				
 	 			
Katër imazhe të Monumentit Memorial i Luftës së Dytë Botërore në 2021				
BIBLIOGRAFI: <ol style="list-style-type: none"> 1. https://eee.nomads-travel-guide.com/places/mausoleum-of-martyrs-Durres/ 				

G.10 Grupet e Palëve të Interesit

Grupet e palëve të interesit dhe personat e kontaktuar gjatë përgatitjes së PM-sv.

Grupi i parë: Grupet e interesit, institucionale dhe të komunitetit të përfshira në diskutime

Palët e interesit institucional	Shënimë
Ministria e Kulturës – Ministri dhe stafi	Takimet në vend dhe online
Ministria e Kulturës - Drejtoria e Trashegimisë Materiale dhe Muzeve - Drejtore	Takimet në vend
Instituti Kombëtar i Trashegimisë Kulturore – Drejtore	Takimet në vend
IKTK, Drejtoria e Arkeologjisë se Shqiptimit, – Drejtore	Takimet ne vend
Qendra Muzeore Durrës - Drejtore, Arkeolog dhe Arkitekt	Takimet ne vend
AI (Institute of Archaeology) – Director and archaeologists	Takimet ne vend
Ajencia Kombëtare e Planifikimit të Territorit	Takimet në vend
Bashkia Durrës – Kryetar Bashkie, Nënkyetar Bashkie dhe stafi i zyrës se planifikimit urban	Takimet ne vend dhe online
Qendra Kulturore, Muzeu Etnografik, Galeria e Arteve - Drejtore	Takimet ne vend
Bashkia Durrës – Muzeu Memorial LIIB – Drejtore	Takimet ne vend
Palët e interesit	
Fondacioni Shqiptaro-Amerikan për Zhvillim - Co-CEO dhe Manager Projekti Durrësi AKTIV	Takimet ne vend dhe online
Shoqata e Turizmit ATA-HORECA	Kmunicim telefonik Shkëmbimi i postës elektronike
Shoqata e Arkitekteve Durrës	Takimet ne terren dhe vazhdimi
Trashegimia Kulturore pa Kufij	Takimet ne vend
UNOPS	Takimet ne vend
TID (Touristic Improvement District) - Arkitekt lokal	Takimet ne vend dhe online
Arkeologë	Takimet ne vend dhe online

Grupi i dytë: Palët e interesit që u kontaktuan por nuk u përfshinë në diskutime

Palët e interesit	Shënimë
Shoqata Durrësi Autokton	(**)
Universiteti i Durrësit - Arkeolog	(**)
Shoqata e të Verberëve SHKV	(**)
Dhoma e Tregtise dhe Industrie Durres	(**)
Klubi Rotaryan	(*)
Universiteti i Tiranës - Profesor	(*)
Universiteti i Tiranës - Profesor	(*)

G.11 Abstract from the business plan of the new Foundation, elaborated and approved in August 2021

Në lidhje me përbajtjen, plani i biznesit është strukturuar në një mënyrë logjike, duke mbuluar aspektet e mëposhtme:

- Propozimet kryesore për strukturat e reja; sunk costs (kosto të parikuperueshme), kostot e investimit, shërbimet e reja të ofruara;
 - Eksperiencia e vizitorëve në secilin sit të trashëgimisë, e cila ndërtohet duke filluar nga kontributi i pritshëm për objektivat e përgjithshme strategjike, identifikimi
 - Planifikimi i marketingut, duke përfshirë aktivitetet e planifikuar, çmimet, komunikimi dhe shpërndarja;
 - Kapaciteti i Siteve dhe shërbimet specifike turistike,
 - Pjesëmarrja e hollësisësme në secilin sit dhe shërbimet turistike, e shoqëruar me Segmentimin e vizitorëve, atribuimin e preferencave ndaj shërbimeve specifike dhe niveleve të pritshme vjetore të rritjes së përdorimit;
 - Verifikimi i shfrytëzimit të kapacitetit, i cili në mënyrë operative rikthen akordimin e kapacitetit të shërbimeve turistike;
 - Të ardhurat operative si kombinim i kërkesës së pritshme dhe shërbimeve me pagesë;
 - Shpenzimet e operimit, duke përfshirë pagat dhe shpërblimet, organizimin e eveneteve, kostot e shfrytëzimit të ndërtuesave, ekspositat e përkohshme, programet didaktike dhe publike, marketing, të përgjithshme dhe administrative, me kostot e personelit të supozuara sipas planit të biznesit të Butrintit ndërsa kostot e investimit të bazuara në standarde ndërkombëtare;
 - Përbledhje e parashikimeve;
 - Administrimi;
 - Organizimi funksional,
 - Vlerësimi i rriskut dhe qendrueshmëria e planit;
 - Treguesit kryesore të performancës të cilët janë strukturuar duke përdorur Balanced Scorecard.

Investimi total i kërkuar

Tabela e mëposhtëme përmblledh investimet e parashikuara për paisjet e vizitorëve per Amfiteatrin, Muzeun Kombëtar Arkeologjik, Termat Romake, Forumin Bizantin dhe Shrugët Urbane.

Nën-Totali i objekteve Amfiteatri	Lek 34,162,837.00
Nën-Totali i Objekteve MKA	Lek 12,929,356.00
Nën-Totali i Objekteve TR&FB	Lek 14,969,236.80
Nën-Totali i Objekteve IU	Lek 2,005,380.00
Kosto filestare	Lek 4,739,500.00
INVESTIMI TOTAL	Lek 68,866,788.80

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kursin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 Lek)

Kostoja filestare

Investimet përfshijnë gjithashtu kosto të përgjithshme filestare në lidhje me ligjin dhe kontabilitetin filestar, rekrutimin, trajnimin, marrjen e licencës dhe autorizimeve, blerjen e software , etj. Kosto te tila, të cilat janë të lidhura në mënyrë rigorozë me fillimin e FZHK të Durrësit përcaktohen në 4,739,500 Lek dhe zhvlerësohen përgjatë investimit 7-vjeçar.

Kostot operative

Kostos e funksionimit te fondacionit te ri janë përbledhur ne tabelën e mëposhtëme:

Shpenzimet	Viti 1	Viti 2	Viti 3	Viti 4	Viti 5	Viti 6	Viti 7
Filimi (Zhvlerasimi)	677,095	677,084.97	677,084.97	677,084.97	677,084.97	677,084.97	677,084.97
Rinovimi	0	189,580	379,160	947,900	379,160	1,895,800	473,950
Pagat, përfilimet (slaf file)	21,706,910	21,923,979	22,143,228	22,364,658	25,251,582	26,400,721	27,570,335
Pagat, përfilimet (me kontrata)	3,647,519	3,684,013	3,898,713	3,937,788	4,079,687	4,120,521	4,266,308
Organizimi / Eventeve	3,647,519	32,831,464	34,028,816	35,279,890	36,596,713	37,979,320	39,431,029
Sinfryezimi / ndertesaive	672,630	679,360	686,090	693,010	699,929	706,944	713,958
Objeket (Amortizimi)	7,848,896	7,848,896	7,848,896	7,863,801	7,848,896	7,848,896	7,848,896
Programe	568,740	625,614	688,175	756,903	832,730	915,956	1,007,523
Të përgjithshme administrative	2,028,316	2,048,601	2,083,386	2,104,148	2,346,526	2,441,696	2,546,613
Marketing	2,086,423	2,449,468	2,985,406	3,410,734	4,045,637	4,815,332	5,751,099
Kostoja me pakicë e mallrave të shitura	685,331	833,109	1,015,580	1,241,559	1,522,517	1,873,240	2,312,686
Shpenzimet totale	43,549,369	73,791,169	76,331,542	79,277,544	84,280,442	89,975,511	92,599,782

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kursin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 Lek)

Të ardhurat

Të ardhurat	Viti 1	Viti 2	Viti 3	Viti 4	Viti 5	Viti 6	Viti 7
Evente në Amfiteatër	16,081,597	20,229,608	24,458,190	29,648,132	36,036,409	43,922,748	53,686,971
Pranimet	15,579,969	17,057,745	19,389,574	22,101,805	25,305,233	29,095,980	33,606,467
Temporary AR Exhibitions at the AM	2,904,460	3,649,320	4,405,841	5,483,791	6,758,337	8,361,905	10,389,174
Ture me guidë	1,445,642	1,909,734	2,290,885	2,757,620	3,332,437	4,042,963	4,925,762
Kafeqe	1,330,472	1,806,691	1,886,226	2,327,948	2,823,415	3,414,315	4,212,278
Qerata	1,153,784	1,368,483	1,623,658	1,927,081	2,287,946	2,717,346	3,228,453
Dyqan shqartash	885,331	833,109	1,015,580	1,241,559	1,522,517	1,873,240	2,312,686
Pajisjet AR & aplikacionet diktratale	448,367	604,097	767,704	981,456	1,262,792	1,636,380	2,137,041
Eventet e QJQ-ve në FB	132,232	172,233	217,922	268,181	339,727	430,536	540,180
Njëjarje Përjetuese në Mbremje në TR & FB	284,370	318,494	366,695	399,540	447,604	501,155	561,252
Anëtarësimet	1,657,403	2,156,368	2,893,583	3,384,951	4,286,973	5,476,018	6,506,670
Të ardhurat totale	41,683,617	49,907,882	59,156,828	70,522,244	84,403,290	101,472,485	122,112,934

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kursin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 Lek)

Rezultatet nga aktivitetet operative

Fitimet dhe humbjet

REZULTATI PRFUNDIMTAR	Viti 1	Viti 2	Viti 3	Viti 4	Viti 5	Viti 6	Viti 7
Të ardhurat vjetore	41,683,429	49,907,693	59,156,828	70,522,054	84,403,196	101,471,123	122,113,028
Kostot vjetore	72,909,245	75,104,582	77,645,048	80,576,145	85,593,853	90,988,826	93,913,382
(Bruto) Fitimi / Humba	-31,225,816	-48,907,891	-18,465,220	-10,054,091	-1,190,667	10,702,295	28,199,646

Konvertimi i shumave nga USD në Lek është bërë me kursin e këmbimit të datës 19 dhjetor 2023 (1 USD = 94.79 Lek)

Kthimi i investimit

Investimi mund të merret me qira duke filluar nga viti i gjashtë i aktivitetit operativ, me një ROI ekivalente me 31.2% në vitin 7, ndërsa ROS pas 7 viteve të aktivitetit arrin 15.3%, duke lënë disa hapësira për rilinvestimin e të ardhurave neto në aktivitete të reja ose pëmirësimin / mirëmbajtjen e cilësisë së infrastrukturës aktuale:

Treguesi	Viti 1	Viti 2	Viti 3	Viti 4	Viti 5	Viti 6	Viti 7
ROI	-57.3%	-57.3%	-46.3%	-32.3%	-17.6%	1.8%	31.2%
ROS	-96.3%	-68.6%	-46.7%	-27.4%	-12.5%	1.0%	15.3%

G.12 Kostot financiare për zbatimin e projekteve

L) AMFITEATRI	(sqm) or (lm) or (N.)	Unit cost lek	Unit cost lek	Total Cost lek
Suftegjat e përgjithshme = 5000 m ²	5000			
Perimetri i Amfiteatri = 520 lm	320			
Suftegjat = 3660 m ²	3660			
Shp. Proj. e konservimit = 1620 m ²	1620			
<i>Averbyrjet:</i>				
Moste rrujtes/konservimi:				234.178.895
Konservimi	2745	85.311	234.178.895	
Prezantim/Interpretim				37.584.978
Rrugë e vizitorive (perimetri x 2)	540	37916	24.266.240	
Panelë Interpretimi (m/vizitor tour /20)	32	18938	606.656	
Ngrëni monumental (m/vizitor tour /10)	64	11374.8	727.987	
Objektit shërbimi për vizitorët				
Zgj. e harrave (3% e superficies totale)	90	37916	3.412.440	
Izolati (2% e superficies totale)	180	33176.5	5.993.770	
Kafe bar (1% e superficies totale)	90	28437	2.559.330	
Mbetje e praparimeve (m ² /tour vizitorësh/10)	13	4739.5	.58.555	
Tarifat e projektimit dhe mbikëqyjet				41.080.389
KOSTOT INVESTIMEVE				
KOSTOT INVESTIMEVE PËRSHËRË TARIFA				317.804.967

Figura 122 – Kostot financiare për amfiteatrin

L) FORUMI BIZANTIN & BANJA ROMAKE	(sqm) or (lm) or (N.)	Unit cost lek	Unit cost lek	Total Cost lek
A) Forumi Bizantin				
Suftegjat e përgjithshme = 1000 m ²	5000			
Suftegjat e mëmori = 1212 m ²	1212			
B) Banja Romake				
Suftegjat e përgjithshme = 1000 m ²	1070			
Suftegjat e restuar = 1212 m ²	1212			
<i>Averbyrjet:</i>				
Moste rrujtes/konservimi:	2570	548.4	146.156.190	
Prezantim/Interpretim				29.287.783
Rrugë e vizitorive (perimetri A + perimetri B)*0.5	710	37916	26.901.420	
Panelë Interpretimi (m/vizitor tour /20)	35	18938	673.585	
Ngrëni monumental (m/vizitor tour /10)	71	11374.8	807.042	
Objektit shërbimi për vizitorët				
Zgj. (0.5% superficies totale)	15	33176.5	497.648	
Kafe bar (1% superficies totale)	30	28437	853.110	
Kosh muzetarave (m/vizitor tour /10)	12	4739.5	.56.045	
Shpronësim/Kompensimi				17.795.429
Tolakë shpronësuar (N.2 x përfaqja = 39155 leke/m ²)	320	173.00	3.536.089	
Nëertesa si shpronësuar (e ka stuese = 6/500 leke/m ²)	170	109.62	10.854.500	
Kompensimi për qenarë e barrit	3		1.895.830	
Tarifat e projektimit dhe mbikëqyjet				26.455.821
KOSTOT INVESTIMEVE				
KOSTOT INVESTIMEVE PËRSHËRË TARIFA				220.295.211

Figura 123– Kostot financiare për forumin dhe Banjat

II MUZEU ARKEOLOGJIK KOMBETAR	(sqm) or (lm) or (N.)	Unit cost: Lek	Unit cost: Lek	Total Cost: Lek
Kati / Periferie = 2450 sqm	2450			
Kati / Pavone = 15,00 sqm	15,00			
Kati / Dyna = 7002 sqm	7002			
Ekipozita ne natyrte 1500 sqm	1500			
Ozomat 1200 sqm	1200			
Prezentim/Interpretim				205.111.066
Zona e admintistraties	60	7583	434.992	
Objektet shesrimi per vizitoritet	1.319	18558	23.003.602	
Laborator konservimi/habitacra edukative	138	9479	1.308.102	
Kati / Periferie - Elergjoni i këtij reportori si nëmereshëm	661	32815	25.057.530	
Kati / Park - Ekipozita e re e perhershme multimediale	1.520	56874	86.448.480	
Kati / Dyna - Ekipozita eksposimi te perkonshme	980	28437	27.868.260	
Ekipozita ne natyre	1500	9479	14.218.580	
Parku, nemi, mi i jashtëm	1500	7583	11.374.800	
Muzarim dhe zëvendësim i objektit shëtitës (jashtë)	1200	9479	11.374.800	
Shpërmejimi/Kompensimi				1.895.300
Tarifat e projektimit dhe mbikëqyrjes				25.307.768
KOSTOT INVESTIMEVE				205.000.000
KOSTOT INVESTIMEVE PERFSHIRE TARIFA				231.811.638

Figura 124 – Kostot finansiare për muzeun arkeologjik

II RREJË URBANE (Kulturore)				Total Cost
Rruge N.1	900			
Rruge N.2	350			
Rruge N.3	1500			
Rruge N.4	350			
Rruge N.5	800			
Konservimi/kujtje				34.977.510
Arenologjika e shtojnës së shek monumentet-perimetrale (10% - m)	410	85311	34.977.510	
Prezentim/Interpretim				83.629.254
Shtëpie, mure, gjardhe, porta, xangjella	4510	18010	81.225.353	
Panelë interpretim (ia vizitorët /53)	90	14218,5	1.282.509	
Njerëzmi monumental (qatësia total 80)	56	9479	534.376	
Stoa (1 gdo 100 lm)	45	7583	342.002	
Tenda (1 gdo 500 lm)	8	9479	77.728	
Tulet publike (1 gdo rrugë)	5	28437	142.185	
Kosherbetuesit (1 gdo 100 lm)	45	1896	85.301	
Shpërmejimi/Kompensimi				11.418.081
Rruge N.1 (30% të qatësise)	220	17300	4.671.689	
Rruge N.2 (25% të qatësise)	0	17300	-	
Rruge N.3 (10% të qatësise)	150	17300	2.595.018	
Rruge N.4	0	17300	-	
Rruge N.5 (30% të qatësise)	240	17300	4.152.029	
Tarifat e projektimit dhe mbikëqyrjes				19.518.939
KOSTOT INVESTIMEVE				131.385.445
KOSTOT INVESTIMEVE PERFSHIRE TARIFA				150.604.384

Figura 125 – Kostot finansiare per rrejet urbane

9.18 Kostot finansieeriti põrgemist arheoloogilise

Statement of financial position as at 31 March 2017	(Rm' or Rm ²)		Amounts
Non-current assets			
Investments			
Financial assets held for trading (Note 1)	162	21	Rm 1,170
Financial assets held until maturity (Note 1)	1,088	127	6,033,000
Investments in subsidiary companies (Note 1) (net amount)	834	31	116,363
Intangible assets	1,000	146	161,263
Investments in associates (Note 1) (net amount)	401	401	176,870
Total non-current assets			Rm 7,292
Current assets			
Trade receivable	1,000		Rm 4,494
Trade receivable from group companies	1,000	207	207,494
Current tax receivable (Note 1)	1,000	146	8,146
Inventory	2,000	211	35,184
Prepaid expenses	800	146	11,450
Provision for employee benefits (Note 1)	947	947	20,000
Total current assets			Rm 8,036
Total assets			Rm 15,328
Non-current liabilities			
Financial liabilities			
Financial liabilities held for trading (Note 1)	200	47	Rm 1,167
Financial liabilities held until maturity (Note 1)	2,000	127	11,664
Financial liabilities in respect of current assets	200	30	3,000
Total non-current liabilities			Rm 14,831
Current liabilities			
Trade payables			
Trade payables to group companies	1,000	207	207,494
Current tax payable	1,000	146	8,146
Bank overdraft	1,000	211	35,184
Provision for employee benefits (Note 1)	947	947	20,000
Total current liabilities			Rm 15,328
Total liabilities			Rm 15,328

www.ijerph.com | ISSN 1660-4601 | DOI: 10.3390/ijerph17103680

Figura 1.25 – Activitatea finanțării și generarea rezervei de capital			
Forumul Bizăuian, Banca Română	Activitatea finanțării și generarea rezervei de capital	peri. în lei	periodele
Depozite la termen și depozite la termen cu dobândă variabilă	1.000	100	20.000
Depozite la termen și depozite la termen cu dobândă fixă (%)	1.000	100	100.000
Depozite la termen (%)	1.000	100	100.000
Credituri direkte la gospodăriile non-financiare (%)	1.000	100	200.000
Diferența în activul și pasiva (de la 31 decembrie precedente)	1.000	100	11.300
Contribuția la rezerva de capital (%)	1.000	100	40.000
Rezervă de capital (%)	2.000	200	40.000
Rezervă de capital, crește pe 1/2 din profitul net	2.000	200	100.000
Rezervele rezervaționale și rezervele de capital (%)	1.000	100	200.000
Totalul rezervei de capital (%)	1.000	100	200.000
Reservele rezervaționale (%)	1.000	100	100.000
Activitatea emisională (%)	1.000	100	100.000
Încadrarea în rezerva de capital (%)	1.000	100	100.000
Diferența în rezerva de capital (%)	1.000	100	100.000
Rezerva de capital (%)	2.000	200	200.000
Rezerva de capital, crește pe 1/2 din profitul net (%)	2.000	200	200.000
Rezervele rezervaționale și rezervele de capital (%)	1.000	100	200.000
Totalul rezervei de capital (%)	1.000	100	200.000

Figure 1.27 - Kosten-Signatur per Person und Arbeitsstelle, Forum der Baubranche

G.14 Bibliografi

Kjo është një listë referencash pune dhe jo një bibliografi e plotë. Këtu janë të përfshira punimet që ndihmuant ekplin në një sërë temash për të hartuar PM. Temet që përfshijnë arkeologjinë e Durrësit, ripërdorimin e teatrove të lashtë dhe Amfiteatreve, si dhe historinë e qytetit.

- Shehi, Eduard, 2019 Review of the ancient and late antique fortifications of Epidamnos-Durrachion, a cura di Luigi M. Calio, Gian Michele Gerogiannis e Maria Kopsachelli Atti del Convegno di Archeologia, organizzato dall'Università di Catania, dal Politecnico di Bari e dalla University of Manchester Catania-Siracusa 14-16 febbraio 2019 Cronache Monografie.
- Bovard T. ad Loffler E. (2009). "Understanding public management and governance". *Public Management and Governance*. London and New York: Routledge.
- Boles, Kim, Hoti, Afrim, 2002 An Amphitheater and its afterlives: survey and excavation in the Durrës Amphitheater, *PPBM Journal of Roman Archaeology*.
- Bryman A. (2004). *The Disneyfication of Society*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cosenza (2021), "Un nuovo modello di sviluppo per i musei: il futuro è arrivato in anticipo. Il Sole 24 Ore, 8 February. In <https://www.espressoonline.it/sole24ore.com/2021/01/08/musei-modello-sviluppo/>
- Douglas N. et al. (2001). *Special interest Tourism*. Sydney and Melbourne: John Wiley and Sons.
- Shehi, Eduard, 2013, Visualizing the Invisible. Digital restitution from an integrated archaeological, remote sensing, and geophysical research of a Late Roman villa in Durrës Albania. *Digital Heritage* 2013.
- Kasa, Arlind, 2015, The History of Roman Durrës. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol 4, No 252, august 2015.
- Eurometres, Albania (2020). COVID-19 impact on tourism: Number of foreign tourists in Albania reduced by 80%. July, 22. In <https://eurometres.eu/en/daily-news/2020/07/22/covid-19-impact-on-tourism-number-of-foreign-tourists-in-albania-reduced-by-80>
- European Commission - Europeaid Cooperation Office, *Project Cycle Management Guidelines*, Volume 1, Bruxelles, March 200
- European Travel Commission (2020). European Tourism 2020 – Trends & Prospects (Q3/2020). In <https://etc-corporate.org/reports/european-tourism-2020-trends-prospects-q3-2020/>
- Falk J. H. (2009). *Identity and the Museum Visitor Experience*. Elfin Creek, CA: Left Coast Press.
- Golgota B., Golgota A., and Spahiu E. (2012). "A Competitiveness Analysis of Durrës City", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 3 (10), July
- Hoëarth HTL (2018). *Market Report: ALBANIA: The (lost) undiscovered pearl of the Mediterranean*.
- INSATT (2020). Tourism in Figurës. Albania 2019. INSATT
- Joint Research Center (2020). European Cultural and Creative Cities in COVID-19 times. Jobs at risk and the policy response, <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-cultural-and-creative-cities-covid-19-times>
- Kaplan Robert S. and David P. Norton (1992). "The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance". *Harvard Business Review*, January-February, pp. 71-7
- Lonely Planet (2020). Albania.
- Network of European Museum Organization (2016). *Money Matters: The Economic Value of Museums*; 24th Annual Conference. Karlsruhe, Germany, 10-12 November
- Nuttall C. (2019). "Tourism beyond the beaches in Albania". bne IntelliNews, February 4, in https://www.intellicomms.com/tourism%20and%20related%20industries%20already_and%20tourism%20Council%20ITTO
- OECD (2020). *OECD Economic Outlook, Interim Report*. Settembre, OECD Publishing, Paris.

- OECD (2020). The Covid-19 crisis in Albania, November 30. In <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Albania.pdf>
- Pollitt C. (2009). "Decentralized Management". In Boivard T. and Loffler E., (eds.) *Public Management and Governance*. Routledge London and New York
- Pollitt C. and Bouckaert G. (2017). *Public Management Reform*. Oxford: Oxford University Press
- Republika e Shqipërisë, Ministry of Tourism and Environment (2019). National Strategy for Sustainable Tourism Development 2019-2023. Tirana
- Richards G. (2020). "Cultural Tourism: A review of recent research and trends". *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Vol. 36, September
- UNETO (various years). *International Tourism Highlights*. Madrid: UNETO
- UNETO (2011). *A Practical Guide to Tourism Destination Management*. Madrid: UNETO
- UNETO (2018) Report on Tourism and Culture Synergies. Madrid: UNETO
- UNETO (2020). "International Tourism Declined 70% as Travel Restrictions Impact All Regions". News Release, 27 October, in <https://eubuneto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/ufs-public/2020-10/201027-barometer-en.pdf>
- UNETO (2020). "Understanding Domestic Tourism and Seizing its Opportunities". UNETO Briefing Note, Tourism and Covid-19. Issue 3, September, in
- UNETO (2020). *World Tourism Barometer. Volume 18. Issue 6. October*, in <https://www.e-uneto.org/doi/pdf/10.18111/etobarometereng.2020.18.1.6>
- Valentino P. (1999). "Strategie innovative per uno sviluppo economico locale fondato sui beni culturali". In Valentino P. Musacchio, Perego F. (1999). *La Storia al Futuro*. Firenze: Giunti
- Van Dooren E., Bouckaert G. and Halligan J. (2010). *Performance Management in the Public Sector*. London et al.: Routledge
- ETTC (2020). Albania. 2020 Annual Research. Key Highlights. In <https://ettc.org/Research/Economic-Impact>
- Monti, Alberto (2007). L'analisi funzionale tattica come strumento di studio delle fortificazioni medievali. In: Paola Corni and Vincenzo Vandelli (eds) Spillamberto e la sua rocca. Cinisello Balsamo: Silvana Editoriale, 33-50.
- Sara Santoro and Alberto Monti (2004). Carta del rischio archeologico di Durrës. In: Maurizio Buora and Sara Santoro (eds) Progetto Durrës: Atti del Secondo e del Terzo Incontro Scientifico. Trieste: Editreg, 525-587.
- JL Davis, A Hoti, I Pojani, SR Stocker, AD Elopert The Durrës regional archaeological project: Archaeological survey in the territory of Epidamnus/Dyrrachium in Albania ... - Hesperia, 2003
- P Giandebiagi, A GVNTetti, R Roncella Integrated survey methodologies for the multi-scale knowledge of archaeology of Arkitektura: the survey of the Amphitheater in Durrës... - SCIRES-IT-SCientific ..., 2015
- D Mafficano, G Leucci, G Fragalà Visualizing the invisible: Digital restitution from an integrated archaeological, remote sensing, and geophysical research of a late Roman villa in Durrës (Albania) ... - 2013 Digita
- A Gutteridge, A Hoti, P Reynolds The failed tower of Dyrrachium (Durrës): new light on the early defences - Journal of Roman Archaeology, 2003
- K Boës, A Hoti, E Boeden, K Francis An Amphitheater and its afterlives: survey and excavation in the Durrës Amphitheater of Roman Archaeology, 2003
- La chapelle de l'amphithéâtre de Durrës R Gega – 1993
- E Neri, B Gratuze, N Schibille Dating Mozaiket of the Durrës Amphitheater through interdisciplinary analysis - Journal of Cultural Heritage, 2017
- A Hoti, J Elkes, E Metalla, B Shkodra The Early Byzantine Circular Forum in Dyrrachium (Durrës, Albania) in 2002 and 2004–2005: Recent Recording and Excavation - Annual of the British School ..., 2008
- The archaeology of earthquakes: the application of adaptive cycles to seismically-affected communities in late medieval Europe.
- P Forlin, CM Gerrard - Quaternary International., 2017 The City of Durrës and its History, between Environmental Evolution and Cultural Transformations SSA MONTI - Proceedings of the 36th CAA ..., 2008

Roman Amphitheater in Durrës: the survey as a means of multidisciplinary knowledge for urban regeneration, architectural recovery and archaeological ... P Giandebiaggi, C Vernizzi

A Model for Assessing the Reuse of an Ancient Place of Performance: The Bouleuterion of Teos Merve Çalışkan Department of Architectural Restoration, Izmir Institute of Technology, Izmir, Turkey Conservation and Management of Archaeological Sites, 2017 VOL. 19, NO . 4, 288–318

Naif Adel Haddad and Leen Adeeb Fakhoury Conservation and preservation of the Cultural Heritage of Ancient Theatres and Odeia in THE Eastern Mediterranean

Haddad N., 'Assessment of the relation between ancient theatres, landscape and society', in International Conference on Science and Technology in Archaeology and Conservation 2004, ed. T. Akasheh, Fundación El legado andalusi, Granada (2004) 263–280.

13 Council of Europe, Verona Charter on the Use of Ancient Places of Performance. Adopted at the International Colloquy held in Verona (1997–1998).

Australia ICOMOS , The Burra Charter: Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance (1999).

ICOMOS , International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance (1999).

Haddad, N. and Akasheh, T., 'Documentation of archaeological sites and monuments: ancient theatres in Jerash', in International Scientific Committee for Documentation of Cultural Heritage (CIPA), XX Symposium 2005, ed. S. Degual, CIPA, Italy (2005) 350–355. Available online at <http://cipa.icomos.org/fileadmin/papers/Torino2005/350.pdf> (accessed 25 March 2010).

Haddad, N., 'Criteria for the assessment of the modern use of ancient theatres and odeia', International Journal of Heritage Studies 13 (2007) 265–280.

Via Egnatia after Egnatius: Imperial policy and inter-regional contacts Y Lolas - Mediterranean historical review, 2007

The Via Egnatia between Thessaloniki and Apollonia MB Hatzopoulos - Αφιέρωμα στον NGL Hammond, Παράρτημα" ..., 1997

The eastern part of the Via Egnatia NGL Hammond - The Journal of Roman Studies, 1974

Design and construction of Roman roads: The case of Via Egnatia in the Aegean Thrace, northern Greece GS Xeldakis, EG Varagouli - ... & Engineering Geoscience, 1997

Bibliografi shtesë e zgjedhur :

Abadie-Reynal, Catherine; Lefebvre, Arnaud Rrugia; Shehi, Eduard; Shkodra-Brikena.

2017a "La topographie de l'ancienne Dyrrachium à la lumière des nouvelles découvertes", né L. Pérzhita, I. Gjipali, G. Hoxha, B. Muka (botues), Proceedings of the International Conference. Neë Archaeological Discoveries in the Albanian Regions, 30-31 january, Tirana 2017, Tirane 2017, f. 393-408.

2017b "Projekti 'Topografia e Epidamne-Dyrrachion'. Fushata e vitit 2017", Candavia 7, 2017, f. 173-207.

Abadie-Reynal, Catherine; Shehi, Eduard; Shkodra, Brikena; Lefebvre, Arnaud; Velo, Klodian.

2018a "Recherches archéologiques franco-albanaises de Dyrrachium : résultats de la campagne de 2018", Dialogue d'Histoire Ancienne 44/2, 2018 f. 320-333. Abadie-Reynal, Catherine; Mannon, Yan; Shehi, Eduard; Shkodra-Rrugia, Brikena.

2018b "Recherches sur la topographie de Durrës: SIG, prospections et fouilles (2012-2015)", né Lamboley etj. 2018, f. 291-300. Anamali, Skënder.

1957 "Nekropoli helenistik i Epidamnit", BSHSH 1, 1957, f. 30-62. Anamali, Skënder; Budina, Dhimosten.

1960 "Gërmime në nekropolin e Durrësit (materiale të vitit 1957)", BUSHT, 2, 1960, f. 222-235. Anfiteatro Romano

L'Anfiteatro romano di Durazzo (Albania). Report degli scavi 2006-2007, IAtene LXXXVII, serie III, 9, Tomo II, 2009, f. 1253-1278. Beste, Heinz; Haensch, R ; Hesberg, Henner von; Shehi, Eduard; Tartari, Fatos.

- 2015 "Inschriften und Fragmente einer Arkadenarchitektur aus seiner Notgrabung am Hafen von Durrës (Epidamnos – Dyrrachium)", Archaeologischer Anzeiger 2, 2015, f. 45-75. Boës, Kim; Hoti, Afrim.
- 2003 "An Amphitheater and its afterlives: survey and excavation in the Durrës Amphitheater", JRA 16, 2003, f. 380-394. Budina, Dhimosten.
- 1960 (?) Raport mbi gërmimet e bera në vendin ku do të ndërtohet theatri "Aleksandër Moisiu" i qytetit të Durrësit, IA. Cacciaguerra, Giuseppe; Fragala, Giovanni; Leucci, Giovanni; Malfitana, Daniele; Masini, Nicola; Santagati, Cetina; Scardozzi, Giuseppe; Shehi, Eduard.
- 2013 "Visualizing the Invisible. Digital restitution from an integrated archaeological, remote sensing, and geophysical research of a late roman villa in Durrës (Albania)", në A. C. Addusin, G. Guidi, L. De Luca, S. Descarin (bot.), Proceedings of the Digital Heritage International Congress, 28 october-1 november 2013, Marseille, France. Institute of Electrical and Electronics Engineers 2013. ISBN 9781479931699, f. 511-516. Davis, Jack L.; Hoti, Afrim; Pojani, Iris; Stocker, Sharon R.; Eölpert, Aaron D.; Acheson, Phoebe E.; Hayes, John, E.
- 2003 "The Durrës Archaeological Project. Archaeological Survey in the Territory of Epidamnus/Dyrrachium in Albania", Hesperia 72, 2003, f. 41-119. Duccellier, Alain.
- 1981 La façade maritime de Albanie au Moyen Age: Durazzo et Valona du XIe siècle au XVe siècle, Institute for Balkan Studies, monograph 117, Thessalonike 1981. Gaglione, Mario; Shehi, Eduard.
- 2016 "La 'Porta del Mare' nella cinta muraria di Durazzo e la chiesa di S. Maria degli amalfitani: ipotesi di identificazione del sito", Rassegna del Centro di Cultura e Storia Amalfitana, Gennaio-Dicembre 2016, Nuova Serie Anno XXVI, f. 31-66.
- 2019 "Un documento angioino del 1280 per il 'castrum Durachii'", ASPN CXXXVII, 2019, f. 353-370. Gega, Reshat.
- 1993 "La chapelle de l'Amphitheater de Durrës", në XL Corso di Cultura, f. 527-550. Gutteridge, Adam.
- 2003 "Cultural geographies and 'The ambition of Latin Europe'. The city of Durrës and its fortifications c. 400-c. 1501", Archeologia medievale, 30, 2003, f. 19-65. Heuzey, Leon; Daumet, H.
- 1876 Mission archéologique de Macédoine, vol. 2, texte et planches, Paris: Librairie de Firmin-Didot et Cie., 1876. Hidri, Hava.
- 1976 "Gjurmë punishtje qeramike në Dyrrah", Iliria VI, 1976, f. 245-258.
- 1983 "Gërmime në nekropolin e Dyrrahut – Kodrat e Dautës {viti 1977}", Iliria 1, 1983, f. 137-180.
- 1990 "Gërmimet arkeologjike të vitit 1990 – Spitali (Durrës)", Iliria 2, 1990, f. 260-261. Hidri, Hava; Tartari, Fatos.
- 1989 "Gërmimet arkeologjike të vitit 1989", Iliria 2, 1989, f. 280-286. Hoti, Afrim.
- 1984 "Gërmime arkeologjike të vitit 1984, Durrës (Lagja 11)", Iliria 2, 1984, f. 274-275.
- 1986a "Gërmime arkeologjike të vitit 1986, Durrës (kala)", Iliria 2, 1986, f. 268-269.
- 2003 "Il patrimonio archeologico del museo e della città di Durrës", në Buora, Santoro 2003, f. 129-148. Hoti, Afrim; Metalla, Elvana; Shehi, Eduard.
- 2004 "Gërmime arkeologjike Durrës 2001-2003", Candavia 1, 2004, f. 139-172. Hoti, Afrim; Metalla, Elvana; Shkodra, Brikena; Elkes, John.
- 2008 "The Early Byzantine Circular Forum in Dyrrachium (Durrës, Albania) in 2002 and 2004-2005: Recent Recording and Excavation", The Annual of the British School at Athens, vol. 103, 2008, f. 367-397. Karaškaj, Gjerak.
- 1977 "Kalaja e Durrësit në mesjetë", Monumentet 13, 1977, f. 29-54. Karaškaj, Gjerak; Baçe, Apollon.
- 1975 "Kalaja e Durrësit dhe fortifikimet përreth në antikitetin e vonë", Monumentet 9, 1975, f. 5-26. Kiel, Machiel.
- 1990 Ottoman Arkitektura of Albania (1389-1912), IsATnbil 1990. Melçi, Aleksandër.
- 1977 "Dy bazilikat mesjetare të panjohura", Monumentet 17, 1977, f. 71-84.
- 1984 "Kishat e Shqipërisë së mesme dhe të Veriut", Monumentet 1, 1984, f. 103-142. Miraj, Lida.
- 1986 "Amfiteatri i Durrësit", Iliria 2, 1986, f. 151-170.

- 1994 "Termat e Dyrrahut", Iliria 1-2, 1994, f. 207-224. Myrto, Halil.
- 1984a "Të dhëna mbi shtrirjen e Dyrrahut në pjesën jugperëndimore të Kënetës", Monumentet 2, 1984, f. 141-158.
- 1989 "Një santiuar antik në periferi të Durrësit", Iliria 1, 1989, 87-108. Myrto, Halil; Miraj, Fabian.
- 1982 "Ujësjellësi i Dyrrahut", Iliria 1, 1982, f. 131-156. Pani, Guri; Papajani, Lazër.
- 1986 "Një furrë antike në Durrës dhe probleme të zhvendosjes së saj", Monumentet 1, 1986, f. 15-24. Pojani, Iris.
- 2010 "Le projet de la chora antique de Durrës (Albanie) terres environnantes d'Epidamnos-Dyrrachion", në Lambole, Castiglioni 2010, f. 337-343. Rey, Leon.
- 1925a "Sondages a Durazzo", Albania V, 1925, f. 26-32.
- 1925b "Les remparts de Durazzo", Albania I, 1925, f. 33-48. Sili, Anton.
- 1990a "Gërmimet arkeologjike të vitit 1990, Durrës (Kala)", Iliria 2, 1990, f. 272. Shehi, Eduard.
- 2007 "Contributo sulla topografia di Dyrrachium", JAT XVII, 2007, F. 159-208.
- 2014 "Some Ideas on the street netëork organization at Roman Dyrrachium", në Përzita etj. 2014, f. 407-424.
- 2017 "Rishikim mbi topografinë e Durrësit antik në dritën e të dhënave të reja arkeologjiko-historike", Iliria XLI, 2017, f. 229-289.
- 2018a Konaku i Durrësit, Tiranë 2018.
- 2018b "Gjurmë të dy monumenteve antike të vona dhe mesjetare në Durrës: zbulime të rastit", Iliria XLII, 2018, f. 101-119.
- 2020 "Revieë of the ancient and late antique fortifications of Epidamnos-Dyrrachion", në L. M. Caliò, G. M. Gerogiannis, M. Kopsachelli, Fortificazioni e società nel Mediterraneo occidentale- Fortifications and Societies in the Eastern Mediterranean. Albania e Grecia settentrionale. Atti del Convegno di Archeologia, organizzato dall'Università di Catania, dal Politecnico di Bari e dalla University of Manchester, Catania-Siracusa 14-16 febbraio 2019, Roma 2020, f. 63-76. Shehi, Eduard; Shkodra-Rrugia, Brikena.
- 2010 "Le front nord des fortifications de Dyrrachium. Données nouvelles et hypothèses", në Lambole, Castiglioni 2010, f. 325-336. Shehi, Eduard; Çekrezi, Eda; HIA, Ergys; Velo, Klodian; Abadie-Reynal, Catherine.
- 2017 "Rezultatet e sondazheve arkeologjike të realizuara para hyrjes së portit Durrës", Candavia 2017, f. 226-250.
- Shkodra-Rrugia, Brikena.
- 2016a "Dyrrachium në antikitetin e vonë: kërkime arkeologjike në sistemin e fortifikimit", Candavia 6, 2016, f. 349-352.
- 2017 "Hapësirat funerale dhe qyteti në Dyrrachium gjatë periudhës romake të vonë dhe në mesjetën e hershme", Iliria 41, 2017, f. 289-334. ATrATrI, Fatos.
- 1975 "Gjurmë ndërtimesh në kënetën e Durrësit", Monumentet 9, 1975, f. 161-164
- 1976 "Gjurmë kanalesh të lashtë në Durrës dhe në qendra të tjere të vendit tonë", Monumentet 11, 1976, f. 75-86.
- 1980a "Elemente të rinj në kalanë e Durrësit të shek. V-VI të erës sonë", Monumentet 20, 1980, f. 37-44.
- 1988 "Godinë e lashtë banimi në sheshin e parkut 'Rinia', Durrës", Iliria 1, 1988, f. 91-108. Tartari, Fatos; Myrto Halil. 1988b "Gërmimet arkeologjike të vitit 1988, Durrës (qytet)", Iliria 2, 1988, f. 260-262.
- Anastasi A. - "Mbrojtja e trashëgimisë kulturore nënjuore në Republikën e Shqipërisë dhe kontributi shkencor i Institutit të Arkeologjisë" në takimin koordinativ mbi trashëgiminë kulturore në Republikën e Shqipërisë organizuar nga Ministria e Mbrojtjes, Komanda e Forcës Detare, Durrës më 15 nëntor 2019.
- Anastasi A. - "Të dhëna paraprake, nga kërkimet e zhvilluara përgjatë vitit 2018, në kuadër të "Hartës arkeologjike nënjuore të bregdetit shqiptar". Konferenca Shkencore – Viti Arkeologjik 2018. Akademja e Studimeve Albanologjike, 18 shkurt 2018.

- Anastasi A. - "Underwater archaeological research in Albanian coast. New data on the cult in Epidamnos/Dyrrachium". Në Konferencën Ndërkombëtare "Kultet e Adriatikut nga shek III para Kr - shek VII pas Kr", Durrës 26-27 Prill 2018.
- Anastasi A. - "Dyrrakion - Epineion", in "New Archaeological Discoveries In The Albanian Regions". International Conference, Albanian Academy of Sciences, Tirana, 30-31 Janar 2017.
- Anastasi A. - "The wreck "Dyrrachium 3" in the Bay of Durrës. A cargo with African-Spanish amphora's of III/IV century AD". Conference TRADE – Transformations of Adriatic Europe (2th-9th century), 11-13 February 2016, Yardae, Croazia.
- Anastasi A. - "Dyrrachium 5" An possible roman wreck of I-II century in the Bay of Durrës. Tracks of the bulk wine commerce in the southern Illyrian coast .Conference 8-9 October, New discoveries between the Alps and the Black Sea. The results of researching Roman sites in the period between 2005 and 2015. In memoriam Iva Miklurk. Slovenia.
- Anastasi A. - Harta arkeologjike nënurore e bregdetit shqiptar, Revista ILIRIA Nr. 38, Tiranë 2014, faqe 473-480. Botim periodik vjetor, Instituti i Arkeologjisë.
- Anastasi A. - Harta arkeologjike nënurore e bregdetit shqiptar, Revista ILIRIA Nr. 37, Tiranë 2013, faqe 459-468. Botim periodik vjetor, Instituti i Arkeologjisë.
- Anastasi A. - Underwater Archaeological Research in Recent Archaeological Discoveries in ALBANIA, Tiranë 2013, faqe 183 -187. Botime Albanologjike, Qëndra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Arkeologjisë.
- Auriema R. - Nuovi dati dalla costa adriatica e ionica del Salento, in XVII International Archaeological Symposium: "Navigare necesse est: from Prehistory to the Early Middle Ages" (Pula – Medulin – Rovinj, 23 – 26 November 2011), Histria Antiqua 21, 2012, 536-556.
- Beltrame C. - Processi formativi del relitto in ambiente marino mediterraneo , Archeologia subacquea. Come opera l'archeologo sott'acqua. Storie dalle acque", VIII Ciclo di Lezioni sulla Ricerca applicata in Archeologia. Certosa di Pontignano (Siena), 9-15 dicembre 1996, Edipuglia, pp. 141-166.
- Gavini G., et alii - Notes on the Identification of the Roman Masts Found in the Port of Olbia, Sardinia. The International Journal of Nautical Archaeology (2014) 43:1: 27–34.
- Giachi G., et alii - Identification of wood from Roman ships found in the docking site of Pisa (Italy). Journal of Cultural Heritage Volume 23, January–February 2017, Pages 176-184.
- IÖzsait-Kocabay - The Yenikapı 12 Shipwreck, a 9th-Century Merchantman from the Theodosian Harbour in Istanbul, Turkey: construction and reconstruction. The International Journal of Nautical Archaeology (2018) 47:2: 357–390.
- Pecchioni E., et alii - Characterization Of The Amphorae, Stone Ballast And Storage Materials Of The Ships From The Archaeological Site Of Pisa-San Rossore, Italy: Inferences On Their Provenance And Possible Trading Routes. Archaeometry, volume 49 Issue 1, pp. 1-22.
- Riccardi E. - A ship's mast discovered during excavation of the Roman port at Olbia Sardinia. The International Journal of Nautical Archaeology (2002) 31:2: 268–69.
- Zeqo, M - Disa rezultate të para të kërkimeve arkeologjike në det. Almanak, Durrës 1981.
- Zeqo, M - Kërkime nënurore në vijën bregdetare dhe ujrat e brendshme të vendit tonë. Revista Monumentet, f. 127-136, Nr. 2/1984.

Figure 134 – Mosaiku i famshem Hypokampus (kaf i detit), Durrës

Figure 135 – Kopertina e posme, kompozim nga monumente të ndryshme arkeologjike dhe arkitektonike në Durrës.
Ngja ë maja në të-djathtë, xhamia kryesore, Banka Kombëtare, kishëz në Amfiteatrin Romak, citadelë e siperme, kisha Greke

